

~~67-7~~
2 m/f

~~III C~~

L
34

Doc. R. Akmentiņš

Ievads tiesību zinātnē

Lekcijas

1929.

Es atļaušos iesākt savu kursu ar noteikumu, kas jāzin ne tikai juristam, bet arī pilsonim, t. i.: t. i. neviens nevar atteikties ar likuma nezināšanu. Šī tiesiskā formula ir palikusi par pamatformulu visā mūsu tiesiskā dzīvē. Šī tiesiskā formula ir radīta no romiešu juristiem un viņa tiek aizstāvēta no zinātnes un prakses, citiem vārdiem sakot, te ir darīšana ar valdošo uzskatu. Jāuzsver arī pretējais: pateicoties tam, ka šis uzskats ir ļoti vees un gadu simteņiem nav aizskārtis un sabiedriskā dzīvē tagad ir pavisam cita, kā agrāk, ar šo formulu tiek bieži daudz grēkots. Jau tad tika grēkots, kad šī formula tika izsludināta. Kad šī formula tika radīta, tad jau tika nodarīta zināma pārestība, jo faktiski varēja būt un lielāko daļu bija tādi gadījumi, ka tie attiecīgie pilsoņi, pavalstnieki tiesām nezināja un viņi tīri atklāti pateica, ka viņi to likumu nezināja. Bet jūs varat iedomāties to stāvokli, kāds rastos, ja valsts vai vispār sabiedrība nostātos uz tā viedokļa, ka katrs noziedznieks varētu pateikt: jūs mani nevarat sodīt, jo es nezināju jūsu likumu. Jūs varat iedomāties tādu anarchistisku stāvokli, pie kura nonāktu cilvēce, ja šī formula, kuru var kritizēt, kritizēt un kritizēs, būtu pavisam atmesta. Te būtu jāatrod pavisam kaut kas cits, ko likt šīs formulas vietā, bet vismaz tagad mums ar viņu ir jārekinājas. Vispār jāņem vērā arī šīs lietas faktiskā puse. Katrā kultūrelā valstī ir likumi, kas ir spēkā (pozitīvie likumi) un sastāda veselības bibliotēkas, bet reti var atrast cilvēku, kas pavirsī pat zinātu visus likumus. Tā ir fiziski gandrīz neiespējama lieta. Jums un arī visiem citiem jāzin zināmas sistēmas, bet neviens nevar uzlikt jums par pienākumu zināt visus likumus. Ja jūs zināsat tiesību sistēmas kā tādas, tad jūs katrā konkrētā gadījumā, arī pretīsat orientēties.

Riku aizrādījis, ka šī formula tiek kritizēta. Aizrādīšu tikai uz spilgtākiem zinātniekiem. Tā piem. Vīnes profesors Adolfs Mengers atzīst, ka tā esot viena no smieklīgākām fikcijām, bet tās sekas, ar kurām likumdevējs esot saistījis pilsonus, esot viskļiedzošākā netaisnība. To pasu apmēram saka, ļoti liels vācu zinātnieks Bindings. Grūti esot iedomāties, cik nevainīgu cilvēku esot kritusi par upuri šim romiešu tiesību radītam noteikumam.

Ir zināma redniecība starp ekonomiku un tiesību zinātnēm. Sakarā ar to ekonomistam jāklaudas tīri juridiski priekšmeti, tāpat juristem jāklaudas statistika, finansu zinātnes u. t. t. Šai sakarībai nav gadījuma raksturs, te ir dziļāki pamati. Mēs piederam pie tiem pilsoņiem, kas nodibinājuši tīri patstāvīgu, neatkarīgu valsti, bet vajadzīgs arī šo valsti attiecīgi izkopt un tiesām nodibināt par tiesisku valsti ne tikai formēli, bet arī faktiski. Ir dazi piemēri vēsturē, kur tauta ir pratusi nodibināt valsti, bet nav pratusi aizstāvēt, piem. Gruzija. Viņa tika nodibināta, bet tagad vairs nepastāv. Aplēmas ir domas, ka valsti var aizstāvēt tikai ar šautenēm un lielgabaliem. Valstis var aizstāvēt ar kultūru, ar pienākuma apziņu.

Kas tad ir sabiedriskās zinātnes? Apkārtējā dzīvē jūs varat novērot dažādas parādības. Ja jūs viņas analizēsat, tad jūs nākat pie slēdziena, ka dažām šīm parādībām ir daudz kas kopējs, kas viņas var apvienot vienā lielākā kategorijā un sakarā ar to pastāv arī visas tās zinātnes, kas pēta šīs parādības. Attiecīga zinātne tādu apvienojumu no līdzīgām parādībām viņu pastāvīgi pētot sadala pa sastāvdaļām, uz elementiem un beigu beigās apvieno vispārējos jēdzienos un tā mazpamazām rada zināmu zinātnisku sistēmu. Sakarā ar to mēs runājam par vairākām zinātnēm, jo katrā no šīm zinātnēm pēta atsevišķo parādību gadījumu. Man jāuzsver, ka ir zinātnes, kas pēta tikai dabu un vispār dabu un atkal zinātnes, kas pēta cilvēku un cilvēku tikai viņa garīgā un sabiedriskā dzīvē. Es lūdzu labi pamatīgi ievērot, ka ir zinātnes, kas pēta cilvēku tikai viņa garīgā un sabiedriskā dzīvē, bet nevajaga aizmirst, ka cilvēks kā dzīvnieks tiek pētīts arī no dabas zinātnēm. Tās ir fiziskā antropoloģija, anatomija u. c. Viņas neinteresējas par cilvēka garīgo dzīvi vai arī sabiedrisko dzīvi. Tā tad jūs redzat, ka šeit vispirms darīšana ar tādu lielu nodalījumu, kuru varētu saukt "zinātnes par dabu" un atkal otrs liels nodalījums, kuru varētu saukt par "humanitāram zinātnēm", t. i. tādām, kas ir vedamas sakarā ar cilvēka personību. Starpība starp šīm zinātnēm pastāv iekš tam, ka dabas zinātnēs ir darīšana ar materiāliem priekšmetiem, t. i. ar lietām jeb ar tādām parādībām, kas notiek šīs lietās, turpretim humanistiskās zinātnes attiecas uz personām un tiem procesiem, kas notiek personās.

Nemat vērā, ka mums, kā pret lietām, tā arī pret cilvēkiem, personām var būt trejādas attiecības. Vispirms mēs varam iziet no t. s. utilitārā viedokļa, t. i. no tā viedokļa, kur mēs redzam sev labumu, derīgumu no kādas lietas, personas. Mēs varam pieiet arī no t. s. emocionālā viedokļa, t. i. no jūtām: mēs varam aizrauties no kādas lietas, no viņas skaistuma. Beidzot mēs varam pieiet arī no tā viedokļa, kad mēs interesējamies par kādu zināmu lietu, personu, parādību vispār kā faktu, kāds viņš ir. Te mēs vairs

nedomājam par to, cik mums būs labuma no šīs lietas, bet mēs to lietu, personu apskatām tādu, kāda viņa faktiski ir, ar visām viņas labām un ļaunām īpašībām, ar visu to, kas viņā atrodas. Šī starpība izklausās ļoti vienkārša bet vienmēr to vēlāk jāuc. Ja nu jums ir kaut kāda parādība, tad vispirms jums pašam jātiec ar sevi skaidrība, ko jūs īsti pētāt šī parādība, lieta. Viedoklis, kas pēta parādības kā tādas ar visām viņas īpašībām, ir teoretiskais viedoklis.

Viens no lieliem zinātnes uzdevumiem, prast norobežot zinātni no citām zinātnes sferām, tāpat arī pie pētīšanas darba nevar jaukt vietas, metodes, visus paņēmienus vienā kopā... Pievedīšu konkrētu piemēru. Mums bieži tiek rakstīts par Doles ūdenskritumu un daži no inženieriem domā, ka izmantojot ūdenskritumu varēs apgaismot visu Latviju u. t. t. Šeit ūdenskritums tiek apskatīts no utilitarā viedokļa. Ja jūs jūsmosat par to, cik skaists ir Imatras ūdenskritums, cik viņš burvīgs, tad jūs šo parādību pētāt no emocionālā viedokļa. Ja runā iet par teoretisko viedokli, tad jums vispirms jāzin, kādēļ šis ūdenskritums ir šē un ne citā vietā, kāds ūdens ķīmiskais sastāvs, īpašības, kādi se dzīvoņi, augi un t. t. Jūs nedrīkstat nevienu sekundi aizrauties ar savām emocijām un cik labuma jums par to būs. Jums jāpēta šī parādība tīri zinātniski.

Ja mēs apskatām cilvēku attiecības, kādas pastāv sabiedriskā dzīvē, tad jā saka, ka bez šiem trim viedokļiem ir vēl t. s. ceturtais jeb etiskais viedoklis, moraliskais, tikumiskais viedoklis. Man nāk prātā vācu profesora Emanuela Kanta vārdi, kur viņš uzsver, ka viņu no visa tā, ko viņš redz, viņam uzkrīt divas lietas: zvaigznote debess, kas ir virs mums un cilvēka sirdsapziņa iekš mums. Tā divas lietas ir arī tiesām apbrīnojamas. Ja mēs runājam par sirdsapziņu un etisko viedokli kā tādu, tad sirdsapziņa ir tā noteicēja priekš etiskā viedokļa. Man jāuzsver, ja mēs pirmos trīs viedokļus attiecinājam uz visu, lietām, personām, tad etiskais viedoklis ir attiecināms tikai uz personām vien. Jūs nevarat pētīt no etiskā viedokļa kādu lietu. Tas ir izslēgts. Jāņem vērā tas, ka no etiskā viedokļa cilvēka personība ir tas galvenais. Cilvēka personība nekādā ziņā nevar būt, lai sasniegtu kādu mērķi. Jūs nedrīkstat izlietot cilvēku kā līdzekli, jo cilvēks pats par sevi ir jau kāda vērtība. Izejot no sacīta mēs varam nostādīt cilvēku kā pretstatu dabai. Ja jūs uzstādat jautājumu tādā veidā, ka jūs gribat novērtēt parādības no viedokļa, kādām viņām vajadzētu būt, tad protams jūs novērtējat visu pastāvošo, jūs kritizējat visu pastāvošo. Šeit man atkal jāuzsver kas svarīgs, ar ko jums dzīvē bieži nāks darīšana, t. i. kritikas jēdzienu. Jūs bieži vien dzirdat, ka tiek kritināti vai nu likumi, vai personība, vai kāda parādība, valsts iekārta. Kritika ir jāsa-prot no diviem viedokļiem - kā negatīvā un pozitīvā kritika. Ja jūs aprobezozosiet tikai ar sīnām likumu nosodišanu, tad tas ir par maz. Jums vajaga domāt, vai jūs esat spējīgi dot kaut ko labāku šīs tiesību iekārtas, vai attiecīgā likuma vietā. Ja jūs to nevarat, tad labāk atturaties no tādas kritizēšanas, jo tā ir vienkārša, rupja demagogija. Dažreiz jums izdosies viegli at- rast to, ko likt vietā, bet bieži jūs to nezināsat.

Jāuzsver, ka mūsu tīri teoretiskās attiecības pret cilvēka personību var tikt korigētas no etiskā viedokļa, citiem vārdiem sakot, attiecībā uz cilvēku var tikt uzstādītas zināmas ideālas prasības. Protams, ja jūs pētāt cilvēku un galvenām kārtām no teoretiskā viedokļa, tad šīm moraliskām prasībām jābūt nostādītām tādā veidā, lai viņas netraucētu tīri zinātnisko pētīšanas veidu. Jāuzsver, ka no visiem tiem četriem pētīšanas veidiem īsti zinātnisks pētīšanas veids ir vienīgi teoretiskais.

Ja nu mēs apskatām humanitārās zinātnes, tad patiesībā viņas visas notiek sabiedrībā, vai nu mums būtu darīšana ar literatūru, filozofiju, vai ar kādu reliģijas jautājumu, vispār zinātni kā tādu, viss tas notiek sabiedrībā. No otras puses mēs redzam, ka sabiedrībā notiek arī tādas parādības, kā tiesības, tautsaimniecība, valsts. Tā tad visu šo jēdzienu, šo parādību kategoriju, visu šo zinātņu kā tādu darbības lauks ir sabiedrība. Jāsaka, ja jūs tuvāki apskatāt šīs dažādās nozares, tad jūs redzāt, ka viņas var sadalīt divās daļās: ir nozares, kas nodarbojas ar individuāli garīgu parādību pētīšanu un atkal zinātnes nozares, kas pēta dažādas attiecības un kurām no zinātnām šīm attiecībām ir praktisks raksturs. Un raksturīgi ir tas, ka beidzamā gadījumā parasti ir darīšana ar zināmiem organizācijas jautājumiem, kas notiek attiecībā starp cilvēkiem sabiedrībā un visām šīm attiecībām, kā es jau uzsvēru, ir noteikts praktisks raksturs. Sakarā ar to mums ir iespējams vadīt veselas lielas sistēmas un šīs lielās trīs sistēmas, kuru pamatos ir praktisks raksturs, ir tautsaimniecība, tiesības un zinātne par valsti.

Ja mēs plaši pieejam pie sabiedrisko zinātņu definīcijas, tad ņemot vērā to pazīmi, ko es tiku uzsvēris, ka visas t.s. humanitārās zinātnes notiek sabiedrībā, tad varētu visas vienas saukt par sabiedriskām zinātnēm - plašā nozīmē, bet par sabiedriskām zinātnēm saurākā nozīmē var saukt tikai tās zinātnes, kurām ir praktisks raksturs, kurām ir darīšana ar organizācijas noteikumiem un kuras sadalās trijās lielās daļās, t.i. tautsaimniecība, tiesību zinātnes un zinātne par valsti.

Uzstādīsim zināmus pretstatus. Ņemsim mākslu un tautsaimniecību. Abas vienas notiek sabiedrībā, bet šē ir liela atšķirība, jo tautsaimniecībai ir tīri praktisks raksturs. Ņemsim tiesības un literatūru un vēl citus gadījumus varētu minēt. Te jūs katrreiz atradīsit, ka šiem trim lieliem nodalījumiem ir praktisks raksturs un tā tad saurākā nozīmē par sabiedriskām zinātnēm var saukt tikai tos trīs lielos nodalījumus: tautsaimniecību, tiesības un zinātne par valsti. Kā jūs varētu definēt sabiedriskas zinātnes? Tās zinātnes, kuras pēta organizētās kopdzīves dažādās pusēs, sauc par sabiedriskām vai sociālām zinātnēm. Tā tad galvenā zinātne, kas pēta sabiedrību ir socioloģija. Vispār sabiedriskām zinātnēm par pētīšanas objektu ir sabiedrība. Un no visām zinātnēm, par kurām nupat runājam, socioloģija ir zinātne, kurai ir vispārējākais raksturs. Viņa pēta sabiedrību kā zināmu organizētu vienību. Ja nu šē ir darīšana ar zināmu organizētu vienību, tad protams, ka pētīšanai jāņem visas parādības sabiedrībā. Es pieveicu piemēru par valsti. Jūs varat labi zināt valsts konstitūciju kā tādu, bet jūs varat būt pavisam maldīgos uzskatos par šo valsti vispār. Savā laikā Turcijas zultans izdeva tādu konstitūciju, kas viņu aprobežo. Viņam šī konstitūcija bija ne visai patīkama. Viņš neatcēla šo konstitūciju, bet to vienkārši ignorēja. Ja jūs pieiesat pie šīs Turcijas pētīšanas izejot no šīs konstitūcijas, tad jums būs pavisam nepareizs jēdziens par šo valsti. Zultana spēks bij tik liels, ka viņš varēja šo konstitūciju ignorēt. Jums būtu jāpēta arī tie realie spēki, kas iemieso, kas izved šo konstitūciju. Tā tad jums būs jāreķinas ar daudziem faktoriem, kas nav atrodamī šinī konstitūcijā.

Sabiedriskās dzīves parādības var pētīt no diviem viedokļiem: no formālā juridiskā (daži to sauc par ideālā viedokli) un otrs ir socioloģiskais viedoklis. Otrs ņem vērā visu to valsti kā zināmu parādību, kā veselu kompleksu, kuru iespaido dažādi faktori. Tiesības ir tikai daļa, kas iespaido valsts dzīvi. Šis cits - socioloģiskais pētīšanas veids ir ļoti plašs. Šī zinātne ir jauna salīdzinot ar citām zinātnēm. Viņa ir nodibināta no francu zinātnieka Ogista Konta Konta nodoms, kā arī citu sociologu nodoms bija, radīt zinātne par sabiedrību, kas apņemtu visu sabiedrību. Jāizrāda, ka vienmēr vēl nav izdevies radīt tādu zinātne par sabiedrību, kas varētu apvienot visas citas specialās zinātnes par sabiedrību un šīs specialās zinātnes ir zinātne par tautsaimniecību, par tiesībām un zinātne par valsti. Tās kā zinātnes ir palikušas un turpina savu darbu.

Vispār zinātnes var interesēties par jautājumiem, kuriem ir tīri praktiska nozīme, un no otras puses zinātne var apmierinat mūsu dziņu tikai pēc tīras zinātnes kā tādas. Tas pats arī jāsauc par sabiedriskām zinātnēm. Sakārā ar to pirmās zinātnes sauc par praktiskām zinātnēm, otrās par tīrām zinātnēm, vai teoretiskām zinātnēm. Bieži ir, ir grūti novilkt robežu starp teoriju un praktiku un bez tam man jāapgalvo, ka bez solidā teoretiskām zinātnēm nevar būt nekāda praktiska darbība. Tādēļ saprotams, ka teoretiskām zinātnēm ir lielāka nozīme kā praktiskām zinātnēm. Jāizrāda, ka tīrās zinātnes, kā arī praktiskās zinātnes var būt pārsvarā t.s. aprakstošais moments - deskriptīvais - kas vienkārši zināmu parādību apraksta un var atkal būt pārsvarā tas, ka ja jūs uz savu saprāta pamata tāisat zināmus teoretiskus slēdzienus, pirmā gadījumā, t.i. aprakstosās zinātnēs, mums būs darīšana ar tādām sabiedriskām parādībām, kas ir saistītas ar zināmu laiku un vietu. Otrā gadījumā ir darīšana ar tiem vispārējiem likumiem, kas pārvalda tās vai citas parādības. Jūs pētot vairākas attiecības un parādības esat pakūši pie zināmiem slēdzieniem, jūs konstatējat zināmu likuma attiecību. Šinī ziņā mēs atskiram vēsturi no teorijas saurākā nozīmē, vai nu šē būtu runa par valsts tiesībām vai tautsaimniecību. Tālākja mēs ņemam t.s. teoriju kā tādu, tad arī viņai var būt divējāds raksturs. Teorija kā tāda var apskatīt esošo, pastāvošo, aprakstīt zināmas parādības tādas, kādas viņas ir. No otras puses teorija var pieiet no tā viedokļa, ka viņa uzstāda sev uzdevumu noskaidrot, kādām zināmajām parādībām vajaga būt. Sakārā ar to teorijas, kas apskata esošās parādības ar viņas cēloniem, sauc par eksplikatīvām, t.i. izskaidrojošām teorijām.

Turpretīm tās teorijas, kas uzstāda to, kam vajaga būt, sauc par n o r m a t i v ā m teorijām. Viss sacītais attiecas uz visām zinātnēm, bet ja mēs tagad pārejam tuvāk pie juridiskām zinātnēm, tad jāsa-ka, ka šīs atšķirības, par kurām mēs nupat tikām runājuši, ir attiecī-nāmas pilnīgi arī uz juridiskām zinātnēm. Vispirms, ja mēs uzstādam jautājumu, vai juridiskām zinātnēm, vai tiesībām ir praktiska nozīme vai nē, tad tas gan nevar izsaukt ne mazākās saubas, jo jūs jau zināt, ka visa valsts iekārta, tiesas, administrācija ir padoti tiesību prakti-skam rezultātam.

Tiesībās jāatšķir t.s. tiesību vēsture un tiesību teorija. Tie-sību vēsture ar tiesību teoriju nekādā ziņā nesakrīt. Man jāaizrāda arī vēl tālāk, ka tiesību teorija var tikt saprasta divējādi. Vēl ne-sen atpakaļ ļoti daudz zinātnieku, universitātes profesori apskatīja tiesības un saprata tiesību uzdevumus izejot tikai no t.s. eksplikatīvā viedokļa. Tas bij vedams sakarā ar valdošo uzskatu pie zinātniekiem, ka katra parādība jāpēta tāda, kāda viņa ir. Vispār tas vedams sakarā ar pozitīvisma iespaidu. Man jāaizrāda, ka tāda parādība, kāda ir tiesības, ir jāpēta ne tikai no tā viedokļa, kā tāda reāla parādība, bet arī no tā viedokļa, kāda viņa var būt, tā tad no vēlamā viedokļa. Sakarā ar to arī saprotam, ka tiesības ir arī normatīva zinātne.

Bez sacītā jāuzsver, ka sabiedriskās zinātnes nekad nevarēs un arī tagad nevar pretendēt uz to noteiktību, kādu mēs novērojam dabas zinātnēs. Tas ir liels trūkums, kas piemīt sabiedrisko zinātņu būtībai. Taš ir tādēļ, ka zinātnieki, kas strādā pie sabiedriskās dzīves pē-tīšanas, ir nostādīti sliktākā stāvoklī jau pēc sava pētāmā prieks-meta būtības. Ir pilnīgi saprotams, ko kādreiz teicis Nīcše runājot par cilvēkiem, ka katrs cilvēks ir brīnums. Ja nu jūs runājat par cil-vēku sabiedrību, tad te ir vesels komplekts šo brīnumu un tādēļ sa-biedrība ir ārkārtīgi grūts pētīšanas objekts.

Otrs, kādēļ sabiedriskās zinātnēs vēl ir daudz trūkumu, ir vedams sakarā ar to, ka sabiedriskās zinātnēs nevar izvest tos eksperimentus, kas ir izvedami dabas zinātnēs. Izvest eksperimentu ar cilvēkiem, ar personām kā tādām, tas nav pielaidams.

Trešais iemesls ir tas, ka patiesībā tikai 19. g. s. novērojam pie sab. zinātnēm atšķiršanos un atdalīšanos no visiem metafiziskiem jē-dzieniem, no visa religiozā misticisma. Jāaizrāda uz to, ka salīdzī-not neilgi atpakaļ tika uzstādīta t.s. sabiedrisko zinātņu metode. Tie paņēmieni, kas jālieto zinātniekam, tas arī ir jaunākā laikmeta darbs. Beidzot man jāaizrāda uz to, ka uz sabiedrisko zinātņu noteik-tību atstāj lielu iespaidu dažādi faktori, kas darbojas zināmā laikā, zināmā vietā uz sabiedrību. Tur ir darīšana vienkārši ar geografi-sko faktu, nacionālo faktu, reliģijas, partijas, šķiru visādiem iespai-diem.

Ja mēs tagad pārejam pie tiesību zinātņu uzdevumiem, tad man jā-aizrāda vispirms uz dažām elementārām parādībām. Mēs dzīvē redzam da-žādas tiesības, attiecības, dažādus līgumus, dažādas vienosanas un da-žādas īpašumu tiesības. Ja jūs apskatīsit šīs tiesiskās parādības, tad pie uzmanīgas analīzes jūs varēsāt nākt pie zināmiem vispārējiem slēdzieniem, ka daudzām tām īpašuma tiesībām, dažādām juridiskām sai-stībām ir daudz kas kopējs, daudz kas vispārējs, un šim momentam ir liela nozīme. Taš dod iespēju apvienot to vispārējo un nodibināt zināmas sistēmas. Še ir darīšana ar vispārējiem juridiskiem princi-piem un jēdzieniem, kurus jūs varat apvienot vienā noteiktā sistēmā un ar to patiesībā nodarbojas ievads tiesību zinātnēs.

Tā tad, kas ir ievads tiesību zinātnē? Varam formulēt sekošo: zinātne, kura a b s t r a k c i j a s c e ļ ā n o a t s e -viškiem konkrētiem tiesiskiem jē-dzieniem attīsta vispārējus tiesi-skus principus un tos apvieno no-teiktā sistēmā, sauc par ievadu tie-sību zinātnē. No sacītā jūs redzat, ka še ir darīšana ar vispārējāko zinātņi no visām tiesību zinātnēm. Daudzām tiesību zināt-nēm ir specialis uzdevums - viņas nodarbojas noteikti ar saurākiem tiesību jēdzieniem, apvieno viņus arī sistēmā, bet jau saurākā sistēmā. Mēs vēl sastopam civiltiesību sistēmu, te tiek apvienotas visas pri-vātās tiesības. Tālāk mēs redzam, ka mums tiek apvienotas arī t.s. kriminaltiesības. Te ir darīšana ar noziegumiem un attiecīgiem sodiem.

Tālāk mēs redzam t.s. valsts tiesības. Tad te ir darīšana ar zināmu organizāciju, zināmiem organizācijas noteikumiem, kuŗos paredzēta valsts iekārta. Ir saprotams tas, ka ievads tiesību zinātnē ir tā pamata bāze visām tām tiesību zinātnēm, kuŗa ievada tiesību studijās tos, kas interesejās par tiesību jautājumiem. Man jāaizrāda uz to, ka šeit vispirms ir darīšana ar tādu garīgu zinātni, ar zināmām domām, domu rezultātu. No otras puses tiesību zinātnē ir pozitīva zinātnē, viņa pamatojas uz faktiem, ne uz fantazijām. Tālāk jāaizrāda, ka šeit ir darīšana ar speciālu zinātni: šeit tiek aptverts viens pētīšanas objekts. Man jāaizrāda, ka agrāk tā lieta bij citāda. Pie seniem grieķiem vēl nepastāvēja starpība starp tiesību zinātni un politiku vispār. Grieķu filosofi apsprieda tiesību problēmas kopā ar citām filosofiskām problēmām. Tāpat pie romiešiem publicisti nodarbojās ar jurisprudenci un tā radījuši veselu romiešu tiesību sistēmu. Tikai tad, kad nodibinās universitātes, tiesību zinātnē tiek izkopta kā atsevišķa speciāla disciplīna. Sakarā ar sacīto pāceļas jautājums par tiesību zinātnes nozīmi. Vispirms nevajaga aiznirst, ka tiesību zinātnes uzdevums ir sagatavot studentus juridiskām studijām. Ja pieejam tuvāk, kas speciāli jādara, tad: vispirms jādod vispārējs jēdziens par tiesībām, jādod tiesību definīcija. Jānoskaidro arī tiesību mērķis, tālāk tiesību pazīmes, tiesību attiecības morāli, pret konvencionālām normām. Galvenām kārtām uzsvēru **teoretiskās dabas jautājumus**, bet tiesību zinātnē vispār ir praktiska zinātnē un tā dēļ mums ir no svara iepazīties ar tiesību izcelšanos. Jāzin arī tiesības pienērot. Bez tam, ņemot vērā to, ka tiesības pastāv cilvēku dēļ, mums ir jāiepazīstas ar to arenu, uz kuŗas cilvēks darbojas, t.i. jāiepazīstas ar sabiedrību. Jāiepazīstas arī ar valsts iekārta. Šie ir pamata uzdevumi, bet bez tam daži zinātnieki pievieno šiem jautājumiem vēl dažus citus speciālus jautājumus, kas pēc viņu ieskata arī pieder pie ties.zin. ievada: tiesību zin. filosofija, tad jautājumi par juridisku izglītību, civiltiesības.

Tagad vispār ieviesies termins "ievads tiesību zinātnē". Bet arī vēl tagad pie daudziem zinātniekiem pastāv cits termins, kas apzīmē šo priekšmetu ar vārdu "tiesību enciklopēdija". Kāda te ir starpība? Protams vajadzīgs zināt, kas ir enciklopēdija. Tiek runāts par Bekona, Kenta enciklopēdijām, kuŗās ietilpst viņu zinātniskie uzskati. No otras puses mēs pazīstam enciklopēdiskas vārdnīcas, Didero un citas. No 18.g.s. sākot enciklopēdijās bij sakopoti pamatjēdzieni par filosofiju, reliģiju u.t.t. Tāpat ir pazīstamas vairākas citas enciklopēdijas, kas noder arī studējošiem. Vācu enciklopēdijas ir Brockhousa, Meiera lielais un mazais. Kā viena no labākām ir angļu enciklopēdiskā vārdnīca "Encyclopedia Britannica". Te pie šīs grāmatas sastādīšanas ir darbojušies tikai izcilus zinātnieki. Arī mums ir latviešu enciklopēdiskās vārdnīcas, ko izdevusi latviešu Biedrības Zinātniskā Komiteja. Par vārda "enciklopēdija" etimoloģiju jāsaprot, ka vārds cēlies no grieķu valodas un nozīmē "izglītības rīnķis" - rīnķveidīgā izglītība.

Tad var vēl pastāvēt zemākas enciklopēdijas - tiesību zinātnu enciklopēdijas. Tagad zem tiesību enciklopēdijas jāsaprot īss, kopējs visu juridisku zinātnu saturs un vairāk nekā cits. Pirmā grāmata, kuŗai bij nosaukums "enciklopēdija" bija Huniusa 1683.g. izdotā. Patiesībā tiesību enciklopēdijas literatūra ir izcelusies 16.g.s. Tad tika izdoti daudzi sistematiski kursi, tikai tā nosaukuma toreiz vēl nebija. Še parasti atzīmē Iagusa darbu, kas tika izdots 1543.gadā (Metodica juris utrusque). 18.g. simtenis attiecībā uz tiesību enciklopēdijas literatūru bij raksturīgs ar to, ka šeit jāatzīmē divi virzieni: tīri filosofiskais un pozitīvais virziens. Zināma nozīme ir vienai grāmatai; viņa faktiski ievada enciklopēdijas nosaukumu vispārējā veidā. Tas ir Pütterā kurss, kas izdots 1757.g. "Ein Kurs einer juristischen Enzyklopedie". Tikai 19.g.s. enciklopēdiju raksturs mainās. Te mēs konstatējam, ka tiesību enciklopēdisti norobežojas tikai ar vispārēju īsu pārskatu, bet viņi mēģina dot zināmus teoretiskus paskaidrojumus, kas nostādāja tiesību enciklopēdiju kā patstāvīgu zinātni ar patstāvīgiem uzdevumiem. Še liels iespaids ir vācu filosofiem Schellingam un Hegelam. Schellinga un Hegela uzskats tika kritizēts un tagad atmešts, jo kritika pierādīja, ka viņu uzskats ir nepareizs. Tā tad: vai nu šeit ir darīšana ar vienu zinātni, tad citas speciālas nav vajadzīgas, jeb

atkal, ja specialās nozares ir vajadzīgas, tad tiesību ievads var būt tikai ar vispārēju raksturu. Tad tiesību ievadu var saukt tikai par īsu konspektu. Tagad jaunākā laikmetā tiek uzstādīti tīri teoretiski uzdevumi. Tā tad var teikt arī: tiesību teorija. Tiesību enciklopedijas tagad vairs nav. Neskatoties uz to, ka tagad lieto tāds virsrakstus, tad tomēr visi zinātnieki cenšas dot ievadu tiesību zinātnēs un dot vispārējus jēdzienus, ka to agrāk darīja tiesību enciklopedisti. Nosaukums vēl nedod pilnīgu atbildi, vai šeit tiesām ir pieturējies pie vecā uzskata, ka tiesību enciklopedija ir tikai īss pārskats par tiesību zinātnes nozarēm. Attiecībā uz lietojamām mācības grāmatām ir jāsaka, ka ļoti plasa ir kā vācu tā arī krievu literatūra, gan arī latviešu valodā. Ievērojams ir (vācu) Loebera kurss. Tas piegriez lielu vēribu Baltijas provincu tiesībām. Vācu literatūra vispār ir ļoti plasa, bet runājot par studentu mācības grāmatām ir zināmi trūkumi, jo vācu mazākiem kursiem ir vairāk "ievada civiltiesībās" raksturs. No lieliem kursiem jāmin Stammlera, tāpat Baumgartena kurss. Krievuursos, vai nu viņi saucas par ievadu tiesību zinātnēs vai arī par enciklopedijām, tomēr tie jāūtājam ir jau plasāk noskaidroti. Piem. Korkunova kurss - tulkots arī francu valodā un visas Eiropas kritika atzīst to par vienu no labākajiem kursiem. Kurss pārtulkots arī angļu valodā. Viens no jaunākiem un oriģinālākiem kursiem ir Tarnovska kurss. Tas piegriez arī ļoti lielā mērā valsts tiesībām. Tad vēl ir Petrovičska kurss. Tas nostājies uz t.s. psiholoģiskā viedokļa. Tas apskata tiesības kā zināmus cilvēka psihiskus pārdzivojumus. Tad arī jums noderīgs ir Maskavas profesora Trubeckoja kurss.

Ja mēs pārejam tuvāki pie tiesību jēdziena, tad protams mums vispirms jāreķinājas ar sabiedrību. Tiesības pastāv cilvēku dēļ un tādēļ jāzina, kas ir sabiedrība. Ja mēs domājam vispārēju jēdzienu par tām normām, kas noteic sabiedrisko dzīvi, tad vispirms mums ir darīšana ar sabiedriskām normām, sabiedriskiem likumiem. Citiem vārdiem šie sabiedriskie noteikumi tiek saukti arī par zociālām normām.

Ja mēs runājam par zociālām normām, tad nekad nedrīkst aizmirst, ka zociālās normas nekādā zinā nav pielīdzināmas dabas normām, dabas likumiem. Dabas likumi ir neatkarīgi no mūsu gribas. Ziema nāks un būs, bet kas attiecas uz sabiedriskām normām, tad tās atkarojas no mums. Kas sodien ir aizliegts, to rītā var atļaut.

Sabiedriskās normas ir darīšana ar trim lieliem sadalījumiem. Pirmais - morales noteikumi, otrais - tiesības, tiesiskie noteikumi un trešais lielais nodalījums ir t.s. konvencionālās normas (kā sabiedrībā uzvesties u. t. t.)

Par sabiedrības būtību pastāv vairākas teorijas. Un viena no visvecākām un tagad visbiežāk atzītām teorijām ir t.s. organiskā teorija. Tā apskata sabiedrību kā zināmu organismu. Organiskā metode pielieto tās pašas metodes, kā kad apskate dzīvu organismu, dzīvnieku, cilvēku kā dzīvnieku. Šī organiskā teorija tiek saistīta ar 16. g. s. Te tiek minēts Spensers, arī vācietis Lilienfelds. Tomēr, tas uzskata, ka šī teorija ir jauna, ir aplams, jo jau pie Aristoteļa varam atrast pamatus šim uzskatam. Aristotēls absolūti nolieds, ka cilvēks varētu dzīvot pilnīgi izolets, izoleta veidā. Viņš salīdzina cilvēka stāvokli ārpus sabiedrības ar cilvēku, kam atņemtas rokas, kājas u. t. t. Apustulis Pāvils uzskatīja baznīcu kā galvu, ticīgie ir baznīcas locekļi. Agrāki tikai nav bijis pazīstams termins "organiskā teorija".

Filozofijas vēsturē tiek uzstādīts pretstats - mechaniskais uzskats par cilvēku sabiedrību. Kurš no šiem virzieniem ir vecāks, tas grūti nosaukams, bet ir zināms, ka jau sofistiskā Grieķijā ir jau noteikti mechaniskā uzskata aizstāvji. Sofisti māca, ka cilvēku sabiedrība ir mākslīgs, no cilvēkiem nodibināts iestādījums, organizācija. Ja nostājas uz mechaniskā viedokļa, tad vajaga pielāist, ka agrāk cilvēki dzīvojuši atsevišķi, katrs par sevi. Un tikai vēlāk viņi redzījusi tās apvienības, kuras pārvērtušas par valstīm. Pie mechaniskā uzskata pieturējies arī Epikurs.

Tālāk nonākam pie cita virziena, kas nostājas uz tā viedokļa, ka patē-
boties cilvēka prātam cilvēki spējīgi veidot savu dzīvi kā grib un viņi nav
atkarīgi no iepriekšējo cilvēku dzīves. Iepriekējā organizācija var tikt izni-
cināta un var tikt nodibināta jauna organizācija. Tas ir t. s. dabisko tiesību
skolas uzskats.

Tālāk vēsturiskās skolas uzskats. Še tiek uzsvērts, ka ne sabiedrība
ir cilvēku radīts produkts, bet cilvēks ir zināmas sabiedrības attiecīga da-
ļa. 17. un 18. g. simtenī ir diviem virzieniem: tur ir tā s. empiriski un nata-
vistiski. Natavisti apgalvo, ka cilvēku dvēselē ir iedzīmtas idejas, dzīvas, kas
saistītas ar viņa pagātņi. Turpretim empiriski apgalvo, ka cilvēka dvēsele ir
"tabula rasa". Natavisti saka, ka sabiedrību var salīdzināt ar organismu, tāpat
grī valsti var salīdzināt ar organismu, bet nekad nedrīkst aizmirst vienu: ka
še ir organisms sui generis - pilnīgi atsevišķs, un tas nav līdzīgs dzīvnieku
organizmam. Ja cilvēks no sabiedrības atdalīts, no valsts aizbraucis, viņš var
atkal atgriezties atpakaļ.

Sakarā ar sabiedrības izcelšanos ir interesanti atzīmēt legendu par da-
žādiem aizsardzības līdzekļiem, kurus Dzevs (Zeus) devis dažādiem zemes lodzī
votājiem. Viņš uz zemi nosūtījis Epimideju un viņam iedevis dažādus aizsar-
dzības līdzekļus, ar kuriem katrs dzīvnieks varētu aissargāties. Bet Epimidejs
bijis pārāk devīgs un tas nonācis līdz cilvēkiem, viņam vairs nekas nebija at-
licies. Dzevs tad atradis vēl vienu līdzekli un tas ir sabiedriskais in-
stinkts, kas katrā cilvēkā ir ielikts. Ar šo sabiedrisko instinktu cilvēki
var sev aizstāvēt, nodibināt sev labāku dzīvi. Šai legendai ir arī zināms pa-
mats, jovairāki zinātnieki, arī Suzerlands, atzīmē interesantu faktu, kas norā-
da uz to, ka, jo mazāki ir aizsardzības līdzekļi fiziskās dabas, jo lielākas
tieksmes šiem dzīvniekiem uz bīdrosanos. Jums bez šaubām būs pazīstama frāze,

ka cilvēks ir sabiedriska būtne: antropos politikon. Aristotels salīdzina
cilvēku ar dieviem un dzīvniekiem un saka, ka dieviem vairs neesot vajadzīga
sabiedrība, turpretim dzīvniekiem vēl neesot vajadzīga sabiedrība, bet cil-
vēks ienem vidēju stāvokli un viņam sabiedrība ir vajadzīga. Bīdrosanās
tendence tomēr nav galvenā pazīme kas šķir cilvēkus no dzīvniekiem. Otrkārt
dabas zinātnieki pierādījuši, ka vēl tagad ir atrodamā Afrikas mežos cilvēki
kas dzīvo atsevišķi, izbēg no sabiedrības. Ar ko gan izskaidrojama šī cilvēku
bīdrosanās tendence?

Te vispirms ir darīšana ar Holandes 18. g. s. filosofa Hugo Grociusa uz-
skatu. Viņš pastrīpo, ka cilvēkiem esot slāpes pēc sabiedrības (appetitus socie-
tatis). Turpretim angļu filosofa Toma Hobesa uzskats ir pretējs: cilvēks pret
cilvēku ir vilks (homo hominis lupus est). Viņš saka arī: bellum omnium
contra omnes. Ja nu nemam vērā to faktu, ka katrs dzīvnieks grib uzlabot savu
stāvokli, tad protams var būt taisnība tam uzskatam, ka cilvēks ir ienaidnieks
pret otru cilvēku. Bet cilvēki no savām kopējām interesēm arī pār laiku tiek
spiesti apvienoties.

Tagad nonākam pie jautājuma: kas tad ir sabiedrība? Vai mēs, kas te sa-
pulcējusies uz lekciju, esam sabiedrība? Tad piem.: izrāde nacionālā operā.
Jūs dzirdat, ka te sapulcējas labākā sabiedrība. Bet visos gadījumos tā nav
sabiedrība. Sabiedrība vajadzīga ilgstošs kopējs mērķis. Mūsu mērķim - klausī-
ties lekciju nav ilgstošs raksturs. Bez tam vajadzīga noteikta darbība
no katra sabiedrības locekļa. Ja runā par to, kas varētu mūs apvienot sabied-
rībā, tad no liela svara ir jautājums par interesēm. Ja šo jautājumu apska-
tam, tad katram no jums ir intereses: vienam patīk pastaigāties, otram trau-
cēt, tresam klausīties lekciju. Bet tā ir egoistiska interese. Bet ja mēs ru-
nājam par sabiedrisku interesi, tad tā ir pavisam otrs kaut kas. Tā tad va-
jadzīga būt sabiedriskai interesei, ilgstošam mērķim un darbībai, kas reali-
zēta šo sabiedrisko interesi. Piem. kāda mežonju tauta taisa uzbrukumu, lai
iegūtu kādu laupījumu. Jāņem vērā, ka viņai nav ilgstošs raksturs un tādēļ
tādu organizāciju nekādā ziņā nevar saukt par sabiedrību. Ja griešanās pie
primitīvām sabiedrības formām, tad viena no tām ir ģimene, tad nāk ģints,
cilts, tauta, tad visi iedzīvotāji, kas apdzīvo vienu valsti u. t. t.

Ja mēs apskatām tos momentus, kas ir par apvienojošiem faktoriem sabiedrībā, tad vispirms mums uzkrīt kāds kultūras moments - t.i. valoda. Bet arī daudzi citi momenti šeit krīt svarā. Vispirms jau iepriekšējā vēsture, vispār audzināšana kā tāda, tālāk reliģija - tie ir faktori, kas apvieno ļaužu masas. Ja mēs apskatām moderno laikmetu un tos faktorus, kas noteic sabiedrību, tad mēs redzam interesantus procesus. Vispirms redzam, ka ar katru dienu top komplicētākas tās saites, kas apvieno zināmu sabiedrību. No otras puses redzam, ka šīs saites, kas šķir sabiedrību, top asākas. Redzam, ka tagad vienā un tanī pašā laikā varam piederēt pie vienas valsts, bet tanī pašā laikā mēs valodas ziņā varam piederēt pie citām sabiedrības grupām. Ja runā par sabiedrību, tad jāņem vērā, ka viena no svarīgākām sabiedriskās dzīves formām ir tā sabiedrība, kas mums pazīstama zem nosaukuma "valsts". Mēs vēl esam dzirdējuši, ka runā par debesu valsti, par dabas valsti, par mineralvalsti. Bet cik šis termins mūs interesē, tad te iet runa par zināmu tautu, ļaužu kopumu, kas dzīvo uz noteiktas teritorijas un ir padots vienai augstākai varai.

Tiek uzsvērti trīs elementi: t a u t a, t e r i t o r i j a un v a l s t s v a r a. Šie elementi tagad nepieciešami katrai valstij. Ja ņemsim valsts attīstību vēsturiskā perspektīvā, tad vispirms jāreķinājas ar to faktu, ka attiecīgās valstis senatnē tika sauktas zem tās tautas nosaukuma. Jūs jau arī zināt, ka ir runa par sēļiem, zemgaļiem, latgaliešiem u.t.t. Tām arī bija sava valsts organizācija. Ja runā par teritoriju kā tādā, tad te krīt svarā noteikts jēdziens. Mums te ir jāreķinājas ar robežām. Bet sakāt, vai vēsturiskā attīstībā ir bijušas katrreiz no svara robežas? Piem. Krievija ilgi nezināja, kur izbeidzas viņas robežas Azijā. Tā tad, šim elementam, teritorijai, agrāk nebija tādas nepieciešamības. Nepieciešami bija vienmēr tikai tauta un valsts vārds. Pastāv arī uzskats, pie kura tauta un valsts varu apzīmēt tikai kā zināmu kārtības pakāpi. Mēs tomēr nevaram katru pūli nosaukt par valsti, jo tad iznākt, ka katrā tautā ir zināma valsts. Tas ir tikai zināms ideāls. Un tas arī nenotiek iespējams, jo tautas dzīve savā starpā sajauktas. Jāuzsver, ka runājot par moderno valsti, katrā ziņā jābūt arī teritorijai. Ja pieejam no politiskā viedokļa pie valsts kā tādas, tad tikai viens virziens noatstāt valsti. Tas ir anarchists virziens. Viņš sludina, ka valsts ir ne tikai nevajadzīga, bet kaitīga. Cilvēki esot kādreiz iztikusi bez valsts un varot arī tagad gluži labi iztikt. Še tomēr ir darīšana ar utopisku uzskatu. Paši anarchisti sadalās vairākās grupās un nonāk galā galā atkal pie tā paša valsts jēdziena, kaut arī viņiem šis jēdziens nav formēts, tomēr faktiski viņi viņiem ir. Ja citi atstāt valsti kā tādā, jo bez valsts cilvēces kultūra nevar attīstīties. Lūgšu atzīmēt, ka zem kultūras saprot apziņīgu cilvēces darbu pie vienas no viņas dzīves pusēm. Burtiski kultūra nozīmē tik daudz, kā apkopšana. Ja mēs pārņemam pie kultūras sadalījuma, tad mēs redzam trīs kultūras: garīgo, materiālo un sociālo (sabiedriskā). Kas attiecas uz garīgo kultūru, tad viņa ietilpst zinātne, reliģija, māksla. Materiālā kultūra ietilpst tehnika un sociālā kultūra ietilpst tiesības, valsts un tautsaimniecība.

Ja tagad pārņemam tuvāk pie atsovīskiem elementiem par valsti, tad es vēlreiz uzsvērsu, ka agrāk valsts tika apzīmēta ar tautas vārdu. Tad pastāvēja tautvaldniecība kā zināma valdīšanas forma. Tur tautas sarulcēs ņēma daļību visi pilsoņi, kurās tika apspriesti galtonie jautājumi par valsts pārvaldīšanu, tiesu iekārdošanu. Tur visi pilsoņi kā tādā sastādīja valsti. Šīni laikmetā no šiem trim elementiem vissvarīgākais bija tauta. Šīni laikmetā neinteresējās par teritoriju kā tādā. Arī neinteresējās par kādu atsovīsku valsts varu, jo viņi paši bija tā valsts vara. Kas attiecas uz viduslaikiem, tad tur tā aina mainījās. Varbūt jūs atcerēsieties, kādas bij tās attiecības starp feodāliem un karali un to pamatu, kas šīs attiecības veidoja. Tas bija zeme, teritorija. Zeme bij karaļa privātpasums. Tālāk redzam, ka visas mazās valstīnas zēl un nodibinas centralavalsts. Tad izkopies uzskats par valsts publisku īpašumu, t.i. valstij pieder visa zeme. Tad beidzot nāk tas laikmets, kad mēs redzam dažādas īpašumu tiesības uz

zemi bet virs tām valsts tiesības. Ar valsts tiesībām var zināmos gadījumos pat no pilsona zemi atsavināt. Kad Vilhelms Iekaroņājs iekaroja visu valsti, tad arī formēli visa Anglija kā tāda piederēja karalim, bet protams tikai formēli. Valsts tika uzskatīta kā kāda vienkārša muiža, privātpasums un šinī laikmetā notiek tādi darījumi, kuriem ir tīri privāts raksturs: tiek dāvināts, mainīts, pirkt, pārdots, jūs atceraties no vēstures, ka bij kari dēļ valsts mantojuma (Spānija) - strīds par valsti kā par zināmu privātpasumu. Vēlāk kad visas mazās valstiņas apvienojās, tad nodibinājās uzskats, ka visa valsts zeme pieder valstij kā tādai, bet ne karalim. Tad mēs novērojam tā, ka šai valstij piederosa zeme pāriet atkal pilsonu īpašumā uz dažādu tiesību pamata. Tā attīstās tas, ko mēs tagad saucam par valsti un dažādi institūti, bet tur ir vēl virsīpašuma tiesības valstij kā tādai. Ja mēs griežam vēribu uz to, ka valsts zeme tika uzskatīta kā zināms objekts - tā tad senātnes laikmeta uzskats - tad tomēr jāaizrāda, ka šis uzskats nav arī tagad vēl grozījies, lai gan tiek kritizēta t.s. "objekta teorija". Viena tiek kritizēta, jo jārekinājas galvenām kārtām ne ar zemi, bet ar tautu. Diemžēl jāsaka, ka arī tagad notiek tādas lietas, ka pēc kariem tiek pievienota zeme pie zināmas valsts un netiek prasīts, vai tauta to vēlas vai nē. No mūsu tiesiskās sajūtas izejot tādi darījumi nav atļaujami. Piem. Krievi pārdeva Savienotām Valstīm Alasku 1868. gadā par 7.200.000 dolariem. Tad tālāk Vācija un Anglija izdarīja apmaiņu: Vācija panēma Helgolandu un atdeva pat to Anglijai Vītu koloniju. Tālāk, ko gan var teikt par kolonizāciju? Eiropas valstis ieņem kaut kādu teritoriju un ar to lieta ir cauri. Ar vietējiem iedzīvotājiem nevēkinas nemaz. Tā ir vienkārša lietas panemsama. No eiropiešu viedokļa šī zeme tiek uzskatīta kā nevienam nepiederosa lieta (Res nolius). Savā laikā Beļģijas karalis Alberts bija iekarojis visu Kongo zemi. Pēcāk viņš taisīja savu testamentu un dāvināja Beļģijai visu Kongo kā tādū. Tad redzam vēl ar itkā tādū Irēsamū Krievi un vācieši ieņēma uz 99 gadiem veselās provinces. Tika ieņemta Pōbt - Artura no krieviem un Kiao - Čao (Kiao - chov) no vāciešiem. Tāpat Veihaiveja no Angļiem. Ja pieietu kritiski tad protams jāsaka, ka šie darījumi nav vēlamī, jo viņi aizskar cilvēka brīvību.

Kas attiecas uz teritoriju, tad te jāsprot zeme un arī ūdeni - t.s. teritorialie ūdeni. Pie mums teritorialie ūdeni skaitas 12 jūras jūdzes no krasta. Šis gabals tā tād arī tiek pieskaitīts pie valsts teritorijas, jo tik tālu var sniegt lielgabali, tur notiek kontrbandas lietas, zveja, tur notiek vispār policijas lietas.

Bez tam tagad arī gaiss tiek pieskaitīts pie teritorijas jēdziena. Bez tam man jāaizrāda, ka runājot par teritoriju ir no svara vēl viena lieta: zem teritorijas saprot ikkatru karakugi, kur viņš arī neatrastos, - netikai savas zemes ostās, bet arī citu zemju ostās viņš atrodas zem savas valsts jurisdikcijas. Turpretīm tirdzniecības kugi ir padoti attiecīgās valsts likumiem.

Ja pārejām tālāk pie tautas, tad var tikt apskatīta kā pavalstnieki un kā pilsoņi. Te ir liela juridiska starpība. Pavalstniecības juridiskais saturs ir tāš, ka pavalstniekam ir tikai pienākumi pret valsts varu, turpretīm, ja runā par pilsoņiem, tad viņiem ir arī tiesības ņemt aktīvu daļību valsts dzīvē - vēlēti, tikt ievēlēti un t.t. Mēs šinī zinājam esam ļoti miermīlīga tauta. Ja Vācijas parlamentā kāds uzrunās "Pavalstnieki", tad sacēšs ārkārtīgs trācis: "Mēs neesam pavalstnieki, mēs esam pilsoņi". - Viduslaikos, kad bij dažādas kārtās, katrai kārtai bij savas tiesības. Tad, kad nodibinas centralizēta vara, viņa grib iedzīvotājus apvienot. Tad visi tika pārvērsti par vienlīdzīgiem pavalstniekiem. Tas izdevās politiskā ziņā, bet ekonomiskā gan nē. Īpašumi palika tāpat, socialās priekšrocības palika. Tad nodibinas absolūtā vara. Šinī laikmetā no valsts tiek pārņemts viss un viņa iedomājas sevi tādā stāvoklī, ka viņa var visu izdarīt. Ludviks XIV teica: "Valsts esmu es". Te ir daudz un dažādas ilustrācijas. Pat ir tādi gadījumi, kad ražas izdošanās tiek vesta atkarībā no valsts galvas. Pat Vīnas ķeizars atbild par ražas izdošanos.

Tad absolūtā vara tika gāzta un nodibinājas konstitucionēlas valstis. Turās tiek uzsvērts, ka visi likuma priekšā ir vienlīdzīgi. Man jāaižrāda, ka pāreja no pavalstniecības stāvokļa uz pilsona stāvokli nav tik vienkārša. Revolūcijā redzam, ka aizmirst pienākumus. Visi tad redz tikai tiesības. Vajaga saprast, ka jāievēro divas puses: tiesības un arī pienākums, jo citādi tiesības var zūst un tā tas parasti arī notiek. Francijas revolūcijas laikmets ir raksturīgs ar to, ka visi iedzīvotāji, visi pilsoņi, tika atzīti par vienlīdzīgiem. Būso atzīst ka visi ir vienlīdzīgi, bet faktiskas vienlīdzības šē tomēr nav. Te vienlīdzībai ir tikai formēls raksturs - vienlīdzība likuma priekšā. Ja apskatām faktisko pusi, tad redzam, ka katram cilvēkam ir savas īpatnības un sakarā ar to nevienam nevar nākt prātā faktiskā vienlīdzība. Tur spēlē lomu iedzīmtība, izglītība, stāvoklis u. t. t. Tā tad, mums jānēstājas uz tā viedēkle, ka konstitucionēlā valstī šis vienlīdzības jautājums ir tiešām ļoti sarežģēts.

Tagad mums ir jāpāriet pie jautājuma: kas ir valsts vara? Šis jautājums tiek apskatēts valsts tiesības un vispār tiesības kā viens no grūtākēlem jautājumiem, jo grūti ir dot atbildi uz to kā valsts vara izcēlusies un kā viņa attēstējusies un kādēļ ļaudis padodas valsts varai. Te ir ļoti dažādas atbildes. Vispār, kad dzēvē viens cilvēks padodas citiem, tad ir runa par varu. Ja mēs runājam par vecāku varu, tad tas nozēme, ka viņiem ir zināma noteiksana, attēcēbā uz savēiem bērniem. Bet viņu vara nav neierobežota. Viņu varas robežas noteiktas likumos, kas diktēti no valsts varas. Tādēļ pie katras varas - vai nu vecāku par bērniem, vai darba devēja par strādniekiem, vai kāda ministra pret ierēdņiem - visur konstatējam zināmas varas attēcēbas, pie kam redzam, ka visas šis varas ir aprobežotas no vienas augstākās valsts varas. Nonākam pie tā, ka starp dažādām varām, kas darbojas valstī, viena ir noteicošā, neatkarēgā valsts vara, par kuru nav vairs augstākās varas. Ar ko gan augstāka vara izšķēiras no citām varām? - Tikai ar to, ka viņa ir augstākā vara, kas visas citas varas ierobežo - viņa ir suverēna vara. Bet kādēļ vispār ļaudis padodas valsts varai? - Pastāv tads uzskats, ka valdniekam esct tuvi sakari ar dievību un tādēļ visiem ir jāpadodas. Šis ir ļoti vecs uzskats un ja to atmetēsim, tad jaunaks ir tas uzskats, ka tas izskaidrojams ar masu psihologēju - t. s. masu psihologējas uzskats. Tas tagad ir valdošais uzskats. Mēs zinām no vēstures tādus gadējumus, kad valdnieks nav - viņš miris - tad oēts nosežas uz tropa un masas tomēr padodas. Kas ir raksturēgs priekš varas? Vispirms valsts varai ir vajadzēgā autoritāte, morālisks spēks un no otras puses valsts varai ir vajadzēgā fizisks spēks. Neviena valsts vara nevar pastāvēt bez šīm divām īpašēbām. No vēstures ir pierādēts, ka nevar pastāvēt nekāda valsts vara balstoties vienēgē uz autoritāti. Valsts, kas stāv uz zemāka attēstēības lēmeņa, pārsvarā ir fizisks spēks. Reāli konstatēts valsts varu ir ārkārtēgē grūti, jo viņa mainās. Ja jūs nēmsēit kādas valsts konstitucēju, tad jūs viņu tur, protams, formēli atrādēsit, bet reālā dzēvē šē valsts vara var būt izteikta pavisām atēdēdi. Var būt tā, ka konstitucēja pastāv tikai uz papēra un ne vairāk. Valsts vara var piederēt vienai personai, vienai grupai un beidzot arī veselai tautai. Tomēr, ja saka, ka valsts vara pieder tautai, tad tā ir zināma iluzēja, jo to ir ļoti grūti izvest. Vispirms daudzi nēgrib nēmt dalēību valsts dzēvē. Kad tauta izteicoas kādā referendumā, tad saka, ka tauta izteico savu gribu. Saka, ka tauta ved karu, bet tas nozēme ka domāta tikai aktēvā tautas daļa, kas darbojas. Tā tad, ir jāatšķēir komandējosā tauta no pas vās tautas daļas, kas pārsēbā ir indiferēnta. To jo sevēski uzsvēra francu zinātnēiks Crēu. Mums ir t. s. jauktās republikas forma, jo arī tauta zināmos gadējumos var izdot likumu.

Vispār ir trīs republiku veidi: tiesā republika, netiesā republika un jauktā republika.

Ja mēs pāriesim uz tiesīgo republiku tiesisku raksturojumu, tad jāuzsver, ka vienīgi tauta izdod likumus. Tādu tiesīgo republiku ir ļoti maz. Tas novērojams tikai Šveicē, kur tiesām tauta sapulcejas un pati izdod likumus. Turpretim valdosaīs republiku tips ir tas, kurās likumdošanas darbs pieder parlamentam. Tagd daudz redzam, ka blakus parlamentam ir arī monarhs. Likumus var izdot tikai tad, ja šie divi varas faktori ir vienojusies - parlaments ar monarhu. Te izceļas vienības princips. Tas pats, ja nemsim kādu valsti ar divām palatām. Arī te redzam valsts varas vienības principu. Parasti tiek uzsvērts, ka valsts vara pastāv uz tautas gribas pamata, neskatoties uz to, ka valsts vara tautai reāli nemaz nepieder. Visa vara tautai pieder tikai vēlesanu laikā. Kad šis darbs esot izdarīts, tad tautai neesot vairs nekāda vara. Tā tas arī ir - to jūs pasi zināsiet.

Pārejot pie tiesību zinātņu uzdevumiem un vispār ties. zin. metodēm jāuzsver, ka tiesību zinātnes vieta starp citām zinātnēm tiek noteikta ar citu cilvēces zinātņu klasifikāciju. Šinī klasifikācijā atsevišķu vietu - tāpat kā visas citas zinātnes - ieņem tiesību zinātnes. Ja meklēsim tos pamatus, uz kuriem tiek būvēta šī klasifikācija par visām zinātnēm, tad te ir darīšana ar tā sauc. materialo un formelo pamatu. Katra sistēma, tā tad, būs atkarīga no tā pamata, uz kura viņa uzbūvēta, vai nu viņš būs formēlas vai arī materialas dabas. Attiecībā uz materialo momentu, jo sevišķi ir nostiprinājies pie vācu zinātniekiem tas sadalījums pēc kura visas cilvēces zinātnes sadalās uz divām grupām: zinātnes par dabu un zinātnes par garu. Ja nājam par dabu, tad te saprot visas dabas parādības, dabas faktus. Kas attiecas uz zinātnēm par garu, tad te vispār tiek pastrīpota cilvēka garīgā darbība. Pati ideja par šo sadalījumu ir izcelusies pie angļu zinātnieka - jurista Bentona un francu fiziķa Ampera. Ja nemam vērā šo sadalījumu un jautājam pie kādas klases pieder tiesību zinātnē, tad ir neapsaubami, ka ties. zin. mēs varam ievietot pie zinātnēm par garu, jo ties. zinātnēm ir darīšana ar psihiskiem pārdzīvojumiem. - Šis sadalījums var izsaukt zināmas pārdomas, kritiku. Var tikt norādīts uz to, ka šis sadalījums ir pārmērīgs. Viņš nav vienāds - vienā pusē stāv cilvēks viens pats ar viņa garīgo darbību un otrā pusē stāv visa pasaule ar visām viņas fiziskām parādībām. Tomēr nevajaga aizmirst to, ka cilvēks pēc savas būtības ir augstākā būtne, ka cilvēks ir visu lietu mērs, ka pateicoties tikai cilvēkam var būt runa par tādu sadalījumu. Tā tad pilnīgi pielaidzams, ka var runāt par zinātnēm par dabu un zinātnēm par sabiedrību jeb par garu. Te nemts vērā cilvēka personības izcilus stāvokļus.

Jāaizrāda, ka agrāk šim paņēmienam par pamatu tika likts zināms paņēmieni - t. i. tas, ka attiecībā uz dabas zinātnēm (zin. par dabu) tika pielaidzti visur eksperimenti, turpretim no garīgām zinātnēm šie eksperimenti tika galīgi izslēgti. Tā tad zinātņu sadalījums bij vienkāršs - tas pastāvēja atkarībā no tā, vai attiecīgā zinātnē lieto eksperimentus vai nē. Bet tad cilvēks nonācis pie tā, ka zinātnēs, kur agrāk bij eksperiments noleegts (psihologija) sāk pielietot eksperimentus, un tagad psihologija no fizioloģijas vairs tik krasi neatšķiras, jo daudz psiholoģiskas parādības tiek pētītas eksperimentālā ceļā. Viens no galveniem uzskatiem beidzama laikā ir tas, ko aizstāv Rikerts un Virdelbands. Viņi saka, ka sadalījums zinātnēs par dabu un par garu neizturot kritiku un vajagot atrast citu ceļu. Varot dalīt zinātnes divos lielos noģalījumos: zinātnēs par dabu un zinātnēs par kultūru. Ja mēs prasām, kas gan šim sadalījumam likts par pamatu, tad te par pamatu tiek liktas tās pazīmes, ka dabas zinātnēs esot darīšana ar vispārējām, tipiskām pazīmēm, turpretim kultūras zinātnēs esot darīšana ar individuālām parādībām. Ja runā par kultūras zinātnēm, tad jāreķinājas ar individuālo momentu un no otras puses ar to, ka katrai zinātnēi vajadzīgs būt zināmas nozīmes priekš cilvēces kultūras. - Ja pārejam pie jautājuma, vai tiesību zinātnē ir kultūras zinātnē vai nē, tad jāuzsver pirmais: ja mēs meklējam tiesību zinātnē individuālu, īpatnēju pazīmi, tad to varam atrast, jo šē ir darīšana ar zināmām normām, kas pastāv no zināma laikmeta, pie kam šē vēl darīšana ar vēsturisku parādību.

Var atzīmēt, ka šeit ir darīšana ar vēsturisku parādību, jo individuala parādība kā tāda ir tikai tāda vēsturiska parādība. Ja jūs vispār atzī-
mējat individualas parādības, tad šē ir darīšana ar vēsturisku katego-
riju. Varam atrast, ka tiesiskās normas ir individualas dabas lietas pie-
kam arī vēsturiski fakti tā tad viņas varetu ietilpt zinātnēs par kul-
tūru. Bet vai tiesību zinātne ir katrreiz kultūras zinātne? Vai caur tie-
sību zinātnēm kā tādām ir pastrīpots cilvēkos kultūras gājiens? Nemot
vērā, ka tiesību zinātnei ir jāapvieno visas tiesiskās normas, neskatoties
uz viņas saturu, tad jānāk pie slēdziena, ka daudzos tiesību kodeksos atra-
dīsim ļoti negatīvas lietas priekš cilvēces kultūras, ļoti daudz tāda,
kam ar cilvēces kultūru nav nekāda sakara. Tur ir jautājums par nāves
sodiem, miesas sodiem u. t. t. Tas ir attiecībā uz tagadējo laikmetu. Bet
tiesību vēsturē atradīsim dažādus inkvizīcijas likumus u. t. t. Ja meklejam
šo otro pazīmi tiesību zinātnēs, tad šo mēs nevaram atrast tiesību zināt-
nēs. Tiesību zinātnei vajadzīgs būt objektīvai, viņai jāņem vērā visas
parādības, kādas viņas ir bijusa.

Tomēr arī zinātnēs par dabu mēs redzam, ka tiek pētītas atsevišķa
individuāla īpatnības. Tā par piem. mēs redzam, ka astronoms pētīt zvaigzņi
griez vērību arī uz īpatnējo, kas konstatējams šinī zvaigznē. Tāpat ja mēs
redzam geologu viņa pētīšanas darbā, tad arī viņš griez vērību uz rakstu-
rīgu īpatnību, individualu pazīmi priekš katra laika. Tāpat botāniķis
griez vērību arī uz individualo kartu. No otras puses, dabas zinātnieks
meklē katrreiz atrast jaunus likumus - t. i. pēc kādiem noteikumiem pasau-
lē viss notiek. Ir daudz zinātnieku, kas vienīgi šo darbu atzīst par zināt-
nisku. Ja jūs nevarat atrast zināmu likumu, pēc kura notiek dažādas parā-
dības, tad tas neesot vairs zinātnisks darbs. Jāizpēda, ka tādās zinātnēs,
kurās, bez saubam pieder pie kultūras zinātnēm, kāpiem, socioloģija, taut-
saimniecība, ka šinīs zinātnēs arī mēs redzam, ka ekonomisti meklē atrast
visus likumus, pēc kuriem notiek saimnieciskā dzīve, vai vispār notiek
zināmas sabiedriskas parādības. Tā tad, arī šinīs zinātnēs tiek mekle-
ti jauni likumi.

Atgādināšu vēl īsumā ka šaurākā nozīmē par sabiedriskām zināt-
nēm saprot zinātnes par valsti, par tautsaimniecību un par tiesībām un
plašākā nozīmē tur ietilpst daudz kas cits: māksla, literatūra, reliģija,
etika un t. t. Ja mēs runājam par tiesību zinātņi, tad tiesību zinātnei
ir bez saubam, atsevišķs pētīšanas objekts. Pētīšanas objekts šē ir tie-
siskās normas. Protams, ka tiesiska norma pati par sevi nav rokām tausta-
ma, bet tas neizslēdz to, ka šē ir darīšana ar realu parādību. Katrs no
mums apzinās, ka ir jādara tā un ne citādi.

Ja mēs runājam par mērķi un tiem uzdevumiem, kas ir jāsasniedz
tiesību zinātnei, tad mums ir jāņem vērā visi tie uzdevumi, kas tiek
sprauti priekš sabiedriskām zinātnēm. Te ir darīšana ar trim uzdevu-
miem (socialo zinātņu uzdevumi): 1) pirmais ir tas, ka mums ir jākonsta-
tē zinātniski fakti, jāapskata zinātnes fakti, 2) otrs - jānoskaidro viņu
attīstības process, viņu evolūcijas gaita - no kā ir izcēlies zināmais
fakts un kā viņš tālāk izveidojies. 3) Trešais lielais uzdevums ir tas,
ka mums vajaga novērtēt visu to savāko materiālu izejot no cilvēka in-
teresu stāvokļa - no lietderības viedokļa. - Ja nu mēs tagad pārejam
pie tiesību zinātnes jurisprudences, tad visi šie trīs uzdevumi ir at-
tiecināmi arī uz tiesību zinātņi, jo tur arī mums jāsavāc visi tie fakti
- šinī gadījumā visas tās tiesiskās normas. Otrs uzdevums: mums ir jā-
pēta šo tiesisko normu pakāpeniska attīstība un beidzot mēs nonākam pie
augstākā tiesību zinātnes uzdevuma - mums visas tās ties. normas jānovē-
rtē izejot no cilvēku interešu, resp. lietderības viedokļa.

Ja runā par pētīšanas veidiem, tad man jāuzsver, ka te ir darīšana
ar utilitāro, teoretisko un beidzot etisko pētīšanas veidu. Ja runā īsti
par zinātņi, tad te darīšana ir galvenām kārtām ar teoretisko pētīšanas
veidu un nemot vērā, ka zem teoretiskā

pētīšanas veidu saprot to, ka jūs pētat kādu parādību, tādu kāda viņa ir. Tā tad šis teoretiskais pētīšanas veids jāievēro un viņam ir milzīgi liela nozīme. Ja jums kaut kas jāpēta (kāds oficiāls fakts) no teoretiskā viedokļa, tad tas nozīmētu to, ka jums šis fakts ir jāpēta neatkarīgi no tā, ko jūs vēlaties par etiku uzskatīt, bet izejot no tā, kas tiek zināma laimētā uzskatīts par etiku. Nav pielaizams, ka tiesvai administrators redz, ka tiesiskā norma ir ārkārtīgi smaga un viņš domā, ka varētu reformēt šo tiesisko normu, tā tad pielaiz to, kas nav absolūti pielaizams. Viņš var gan domāt par reformēšanu kā tādu, bet viņš nedrīkst apskatīt viņam priekšā esošo darījumu izejot no varbūtejas tiesiskās normas.

Jāpastrīpo, ka pirmais uzdevums bija konstatēt zinātniskus faktus šeit tie ir tiesiskās normas. Ja jūs pieiesat pie šī darba, tad tas nozīmē, ka jūs atzīmēsāt visas spēkā esošās normas zināmā laikā. Tā būs it kā tāda fotogrāfija no visām zināmā laikā spēkā esošām normām. Šis panākums saucas par dogmatisko metodi. Dogmatiskā, jeb t. s. formelā juridiskā metode nozīmē to, ka jūs pētat tikai spēkā esošās normas. Jūs nedrīkstat pētīt tās normas, kas agrāk kādreiz bija spēkā, bet tagad atceltas. Tā tad dogmatiskā metode sistemātiski apskata visa tās tiesiskās normas valstī, kurās ir spēkā zināmā laikā. Jāizrāda ka, gēns ir līdzība - analogija ar statistiku. Piem. tiek izdarīta zināmā laikā vienā valstī lauzu skaitīšana. Viss tiek atzīmēts. Tāpat dogmatika fiksē visas tās normas. Statistikai ar saimniecības vēsturi ir tādas attiecības, ka dogmatikai ar tiesību vēsturi. Vispār, ja runā par zinātnisku faktu konstatēšanu, tad to var izdarīt visādi. Vispirms mēs tīri nemanot konstatējam zinātnisku faktu, tomēr pa lielākai daļai te ir darīšana ar vienkāršu-nezinātnisku-faktu. Tīri gadījuma ceļā jūs varbūt tiesā iepazīsities ar kādu zinātnisku faktu. Bet tomēr jāsaprot, ka tā nav zinātnisku faktu konstatēšana. Agrāk, kad bija spēkā galvenā kārtā ieraduma tiesības, tad šē bij vienkārša fakta konstatēšana. Vispār, ja runā par zinātnisku faktu konstatēšanu, tad tas nozīmē izpētīt šo jautājumu pilnīgi un ka jūs viņu savēdiat sistemātiskā kārtībā. - Nemat to vērā, ka dogmatiskā metode var tikt pielietota tikai noteiktam vēsturiskam laikam. Protams, ja šē darīšana ar tiesiskām normām, tad juristam ir jātiek galā vispirms ar to, ka viņš nedrīkst sajaukt dažādas sabiedriskās normas ar tiesiskām normām. Viņam jāatdala tiesiskās normas no citām sabiedriskās dzīves normām. Tur vēl var būt darīšana ar tā sauktām konvencionālām normām. Tad viņam vēl ir otrs uzdevums: noskaidrot attīstības procesus. Šē nav no svara tikai vienkārša interese, bet šē ir no svara otrs moments: mums pētīt dažādu tiesisko normu attīstību jāatrod arī tie iemesli, kādē, šīs tiesiskās normas ir pārveidojusās par oitām, tad arī, vai viņas ir konstatējamas vienā tautā, kāds šim tiesiskām normām ir attīstības gājiena pie vienas tautas un pie otras tautas. Ja mēs runājam par šo procesu attīstību, tad jāsaprot, ka pie šī darba var pieliet no diviem viedokļiem. Var apskatīt zināmu tiesisku normu attīstību sakarā ar dažādiem konkrētiem dzīves apstākļiem, vēsturiskiem apstākļiem. Otrs var apskatīt zināmu tiesisku normu attīstību vispārī nesaistot viņu konkrētiem dzīves apstākļiem. Sakarā ar to mums ir darīšana ar divām metodēm. Ja mēs nemam vērā katras tiesiskās normas attīstības procesu konkrētos apstākļus, tad mums ir darīšana ar vēsturisko metodi, t. i. ar noteiktu tautu, noteiktu vietu, kurus mēs pētam. Otrā gadījumā, kad mēs neņemam šos konkrētos apstākļus vērā un vispārēji pētam zināmas normas attīstību, tad mums ir darīšana ar sociologisko metodi.

Ja mēs pētot dažādas tiesiskās normas arī pētam dažādus institutus un beidzot valsts organizāciju, tad šī otrā uzdevuma rezultāti sakarā ar zinātnisku faktu konstatēšanu dod iespējami zinātniski izstrādāt visas tiesiskās normas. Bet ar to vien vēl nevar apmierināties. Vajadzīgs atrast vispār tādu stāvokli, kurš dotu iespēju no šī materiala taisīt slēdzienus, kas būtu lietderīgi priekš cilvēces attīstības gaitas. Šos slēdzienus mēs varam panākt tikai caur to, ka mēs attiecīgu materialu kritizējam un šo

un mēs nonākam pie tā, ka mēs izejam no cilvēka interešu viegokļa. Mēs apskatām visu materiālu un taisām attiecīgus slēdzienus, cik šīs tiesiskās normas, ko esam tādā ceļā pētījuši, ir lietderīgas priekš cilvēces vispār — šinī panēmienā jau cilvēce ienes radosu momentu. Še tiek radītas jau jaunas tiesības, vismaz iedomātas labākas tiesības, noraidot vecās tiesības. Cilvēce nāk pie labākām, ideālākām tiesībām. Šis panēmiens ir pazīstams zem kritiskās metodes nosaukuma. Kritiskā metode uzstāda noteiktu mērķi: viņa grib radīt jaunas labākas tiesības. Tā ir praktiska metode. Ja dogmatiskā metode nodarbojas ar to, kas ir tiesiskās normas, tad kritiskā metode nodarbojas ar to, kādām šīm tiesiskām normām jābūt. Sakarā ar to no juristiem tiek lietotas divas formulas: "De lege lata" — izejot no pastāvošā likuma, tas atbilst dogmatiskai metodei, — un "de lege ferenda" — izejot no vēlāmā likuma, tas atbilst kritiskās metodes panēmienam. — — —

Pagājušo reizi es tiku uzsvēris sabiedrisko zinātņu uzdevumu un starp citu runājis par t. s. dogmatisko metodi u. c. kādas jāpielieto, lai panāktu tos slēdzienus, kas mums ir vajadzīgi tiesību zinātnēs. Viens no tiem panēmieniem ir visām zinātnēm kopējs. Tas ir vienkāršais loģiskais panēmiens un šeit jautājums pastāv iekš tam, ka apskatot vairākas parādības, vairākus faktus, cilvēki galu galā būs neapmierināti, ja viņi tikai tikai konstatētu atzinās faktus un nevis attiecīgā sakarība. Bet šī sakarība panākama ar to, ka jūs pētot atsevišķas normas, parādības, atrodat tur vispārējas, apvienojošas pazīmes un tādā kārtā jūs nākat pie attiecīgiem slēdzieniem. Jūs dabūjat tās pazīmes, kas apvieno vairākas vienas parādības. Sakarā ar to jūs tad jau varat izdarīt attiecīgas klasifikācijas, sistematizāciju. Tas attiecināms uz visām zinātnēm. Panēmiens pastāv iekš tam, ka zinātnieki nāk pie zināma slēdziena, definīcijas, kas ir attiecīgs jēdziens. Vispār tas ir viens no grūtākiem darbiem, dot noteiktu, skaidru, izsmelšu definīciju par kādu jēdzienu. Mēs šinī par piem. pavisam vienkāršu konkrētu prieksmetu — māja. Mēģināsim viņu definēt. Bet ja uzsveram vienu pazīmi, tad tas neko nedod. Ja mēs sakām, ka māja ir koks, tad tas vēl nav nekas, jo māja tikai starp zitu ir no koka. Ja redzam, ka pie šāda vienkārša piemēra jau ir zināmas grūtības, ka tās ir daudz lielākas pie tādām abstraktām parādībām, abstraktiem jēdzieniem, kā piemēram patiesība, mīlestība, tiesība u. t. t. X

TIESĪBU DEFINĪCIJAS.

Runājot par tiesībām, kā tādām atrodamka te ir milzīgi liels vai- rums dažādu definīciju un raksturīgi ir tas, ka viena definīcija bieži izslēdz otru. Katram individam ir atsevišķs jēdziens par zināmu parādību vispār, bet vēl komplikētaks jēdziens ir abstraktām parādībām. Tomēr bez definīcijām zinātne nevar iztikt. Pastāv vienkāršs loģisks panēmiens, caur kuru mēģina atklāt lietas būtību. Un panēmiens pastāv iekš tam, ka konkrēto jēdziena pieved zem vistuvākā augstākā pamatjēdziena, (genus proximum) — genus ir suga, genus proximum — plāšāks veids. Lai atrastu jēdziena izšķiroso pazīmi, jēdziena salīdzina ar citiem jēdzieniem, kas tāpat ir padotas tam pašam kopējam jēdzienam, vispārējam augstākam pamatjēdzienam. Ar šo noskaidro jēdzienam atšķirību (diferencia specificae). Tā tad te pirmā gadījumā ir darīšana ar genus un otru gadījumā ar species (padotu veidu). Iekš tam pastāv viss loģiskais panēmiens, caur kuru katrā zinātnē zinātnieks var nākt pie attiecīgas definīcijas. Tas pats, ja mēs pārejām uz tiesību zinātne. Šeit tāpat jāievēro pamatprasība, ka vajadzīgs atrast papriekš vispārēju dalīšanas pamatu (fundamentum divisionis), t. i. tādā pazīmi, kurā piemīt visām tam parādībām, kuras jūs pētāt. Ja nu mēs tagad meklējam "genus proximum" tiesības, tad se ir darīšana ar tādām vispārējām pazīmēm. Še ir darīšana ar iedomu, prieksstādījumu par kaut ko noteicīgu, normatīvu, par kaut ko abstraktu, ar ko tiesības atšķiras no visām fiziski taustamām lietām, t. i. no prieksmetiem. Otrkārt viņas atšķiras arī no dažādiem notikumiem un dažādiem stāvokļiem. Otrs, kas jāievēro, ir tas, ka šī iedomā šis prieksstādījums attiecas uz cilvēka sabiedrības ārējās iekārtas uzturēšanu. Še tiek pastrīpots tiesību

sabiedriska raksturs, sociāls raksturs un caur to šie noteikumi atšķiras no vispār logikas noteikumiem, kā arī no morāles noteikumiem, jo morāle ir sirdsapziņas lieta, lai gan viņa regulē arī sabiedrisko dzīvi. Bet viņai nav tāda ārēja pazīme, kāda ir konstatējama tiesībās.

Ja tagad paceļam jautājumu caur ko tiesības atšķiras no citām viņām radniecīgām parādībām, t. i. uzstādam jautājumu par "diferenciālo specifiku", vispirms mums se uzkrīt t. s. konvencionālās normas, kas pastāv zināmā sabiedrībā. Bet tad mums nāk prātā, ka arī tiesības pastāv sabiedrībā. Pastāv jautājums, ar ko tiesības atšķiras no šīm konvencionālām normām.

Šeit jāņem vērā, ka tiesībām ir katrreiz zināms sods viņu neizpildīšanas gadījumā, viņām ir obligatorisks raksturs. Tā tad obligatoriskuma raksturs ir tas "speciess", kas galv. kārtā skir tiesībās no konvencionālām normām.

Ja pārējam uz morāli, tad tiku jau atzīmējis, ka morāle ir sirdsapziņas lieta. Jāsaka, ja mēs pieejam no šī viedokļa un meklējam tos "speciess", kas skir tiesībās no morāles normām, tad uzkrīt, ka morāle ir cilvēka iekšējās parliecības lieta, bet tiesībām ir tāds raksturs, ka viņas bieži nav atkarīgas no cilvēka iekšējās parliecības. Morālei vispār ir subjektīvs raksturs. Citi saka, ka morālei esot autonoms raksturs - viņai ir patstāvības pazīme. Kas attiecas uz tiesībām, tad tiesībām esot heteronoms raksturs, viņām nav patstāvīga rakstura. Viņas atkarajās hīkai no svešiem apstākļiem, kas stāv ārpus viņām. Še ir tiesību heteronomija.

Man jāsaka, ka pat šis salīdzinājums ir zinātnē strīdīgs. Piem. prof. Petrozičskis sadala šīs normas tikai divās daļās: tiesiskās normas un morāles normas. Attiecībā uz konvencionālām normām viņš saka, ka viņām esot vai nu tiesību, vai arī morāles normu raksturs, bet viņas neesot atsevišķa normu daļa. Bet pēc valdoša uzskata ir no svāra šie trīs sadalījumi.

Daži zinātnieki atrod par iespējamu runāt par reliģiskām normām. Bet ja jūs viņas analizēsāt, tad redzēsāt, ka viņās ir darīšana ar tiesiskām, vai morāles vai arī konvencionālām normām.

Kad runā par tiesību definīcijām, tad parasti tiek lietota pazīstamā Kanta frāze, kurā viņš saka, ka juristi vēl vienmēr meklējot definīciju savam tiesību jēdzienam. Un tiešām jāatzīst, ka pastāv ļoti daudz un dažādas tiesību definīcijas. Belgu zinātnieks Bikers saka, ka definīcijas daudzas viena otru izslēdz. Vācu jurists Bergoms runādams par šo lietu saka, ka šeit nevarot nemaz konstatēt to, ka cilvēce nāktu pie tiem slēdzieniem, kas apvienotu šo jēdzienu viņa būtībā. Vācu zinātnieks Brodlands saka, ka še ir darīšana ar fizisku darbu, kas nekad nav izbeidzams, tā tad, ka katram cilvēkam ir sava zināma izpratne un tā tapat vēl detalizēta no tiem zinātniekiem, kas ar šo jautājumu nodarbojas.

Vācu zinātnieks Rudolfs fon Jērings par tiesībām saka: "Tiesību pieredzēšana nozīmē, ka priekš mums kaut kas pastāv". Kaut kas - tas esot mēs paši, otrkārt kāda lieta, īpašums kā tāds, tālāk kāda persona un še, saprotams, var būt persona viņas visumā. Var būt, ja runājam par personām, personu attiecības pret citām personām, vai atkal var būt viņu darbības efekts, vai viņu darbība, vai daļa no viņu darbības - tas vēl var būt tiesības jautājums - un beidzot valsts jēdziens kā tāds ir tiesības jautājums. Tā tad pēc Jēringa ir gētri pamatjēdzieni, ar kuriem mums darīšana un kas tiek saprasti zem tiesību vārda. Bet katrā atsevišķā gadījumā tiek saprasts pavisam kaut kas cits.

Ja meklējam tiesību izeļsanos, tad protams, oik cilvēces vēsture par šo dod pārskatu, tad izeļsanās ir vedama sakarā ar sirmo senatni. Šinī zinā tiesību stāvoklis ir bieži mainījies. Dažreiz tiesības pie kādam tautam ir stipras un tiek respektētas, bet dažreiz redzam, ka viņas tiek niecinātas. Un neskatoties uz to, ka tiesības ir ļoti sena parādība, tomēr cilvēki vēl nav nākuši pie galvenās atbildes, kas īsti ir tiesības. Izeļš saubas: vai tad tas tiesām var tā būt - mums pastāv valstis, visur dažādi likumu kodeksi un kā šinī pasaļ laikā mēs sakām, ka tiesības ir nenoteikts jēdziens? - Bet universitatē mums viss ir jāapsauba, viss jākritizē, un pateicoties šai vērtēšanai, šinī saubām, zinātnē iet uz priekšu. Dažas grāmatas neatrodam tāš saubas par šiem tiesību jautājumiem. Tad tas izskaidrojams ar to, ka šīs grāmatas rakstītas priekš popularas lietošanas, kas konstatē tikai to elementāro vienkāršai tautai, jo never taču ievest pamatskolā jeb vidusskolā kaut ko neskaļdrā. Man jāsaka, ka vispār runājot par saubām jāatzīda, ka viņas pavisam morāli nedrīkstam.

Tā jūs zināt, ka agrāk pastāvēja daudz tādas patiesības, kas tika uzskatītas par absolūtām patiesībām. Bet tas bij tikai zināmu laiku un tad šīs patiesības tiek pavisam apgāstes. Jūs zināt, ka astronomi 2000 gadus mācīja, ka saule griežas ap zemi, bet tagad jūs zināt kaut ko pavisam pretēju. Absolūtas patiesības ir tikai prieks zināma laika.

Ja nu mēs atgriezamies pie tiesībām un mēģinām atrast viņu saturu, tad mēs jāsaprot, ka mēs patiesībā katru brīdi esam padoti tiesību sferai. Ja jūs sēžat savā istabā, tad jūs arī esat padoti tiesību sferai, jo jūs varat dzīvot attiecīgās telpās tādēļ, ka pastāv lielākas tiesības - tiesības dzīvot, tad arī mums ir attiecības ar dzīvokļa saimnieci, namsaimnieku - mums jāmaksā zināma īre un tādēļ mums ir tiesība uzturēties zināmās telpās. Šī tiesību sfera varbūt ir ļoti izsmalcināta, bet ja jūs viņu gribēsāt neievērot, tad jūs jutīsāt ka viņai ir milzīgi liels spēks, milzīgi lielas sekas un jums ar šīm sekām jāreķinājas. Nav absolūti tādas sfēras, kur jūs varētu iziet no tiesību sfēras. Tā tad viss, ko jūs redzāt, ir padots tiesību sferai. Vienīgi debesis, saule un zvaigznes nav padotas tiesību sferai.

Tā tad jūs redzāt, ka pastāv pret jums zināmas prasības, kas jums ir jāizpilda un ir pamatoti izteiktas domas, ka cilvēks bez šīm prasībām, pienākumiem nevarētu pat eksistēt. Tagad, sakrā ar tehnikas attīstību, protams, rodas daudz izgudrojumu, kurus cilvēce agrāk nav pazinusi, jaunas lietas, bet jūs nemat fērā ka tikai par to laiku, kamēr jaunizgudrojums ir zinātnieka kabinetā, jums liekas, ka viņš nav padots tiesību sferai, bet tiklīdz šis izgudrojums nāk apgrozībā, ir jānoteic zināmas normas, kas regulē cilvēku attiecības pret šo izgudrojumu. Daudzas tiesības ir jau zudušas, bet toties atkal daudzas nākušas no jauna klāt.

Runājot par kādu zinātnieku, kas ko jaunu ir izgudrojis, tad te ir skaidrs, ka viņam ir noteiksana par šo jaunizgudrojumu. Tālāk redzam, ka šis zinātnieks nodod citām personām realizēt viņa izgudrojumu. Te redzam, ka viņš izlieto savas tiesības un te jau attiecības paliek komplikētas starp šo fabriķu pārdevējiem un daudzām citām personām. Pēc šīs jāautājums: ar ko gan tiek izsaukta visu šo tiesību noteiksana? Nonākam pie tā, kad redzam, ka šis ir darīšana ar zināmiem noteikumiem kas jāievēro tiem, kas grib rīkoties ar zināmo izgudrojumu. Šis ir darīšana ar tām abstraktām formulām, kas liek pamatu visām tām konkrētām attiecībām, kas pastāv starp cilvēkiem. Tādā kārtā nonākam pie tiesību legalā, likumīgā stāvokļa. Tā tad tiesībām vēl ir normatīvs, likumīgs stāvoklis un šis likumīgais stāvoklis tiek dots no vairākiem kodeksiem, likumu grāmatām, kas jāievēro. Tā tad jāpārejam pie tiesību legalās puses, tad tūlīt mums jāreķinājas ar dažādiem kodeksiem.

Pikars savā laikā bij izteicis domas, ka viņš domājot sakopot kādos 20 sējumos visus Beļģijas likumus. Bet izrādījās, ka viņš bij nostrādājis kādus 20 gadus, tad viņš nonācis pie 62. sējuma, pie burta "N". Tas pats ir visas valstīs.

Jūs redzot, ka tiesībām ir divas puses - te ir divas dažādas lietas. Šeit ir darīšana ar tiesībām praktiskā nozīmē, kur katra persona darbojas un izlieto savas tiesības, šis ir darīšana ar zināmu pilnvarojumu, kas katram ir dots, bet šīs tiesības viņš var izlietot tikai noteiktās likumos noteiktās robežās, un tad ir vēl tiesību legalā puse. Tiesības legalā nozīmē ir tas pamats, kas dod iespēju darboties visai cilvēcei. Šis būtu labi, ja būtu atsevišķi termini. Tagad parasti, ja runā par tiesībām praktiskā nozīmē, tad saka "tiesības objektīvā nozīmē". Šis ir liela starpība starp pirmo un otro. Vārds "tiesība" pieder ne tikai juristiem vien, bet tiek lietots vispirms tīri nejuridiskā nozīmē: "tiesība" nozīmē vēl "taisnība". Bet kodeksos ne katrreiz ir taisnība. - Jāizrāda, ka bieži tiek runāts par t. s. svētām tiesībām, par tiesībām uz revolūciju, par tautas pašnoteikšanās tiesībām, kurām patiesībā zināma laikā nav vēl pozitīvu tiesību raksturs.

Ja pārejam pie tiesību definīcijas, tad jāsaprot, ka visas viņas apskatīt būtu neiespējami un arī nevajadzīgi, bet tomēr jāņem vērā galvenie virzieni šīs definīcijas. Ir daudziem zinātniekiem kaut kas kopējs un tādēļ viņu definīcijas varam apvienot vairākos lielos nodalījumos. Tādas definīcijas, kurās pamatjēdziens ir valsts jēdziens, saucas par "valsts tiesību teorijām". - Tad ļoti izplatīts ir uzskats, ka tiesības ir vispārējā griba.

Beidzāmā laikā spēlē zināmu lomu tā definīcija, kas uzsver, ka tiesības esot ne tik daudz ārējās sociālās dzīves regulators, bet cilvēka iekšējās pārlicības rezultāts, tā tad zināmi pārziņojumi. Te ir darīšana ar t. s. psiholoģisko tiesību definīciju, kuru jo sevišķi aizstāv prof. Petročitskis, tagad Vērgavas universitātes profesors. — Gribētos uzsvērt to starpību, kāda ir starp šīm vairākām minētām definīcijām no vienas puses (valsts tiesību teorijas, tad arī "tiesības tautas griba" u. t. t.) un prof. Petročitska definīciju no otras puses. Pie pirmajām katrreiz ir darīšana ar sabiedriskās dzīves parādībām, bet kas attiecas uz psiholoģisko definīciju, tad te ir darīšana ar iekšēju cilvēka pārlicību. Tādēļ ir saprotams sadalījums, ka sadalam tiesību definīcijas divās lielās daļās: pirmās ir t. s. "socioloģiskās tiesības definīcijas", kurās par pamatu būs likta kāda sabiedriskās dzīves parādība, turpretīm otrā nodala bij psiholoģiskā tiesību definīcija, kas par pamatu liek cilvēka iekšējos pārziņojumus, emocijas. Vienā pusē jūs atradīsiet milzīgi daudz definīcijas un otrā pusē ir darīšana patiesībā tikai ar vienu, jo pārējam nav lielas nozīmes, kas ir šinī pusē.

Jāiepazīstas ar vienu no elementārākām definīcijām. — Pie senām tautām pastāvēja jau tādas definīcijas, ka tiesības ir pavēles, Dieva bausli, kas norāda, kā cilvēkiem dzīvot, lai izpildītu Dieva gribu. Jums visiem ir labi zināms, ka pie seniem ebrejiem i. c. Dieva bausli bij tās tiesības, kuras pats Dievs Mozum ir devis un te tā lieta bij ļoti vienkārša, skaidra priekš visiem. Jāsaka, ka, ja jūs meklēsiet pie citām senām tautām šim uzskatam attiecīgus pamatus, tad te pie senām tautām nav nekāda starpība. Pie Babeles karaļa Hamurabi redzam tos pašus likumus, manu likumus (sanskritu valodā). Ja tagad uzstādam tādu jautājumu, tad tur nav vairs ko kritizēt, jo tagad zinātnē visas parādības izskaidro ar tām parādībām, kas atrodas cilvēka priekšā un kas skaidri nojaušamas. Tāds izskaidrojums, kas pastrīpo, ka se darīšana ar dievišķo gribu, jau sen atmests, jo tam nav zinātniskas nozīmes. Visiem būs viens viedoklis, t. i. ka to dievišķo gribu kāds mežonis sapratis pavisam citādi, kā kāds kristīgais. Katra reliģija zem dievišķās gribas saprot pavisam kaut ko citu.

Viena no tām definīcijām, kas ir ļoti izplatīta un ļoti skaidra un nav apstrīdama, tas ir tas uzskats, kas pastrīpo, ka tiesības esot visi oficiālie valsts likumi un vairāk nekā cits. Bez šaubām šai definīcijai ir lielāka pozitīvā puse, kā pirmajai par dievišķo gribu, bet jāuzsver, ka šī definīcija patiesībā identificē tiesību jēdzienu ar likumu jēdzienu. Tā tad, ja mēs rīcejam pie Latvijas tiesiskā stāvokļa, kur ir Latvijas tiesības, tad mums būs jārekinājas ar tiem 16 bijušās Krievijas likumu sējumiem, kas v. l. pa daļai ir spēkā arī jaunajā Latvijā un visiem tiem likumiem, kas izdoti no jaunās valsts. Gribēju griezt jūsu vērību uz to apstākli, ka mums vēl nav pasiem savi jaunie likumi pilnīgi. Mums pastāv likumi, kas noteic attiecības starp 16 krievu likumu kodeksiem un Latvijas tagadējiem likumiem. Kad runā par šīm attiecībām, tad jāņem vērā trīs principi. Latvijā no bijušās Krievijas likumiem ir spēkā visi tie likumi, kas bij spēkā tanī teritorijā, kas tagad iekļēdz Latvijas valsti, līdz 7. novembrim 1917. g. (vec. st. 25. okt.). Ta tad se ir noteikts moments. Otrs princips: ... tiktāju, cik tie nerunā pretīm Latvijas demokratiskai iekārtai. Te protams ietilpst visi tie noteikumi par ķeizaru un tautas padomi un t. t. un tad treškārt visi tie likumi, kas nav atzīti ar jauniem Latvijas likumiem. — Ja runā par oficiālo viedokli, tad se tiek minēts Rudolfs fon Jēringš. Viņš tiek uzskatīts kā galvenais ideologs, kas aizstāv šo oficiālo tiesību teoriju. Viņš savā darbā "Tiesību mērķis" galvenām kārtām uzsver šo oficiālo tiesību definīciju. Pie tam viņš uzsver arī vēl dažas citas definīcijas. Se var būt zināmi parpratumu, jo var

jautāt: kā tad viņš var dot divas definīcijas? Viņš vēl uzsver, ka tiesības esot aizsargātas intereses. Jērings uzsver, ka tiesības esot zināmas varas politika - "Recht ist die Politik der Gewalt". Vispirms, ja runājam par tādām tiesībām, kā aizsargātām interesēm, tad tas nozīmē, ka Jērings ir sprācis tās mūsu intereses, kas tiek aizsargātas šajos oficiālos likumos, kas ir spēkā zināmā valstī. Tā tad šeit ir tikai cita izteiksme.

Tā tad, viņš šķir neaizsargātas intereses, kas neattiecas uz tiesībām, un aizsargātas. Tālāk, trešā definīcija, kas saka, ka tiesības ir varas politika. Te protams, tā vara ir valsts vara - tā nonākam atkal pie valsts un beidzot pie tās valsts rakstītiem likumiem, pēc kuriem visa valsts politika tiek vesta. Tā tad nonākam pie tās pašas oficiālās tiesību definīcijas.

Ja runā par to, ka šeit ir darīšana ar oficiāliem likumiem, ka tiesības ir kopums no valstī pastāvošām normām un ja šo definīciju mēģināsim analizēt atsaucoties uz valsts jēdzienu, tad nonāksim pie absurda. Nefar tādu definēt tiesības ar valsts jēdzienu, jo valsts savukārt tiek definēta ar tiesību jēdzienu. Citiem vārdiem sakot, nonākam pie tā, ka sakām: tiesības ir tiesības. Šāds paņēmieni saucās "Definitio per idem" - definēt kādu jēdzienu ar tā paša jēdziena palīdzību. Tiesības te tiek definētas ar to pašu jēdzienu. Tiesības tikai tad ir nodibinātas, kad ir nodibinājusies valsts. Bez tam ir bijusi laikmeti, kad nav pastāvējusi valsts iekārta kā tāda, bet tiesības ir pastāvējušas.

Daudzi zinātnieki saka, ka valsts jēdziens esot vecāks par tiesībām, bet tas nav valdosa uzskats. Objektivitātes dēļ jāatzīmē, ka šeit ir trīs uzskati. - Galvenām kārtām, kad runā par to, ka tiesības ir vecākas par valsti, tad tiek pievests kultūrvēsturisks jēdziens, t. s. totēma jēdziens. Tas nozīmē tautai, kas ir uz zemas kultūras attīstības pakāpes, tādu būtni, parādību, kas ir bijusi par pamatu visai tautai, vai zināmāi ciltij. Tas ir primitīvais valsts jēdziens. Tur nav darīšanas ar teritoriju, vai komplikētu valsts varu, bet bieži ar tādā mistisku būtni. Je tiek izcelts šis totēma jēdziens, tad tas dod zināmu apgaismojumu tam uzskatam, ka tiesības izcēlušās agrāk. - Pastāv ļoti daudz t. s. ierasu tiesības, kurās valsts vara nav izdevusi, tad viņas tomēr pastāv un tiek atzītas. Bet šīs tiesības ir jau bijušas agrāk un turpin darboties paraleli rakstītām tiesībām. Tas arī ir viens no motīviem, kādēļ nevaram teikt, ka zem tiesību jēdziena saprotam tikai rakstītos likumus un neko citu. Kā augstākā valsts vara ir tiesību radītājs - tas arī ir nepareizi. Jums no vēstures labi zināms, ka Romā daudzas tiesiskās normas ir noteiktas no tiesnesiem, kas ar attiecīgiem ediktiem ir radījuši šīs tiesiskās normas. Tāpat runājot par musulmaņu tiesību izcelsanos jā-saka, ka ne augstākā valsts vara ir radījuši tiesības, bet zemākie orgāni. Tas pat Anglijā: katra tiesneša lēmums par kādu konkrētu gadījumu ir pastāvoss likums visiem tiesnesiem, kuriem vēlāk nāk priekšā tāds gadījums, ar iepriekšējo tiesneša lēmumu ir jārekinājas.

Jāizvada uz vienu modernu kodeksu. Tas ir Šveices civilais kodekss, kuru sarakstījis slavenais profesors Hubers. Arī Hubers saka, ka tādā gadījumā, kur vēl nav attiecīga likuma, tiesnesim ir jāpārversas par likumdevēju. Tiesnesim, protams, ir jārekinājas ar visu to tiesisko sistēmu, kas ir attiecīgā kodeksā, bet viņam tomēr ir arī zināma brīvība.

Oficiālais uzskats par tiesību definīciju protams ir ļoti vienkāršs, bet jāizvada, ka tagad viņu vispār neatzīst un arī mēs viņu nevaram pieņemt, jo zem tiesībām mēs tagad saprotam arī daudz ko citu, kā tikai rakstītus likumus.

Starp dažādām tiesību definīcijām izcilus vietu ieņem tās definīcijas, kas tiesības apzīmē kā vispārējo gribu. Dazi to uzskata, ka te darīšana ar tautas gribu, citi atkal uzsver, ka te ir darīšana ar vispārējo pārliecību. Pēc būtības šīm definīcijām ir daudz kas kopējs. Vispirms, ja runāsim par visas tautas gribu, tad šī definīcija tiek vesta sakarā ar francu filozofu Ruso. Ruso nāca pie tā slēdziena,

ka visa valsts vara un visa tiesiskā iekārta kā tāda pieder tautai. Vienīgi tauta varot noteikt šo iekārta, vienīgi viņa var apstiprināt šīs tiesības. Sakarā ar to, katrā tiesībā, katrs likums, ir no tautas izteikta griba.

Arī citi zinātnieki piekrīt šim uzskatam un šis uzskats vedams gandrīz ar t. s. suverenitātes principu. Tas pastāv iekš tam, ka valstī augstākā vara ir valsts vara un ja tauta ir noteicēja, tad patiesībā visa tiesību sistēma tiek pamatota uz suverenitātes principa.

Ļoti izplatīta ir tā definīcija, kas saka, ka objektīvās tiesības ir cilvēku sadzīves saistošā iekārta, kas pamatojas uz sabiedrības gribu. Vispār jūs redzat, kāse ir darīšana nevis ar tautas, bet ar sabiedrības gribu.

No visām šīm definīcijām viena no labākām kritikām ir prof. Petrovičs. Viņš saka, ka vispārējā parliedzība nevar būt tiesību definīcija, jo vispārējā parliedzībā aptveram arī tādās lietas, kā 2 x 2 = 4. Tā arī ir vispārējā parliedzība. Kas zīmējas uz vispārējās gribas jēdzienu, tad te ir darīšana ar nenoteiktu jēdzienu. Piem. mums visiem gribas ēst, dzert, būt veselīgiem u. t. t. Se arī darīšana ar vispārēju gribu. Protams, ka tie zinātnieki, kas aizstāv šo uzskatu, saka, ka šo vispārējo gribu nevājamot, tik plaši saprast. Te vispārējo gribu vajag saprast aprobežotā veidā. Šis aprobežojums tiek izteikts tāda veidā, ka tiesības ir vispārēja griba, kas vērsta uz obligatoriskiem noteikumiem sabiedrībā. Šī definīcija bez saubām ir labāka par to, kur mēs zem vispārējās gribas varam arī saprast ēstgribu, cēnsanos pēc veselības u. t. t. Bet se atkal ir zināms otrs grūtības, jo ja mēs apskatām tās dažādas normas, kas darbojas sabiedrībā, tad arī se nav darīšana ar vispārējo gribu. Mēs taču zinām, ka bērni, vājprātīgi un vispār tie cilvēki, kas neņem daļību pie likumdosanas darba, tie nekādā ziņā nav izteikusi savu gribu. Se atkal zinātnieki saka, ka se jāsaprot ne visas tautas izteikta griba, bet zem vispārējās gribas tiek saprasts tas, ko izteico parlaments, vai vecākie, vai priesteri, vispār zināma grupa, pie kam šī griba tiek padarīta par vispārējo gribu. Ar vienu vārdu sakot, se jūs redzat, ka ir darīšana ar zināmu organizāciju, ar zināmu grupu, kas ir jau iepriekš noteikta no atsevišķiem noteikumiem. Jūs redzat, galā galā, ka pie šīs vispārējās gribas teorijas mēs nonākam pie tiem noteikumiem, atkal pie zināmām tiesībām. Jānāk pie slēdziena, ka šī organizācija var pastāvēt tikai ar zināmiem noteikumiem. Tā tad te jau redzam tiesības. Tāda kārtā nonākam pie tā, ka definējam tiesības ar tiesībām (definitio per idem). Tā tad šis uzskats kā tāds tiek atmests.

Jāatzīmē vēl viena definīcija, kas ir līdzīga tai pašai definīcijai par tautas gribu. Te tiek aizrādīts, ka bieži pie tiesību izcelsšanās tautas griba neesot spēlējusi nekādu lomu. Piem. agrāk ir bijis kāds valdinieks, vai arī nemsim kādu tagadējo parlamentu. Tiek izvesta agrarā reforma un zeme tiek zināmā daļā iedzīvotāju atņemta, lai sadalītu starp citiem. Tad iznāk ka visi vēlētāji balsojuši pret savām interesēm, pret savām tiesībām. Gribas izteicējs esot nevis pati tauta, bet arī parlaments. Bet te, kā jūs jau zināt, atkal nonākam pie zināmas organizācijas, kas var pastāvēt tikai uz iepriekšēju tiesību pamata. Tā tad atkal tiesības tiek definētas ar tiesībām - (definitio per idem). Tā tad definīcijas ir jāapskata uzmanīgi.

Ļoti izplatīta ir tā definīcija, kas saka, ka tiesības esot spēks. "Kam spēks, tam tiesības"; - citi saka arī vēl - "taisnība". Jo sevišķi šis uzskats bij valdoss 17. g. s. un tika uzsvērts no Hobesa un Spinozas. Bet arī tagad jūs varat atrast šo uzskatu. Bez saubām, jāatzīst, ka ir daudz tādi motīvi, kas norāda uz to, ka tiesības lielu lomu spēlē spēks un pat arī vara kā tāda spēlē lielu lomu. Jo sevišķi spilgti to mēs redzam valsts tiesību sfērā. Nekur tik spilgti, kā valsts tiesību sfērā nenovērojam varas lielo nozīmi. Mēs redzam to visu valstu attiecībās, tad tālāk redzam - revolūcijas, apvērsumus - te varam tiesām teikt, ka tiesības ir spēks. Bet tomēr jāuzsver, ka tādām lietām, ka revolūcijām, apvērsumiem, dažādām uzurpācijām nav nekādu attiecību ar tiesībām. Protams, tas ir otrs jautājums: cik tas ir vajadzīgs, vai nē un cik tas ir labi, vai slikti.

Parasti papriekšu izceļas dažādas ierašu tiesības un normas, kam nav bijis nekāda juridiska pamata. Vienkāršs fakts pārvēršas par normatīvu faktu.

Jā mēs pieņemtu tādu definīciju, ka tiesības ir spēks, tad protams, ka katras laupītāju bandas uzbrukums mums būtu jāuzskata par tiesisku darījumu. Tie, kas aizstāv šo definīciju, saka, ka mēs taču domājam organizētu spēku. Bet vai tad laupītājiem nav nekādas organizācijas. Tad viņi atkal saka, ka te ir domāta valsts organizācija. Bet ja mēs runājam par valsti, tad te jau atkal ir kādi iepriekšēji noteikumi, bez kuriem valsts organizācija nevar pastāvēt. Tā tad te jau mums tiesības ir priekšā – tas nozīmē ka mēs definējam tiesības caur tiesībām. (Definitio per idem). Te mēs definējam tiesības ar tiesību pazīmi, jo organizācijā ietilpst tiesību pazīme.

Plasa un populāra ir definīcija, ka tiesības ir interese. Bet arī šai definīcijai ir savi trūkumi. Vispirms ir daudz tādu tiesību, kur jums nav absolūti nekādas intereses. Piem. jūs saņemat mantojumu no kāda Amerikas onkula, kuru jūs nemaz nepazīstat. Pēcāk izrādās, ka pozitīvā pusē ir mazāka par negatīvo pusi, jums ir izdevumu vairāk, nekā jūs saņemat mantojuma vērtības. Vai tad jums pie tāda mantojuma ir kāda interese? Bet tiesības jums ir. Tad tālāk minēšu klasisku piemēru, ko vienmēr min kad runās par interešu teoriju: kāds miris ar lipīgu slimību un atstājis visādas frakas un vērtīgus smokingus. Te jums tiesības ir, bet intereses nekādas, jo jūs tās drēbes ne labprāt vilksiet mugurā. Tad piemēram, jums mirusi kāda tante, kas rakstījusi romānus, bet neviens viņus nav drukājis. Jums ir tiesības uz šo romānu, bet intereses jums tur nav.

Sakarā ar to paceļas jautājums: vai vispār jūs varat sūdzēt, ja jūsu intereses ir aizskārtas. Iedomājaties ka jūs esat uzbūvējuši vasarnīcu un dienviņu saule to apspīd – apsilda. Tagad iedomājaties tādu nepatīkamu gadījumu – jūsu kaimiņš uzbūvē lielu skūni, vai māju, kas aizēno jūsu vasarnīcu. Jūsu intereses ir aizskārtas, bet viņš saka: "Es varu būt savas ēkas, kā es gribu". Tagad jautājums vai jūs varat viņu sūdzēt tiesā vai nē. Nu protams ka nevar sūdzēt, jūsu intereses ir aizskārtas, bet tiesības nav aizskārtas. Bet sūdzēties jūs varat tikai par tiesību, bet nevis par interešu aizskāršanu. Protams, ka tiesības bieži sakrīt ar interesēm, bet tās tomēr pavisam dažādas lietas.

Tad vēl uz vienu lietu jāizrāda. Tie, kas aizstāv interešu teoriju, saka, ka runājot par interesi, te ir kāds reāls labums no kādas lietas, – t. i. par tiesību objektu varētu būt tikai lieta ar attiecīgu vērtību, un tās lietas, kurām nav reālas vērtības, tās mēs nevarētu saukt par tiesību objektu. Bet tas ir maldīgs uzskats vērtības jautājumam, kā tādām ir vispār relatīva nozīme. Kam šodien ir vērtība, tas rīt var kļūt pavisam mazvērtīgs. Tomēr interešu teorija pastāv un viņa ir ļoti plaši izplatīta. Šinī definīcijā tiesības tiek definētas ne ar savu būtību kā tādām, bet ar iemeslu, kas viņas izsauc (interese). Tomēr pastāv vairākas tādas definīcijas, kas uzever, ka tiesības ir intereses. Tādas definīcijas ir vācu juristam Rudolfam fon Jeringam un krievu juristam Korkunovam.

Jeringa saka, ka tiesības ir aizsargātas intereses. Tas ir galvenais ko viņš uzsver. Tiesības esot tās intereses, kas tiek aizsargātas no valsts varas. Jāizrāda, ka mums katrreiz ir darīšana ar kādu tiesību subjektu, ir darīšana ar zināmas personas interesi. Ja mēs nemsim tādu likumu, ka piem. – kā nēsāt ordeņus vai arī kā mācīt latīņu valodu. Tad paceļas jautājums: kas tad šē ir tiesību subjekts, kam šē ir tās intereses? Te patiesībā varētu teikt, ka tiek aizstāvētas latīņu valodas intereses, bet tas taču ir absurds. Tā tad ir daudz tādas normas, kurām neatrodam attiecīgas personas, kuras varētu uzskatīt par tiesību subjektu. Otrkārt, ir tādas tiesības, kas absolūti neitralas pret interesēm, kā tādām.

Piem., tie paši ordeņu noteikumi. Tur pret interesēm tiesības ir absolūti neītralas.

Tālāk, ja runājam par otru definīciju, tad - kā Korkunovs saka - tiesības esot dalītas intereses. Viņš saka, ka vienam ir tiesība prasīt, otram pienākums izpildīt. Protams, ja ņemsim divus tirgotājus, kas tirgojas ar vienādu preci, tad te ir darīšana ar dalītām interesēm. Bet ja jūs ņemsat vērā, ka cilvēki apzinas, ka viņiem ir vienas un tās pašas intereses, viņi apvienojas un tad nonākam pie tā slēdziena, kā te ir darīšana ar apvienotām interesēm.

Man jāaizrāda vēl uz vienu faktu. Ja runā, ka tiesības ir interese, t. i. ka interese ir tiesību saturs, tad bieži vien nāk priekšā, ka izdodot kādu likumu panāk nevis to, ko cerēja panākt, bet taisni pretējo pusi. Piem. mums tā lieta ar apelsīniem. Pie mums paaugstināja muitu uz apelsīniem, lai valsts pelnītu vairāk, kā līdzsīm. Bet sāka ievest apelsīnus lielā daudzumā kontrabandas ceļā. Iznāca, ka pelnīja kontrabandisti, bet nevis valsts.

Vēl ir ļoti izplatīta definīcija, ka tiesības ir pasaules miers. Tiesībām vispār ir dažādi mērķi un starp citu arī tāds tiesisks miers, kārtība. Sevišķi tā tiek uzsvēta no Jozefa Holerta. Bet izejot no tā, ka tiesību daba tiek definēta izejot no viņas mērķiem, definīcija arī nav pieņemama. Te arī varam, starp citu, pievest tādu piemēru - izdod no valsts likumu, kas grib panākt mieru valstī, bet caur to panāk taisni pretējo.

Tā kā tiesībām, tāpat kā moralei un ētikai, ir savi mērķi, tad dažādi zinātnieki pat tiesības kā tādās apvieno zem vārda "ētiskas normas", zem kurām saprot tiesības, ētiku, morali un konvencionālās normas. Bet ja nāk pie slēdziena, ka tiesības ir daļa no morales, tad te vajaga uzmanīties, jo te ir zināmi pārpratumi. Ja tiesība ir daļa no morales, tad tas nozīmē, ka visām tiesiskām normām ir etisks raksturs. Bet arī tagad dažās Baltijas valstīs pastāv nāves sods, tiesību atņemšana. Visi šie institūti kā tādi, bez saubām, nav morāliiski

Kad runā par šo definīciju, ka tiesības esot daļa no morales, tad katrreiz tiek minēts Artura Šopenhauera vārds. Viņš savā filozofijā šo lietu izved sekoši: Viņš saka, ka morale var tikt dalīta divās daļās, pie kam tiesības apņem vienu daļu no morales, pārējo apņem vispār morale. Tiesība esot visa laba minimums - tas mazākais, kas tiek prasīts no attiecīgas personas. Še ir darīšana ar tāda viduvēja cilvēka personību, no ka netiek prasīts sevišķs cēlums, bet tikai prasa ievērot ārējos noteikumus, neprasot, vai tie viņam patīk vai ne. Te Šopenhauers uzstāda divas tēzes. Pirmā saka: "Nedāri nevienam ļaunu" (Neminem laede). Otrā ir tā, kas aptver frāzi: "Visiem, cik vari, palīdzi!" (Omnes, quantum potest, iuva!). Ja jūs analizēsat šīs abas tēzes, tad pirmā uzliek jums tādu negatīvu pienākumu. Jums tiek uzlikti zināmi pienākumi, neatkarīgi no jūsu gribas. Otrā tēze uzliek jums pozitīvu pienākumu. - Sakarā ar to visas morales attiecības tā tiek sadalītas, ka pirmā tēze atbilstot tiesību izpratnei, otrā tēze atbilstot moralei. Šis uzskats sevišķi tiek atbalstīts no krievu dzejnieka - filozofa Vladimīra Solovjova. Viņš ļoti simpātisks kā cilvēks un liels domātājs. Viņš arī saka, ka tiesības esot zināms minimums no morales. Viņš vienā vietā savos darbos saka, ka tiesību uzdevums neesot pārvērst zemi par debesi, bet, lai zeme nepārvērstos par elli.

Ir ļoti daudz tādu tiesību, kas ir absolūti indiferentas pret morali. Tur ir daudz tādu noteikumu - kā kareivjiem gērbties. Te nav absolūti nekādas attiecības pret morali. Tā tad tiesības ir ļoti daudzas antimorālistiskas (nāves sodi u. t. t.) un arī pret morali indiferentas tiesiskas normas. Tādēļ nevar teikt, ka tiesības ir daļa no morales.

Jāuzsver, ka cilvēce grib pamazām pārvērst tiesības par morali. Kad tiesiskās normas būs arī morālistiskas normas, tad tiesības atkritīs, būs nevajadzīgas. Uzsvērsu to piemēru ar dzimtbūšanu, ka tagad jau rūpējas par zināmu zemāku slāņu atbrīvošanu. Mēs redzam, ka modernā valsts grib, lai arī šie mazāk nodrošinātie tiktu no valsts apgādāti.

Ļoti izplatīta un atzīta ir tā definīcija, kas saka, ka tiesības ir brīvība. Ja runā par šo definīciju, tad varētu minēt kādus 4-5-ducus diezgan izcilus zinātniekus. Viens no galveniem, kas katrreiz tiek citēts ir Kants. Kants deva šo definīciju, bet jā saka, ka arī viņa definīcija netika atzīta. Pēc Kanta definīcijas tiesības esot ārēja brīvība. Ētiku viņš sadala uz iekšēju un ārēju brīvību. Ētika ir cilvēka iekšēja pārlicība, bet tiesības ir ārējā brīvība. Tas nozīmētu, ka visām tiesībām ir pamats - brīvība. Atsevišķas tiesības, atsevišķas normas ir tikai šīs brīvības konkrēta izteiksme un vairāk nekā cits. Bet - diemžēl, ja izejam no loģiskiem slēdzieniem, tad dzīvī redzam pavisam kaut ko citu. Mēs redzējam, ka daudzi tiesiski institūti absolūti nesatur sevī brīvības pazīmi. Kas gan ir par brīvību, ja cilvēkam tiesiskā ceļā var atņemt dzīvību. Še ir īpatnēja brīvība - "sui generis", kas aprobežota no tiesībām. Mūsu darbībā mēs katrreiz esam aprobežoti no zināmām tiesiskām normām un tādēļ, ja runā par brīvību, tad te jā saprot tie aprobežojumi, kas aprobežojusi katra indivīda brīvību sabiedrībai par labu. Kants kā filozofs ir iedomājies, kā viņš saka, saprāta tiesības - (Vernunftsrecht), t. i. tās tiesības, kādām vajadzētu pastāvēt. Bet mums tomēr jā rēķinājas ar tām tiesībām, kas tagad pastāv. Tā tad, pēc būtības te domu gājieni ir nepareizi.

Ja mēs mēģinātu pāriet pie vēsturiska apgaismojuma un pielietot šo definīciju pagājušiem laikiem, tad jā aizrāda, ka mēs zinām no vēstures dažādu kārtu valdniecību, kastu iekārtu, verdzības institūtu, dažādas privilēģijas vidus laikos, dzimtbūšanu, feodalismu, kas absolūti runā pretīm brīvībai. - Kad runā par brīvību kā tiesību definīciju, tad galvenām kārtām mēģina saprast to tāi nozīmē, ka še tiek aprobežota zināma indivīda brīvība visai sabiedrībai par labu. Tādā kārtā nonākam pie tiem noteikumiem, kas no vienas puses aprobežo mūsu darbību, bet no otras puses dod iespēju darboties. Jā aizrāda uz to, ka tiek šis uzskats kritizēts un teikts, ka nevarot tak brīvību dot visām personām, kas dzīvo sabiedrībā. Nepielaidami dot pilnīgu brīvību bērniem, vājšprātīgiem u. t. t. Arī tamdēļ brīvība nevarot būt par tiesību definīciju. - Ja aizrāda uz to, kas arī ir no svara, ka te ir īpatnēja, aprobežota brīvība. Šī īpatnējā brīvība ir tāda, kas tiek ierobežota no zināmām iepriekš noteiktām tiesībām - tā tad, atkal nonākam pie tā, ka tiesības tiek definētas ar tiesībām (definitio per idem).

Gribētos aizrādīt uz Ruso domām: "Es gribētu dzīvot un mirt brīvs, t. i. tiktāl padots likumiem, lai ne es, ne citi nevarētu atraisīties no šī goda jūga, no šī cilvēku labāku padarošā, saldā jūga, no kura labprātīgi noliecas pašas cēlākās galvas, kuras vispār nav spējīgas panest kaut kādu citu jūgu".

Šīs minētās definīcijas visas bija t. s. sociologiskās tiesību definīcijas. Tagad jā pāriet pie Petrožitska t. s. psihologiskās definīcijas. Petrožitskis uzsver, ka minētās definīcijas katra atsevišķi vispirms aprobežoja tiesību jēdzienu. Otrs motīvs ir tas, ka citas definīcijas apskatot šo tiesību jēdzienu pārāk plaši - tas nozīmē, ka viņu robežas ar citām parādībām jauc, kā piem. vispārējās gribas teorijā to redzējam. Tā tad vienas definīcijas ņemot šo jēdzienu pārāk sauri, otras pārāk plaši.

Petrožitskis savai teorijai liek par pamatu starpību starp diviem pienākumiem. Viņš uzsver, ka katrs pienākums, kāds viņš arī nebūtu pēc savas būtības izsaucot mūsu psihē zināmu mūsu gribas saistību. Šī saistība izteicas caur to, ka mēs noteikti jūtam, ka mums jā dara tā un ne citādi. Tā mēs analizējam dažādus pienākumus, ar kuriem mums ir darīšana. Tad Petrožitskis saka, ka starp dažādiem pienākumiem mums ir jā ievēro patiesībā galv. kārtām divi nodalījumi. Lai savu domu ilustrētu, viņš pieved piemēru - kāds N nolīgst vazoni. Tagad, ja nu jūs analizētu šo attiecību, tad pacēlas jautājums, kāds pienākums ir jums pret vazoni un kāds viņam pret jums. Tad vēl otrs piemērs - jūs kādam nabagam sniežat kādu dāvanu. Tagad te ir jautājums: kādas psihiskas parādības notiek jūsos?

Pirmā gadījumā jūs jūtat, ka esat divpusīgi saistīts ar personu: jums ir jāmaksā un viņam ir jāved. Kas attiecās uz nabagu, tad se divpusīgās saistības nav. Še tā tad ir darīšana ar vienpusīgu saistību. Tas atkarajas no jums, vai jūs dāvanu dodat, vai nē. Te nabagam nav nekādas tiesības no jums kaut ko prasīt. Izejot no šiem konkrētiem piemēriem Petrozitskis uzbūvē savu psihologisko teoriju. Pirmā gadījumā ir darīšana ar divpusīgu saistību un tas esot raksturīgs priekš tiesībām kā tādām, priekš tiesiskām normām. Otrā gadījumā ir morālisks pienākums.

Kritiķi aizrāda, kā visām saistībām esot divpusīgs raksturs. Mums esot vispār pienākums pret Dievu un pret cilvēkiem. Ja mēs izejot no etiskā viedokļa, tad mēs bieži jūtot pienākumu pret Dievu un pret citiem cilvēkiem. Tā tad, tā pazīme, ko uzsver Petrozitskis, zūd. Divpusīgā saistība esot vienmēr, ja jūs ņemat vērā, ka se ir darīšana ar jūsu personīgo pārdzīvojumu kā tādu.

Šis divpusīgais raksturs tomēr ir vērā liekams. Katrreiz ir prasība un pienākums ja runājam par tiesībām. Japieliek klāt ir tas, ka mēs te saprotam tiesiskās attiecības starp noteiktām personām. Protams, man jāuzsver, ka tiesības ir sabiedriskās dzīves parādība un se ir darīšana ar ārēju šīs sabiedriskās dzīves noteikumu. Tiesības vispār tiek nodibinātas no ārējās autoritātes, bet ne no jūsu psihes. Attiecībā uz tiesībām jūs neesat autonomi, bet attiecībā uz morāli jūs esat autonomi. Tiek runāts par morāles autonomiju un tiesību heteronomiju. Ja arī mēs visā visumā sai tiesību definīcijai nepiekrītam, tad tomēr jāatzīst, ka Petrozitskis dod zināmu paskaidrojumu par tiesību divpusīgo raksturu, tas ir nenoliedzams.

Petrozitskis uzsver, ka morāles normām ir imperatīvs raksturs. Bet runājot par tiesiskām normām viņš saka, ka te ir darīšana ar zināmu pienākumu, obligatorisku pienākumu. Iepriekšējā gadījumā bij pavēle, ko jūs varat izpildīt, vai arī neizpildīt. Kas attiecās uz tiesiskām normām, tad te ir jūsu obligatorisks pienākums. Tadēļ Petrozitskis tiesiskās normas nosauc par atributīvām normām. Bet tā kā tiesības tāpat ir pavēle, tad tiesiskās normas varam nosaukt arī par imperatīvām normām.

Vēl gribēju uzsvērt vienu tiesību definīciju. Tā saka, ka tiesības esot zināma laikmeta sabiedriskās dzīves attiecību sistēma. Beidzamā laikā šī definīcijā, jo sevišķi tie ideologi, kas nostājas uz šķiru pamata, mēģina ievest vēl citu momentu, t.i. tiek uzbūvēta zināma klasu šķiras ideoloģija arī tiesībās un tiek sacīts, ka tiesības esot sabiedrisko attiecību sistēma, vai kārtība, kas atbilstot valdības klases interesēm un esot aizsargāta ar šīs klases spēku. Protams, neviens nestrīdēsies par to, ka tiesības izteic noteiktu kārtību kādā sabiedrībā. Bet šeit otrā definīcijā jo sevišķi izceltas intereses. Bet ja mēs nostāsimies uz tā viedokļa, ka se ir darīšana ar zināmu klases izpratni, tad iznāk, ka tiesības ir valdības klases sistēma. No tā slēdzam, ka citām šķirām nav absolūti nekādu tiesību. Protams, var jau atrast vēsturē un arī tagad tādas tiesību sistēmas, kur tikai vienai šķirai tiek dotas visas tās priekšrocības un citām nekādas privilēģijas netiek dotas. Bet tas būs raksturīgs tikai priekš attiecīgas valsts, vai sabiedriskas grupas. Bet mums jāņem vērā, ka tiesības ir vispār kāda vēsturiska kategorija un šī zinā tiesības, bez saubām, ir relatīvs jēdziens priekš visiem laikmetiem, visām tautām un dažādām vietām. Viens ir gan neapsaubami – ja nostātos uz tā viedokļa, ka se katrreiz ir darīšana ar zināmas klases priekšrocībām, tad šis uskats ir absolūti aplams. Nevajaga aizmirst to apstākli, ka tagad mēs uz katra soļa novērojam, ka tagad, t.s. socialais elements tiesībās spēlē milzīgi lielu lomu. Neskatoties uz to, ka tagad visās valstīs valdosa ir kapitalistiskā iekārta, tomēr jūs varat konstatēt to, ka ārkārtīgi stipri tiek izkopta socialā likumdošana, visāda apdrošināšana. Tālāk mēs redzam, ka tiek dotas vispārejas vēlēšanu

tiesības. Tas viss savā pamatā ir pretrunīgs pret šo uzskatu un apgāj šo uzskatu kā tādu. Agrāk juristi uzstādīja tēzi, ka tiesībām vajaga būt labām, vienlīdzīgām (eque et boni) un šim ideālam mēs ar katru dienu tuvojamies.

Sakarā ar to, ka ir tik ārkārtīgi grūti dot tiesību definīciju daži juristi aizrāda uz šīm grūtībām un nāk pie slēdziena, ka tas ir nevajadzīgs laiks tērēt, jo izsmelošu atbildi nevarot panākt, kas patiktu visiem. Še ir darīšana vienmēr ar subjektīvu ieskatu. Tiek aizrādīts, starp citu no jurista Brodmana, ka šeit ir darīšana ar tādu sizīfu darbu, kas nedodot rezultātus. To pasu saka krievu zinātnieks Korkunovs. Viņš saka, ka tāda definīcijas meklēšana esot lieka, jo tiesības ļoti labi varot iztikt bez definīcijas. Arī antropologija nedodot īstu cilvēka jēdziena definīciju, kas cilvēks esot. Tapat arī citas zinātnes no viņa tiek pievēstas, kā arī viņas nedodot savu pamatdefinīciju. Tas neesot par šķērslī izkopt zināmu zinātni. Man jāaizrāda, ka še ir tomēr pārpratums, ja saka, ka antropologija nedod atbildi priekš cilvēka jēdziena. Nevajaga aizmirst, ka cilvēks kā dzīvnieks tiek dots mums no zooloģijas. Kas attiecas uz fizioloģiju, tad te galvenais būtu tas dzīvības jēdziens, - kas ir dzīvība? Un fizioloģijā katrā elementārā kursā būs dota atbilde uz to, ko saprot zem dzīvības. Tā tad, redzam, katrā zinātnē ir doti pamatjēdzieni un grūti iedomāties zinātni, kas nenodarbotos ar šiem pamatjēdzieniem. Platons jau savā laikā uzsvēra, ka noteikti jādefinē pamatais priekšmets, lai nebūtu jucekļa. Tas uzskats tagad zinātnē ir valdošais.

Ja tagad mēs nostātos uz tāda viedokļa, ka jāņem vērā tikai neapstrīdamās pazīmes, kas atzītas no visiem, un atmetam apstrīdamās pazīmes, tad vispirms neapstrīdami ir tas, ka tiesības noteic kaut ko ievērotu sabiedriskā dzīvē. Tā tad vispirms tiesības ir **s a b i e d r i s k ā s d z ī v e s n o t e i k u m s**, n o r m a. Otrs, kas jums uzkrīt, ir tas, ka tiesības ir zināmas normas, jo katrreiz, kad mēs minam vārdu tiesības, saprotam kaut ko tādu, kas nevar tikt pārkāpts, vispār, ko nedrīkst lauzt. Katrreiz, kad runājam par tiesībām, mēs jūtam, ka šeit darīšana ar zināmu prasību un otrkārt ar zināmu pienākumu. Ja mēs runājam par kreditora tiesībām, še ir darīšana ar noteiktu personu attiecību pret citu noteiktu personu. Vienam ir noteikti atpakaļ jāmaksā un viņš to nedara, tad jau ir noteikta norma, kas paredz, kam jānotiek tālāk. Ārējā autoritāte piespiež izpildīt to, kas ir paredzēts tiesiskā normā. Sakarā ar to jums jāņem vērā, ka katrai tiesībai ir atrodamas katrreiz divas pušes un še katrreiz ir darīšana ar personu, kas pilnvaroja ko prasīt un otrkārt ar personu, resp. personām, kam jāizpilda šī prasība. To jau arī uzsvēris Petružitskijs. Tad arī jāievēro, ka tiesības ir saistītas ar sabiedrību, kurā šī persona darbojas un tikai sabiedrībā šī persona var realizēt savas tiesības. Aristotels pilnīgi pamatoti ir teicis, ka cilvēks ir sabiedriskas dabas - Antropos exon politicon.

Bet ja pieejam pie sabiedrības jēdziena, tad var rasties jautājums, vai vienīgi cilvēks ir sabiedriskā būtne. Vai nav arī cita dzīvnieka, kam piemīt šīs sabiedriskās tieksmes? Dabā, bez saubām, ir daudz dzīvnieku, kas darbojas sabiedrībā, un bieži jūs dzirdat, ka tur pat pielieto valsts terminu - runā par skudru valsti, runā par bišu valsti. Tā tad būt par sabiedrisku būtni, tā nav nebūt tikai cilvēka privileģija vien. Mēs zinām tik daudz dažādu dzīvnieku sugas, kas kopīgiem spēkiem aizstāv savas intereses u. t. t. Tā tad rodas zināmas gaubas, vai ir kāda starpība starp cilvēku sabiedrību un dzīvnieku sabiedrību. Šeit starpība tomēr ir un tā pastāv iekš tā, ka neviena dzīvnieku sabiedrība nav atkarīga no savas brīvās gribas. Tā atkarajas no tā instinkta, kas ielikts dzīvnieku dabā. Mēs savu iekārtu varam katru dienu grozīt, bet pie dzīvnieku sabiedrībām nav brīvas gribas noteiksmes un tur ir darīšana tikai ar instinktu. Tā tad, nepareizi ir lietot attiecībā uz dzīvniekiem arī sabiedrības un valsts terminu.

Tagad paceļas jautājums: vai atsevišķam cilvēkam ir tiesības, vai nē? Te atbilde var būt tikai viena - vienam cilvēkam kā tādām nevar būt nekādas tiesības. Nemsim piemēru kādu Robinsonu. Tacu skaidrs, ka viņam nekādu tiesību nevar būt. Tikai tad, kad parādās tāds Piekdiena, tad viņam var rasties tiesības. Ja nu tiek runāts par tāda cilvēka tiesībām, kas dzīvo pilnīgi izoleti, tad te varam domāt tikai par tādām tiesībām, kas viņam varetu būt vēlākā laikā. Tā tad, no šeit sacītā mēs varētu nākt pie slēdziena, ka tiesības ir katras sabiedrības nepieciešams elements. Tālāk tiesības ir tādas zināma vispārējā parādība, kurai jāpadošas visai sabiedrībai, visiem viņas locekļiem. Te galvenām kārtām ir darīšana ar savu egoistisko tieksmju aprobežosanu par labu citiem līdzcilvēkiem. Tāpat, arī protams, citiem jārespektē mūsu tiesības, ja citādi mēs nonāktu pie tādas anarhiskiskas iekārtas.

Ja mēs uzsveram, ka tiesības ir kārtība, kas noteic cilvēku attiecības sabiedrībā, tad parasti var atrast tādu elementāru definīciju, ka tiesības ir darīšana ar juridiskām normām. Juridiska norma vispār ir noteikums, kā dzīvot, kā uzvesties, bet tiesības ir tādu juridisku normu kopums ar obligatorisku raksturu.

Tālāk mums jāatrod kāda ir starpība starp tiesiskām normām un visām pārējām normām, kas darbojas sabiedrībā, t.i. morales un konvencionālām normām. Mums jāmeklē ir tiesisko normu pamatpazīme un jāsaka, ka tiesisko normu pamatpazīme ir tā, ka tiesiskā norma attiecīga persona tiek pilnvarota uz noteiktu prasību un otrām personām tiek uzlikts pienākums šo prasību izpildīt, tiek uzlikts noteikts pienākums. Viens ir tiesību subjekts, otrs ir pienākuma subjekts. Tā tad, te ir darīšana ar attiecīgas prasības izvešanu dzīvē. Minēto pazīmi varam atrast katrā tiesiskā norma. Šī pazīme tiek atzīta par vienu no galvenām pazīmēm, kas šķir tiesiskās normas no citām normām.

No daudziem zinātniekiem šī pazīme tiek kritizēta. Tiek aizrādīts ka esot daudz tiesības, kas tiek izpildītas bez kaut kādas sankcijas. Paši pilsoņi izpildot dažādas prasības un negaida, lai kāda valsts autoritāte uzliek kādu sodu par prasību neizpildīšanu. Ja mēs apskatām šo parādību dzīvē, tad tiesām būs vairāk tādu tiesisku normu, kas no mums tiek ievērotas bez kaut kādas sankcijas. Mēs nemaz negaidām uz to momentu, kad tiesa mūs uz to spiedīs. Bet nevajaga aizmirst ka šis obligatoriskums ir katrreiz sajūtams. Mēs viņu jūtam un ja mēs izpildām kādu prasību, tad tas ir tādēļ, ka mēs negribam tās negatīvās sekas, kas būtu neizbēgamas tad, ja mēs šo prasību neizpildītu. Še katrreiz ir darīšana ar kādu ārēju autoritāti, kas mūs piespiež izpildīt visus nosacījumus. Šī pazīme ir raksturīga arī priekš konvencionālām normām, bet te jau tā ir vairāk mūsu pašu darīšana.

Tā tad obligatoriskums un noteikta saistība starp attiecīgiem subjektiem, tā tiek uzskatīta par raksturīgu pazīmi priekš tiesībām. Sakarā ar to visas tās normas, kas satur sevi šīs pazīmes, tiek uzskatītas par tiesiskām normām. Turpretī visas pārējās normas tiek sadalītas starp morales un konvencionālām normām.

Iedomājaties tādu stāvokli, kad jūs irējat kādu istabīņu. Jūs maksājat zināmu naudu - jūs jūtat zināmu saistību starp sevi un citu personu. Bet citādi tas būs, ja jūs iebrucaiet kā ciemiņš. Jūs pavisam citādi jutīsieties. Te nav veids divpusīgas saistības.

Kas attiecas uz morales normām, tad arī viņas noteic sabiedrisko dzīvi, bet viņām ir rekomandējoss raksturs, te nav obligatoriskas sekas. Jūs varat izpildīt vai nē, bet jūs neviens nesodīs.

No šīs pamatatsķirības starp tiesībām un morali izriet vēl dažas citas blakus atsķirības. Pirmais ir tas: ciktāl tiesībām ir obligatorisks raksturs, tiktāl viņām ir arī attiecīga sankcija. Sankcija, kas stāv sakarā ar tiesībām, nāk tad, ja jūs neesat izpildījuši savu pienākumu. Kas zīmējas uz morales normu, tad te var būt runa tikai par labprātīgu izpildīšanu, bet never nevienu piespiest izpildīt kādu morālistisku normu.

Tālāk, otrā pazīme ir tā, ka tiesības pilnvaro kādu tiesību subjektu uz noteiktu prasību. Te ļoti daudzos gadījumos šīs prasības izpildītājs var būt citas personas, bet pavisam citādi tas ir pie

moraliskām normām. Ja jūs morales normu nedodat izpildīt citai personai, tad tas nozīmē, ka jums ar to vairs nav nekāda sakara.

Tresais, ko es gribu uzsvērt, ir tie motīvi, kas spēlē lomu pie zināma moraliska darījuma novērtēšanas un tie motīvi, kas tiek uzsvērti, kad novērtē kādu tiesisku darījumu. Vispār, tiesiskos darījumos motīviem nav galvenā loma, izņemot krimināltiesības, bet tur tas ir aiz humanitātes principa. Bet visur citur tiesībās motīvi nav noteicoši. Pavisam citādi ir, ja jūs apskatāt kādu moralisku darījumu. Tur motīviem ir galvenā nozīme. Pie tiesiskiem motīviem var būt dažādi motīvi, kādēļ jūs to darīet vai nedarīet - var būt bailēs no soda, var būt jums egoistiski mērķi, var būt atkal tīri pienākumapziņa. Bet priekš darījuma kā tāda tam nav nekādas nozīmes, izņemot krimināltiesības. Protams, ja jūs dodat nabagam dāvanu un pēc tam domājat panākt to varbūt desmitkārtīgi atpakaļ, tad tam ar morali nekādas attiecības nebūs. Tiesisku darījumu izpildīšana nav nekas sevišķs. Tiek atzīmēts, ka persona to izpildījusi, kas viņai uzlikts. Bet pavisam kas cits ir, ja mēs apskatām moralisku darījumu. Morales darījumu mēs katrreiz novērojam izejot no tā viedokļa, ka šis tiek apspriests jau zināmas personas vērtība. Šeit tiek apbrīnots cilvēks, kas izdara kaut ko, kas ir pret viņa personīgām egoistiskām interesēm.

Tad piektā blakus pazīme ir tā, ka mēs, runājot par morales darījumiem, zinām, ka morales darījumam ir plašāka nozīme. Morales darījums nav saistīts apmēra ziņā. Turpretim tiesiskā darījumā noteicošais ir tas, ka šis ir darīšana ar noteiktu prasību. Prasība nevar būt nenoteikta.

Kā zināms izvilkums no sacītā var noderēt definīcijai par morali.

Par morali sauc to normu kopumu, kuras rekomandē tos jeb citus noteikumus, lai panāktu ideālu dzīvi, bet kuras neuzliek obligatorisku šo noteikumu izpildīšanu.

Jāaizrāda, ka tiesisko normu un morales normu izšķiršana ir salīdzinot jauns ieguvums. Agrāk nebija atšķirības starp morali un tiesību. Tas pats jāsaka attiecībā uz reliģiskām normām. Arī tās visas tika jauktas kopā. Bija tikai tāds vispārējs, pļass jēdziens par tām normām, kas noteic sabiedrisko dzīvi. Mazpamazām zinātnieki nākuši pie attiecīgas diferenciacijas. Tikai 18. g. s. Šis slēdziens, kas noteica dalīt tiesiskās normas no morales normām, tika izteikts no K r i s t i a n a T o m a z i j a. Tagad neviens vairs šo uzskatu neapšaubā. - Ņemot vērā, ka tiesiskās normas pēc savas būtības ir pavisam citādas un arī ārējā izteiksmē atšķiras no morales normām, ir saprotamas tā kolīzijas, kas novērojamas sabiedriskā dzīvē. - Jūs visi droši vien esat lasījuši un zināt, ka Antigone pārkāpa valsts likumus, tādēļ, ka viņas sirdsapziņa un citi motīvi to prasīja. Viņa apbedīja savu brāli, lai gan viņam - tēva šlepkavam - nebija tiesības tikt apraktam kā visiem citiem. Bieži vien morales norma prasa vienu, bet tiesiska norma pretējo. Klasisks piemērs te bija ar Antigoni.

Jāaizrāda uz to, ka tiesības nekad nevarēs atvīstot morali. Ir izteikta doma, ka būšot tak kādreiz tādi laiki, kad cilvēcei tiesības būšot neapjūdzīgas, bet tā ir utopiiska ideja. Tiesībām nav nekāda darīšana ar absolūtiem laba vai ļauna jēdzieniem. Ja tiesiskā normā kaut kas ir aizliegts, tad ar to nebūt vēl nav teikts, ka attiecīgā darbība ir ļauna. Kāds te patiesībā būtu ļaunums? Tāpat nav nekāds ļaunums, ja kādam nodota viņa lieta glabāšanā un viņš domā, ka tā lieta var bojāties un viņš to lietu nopērk. Un tomēr visos likumos šis darījums ir aizliegts, jo varētu rasties cilvēki, kas šo brīvību gribētu izlietot mantkārīgos nolūkos.

Tagad paceļas jautājums: kā vispār tiesiskās normas izteicas tagadējā dzīvē?

Te jāsaprot, ka vispirms mēs mūsu sirdsapziņā jūtam un saprotam zināmus tiesiskus uzskatus. Mēs izdaram zināmu kritiku izejot no tiesiskām normām. Tiesības mēs jūtam psihiski. Bez šaubām, zināms pamats ir Petrozitskin, kad viņš saka, ka mēs tiesības kā tādas varam konstatēt mūsu psihē, gan kā tādu parādību, kam tomēr nav noteiktības.

Otrkārt, tas mums jāņem vērā, ka objektīvi par tiesībām tāda izteiksme ir konstatējama v a l o d ā. Mēs izlietojam katrreiz šo vārdu un ar to mēs izteicam zināmus slēdzienus.

Trešais ir tas, ka mēs bieži izlietojam arī attiecīgus zīmolus, kā zināmu tiesību izteicējus. Tur var noderēt sevišķi žesti - jo sevišķi senatnē tas bija - kad prinčiem uzsit ar zobenu, vai atkal vergam uzsit ar koku, tad tas nozīmē, ka viņš ir lieta u. t. t. Tagad galvenām kārtām pastāv darīšana ar rakstītām tiesībām. Šī cīņa par rakstītām tiesībām arī norāda, ka mazpamazām cilvēce no primitīvām normām bāk pie tiem rakstītiem kodeksiem, kas tagad jau pastāv visās valstīs. Vispār visi šie mūsu soļi, visa mūsu darbība kā tāda, ir pārpildīta no tiesisko normu apstiprinājumiem.

Tāpat, ja pāriesim pie tiesiskās iekārtas, kā tāda, varam konstatēt vai nu monarhistisko iekārtu, vai republikanisko, vai vispār tautvaldniecību kā tādu, tad tas nozīmē to, ka reālā dzīvē tiesību sistēma ir izteikusēs un jau realizējusēs zināmā iekārtā. Tā tad, seīt tā realizācija jau pieņēmusi noteiktu veidu un redzam, ka tālāk var nākt cita stingri realizēta iekārta. Tā tad, visur mums ir darīšana ar tiesībām, pie kam noteikti varam konstatēt, ka tiesības kā tādas ir atkarīgas no mums pašiem. Tā tad, sapratīsim, ja runā par politisko iekārtu un aizrāda, ka katrai tautai esot tāda politiska iekārta, kādu viņa vēlējusēs.

Tālāk mēs nonākam pie tiesību formelās definīcijas: p a r t i e s ī b ā m s a u c n o r m u v a i t o k o p u m u, k a s r e g u l ē s a b i e d r ī s k o d z ī v i c a u r o b l i g a t o r ī s k o p r a s ī b u u n p i e n ā k u m u s a d a l ī š a n u. Jāaizrāda, ka šī definīcija ir tikai formēla definīcija. Šī definīcija ir plašāka par tām definīcijām, kas nem zināmu pamata parādību un tad apskata n šī viedokļa katras tiesības kā tādas. - Jāaizrāda arī, ka šī definīcijā nevarēja tikt uzsvērtā noteikta ārēja autoritāte un tas ar nolūku darīts tādēļ, ka seīt autoritātes var būt dažādas. Še ir darīšana vispār tikai ar obligatoriskumu, bet kas šo obligatoriskumu izved, tas ir cits jautājums. Tas var būt katrā laikmetā cits. Katras tiesības ir katrreiz zināma vēsturiska laikmeta produkts. Tad arī katrreiz jāreķinājas ar to, ka tiesībās nav konstatējami absolūti jēdzieni, kas būtu saskaņoti jau ar morales izpratni. Šī definīcijā tiek uzsvērts arī divas tiesību puses, t. i. tās, ka tiesības ir objektīvas un arī subjektīvas. Tālāk se tiek uzsvērts tiesību divpusīgais raksturs, t. i. tas moments, ko es tiku uzsvēris runājot par prasību un pienākumu.

Tālāk apskatīsim k o n v e n c i o n a l ā s n o r m a s. Šī ir viena no jautrakām temām mūsu kursā, jo patiesībā še ir darīšana ar labām manierēm, modes lietām u. t. t. Pēc savas būtības šī tema liek daudz ko pārdomāt. Še ir darīšana ar sabiedriskās dzīves noteikumiem, kas mums ir jāievēro, bet dažreiz mēs tos tiesām neievērojam. Tādā gadījumā mēs to pamatīgi jūtam. Ja jūs uz zināmu balli nebusat uzvilkuši zināmu uzvalku, tad jūs tur jau nelaidīs iekšā. Tā jau tad ir sankcija. Zem konvencionālām normām saprot pieklājības, uzvesanās, modes, etiķetes un tml. citas normas, kas tiek ievērotas zināmā sabiedrības daļā. Tā tad, konvencionālās normas varētu arī apzīmēt ar vārdu p a r a s a s, un tas būtu pareizais vārds, bet gan ne ierasas, tas ir kaut kas cits. Man jāaizrāda, ka visur, lai arī nemanāmā kārtā mums ir darīšana ar konvencionālām normām vienalga, kādi tur paslaid ir valsts svētki. Tur ir tie cilindri, ordeni u. t. t. Konvencionālās normas var raksturot ar vienu frāzi: tas tā pieņemts. Tas izteic konvencionālo normu saturu. Pastāv tāda parasa, ka zivi ēd bez naza, tā arī, kā trauvajā dāmām jādod vieta. Ja jūs visu to neievērosat, tad j no sabiedrības tiks atizstūti.

Starpība starp juridisku un konvencionālu normu ir ļoti liela, lai gan abas regulē sabiedrisko dzīvi un abas ir ārējās sabiedriskās dzīves noteikumi. Bet kas attiecas uz viņu obligatoriskumu, tad šē ir liela starpība. Tiesiskās normas neizpildīšanas gadījumā seko noteikta likumos paredzēta sankcija vai nu tiesas ceļā, vai administratīvā kārtā. Kas attiecas uz konvencionālo normu obligatoriskumu, tad te ir gan zināms obligatoriskums konstatējams, bet tas attiecas tikai uz vienu sabiedrības daļu. Tas patiesībā no jums atkarajās, vai jūs respektējat tos noteikumus vai nē. Te ir tīri personīga darīšana. Protams, ka jums jāreķinājas ar sabiedrisko domu, jo tai ir milzīgi liela nozīme. Viņa bieži spiež mūs darīt pavisam citādi, kā mēs domājam. Piem. jums varbūt nepatīk dāmai skūpstīt roku. Ir jau arī tautas, kas to sevišķi nemīl, kā angļi, amerikāņi. Bet kādreiz aiz tīri kolektīvas psiholoģijas jūs esat spiesti to darīt. Ja piem. mēs, vairāki vīrieši, sasveicināties ar kādu vecāku dāmu un ja tie, kas iet priekš manis, dāmai noskūpstā roku, tad saprotams, ka arī man tas jā dara.

Tagad jautājums: kas tad vispār rada to sabiedrisko domu? Te jā saka, ka mēs paši to radam. Bet bieži mūs iespaid, personīgs uzskats. Krieviem attiecībā uz sabiedrisko domu te ir klasisks piemērs. Famažovs, kad tam jautā, kas radot sabiedrisko domu, viņš saka: "Ņū skazet knagina Maria Aleksejevna?" Viņa esot itka sabiedriskās domas iedvesmotāja.

Dazi ar sabiedrisko domu negrib reķināties. Bet tur ir vajadzīgs ārkārtīgi liels spēks un ne katrreiz to var izvest. Tā piem. Tolstojs. Tikai sava mūža pēdējā cēlienā viņš aizgāja no savas ģimenes, tādēļ, ka viņa sieva viņu turēja tādās konvencionālās normās.

Kad runā par šīm konvencionālām normām, tad nevajaga aizmirst, ka viņas darbojas tikai vienā sabiedrības daļā. Zemniekiem, pilsoniem, muižniekiem - katram ir savas konvencionālās normas. Katrai parādībai mūsu dzīvē ir savādāka izteiksme un viņa nav arī vispārēja visai cilvēcei. Piem., ja mums pie sērām dominejošā ir melnā krāsa, tad citur ir baltā. Tā tad, te ir darīšana ar relatīviem jēdzieniem. Viens no labākiem piemēriem, kad runā par šīm normām, ir no Petera Lielā izdots t.s. "Jaunības godīgais spogulis". Tur vairākos pantos ir interesantas lietas. Tur tiek aizrādīts, ka nav pārkāpums, ja zemākas kārtas cilvēks uzvedās tā, kā neuzvedās augstākas kārtas cilvēks. Nedrīkstot istabā vai baznīcā stipri mutes lakatiņā šnaukt, tad arī nešķaudīt, lūpas ar roku neslaucīt, rijot ēdienu gabalu norunāt" - jo tā dara zemnieki". Vispār pie konvencionālo normu izcelsanās valsts neņem nekādu dalību. Tomēr zināma dalība valstij var būt indirekti attiecībā uz orderiem un vēl dažām citām parādībām. Valsts noteic orderu valkāšanas kārtību, bet tālāk, kad viņus valkā u. t. t. - tās ir jau konvencionālās normas.

Konvencionālā norma ir arī tās, ka mēs viens otru sveicinām. Jo sevišķi agrāk konvencionālām normām bija liela nozīme. Tur jo sevišķi bija izcelts, ka katrai šķirai ir savas konvencionālās normas. No sākuma sveicināja tikai dievības, pēc tam jau valdniekus un pēc tam jau sveicināja augstāki stāvošas personas vispār un tagad beidzot sveicina visus cilvēkus.

Dažreiz konvencionālās normas var pārvērsties par juridiskām normām, un tādēļ viņām var būt tīri juridisks raksturs. Piem. t.s. meitai dodamais pūrs. Meitai ir tiesība prasīt no tēva attiecīgu pūru. Pie mums tas nav likums, bet pie vāciešiem 1620. pantā tas ir paredzēts.

Ja runājam par starpību starp juridiskām un konvencionālām normām, tad aizrādīšu, ka konvencionālā norma nav oficiāli obligatoriska. Juridiskās normas ir obligatoriskas priekš visiem, bet konvencionālās normas nē. Ja kāds laucīnieks spļaus uz ielas, tad tas nevienam neuzkritīs, bet attiecībā uz izglītotu cilvēku to nevaram teikt.

Ja runā, ka esot arī reliģiskās normas, kas regulē attiecības starp cilvēkiem un Dievu, tad jā saka, ka šeit tomēr ir darīšana ar šiem pašiem trim normu veidiem. Nemsim piem. musulmaņu tiesības. Te ir daudz reliģiozā momenta, bet tās tomēr ir tikai tiesības.

Ja runā par juridiskām normām, tad es gribētu uzsvērt, ka viņas katrreiz izpilda noteiktas sabiedrības funkcijas. Šīs funkcijas var būt dažādas, bet galvenās var tikt novestas pie trim sadalījumiem: še vispirms ir darīšana ar to, ka juridiskas normas

sadalot pienākumus un prasības starp ļaudīm, ievēd noteiktu kārtību. Otrkārt: sadalot attiecības un noteikdamas darbības sferu starp ļaudīm, juridiskās normas caur to pamazina sadursmes, kolizijas. Viņās nodibina starp ļaudīm tiesisku mieru. Treškārt: sadalot kopdarbības attiecības un noteikdamas ļaužu darbībā visu to, kas atļauts un kas nē, viņas garantē tiesisku brīvību. Savā laikā tīri pareizi ir aizrādījis franču zinātnieks Monteskijs, kad viņš saka: brīvība. Tas nozīmē: tiesība darīt visu to, kas likumā atļauts.

Bieži mums nāk darīšana ar t.s. tehniskām normām. Ko gan nozīmē tehniska norma? Par tehniskām normām sauc tos noteikumus, kas norāda kā rīkoties, lai panāktu vienu noteiktu mērķi. Cik daudz dažādu mērķu mums var būt, tik pat daudz mums var būt tehnisku normu. Piem. kā uzbūvēt namu, kā pagūt drēbju gabalu, kā ārstēt medicīnā, kā audzēt bērnus. Mums dzīvē darīšana ar dažādiem mērķiem, ar komplicētiem mērķiem. Vārds "tehnika" nozīmē "māksla". Tehniskās normas pamatos gul' lietderības princips. Lietderības princips pamatojas uz dabas likumiem. Ja jūs būvēsiet namu vertikāli, tad viņš, protams, apgāzīsies. Tāpat jums jāizlieto pareizais materials. Sabiedriskās normas bieži jūs varat novērot, ka norma - piem. juridiska norma - nav lietderīga, bet viņa tomēr pastāv. Bet tehniskā norma absolūti nevar pastāvēt bez lietderības principa ievērošanas. Attiecībā uz mērķu izvēli jūs esat pilnīgi brīvi, bet ja jūs jau esat izvēlējuši vienu mērķi, tad tehniskās normas pielietošana jau ir absolūta. Sabiedriskās normas, turpretī, jūs varat katrreiz ieņemt subjektīvu stāvokli.

Jāaizrāda vēl uz to, ka tehniskās normas var dažā ziņā no valsts tikt pārvērstas par juridiskām normām. Piem. - kā būvēt namus. Jāievēro ielu platība, logu lielums un t. t. un tad vēl valsts var noteikt tīri tehnisku normu, nama augstumu, materiālu. Šinī gadījumā ir darīšana ar t. s. būvniecības noteikumiem, kas pēc savas būtības ir vienkāršas tehniskas normas, bet tomēr viņas var būt arī juridiskas normas. Jārēķinājas ar sabiedrisko interesi pie būvniecības noteikumu realizēšanas dzīvē. Sabiedrība ir ieinteresēta, lai nenotiktu nelaines ar cilvēkiem. Saprotams, ka tur tiek arī uzlikta juridiska atbildība uz tām personām, kas izved būves, kā arī īpašnieka, kas to to namu ceļ. Tāpat, ja mēs nemsim tādu tehnisku normu: kā pagatavot ēdienu. "Lai viņš būtu garsīgs" - tā ir tehniska norma, bet izejot no valsts viedokļa viņu var pārvērst par juridisku normu: piem. pastāv noteikumi, kādā apmērā un kāds ēdiens jādod karēivjiem. Tā jau ir juridiska norma.

Tiku jums devis definīciju, kas uzsver, ka par tiesībām sauc normu vai to kopumu, kas regulē sabiedrisko dzīvi caur obligatorisko pienākumu un prasību sadalīšanu. Šī definīcija var būt pieņemama tikai tad, ja zem viņas var pievest arī tās tiesības, par kurām tiek izteiktas zināmas saugas t. i. konstitucionelās tiesības. Zem konstitucionelām tiesībām saprot valsts pamata likumus, tā tad tās normas, ko pati valsts varā ir noteikusi. Tagad paceļas jautājums: vai šīs normas ir saistītas prieks valsts vai nē? Tiek vienmēr aizrādīts, ka tiesiskās normas un viņu obligatoriskums ir vienmēr atkarīgs no ārējās autoritātes, kas stāv ārpus jūsu gribas, bet tagad nu ir jautājums, vai pati valsts kā tāda, kas rada šos pamat-

noteikums, ir saistīts ar šīm normām. Še jāreķinājas ar diviem principiēliem uzskatiem. Tie pastāv iekš tam, ka var nostāties uz viedokļa, ka tiesības ir bijušas iepriekš valsts, uz kāda viedokļa mēs esam nostājušies, un otrs ir tas, ka tiesības ir radītas tikai ar valsts izcelšanu. Sakarā ar to jūs varat taisīt attiecīgus tālākus slēdzienus. - Vispār, kad runā, ka valsts vara neesot saistīta ar savām tiesībām un viņai esot brīv radīt katrreiz jaunas tiesības, tad aizmirst, ka patiesībā šie tiek grauti tiesiskās valsts pamati. Valsts vara, kas sevi respektē, nekad nenostādīs sevi tāda stāvoklī, ka viņa neievertēs tās normas, ko viņa pati izdevusi. Pirmā kārtā viņai jau jānodod paraugs, kā šie likumi izpildāmi. Protams, nevar nekadā ziņā noliegt faktiskas dabas apstākļus, kur valsts var nereķināties ar savām normām. Tā tad, ja mēs nemam vērā, ka arī pamatnoteikumos, kas nodibina valsts organizāciju, valsts tiesisko iekārtu, ir atrodamas normas, kuras, viņas analizējot, var katrreiz atrast zināmu prasību un pienākumu sadalīšanu, tad viņās var atrast arī to sociālo uzdevumu, kas tiek prasīts no tiesīpām. Bez saubām, tad mēs varam atnest, ka konstitucionelās normas izpilda šos sociālos uzdevumus. Viņas ir zināms pamats, uz kura var dibināties tiesiskais miers, brīvība un kārtība. Mēs redzam, ka valdības mainās, bet konstitucionēlie noteikumi paliek. Tad arī redzam, ka visās valstīs pastāv ministru kabinetu atbildība parlamenta priekšā, bet arī parlamentu savukārt var atlaist (tautas nobalsosana). Tālāk, mēs redzam, ka sabiedriskā doma seko valsts orgānu darbībai, t. i. tai darbībai, ko dara valsts vara. Tā tad, nemaz nerunājot par to, ka zināmā pamata organizācija ir saistosa priekš pilsoniem, mēs varam arī konstatēt, ka pati valsts vara ir saistīta ar šiem konstitūcijas noteikumiem. Tādā gadījumā mēs varam nākt pie slēdziena, ka runājot par konstitucionēlām tiesībām, arī šeit ir darīšana ar to tiesību jēdzienu, par kuru mēs tikām runājuši. Pastāv dažādi panēmieni, kā garantēt tiesiskās valsts iekārtu. Katrā valstī pastāv neatkarīga tiesa. Tā ir kā zināma garantija, kas seko arī vispārējo pamatlikumu izpildīšanai. Eiropas praksē gan nav tas konstatējams, ka tiesai ir tiesība un pienākums pārbaudīt katru likumu, vai viņš nerunā pretīm konstitūcijas noteikumiem. Tāds stāvoklis ir izvests Ziemeļamerikas Savienotās Valstīs, kur tiesas pārbauda katru vienkāršo likumu no attiecīgās centrālās varas vai arī no štatu valdībām, vai viņi nerunā pretīm konstitūcijai.

Man jāaizrāda arī uz vienu ļoti svarīgu apstākli, kas visās valstīs lielākā vai mazākā mērā ir izvests: t. s. valsts varas sadalīšana. Te galvenām kārtām jāsaprot valsts darbības sadalīšana, vai valsts varas funkciju sadalīšana. Šī sadalīšana tiek izvesta sakarā ar francu zinātnieku Monteskijs teoriju, kurš ne pirmais, bet viens no tiem zinātniekiem, kas šo jautājumu plasak apgaismojis. Patiesībā šis jautājums jau vecs. To atzīmējis jau Aristotels. Aristotels sadalīja valsts varu trijās daļās: izpildu varā, likumdošanas varā un tiesās. Šī sadalīšana tiek prasīta, lai būtu zināma garantijas vispār valsts dzīvē. Ļoti pareizi domā tie zinātnieki, kas uzsver, ka būtu ļoti slikti, ja vienas rokās atrastos visa valsts vara: likumdošana, likumu izpildīšana un arī tiesas. Tiesas un administrācija pierēro izdotos likumus attiecīgam konkrētam gadījumam. Katrā ziņā nevēlams ir, ka tiek izdots likums katram konkrētam gadījumam.

Tā tad konstitucionēlās tiesības mēs varam konstatēt tās pašas pazīmes, kādas ir konstatējamas vispār tiesību jēdzienā.

Tas pats jautājums tiek pacelts, kad runā par starptautiskām tiesībām. (Pareizāk būtu teikt starpvalstiskās tiesības). Daži zinātnieki nosauc konstitūcijas tiesības par valsts morāli, jo viņam trūkstot tās galvenās tiesību pazīmes, kas esot raksturīgas priekš tiesiskām normām - viņam trūkstot sankcijas. Starptautiskās tiesības varot bieži tikt pārkāptas bez soda. Mēs tagad nemaz neiedziļināsimies tai jautājumā, cik patiesība zināmām starptautiskām normām ir obligatorisks raksturs, bet mums no svāra ir konstatēt, ka viņās var būt atrodamas sankcijas. No svāra ir aizrādīt uz to, ka tie jau ir pilnīga analogija ar privātam tiesībām. Analogija tie ir tai ziņā.

ka tas apstākļi, ka ne katrreiz tiek uzlikta sankcija, nebūt neizšķir
 jautājumu par tiesību būtību, ja arī attiecīgām privātām tiesībām uz
 krimināliem noziegumiem arī jau bieži valsts kā tāda neitrod noziedz-
 nieku un tāda gadījumā tiesa nav spējīga uzlikt sankciju. Bet vai tad
 tas atceļ tiesību obligatorisko raksturu? Tacu nē. Tas pats attiecināms
 arī uz starptautiskām tiesībām. Tiesām starptautiskā dzīvē ir daudzas
 attiecības, kuras varētu uzskatīt par noziedzīgām, kur pārķēptas attie-
 cīgas normas, ka tur uzreiz nenāk attiecīgas sankcijas. Un tad varam
 aizrauties no tā un teikt, ka te nav nemaz starptautiskas tiesības, bet
 tā ir tikai starptautiska morāle. Bet tas tomēr ir aplami. Nekad nevaja-
 ga aizmirst to principiālo stāvokli, kas šeit svarā: šeit svarā tas
 moments, ka no katras kulturvalsts atkarājās atzīt zināmas starptautiskas
 normas vai neatzīt un mēs to novērojam, ka tās starptautiskās normas tiek
 atzītas no visām kultur valstīm. Un galu galā: ko tad nozīmē kāda konven-
 cija, kāds līgums priekš divām valstīm? Tas patiesībā katrā valstij ir
 iekšzemes likums, jo, kāds līgums stātos spēkā, viņam vajadzīgs tikt rati-
 ficētam parlamentā - t. i. no tā paša organa, kas izdod likumus. Tā tad, ja
 analizējam visas starptautiskās tiesības, tad šeit mums ir darīšana ar vā-
 cijas starptautiskām tiesībām, Francijas, Anglijas un citu valstu starp-
 tautiskām tiesībām. Tā tad pēc būtības starptautiskās tiesības ietilpst
 tānīs pašas iekšzemes tiesības, bet viņam gan ir citādas izcelsanas mo-
 ments. Šīm tiesiskām normām ir vairāk universāls raksturs, nekā parastam
 iekšzemes tiesībām. Piem. ir tāds "Brunotās jūras neitralitātes pakts"
 (1718. g.). Tur ir darīšana ar to, kādas tiesības ir neitralam lūgim
 starp karojošām valstīm. - Tad vēl pastāv tāda 1906. gada 6. jūlijā Ženevas
 konvencija par slimiem un ievainotiem kareivjiem. Ja to konvenciju apska-
 tam, tad redzam, ka kultūrelā pasaulē ir uzņēmusies uz zināmiem noteiku-
 miem aiz humanitāriem principiem neaiztikt pretinieka ievainotos kareiv-
 vjus u. t. t. Ja tagad uzsveram, ka patiesībā spēcīgākais dara pāri mazāk
 spēcīgai valstij, tad tomēr nevajaga aizmirst, ka ir zināmas sankcijas, ar
 kurām jāreķinājas arī lielvalstīm. Piem. Vilhelms nosauca Belgijas neitra-
 litātes paktu par papīra lupatu un mēs tagad redzam kāra lielas sekas.
 Sankcijas var būt ļoti ievērojamas. Tās nosaka T. S. pakta 16. pants. Te ir
 darīšana ar militārām kā arī ekonomiskām sankcijām, kas var tikt uzlik-
 tas vienai valstij. Liels iespaids te arī presei. Viņas spiediens kādreiz
 var būt tik jūtams, ka ne par velti presi nosauc par septīto lielvalsti.
 Tā tad, starptautiskās tiesības mēs konstatējam tās pašas pazīmes,
 kādas mēs vispār konstatējam tiesības jēdzienā. Šeit ir jau darīšana ar
 prasību un pienākumu sadalīšanu. Te nāk klāt vēl viens liels motīvs: karā-
 kā pēdējais līdzeklis (Ultima ratio). X

OBJEKTIVAS UN SUBJEKTIVAS TIESĪBAS.

Tagad mums jāpāriet pie t. s. objektīvām un subjektīvām tiesībām. Bet lai
 runātu par šo jautājumu, tad vispirms ir nepieciešami apskatīt jautājumu
 par t. s. j u r i d i s k ā m a t t i e c ī b ā m. Te atkal savukārt mums
 iepriekš jānoskaidro, ko nozīmē jēdziens "attiecība". A t t i e c ī b a
 ir zināma saistība, kura ir atkarīga no ci-
 t i e m a p s t ā k ļ i e m. Ja nu šeit runā par atkarību no citiem ap-
 stākļiem, tad nu ir skaidrs, ka mainot šos apstākļus var veidot arī pasu
 attiecību. Kur nav tādas atkarības, tur protams nevar būt runas par kaut
 kādu attiecību. Šī attiecība jo sevišķi skaidri un elementāri saprotama
 matemātiskās formulās. Tāpat, ja runāsim par t. s. kauzalitātes likumu.
 Tas pastāv iekš tam, ka noteiktam iemeslam ir noteiktas sekas. Starp iemes-
 lu un sekām ir noteiktas attiecības. Protams, ja runājam par cilvēku sa-
 biedrību, tad arī starp cilvēkiem pastāv noteiktas attiecības. Uz šīm attie-
 cībām dara iespaidu dažādi faktori, tur ir fizioloģiski, tehniski, ekono-
 miski un citi faktori. Bet kad mēs runājam par formelām juridiskām attie-
 cībām, tad pacēlas jautājums: kas īstēni tiek saprasts zem formelo juri-
 disko attiecību termina? Te valdosais uzskats tiesīgu zinātnē ir

N e g e l s b e r g e r a. Tas pastāv iekš tam, ka t i e s i s k ā
 a t t i e c ī b a ir tāda attiecība, kas
 n o t e i k t a n o n o r m ā m s t a r p

personu no vienas puses un citām personām un lietām no otras puses. Tā tad šinī valdībā uzskatā tiek uzsvērts, ka zem juridiskas attiecības var saprast arī tās attiecības, kas pastāv personu un lietu un arī personu un personu - tā tad kombinēti. Tā tad arī cilvēku attiecības pret lietām var tikt atzītas par juridiskām attiecībām. Ja jūs šo tezi analizēsāt, tad galu galā, apskatot dažādus jautājumus dzīvē, mēs nonākam pie tā, ka šī definīcija dibināta uz pārpratuma. Jo galu galā visas attiecības, kādas vienam cilvēkam var būt, var tikt novestas pie tā, ka cilvēkam ir darīšana ne ar lietām bet ar cilvēku. Tā tad nevar būt runa par juridisku attiecību starp cilvēku un lietu. Nemsim dažus piemērus. Ja jūs pastaigājoties atrodat kādu lietu. Tad jūs varat viņu ielikt kabatā varat nodot kārtībniekam, vispār varat dažādi te ieņemt stāvokli. Tad piemēram, jūs pastaigājoties gar jūrmalu, tur jūs atrodiēt skaistu dzintara gabāļu. Pacēlas jautājums: kādas jums attiecības ar šo lietu. Jūs varat teikt: "Jā, tā man pieder". Bet man jāaizrāda, ka šī darīšana ar faktiski attiecība. Bet lai jūs varetu piesavināt šo lietu, tad pacēlas jautājums: ka reages citas personas par to? Un šo nu zinām, ka pastāv attiecīgi likumi par atrastām lietām. Katrā valsts kodeksā jūs atradīsāt tādus likumus. Un ja runa iet par likumu kodeksiem, tad jau ir pierādīts, ka jums ir kādas attiecības ar personām, bet nevis ar lietām. Tā tad juridiskas attiecības var būt tikai starp personām. Te tālāk tiek pacēlts jautājums - cēur ko cilvēka faktiskās attiecības tiek pārverstas par juridiskām attiecībām? Tās tiek izdarīts ar attiecīgām normām. Visai mūsu dzīvei, visām mūsu attiecībām tiek piedots formēls juridisks raksturs. Tā tad, ja jūs kā persona esat pārkāpusi kādu normu, tad jūsu attiecības faktiski būs juridiska rakstura attiecības pret citām personām. Jūsu starpā bieži notiek tādas lietas, ka viens otram "aizpumpē" piecsimtņieku. Bet tā ir jūsu faktiskā attiecība - likums te neaizsargas - bet ja jūs gribat, lai šai attiecībai būtu juridisks raksturs, tad ir vajadzīgs kaut kāds pierādījums. Piem. jūs savam draugam pārdojat māju. Jūs viņam uzticēties un iedodat to māju tāpat. Viņš jums paliek vēl naudu parāda un jūs domājat, ka viņš jums to ar laiku atdos. Bet tā nav juridiska attiecība. Tā ir tikai faktiskā attiecība. Te bieži ir lieli pārpratumi.

Tagad noskaidrosim objektīvās un subjektīvās tiesības. No vienas puses mēs zem tiesībām saprotam zināmu normu vai to kopumu, kas regulē mūsu attiecības. No otras puses mēs zem tiesībām saprotam zināmu pilnvarojumu ko nebūt darīt, ko nebūt prasīt jeb atturēties no darbības. Pirmā nozīmē mēs runājam, ka tiesības noteic īpašumu, līgumu slēgšanu, vēlēšanu tiesības. Otrā gadījumā runājam, ka īpašniekam ir tiesība valdīt, rīkoties ar savu lietām, ka pilsonim ir tiesība vēlēties u. t. t. Ja jūs iedziļināsieties šo divu piemēru sistēmā, tad redzēsāt se lielu starpību. Pirmā sistēmā tiek runāts par īpašuma tiesībām, vēlēšanu tiesībām, otrā gadījumā ir jau noteiktas personas - jums ir tiesība vēlēties, kreditoriem tiesība prasīt u. t. t. Tādēļ tiesām nevēlama ir tā parādība, ka zem viena un tā paša termina tiek apzīmētas pēc būtības dažādas lietas. Pirmā gadījumā ir darīšana ar normu, bet otrā gadījumā jau ir darīšana ar zināmas personas darbību, - persona darbojas uz noteiktu normu pamata. Pirmā gadījumā, kad likumdevējs raksta tiesības, viņš neiedomājas atsevišķu personu, bet šī ir vispārējs noteikums priekš visas tautas. Bet otrā gadījumā šī darīšana jau ar noteiktām, atsevišķām konkrētām personām - tā tad, ar atsevišķiem subjektiem, kas izlieto savas tiesības.

Sakarā ar to, ko mēs novērojam dzīvē, mēs novērojam tiesību zinātnē, ka tiesības tiek dalītas jau no seniem laikiem uz tiesībām objektīvā nozīmē un subjektīvā nozīmē. Zem tiesībām objektīvā nozīmē saprot juridisku normu vai juridisku normu kopumu, zem tiesībām subjektīvā nozīmē saprot pilnvarojumu, kas piekrīt tiesību subjektam uz normu pamata.

Ja runājam par tiesībām subjektīvā nozīmē, tad šeit katrreiz saprot pilnvarojumu un sakarā ar to, ja se ir runa par pilnvarojumu, se katrreiz saprot juridiskas attiecības. Ja nu runājam par attiecībām, tad ir skaidrs, ka kums ir darīšana ar zināmām prasībām un zināmiem pienākumiem. Un subjektīvās tiesības patiesībā pastāv šo pienākumu un prasību realizācijā.

Dazi zinātnieki mēģina geometriski attēlot to sakarību, kāda ir starp objektīvām un subjektīvām tiesībām. (Iedomājaties uzziņētu vienkāršu riņķa līniju). Šī līnija ir objektīvās tiesības un viss, kas te iekšā, ir tā darbība, kas notiek, ievērojot šo tiesību robežas.

Neskatoties uz to, ka šeit ir noteikti darīšana ar diviem jēdzieniem, tomēr mēs dzīvē lietojam vārdu "tiesības" un saprotam divas dažādas lietas. Dažreiz mēs saprotam, ka se ir norma, un dažreiz, ka pienākums vai prasība. Tomēr līdzsīm nav izdevies radīt tādas terminus kas būtu pavisam atsevišķi termini. Tikai divām tautām tas ir izdevies. Tās tautas ir senā grieķu un angļu tautas. Attiecībā uz objektīvām tiesībām un subjektīvām tiesībām seniem grieķiem bija divi termini: "Nomos" un "Dikaion". Angļiem ir termini "law" un "right". Šie termini tautā netiek jaukti. Arī francū un vācu zinātnieki ir mēģinājuši uzstādīt citus terminus, bet tautā tie netiek lietoti. Tādā gadījumā neko nelīdz, ja kāds zinātnieks atvasinājis kādus jaunus terminus. Pazīstams ir izteiciens: "Caesar non supra gramaticus" — Keizars nevar būt pāri gramatikai. Jāaizrāda uz kāda vācu zinātnieka — Ruzbelinga — mēģinājumiem. Viņš uzsver, ka vācu valodā ir liela starpība starp "sollen" un "duerfen". "Sollen" attiecas uz objektīvām tiesībām un "duerfen" uz subjektīvām tiesībām, viņš liek priekšā nosaukt objekt. tiesību par "Rechtssatz" un subjektīvās tiesības par "Berechtigung". Pārtulkot mēs viņus varētu — "tiesību noteikums" un "tiesību pilnvarojums", vēl īsāk — "noteikumi" un "pilnvarojumi". Tomēr šie termini nav iegājuši.

Arī beļģu zinātnieks Bickers ir mēģinājis atviegot šo terminu. Objektīvās tiesības vietā viņš lika vārdu "legalā tiesība" un subjektīvai tiesībai — "praktiskās tiesības". Bet viņš atkal nav ticis vaļā no vārda "tiesības".

Pie romiešiem pastāvēja termini "norma agendi" (obj. ties.) un "facultas agendi" (subj. ties.). Norma agendi noteic darbību un otrs — facultas agendi — tās nozīmē "iespēju darboties". Tās pilnīgi pareizi atbilst objektīvām un subjektīvām tiesībām.

Ja runā par subjektīvām tiesībām, tad nevajaga aizmirst, ka šē bez prasības arī nemami vēra zināmi pienākumi. Mēs katrreiz nevaram iedomāties kādu darbību bez zināma pamata. Mūsu darbība — pienākumi un prasības — bij katrreiz jau iepriekš saistītas ar zināmu iepriekš pastāvošu normu. Un se man jāaizrāda, kādē salīdzina objektīvās tiesības un subjektīvās tiesības, tad se nav tās attiecības, kādas pastāv starp cemeslu un sekām, bet se ir tādas savstarpējas attiecības — neziņosās savstarpējas attiecības, se nav tās kauzalitātes attiecības, bet se ir tās korelācijas attiecības, kas nozīmē mainošu savstarpēju atkerību. Tā tad, viņas darbojas paraleli un ir diezgan savādi, pēcēlt jautājumu, kuras no šīm tiesībām ir izcēlusās agrāki. Bet tomēr šis jautājums tiek rācēlts no vairākiem vēsturniekiem un juristiem.

Jāaizrāda, ka ir ļoti daudz juristu, kas nostājas uz tāda viedokļa, ka iepriekš bijušas subjektīvās tiesības un tad ir izcēlusās objektīvās tiesības. Bet lielākais vairums zinātnieku nostājusies uz pretēja viedokļa. Pirmais viedoklis iziet no tā, ka, lai būtu vispārējās tiesības, vajadzīgs būt vienam konkrētam gadījumam, kur šīs tiesības kā tādas tiek nodibinātas pirmo reizi. Un tad, kādē viņas pielē to otro, treso reizi, tad rodas vispārējās, objektīvas tiesības. — No tiem, kas aizstāv pretējo viedokli, tiek aizrādīts, ka, lai katrā konkrētā gadījumā taisītu zināmu spriedumu, tad vajadzīgs būt zināmam priekšstādījumam par to normu — ka tas ir labs vai slikts. Tā tad te jau iepriekš pastāv zināmas objektīvas tiesības. Vairums no viņiem zinātniekiem aizstāv šo uzskatu, ka objektīvo tiesību priekšstādījums bijis iepriekš. Nemsim piemēru

mēs varam atnest, ka ir ļoti daudz tādās subjektīvas tiesības tagad mūsu dzīvē, kas ir noteiktas ar likumdevēju normu. Tā tad paprieks ir izdots attiecīgs likums un tad tikai uz šā likuma pamata jūs izveidojat savas personīgās un subjektīvas tiesības. Tā, jūs zināt 1920. gada 15. septembra likumu par uzvārdu mainu. Tur paprieks tiek nodibinātas zināmas objektīvas tiesības, kas dod iespēju katram mainīt savu uzvārdu - dod iespēju darboties.

Tiesību NORMAS UN NORMU SASTĀVDAĻAS.

Ja runā par normām un dažādiem tiesiskiem noteikumiem tad galv. kārtām saprot to, ka šinī tiesiskā noteikumā ir pavēles darīt to jeb citu. Tādēļ, saprotams, ka daži zinātnieki atzīmēdami to faktu, ka lielākā daļa no tiesiskām normām satur sevī pavēles, saka, ka tās tiesiskās normas, kurām trūkstot prieksraksta saturā, tās esot nepilnīgi tiesiski noteikumi, nepilnīgas normas. Bet tomēr dažas tiesiskās normas satur sevī bez pavēles vēl t. s. atvēli kaut ko saņemt. Tiek pievests klasisks piemērs no vācu zinātnieka E n e k e r e: Saimnieks pavēl savam kalpam iedot nabagam dāvanu. Vai ar šo pavēli nabags ir ieguvis tiesību prasīt šo dāvanu? Nebūt nē. Kalpam ir tikai dota pavēle izshiegt dāvanu, tā tad, tiek uzsvērts, ka par maz vēl ir pavēles un ir vajadzīgs vēl atveles elements. Tā tad jāuzsver, ka tiesiskās normas galv. kārtām ir darīšana ar pavēli, ar zināmiem prieksrakstiem, piekam šīm pavēlēm ir tāds kondicionāls raksturs - viņas tiek izpildītas tikai pie zināmiem noteikumiem, pie zināmām kondīcijām.

Tādēļ, ir saprotams, ka katra juridiska norma sastāv no divām daļām. Pirmā daļa ir tā, kas noteic tos apstākļus pie kuru eksistences jūs varat pielietot attiecīgu normu. Tā tad, tiek noteikti faktiskie apstākļi, kad pabeļas jautājums par normas pielietosanu. Otrā daļa turpretim ir īstēni normas izteiksme. Še jau ir paredzēta dispozīcija vai sankcija, kas tiek pielietota tad, kad ir bijusi attiecīgi faktiski apstākļi. Tā tad, parasti pie juridisku normu pielietosanas ir paredzēti attiecīgi konkrēti faktiski apstākļi, un tikai tad, kad jūs šos apstākļus esat konstatējuši,

jūs pielietojt zināmu normu. Citādi jums nav tiesības šo normu pielietot. Pirmo daļu, t. i. par faktiskiem apstākļiem, sauc par hipotezi. Otrā daļu, kas nosaka, kas tad tiek darīts, sauc par dispozīciju. Juridiskā norma var tikt formulēta sekosi: ja pastāv tādi un tādi apstākļi, tad tas un tas tiek darīts. Piem. - ja kāds ar savu darbību vai arī ar savu nolaidību izdarījis citiem zaudējumus, tad viņam ir visi šie zaudējumi jāatlīdzina.

Katra redakcija var tikt redigēta tādā veidā. Piemēram, ja ņemtu sodu lik. 500 pantu. Dažreiz tomēr tā norma var tikt izteikta vairākos pantos, hipotezeir vienā pantā, dispozīcija otrā. Tad jau jums jēdara zināma analīze, jums jāizmeklē atsevišķi hipoteze un dispozīcija.

Kas attiecas uz hipotezi un dispozīciju, tad viņam var būt dažādas formas. Vispirms hipoteze var tikt izteikta abstrakti, tad viņa var tikt arī izteikta t. s. kazuistiskā formā (casus - gadījums), - tad jums jārunā par noteiktu konkrētu lietu. Agrāk normās bij darīšana ar kazuistisku hipotezi. Tur redzam likumus ar konkrētu domasanu - "Kas nocirtis ozolu, tam draud...." Agrāk vispār likumu nebija daudz un tie bija noteikti konkrētiem gadījumiem (casus).

Ja runā par abstrakto hipotezi, tad te saprot jau vairākus gadījumus. Šī hipoteze ir jau plašāka. Še ir konstatējami faktiskie apstākļi, tad var tikt pielietota norma. Abstr. hipoteze dod iespēju plašāki pārredzēt jautājumus un vairāk viņus noskaidrot. Tagad nav iespējams iedomāties likumdevēju, kas var sastādīt kādu kodeksu ar

kazuistiskām hipotēzēm. Tā ir absolūti neiespējama lieta. Ja mēs salīdzināsim kaz. hip. ar abstr. hipotēzi, tad vispirms jāpastrīpo, ka abstraktai hipotēzei ir zināmi defekti. Viena var izsaukt strīdus, tādēļ, ka seīti ir vispārējs raksturojums un te var strīdēties - vai šis konkrētais gadījums ir tāds vai tāds. Tomēr tagadējā modernā dzīvē nav iedomājama citāda, kā abstrakta hipotēze.

Kad runā par kazuistisko un abstrakto hipotēzi, tad vēl jāizšķirt, t. s. l i e l ā k ā vai m a z ā k ā n o t e i k t ā b a s p a k ā p e katrā gadījumā. Hipotēze var vienā gadījumā būt vairāk noteikta, otrā gadījumā viņai nav tādas noteiktības un tresā pavisam nav veirs robežu. Šīs noteiktības pakāpes tiek atzīmētas trīs. Pirmās ir t. s. a b s o l ū t i n o t e i k t ā h i p o t e z e e i t a s n o t i m ē, ka tur nekādi strīdi nevar būt. Otrā pakāpe var būt a b s o l ū t i n e n o t e i k t a h i p o t e z e un tresā var būt r e l a t i v i n o t e i k t a h i p o t e z e. Tagad apskatīsim katru no šīm hipotēzēm atsevišķi.

Nemsim kādu piemēru. Ir zināms, ka pastāv t. s. mazturības apliecības. Viņas tiek izdotas vai nu no pašvaldības iestādēm vai arī no policijas iestādēm. Bez tam pastāv zīmognodoklis. Te nu attiecībā uz robežības apliecībām ir noteikts likums, ka lūgumi dēļ mazturības apliecības ir atsvabināmi no zīmognodokļa. Tā tad, te nekādi strīdi nevar būt - te visi apstākļi ir pilnīgi noteikti.

Ja runā par absolūti nenoteiktu hipotēzi, tad nemsim citu piemēru. Pastāv tāds noteikums, ka jautājums par ierēdņa pārcelšanos motiviem tiek izšķirts no iestādes, no kuras atkarējās ierēdņa pārcelšana. Šis ir absolūti nenoteikta hipotēze, jo seīti attiecīgajai iestādei ir uzdots atrast iemeslus, motivus un šie motīvi ir absolūti nenoteikti. Te var būt, ja tikai par lietderības principa piemērosam.

Kas attiecas uz relatīvi noteikto hipotēzi, tad te ir darīšana ar to, ka likums aprobežo jautājiena brīvu izšķiršanu. Tikai attiecīgās robežās attiecīgā iestāde ir relatīvi brīva. Te ir klasisks piemērs: epidemijas izcelšanās gadījumā valdībai ir jāspēr solī. Tas nozīmē, ka ir vajadzīgs konstatēt divus apstākļus: ka ir tiesam epidemija un otrs - vajadzīgs konstatēt faktu, ka valdība atzīst par nepieciešamu šinī gadījumā spert attiecīgus solus. Tā tad, se ir divi elementi. Tā ir relatīvi noteikta hipotēze. Tāpat ir ar mūsu satversmes 31. pantu par ministru kabineta tiesību izdot ārkārtējus rīkojumus vai noteikumus ar likuma spēku. Še ir darīšana ar relatīvi nenoteiktu hipotēzi, jo seīti vispirms tiek prasīts, lai būtu starpsesiju laiks, otrs - ka nepieciešama vajadzība to prasa. Te ir tie divi elementi. Un tad var būt arī vēl tresais - t. i. ka ministru kabinets atzīst, ka tie apstākļi ir tādi.

Ja mēs prasītu, kurās tiesību normās ir visvairāk absolūti nenoteiktu un relatīvi noteiktu hip., tad tās visvairāk sastopamas administratīvās tiesībās, tad vispār valsts tiesībās, tādēļ, ka tur tiek dota zināma brīvība attiecīgiem valsts orgāniem.

Ja mēs tagad pārējam uz dispozīciju, tad t. s. kazuistiskā un abstrakta forma te nav pielietojama, tādēļ, ka dispozīcija satur sevi noteiktu pavēli, kas jāizpilda.

Kas attiecas uz dispozīciju izšķirību noteiktības ziņā, tad te viņa tāpat var tikt sadalīta trijās pakāpēs: absolūti noteikta, absolūti nenoteikta un relatīvi noteikta dispozīcija. Pēc ķeizara nāves pāriet vara viņa vecākam dēlam. - Tā jau pilnīgi noteikta dispozīcija. Absolūti nenoteikta dispozīcija aprobežojas ar norādījumu, ka valdības orgāns var pielietot zināmu likumu. Tā piem. likums par epidemiju apkarsanu. Hipotēze ir paredzēts, kādiem jābūt apstākļiem, lai valdība spertu solus, bet kādi ir šie solī, tas tiek nodots pilnīgi dispozītvai izšķiršanai attiecīgam valdības orgānam. Šāpat piem. ir sods par noziegumiem, kuriem nenoteic noteiktu sodu, bet tiesībai piešķir tiesības iskiēt sodu jautājumā. Te no tiesas vai administrācijas atkarējās piemērot vienu vai otru normu. Ir tādas lietas, ka zināmai personai ir kādas attiecības ar kādu iestādi. Bet tieši notiek tā, ka vai nu aiz nolaidības, vai arī aiz vienkāršas nezināšanas, vai arī citiem iemesliem personas pašas neizšķir lietu, tad dispozītvās normas - valdības orgāni izšķir šo lietu. Ir vajadzīgs dot iespēju izšķirt šo jautājumu un šinī gadījumā runā par t. s. d i s p o z i t i v ā m

normām. Tas nozīmē to, ka šē ir iespēja pašai personai izšķirt savu lietu, bet ja viņa nav nemusi dalību pie šīs lietas izšķiršanas, tad atļauts valdības orgānam izšķirt šo lietu.

Dispozitīvās normas noteikti jāatšķir no t. s. p r o c e p t i v ā m n o r m ā m, kas ir noteikti priekšraksti zināmajam valdības iestādem. Te ir jau noteikti priekšraksti un tie arī nekāda vienosšanās nevar būt.

Ja mēs tagad pāriejam pie y. s. relatīvi noteiktas dispozīcijas, tad te ir darīšana ar divām formām. Pirmā forma ir tā, kad ir noteikta maksimums un minimums, pie kam vai nu leinteresētam personam vai iestādem ir tiesība izvēlēties vai nu šo minimumu vai maksimumu. Tā tad te ir divas robežas. Tāpat attiecībā uz līgumu attiecībām. Saistība var būt noteikta uz īsāku laiku, — tas būtu minimums un arī uz ilgāku laiku — tas būtu

maksimums. — Kas attiecas uz otru formu, tad tā raksturīga ar to, ka viņa dod iespēju no diviem dispozīcijas veidiem izvēlēties vienu, noteikti vienu. Te ir darīšana ar t. s. a l t e r n a t ī v o f o r m ā u, vai jūs vakarā ejat uz kino vai uz lekciju, tā ir jūsu pašu lieta, jūs to varat izšķirt. Tāpat tiesā — sodīt ar arestu vai ar naudas sodu — tas būs atkarīgs no pašas personas.

Visam saistam ir vispārēja nozīme, bet jāatceras uz īpatnību attiecībā uz kriminālnormām. Attiecībā uz kriminālnormu sastāvdaļām lieto šitus terminus — te runā tikai par dispozīciju un sankciju, bet hipotēzes te nav. Katrs krimināllīgums var tikt noteikts formulēts „Ja kāds izdarījis zādzību, tad viņš tiek sodīts tādu un tādu sodu”. Bet lieta pastāv iekš tam, ka tagad parasti nē, nav tādu noteikumu, kur būtu sa- cēts, ka zādzība ir aizliegta. Tā tad šē ir darīšana ar to, ka hipotēze aizdzības nolīguma pastāv kur nebūt oitur ārpus šīs normas. No vēsturiskā viedokļa apskatot šis jautājums ir ļoti interesants. Vācu jurists W i t t i n g s sēka, ka agrāk pastāvēja aizliegumi, bet nebija sankcijas. Piemēram desmit kausi. Starpība pastāv iekš tam, ka agrāk bij darīšana ar t. s. p r i m a r i e m n o t e i k u m l e m, t. i. tiem aizliegumiem, kas noteica, ko nedrīkstēja darīt. Tagad te nav vairs prasības, bet ir sankcija, agrāk no brīvas gribas atkarīgas, vai mēs izpildām normu, vai nē. Un šē ir atkal liela starpība starp d a b a s n o r m ā m un vispār tiesībam attiecībā uz labas likumiem mēs vispār neesam spējīgi ienemt kādu stāvokli.

Sakarā ar tiesisko normu obligatorisko raksturu paceļas jautājums: ar kādiem mehāniem var panākt to, ka šīs normas tiek izpildītas? Attiecībā uz tiem rezultātiem, kādi bij zināmos gadījumos, tie var būt dažādi. Tie atkarīgas no jūsu darbības. Var būt tāds stāvoklis, kad visa jūsu darbība tiek anulēta, vai atkal visa jūsu darbība tiek apsaubīta. Tā tad, var būt dažādi efekti, atkarība no tā, ka jūs esat izpildījuši zināmu normu. Piemēram, ja jūsu likumi paredz nekustāmu īpašumu iegūšanu notariālā kārtībā, tad visi tie pirkšanas un pārdosanas līgumi tiek anulēti, ja viņ nav slēgti pie notāra. Tā tad šē ir tas, kas iznīcina jūsu darbību. Tas tiek apzīmēts ar terminu „Nullitas”.

Var būt atkal otrs stāvoklis, kad jūsu darbība tiek apsaubīta, t. i. viena daļa no jūsu darbības var tikt iznīcināta. Piemēram, pēc daudzu dā- rām nav tiesības parakstīt vekselus. Tālak pēc visiem kodeksiem pastāv tāds princips, ka ja jūs esat piespīezti kādu līgumu noslēgt zem draudie- kādu darījumu noslēgt, tad var griezties pie oficiālas iestādes un tad šē darījumu var anulēt.

Kas attiecas uz normu raksturu, tad vairākkārt esmu uzsvēris, ka galvenā kārtā normas mums ir darīšana ar pavēļu, noteiktām pavēļu. Ja mēs runājam par sankcijām, tad tas var būt dažādas. Sankcijas pakāpes pātesībā noteic zināma likuma pilnību. Likums tiek uzskatīts par pilnīgu, kad viņš ir noteikta sankcija, likums tiek sadalīti uz vairākam daļām un tie likumi, kuriem ir šī pilnīgā sankcija, tiek atzīti par o t i n ā - g i e m l i k u m i e m. (l e g e s p e r f e c t a o). Piem. tas pats likums par nekustāmu īpašumu iegūšanu. Mēs jāatceras, ka ideāli no- mot, visiem likumiem vajadzētu būt tādiem, kam ir šī pilnīgā sankcija. Bet izrādas, ka ir tomēr dažādi citi modeļi, kur var atzīt citas sankcijas pakāpes — vai nu lielāka vai mazāka mēra sankcijas, vai nekādas sank- jas un tomēr.

visos gadījumos tiek uzskatīta par tiesiskām normām. Pilnīgs likums sankcijas zinā tuvojas dabas likumam. Ja iet runa par pilnīgu likumu, tad arī vēlruna par vairāk par pilnīgu likumu. (Vairāk kā pilnīgs likums - Lex perfecta). Tas nozīmē, ka zināma darījuma atzīšana par neesošu, bez sankcijas ievēro vai atsevišķu speciālu sodu - piem. pieaugšanas. Augšana kā tāda ir aizliegta. Auglotājs tiek sodīts, bet viņambez tam tiek uzlikts speciāls sods - parasti cietuma sods. Tālāk uz likumu noteikšanu sankciju zinās var būt tāds stāvoklis, ka sods tiek uzlikts mazāks, ka tajā gadījumā ir paredzēts. Tas ir nodalījums, kur likumi saucas mazāk kā pilnīgs likums (Lex minima - Lex imperfecta). Piemēram ir paredzēts, ka attiecīgi darījumi, kuriem ir materiāls raksturs, tiek no valsts aplikti ar nodokli - zīmognodokli. Bet ja nav uzlikta pietiekamas vērtības marķas, tad notiek tas ka, se tiek gan uzlikts sods, bet tas ir mazāks kā pilnīgam likumam. Darījumi netiek anulēti, bet abām pusēm tiek uzlikts - parasti desmitkārtīgs - zīmognodokļa sods.

Visnepilnīgākie likumi ir tie, kuriem nav nekādas sankcijas (Lex imperfecta). Būtu pareizāki, ja tādas normas - kaut arī viņas atrodamas likumu kodeksos - netiktu atzītas par tiesiskām normām. Šo var būt dažādi stāvokli 1) neskatoties uz to, ka sankcijas nav, darījumu uzskata par esošu. Lex Cincis aizliedz zināmus darījumus - darījumu pāri zināmam maksimumam nedrīkst izdarīt (bet ja izdara, tad nesāda!) 2) kur nav paredzēta sankcija.

Ja tagad tālāk jautājam, kādas ir tiesisko normu sastāvdaļas, tad te redzam tiesību subjektu, pienākuma subjektu, tiesību un pienākumu objektus u. t. t. Tie ir galvenie elementi, no kuriem parasti sastāv dažādas tiesiskas normas. - Ko gan saprot zem tiesību jeb pienākuma subjektu? Te jāsaprot to personu, kam pieder tas, kas noteikts tiesiskā normā. Ja runājam par kreditora tiesību, tad viņam ir tiesība prasīt. Te kreditors ir tiesību subjekts.

Vispār, kad tagad runā par tiesību un prasību subjektiem, tad tagad tiek atzīmētas divas kategorijas: in līvidi un atseviski kolektīvi (juridiskas personas). Tagad zem tiesību subjekta saprot galv. kārtām personu vai arī personu kopību. Bet bija laiki, kad zem tiesību subjekta saprata notikā dzīvniekus, dievus, garus, bet arī lietas. Tagad par tiesību subjektu -ņemot vērā tiesību īsto raksturu: viņas noteic sabiedrisko dzīvi starp cilvēkiem - var būt tikai cilvēks. Ja atgriežamies pie senās mitoloģijas, tad redzam, ka Ēģiptē bij visiem par pienākumu upurēt vērsim Apisam un viņam bij tiesība prasīt upuri. Sievība kā tāda tiek iedomāta kā tiesību subjekts. - No vēsturiskā viedokļa skatoties redzam zināmu evolūciju. Agrāk bērni, sievietes, dzimstciltieki, ārzemnieki netika uzskatīti par tiesību subjektiem. Tagad kontingents, kam piekrit tiesības ir paplašinājies un pēc modernā uzskata tiek uzskatīts katrs cilvēks. Tomēr arī tagad pastāv zināmi noteikumi, kas ierobežo tiesību subjekta stāvokli. Ja tagad runā par cilvēku, tad saka, ka cilvēkam ir tiesību spējas, viņam pieder tiesības, lai gan pēc likuma ir deklarēts jāsen, ka visi ir vienlīdzīgi subjekti, tad šī ideālā prasība tomēr notiek visur ievērota un visās valstīs pastāv zināmi aprobežojumi, kas aprobežo tiesības un darbības spējas. Jus jēu zināsat attiecībā uz tiesību atņemšanu pie noziegumiem u. t. t. Tad tāpat visos kodeksos tiek prasīts attiecīgs vecums, lai varētu izpildīt zināmas tiesiskas darījums. Tiek prasīta pilngadība. Tikai zināmu vecumu sasniedzot tiek dotas zināmas darbības iespējamas. Attiecībā uz laulību mēs savā valstī redzam, ka vīrietim jāsasniedz 16 un sievietei 16 gadu vecums. Aktīvam vēlēšanu tiesībām tiek prasīts mazāks vecums, kā pasīvam. Tiesību un darbības spējas bieži tiek aprobežotas no dzimuma. Tad arī pilsonības jautājums spēlē zināmu lomu. Arī ārzemniekiem tagad zināmi pierākumi un tiesības. Senāk lomu spēlēja piederība pie zināmas reliģijas, tad piederība pie tautas. Tagad pamazām sie noteikumi par tautību un reliģiju - krit, ja tos mazāk ievēro. Tagad visās valstīs zināmu lomu spēlē

Šie motīvi tiešām ir pamatoti, jo jāievēro sabiedrības intereses. Tādēļ tās personas, kas kaitē sabiedrībai, ir jāaprobežo. Jāaizrāda, ka agrāk pie tiesību ierobežošanas sevīšu lomu spēleja piederība pie attiecīgas kārtas. (Mūžniecība, kalpi, zunftes). Agrāk jo sevišķi un arī tagad vēl zināmu lomu spēlē īpašums. Agrāk tiesnesim vajadzēja būt zināma lieluma īpašumam. Tādā gadījumā viņš būs saistīts vairāk pie vienas vietas. Ekonomiskais cenzis arī parlamentos spēlē zināmu lomu, jo sevišķi Anglijā, Beļģijā, Hollandē, Sakarā ar to vēl runā par tā saucamo izglītības cenzu. Izglītības cenzis parasti vedams sakarā ar ekonomisko cenzu.

Tiku aizrādījis, ka tiesību subjekts ir cilvēks. Bet ar to jautājums vēl nav izsmelts. Ja nu nostājas uz tāda reāla viedokļa, ka tiesības ir interese, tad saprotams, ka interese var būt tikai dzīvam cilvēkam un nevienam citam. Tad tā lieta ir skaidra. Bet man jāaizrāda, ka šī lieta mūsu sabiedriskā dzīvē nav tik vienkārša un mūsu labierīcības dēļ mums ir jāpielaiž, lai šis jēdziens tiktu paplašināts. Nemsim konkrētu piemēru. Katrā kodeksā ir tāds pants un pie mums tas ir Baltijas prov. likuma III daļas § 125, kas nosaka, ka bērns, kas dzimis 10 mēnešus pēc tēva nāves tiek uzskatīts kā dzimis laulībā. Tas nozīmē to, ka viņam ir visas mantosanas tiesības. Noticis ir tas, ka tas varbūtēja cilvēks, kas varbūt dzimis vai nedzimis, no likumdevēja tiek aizsargāts. Šis embrions, šis nākamais cilvēks tiek uzskatīts par tiesību subjektu. Tad otrs piemērs - kāds uzrakstījis testamentu, ko var taisīt valā tikai 10 gadus pēc viņa nāves. Seit darīsana ar mantiniekiem. Jērings aizrāda, ka tie esot tiesību subjekti, bet tas ir nepareizi, jo viņi var rīkoties tikai uz tā pamata, ka attiecīga persona darbojas kā tiesību subjekts.

Tad vēl jāaizrāda uz bezvēsts pazūdusām personām. Tās no likuma tiek uzskatītas kā dzīvas un pastāv noteikums, kas paredz, ka tādas personas tiek uzskatītas kā dzīvas līdz 70 gadu sasniegšanai. Tā tad, arī bijušas personas zināmos gadījumos tiek uzskatītas kā tiesību subjekti. Tādēļ par tiesību subjektu sauc dzīvu fizisku personu, varbūtēju nākamo personu un arī bijušo cilvēku. Bet tam vēl nāk klāt t.s. kolektīvi - juridiskas personas.

Tiesību subjekta jēdziena aplūkots. Zem tā saprot fiziskas personas, bijušas un arī nākamās personas. Kādas personas testamentā izteiktu gribu var tikai tad, ja tā fiziski izpildāma, un otrkārt, ja nav izteikts kaut kas pretlikumīgs pret etiku. Loti interesants institūts ir bez vēsts pazudusie. Zināms termins (Senā Krievijā 5 g.) bija jānosaka cik ilgi bez vēsts pazudis cilvēks skaitas par dzīvu. Tas ir vajadzīgs, lai zinātu, kad viena puse no laulātiem var otrreiz precēties. Pēc japaņu kara šis termins tika samazināts uz diviem gadiem. Pie mums pastāv civillikumā § 52, kas paredz bez vēsts pazudusu personu kā dzīvu līdz 70. g. - tāpat kā Seksija.

Arī kolektīvas juridiskas personas tiek uzskatītas par tiesību subjektu. Visas mantosanas kristu, ja atņemtu tiesību subjekta jēdzienu. Pēc Lābānda tiesību subjekta jēdziens ir normatīvs jēdziens. Jērings uzsver, ka zem tiesību subjekta jāsaprot dzīvas fiziskas personas, kas var just un lietot attiecīgas tiesības. Jērings nevar iedomāties tiesību subjektu "bez interesēm". Bet mūsu viedoklis ir plašāks - tiesības nav intereses. Ir daudz gadījumu, kur tiesību subjekts viens, bet lietotājs otrs. Loti savāds stāvoklis tiesiskā iekārtā būtu, ja tiesības zūd pēc fiziskas nāves.

Tagad jāaizrāda uz pienākumu subjektu. Tas ir elementārs jēdziens tiesību subjekts ir tā persona, kurai jāispilda tas, kas paredzēts tiesiskā norma par labu citai personai, piem. debitors - pienākuma subjekts. Ne katrreiz uzskats par pienākuma subjektu tās, kas tagad. Bij daudz lauzu kategoriju, kas bij tikai pienākuma subjekti, bet tiesību subjekti nebija. Tagad modernā tiesiskā iekārtā visi cilvēki ir ne tikai tiesību, bet arī pienākuma subjekti.

Bet agrāk tie termini saprasti vienā zinā plašāk (dzīvnieki) un otrā zinā saurāk. Kas attiecas uz dzīvnieku stāvokli, redzam, ka dzīvnieks tiek saukts pie tiesas pēc procesa likumiem. Katrs esot atbildīgs par savu darbu. Formula pat apvairo dzīvnieku, kuru lieto sūdzētājs. Inkvizīcijas pamēieni tiek lietoti arī pret dzīvniekiem. Pastāvēja sevišķi procesi pret netīriem dzīvniekiem - zirkām, pelēm un citiem. Šie dzīvnieki iznīcinot vērtības, nodarot postījumus. Par pamatu procesiem pret dzīvniekiem ir 1) zināmi reliģiski uzskati un 2) princips, ka katram jāatbild par savu darbu. Senie ebreji, grieķi un arabi pieturas pie šiem uzskatiem. Platons prasa formulu procesu pret dzīvniekiem. Cits uzskats izskaidro šos procesus pret dzīvniekiem ar demulogiju - tas ir uzskats, ka cilvēka dvēsele ceļo no cilvēka dzīvniekā. Te ir cīņa pret ļauno garu, kas ieviešas dzīvniekā. Trešais uzskats, ko aizstāv franču zinātnieks Sorels, uzsver, ka procesiem pret dzīvniekiem esot simbolistiska nozīme - tā esot palīdzība cilvēkiem. Pēc Krausa pētījumiem īpasnieks ar vainīgo dzīvnieku tiek saukts pie tiesas (arī jaunākos laikos uz Balkaniem un c.) un atbild īpasnieks, ja dzīvniekā nav ieviesies ļaunais gars.

Bez tiesību un pienākuma subjekta mēs normā varam atrast tiesību objektu. Zem tiesību objekta saprot tiesību subjekta darbības kopumu, uz kuru viņš tiek pilnvarots no tiesiskās normas.

Zem pienākuma objekta saprot pienākuma subjekta darbības kopumu, uz ko viņš tiek pieprasīts no tiesiskās normas.

Katrā normā var konstatēt, ka šē darīšana ar trim darbībām.

Tiesību subjekta darbība 1) ko nebūt pieņemt
2) ko nebūt izdarīt, izteikt
3) ko nebūt nepielāist, neciest.

Pienākuma subjekta darbība 1) ko nebūt izpildīt
2) ko nebūt ciest
3) ko nebūt nedarīt.

Šīs ir trīs galvenās grupas. - Tad vēl viens jēdziens - destinators jeb adresāts. Tas nesakrīt ne ar tiesību, ne ar pienākuma objektu. Tā ir trešā persona, kurai par labu notiek akcija starp divām personām.

Bez tam tiesiskā normā ir citi blakus noteikumi - par laiku, par vietu.

Mums darbojas civilīkumi Latgalē - Krievijas likumu X sējuma 1 daļa, bet citur Latvijā - Baltijas provinci likumi 3 daļa. Likumam neesot atgriezeniska spēka, bet var būt.

Jānāk pie slēdziena, ka pilnīgā normā jāatrod tiesību subjekts un objekts, pienākuma subjekts un objekts, destinators un citi noteikumi. No katra norma tapēc pilnīga, jo bieži var atrast pienākuma subjektu u. c. Normas tādēļ sadalās pilnīgās un nepilnīgās.

Pārejot no tiesību subjekta kā fiziskas personas uz juridisku personu, jādefinē, ka juridiskās personas ir kolektīvi, kas tiek atzīti par patstāvīgām personām, kas darbojas līdzīgi fiziskām personām. Tam par motīvu var būt,

ka 1) bieži jāapvienojas personām, jo viena spēki ir par vāju, 2) apvienojoties vairāk paaudzēm var itkā nesasniedzamus mērķus sasniegt. Tā kā katra cilvēka darbība noteikta caur tiesībām, tad radot mākslīgu personu, tai jābūt noteiktām tiesībām. Tiesības var paredzēt dažādus institutus, kuriem var pierakstīt attiecīgas tiesības. Pateicoties abstraktiem jēdzieniem zinātniekiem ir iespējams nākt pie attiecīga slēdziena. Tiesību subjekta jēdziens pēc tagad ienestiem koriģējumiem ir diezgan abstrakts jēdzeens. Pāreja no fiziskas personas uz juridisku personu notiek tā, ka persona pēc nāves grib kautko dibināt, draugam nodot līdzekļus, tas atkal citam u. t. t. Draugs var arī bieži neizpildīt novēlējumu. Otrkārt - akciju sabiedrības kapitāls bieži sastādas no maziem ienākumiem, kas domāti zināmam mērķim. Akciju sabiedrība varētu nonākt pie tā, ka

jāuztic viss vienai personai. Mēs nonākam pie tā, ka jārada institūts, organs, kas stāv ārpus fiziska cilvēka personas. Te izplatītākais termins - juridiska persona Francu zinātnieki lieto arī terminu - *moraliska persona*, ārpus fiziskās pasaules robežām. Anglijē saka *mākslīgas personas*. Kas attiecas uz terminu - mākslīgas personas - tad tam jau vairāk motīvu, bet zināmas priekšrocības ir terminam - juridiska persona. - Tiesību subjekts - tas nozīmē personu, kurai ir tiesību spējas, bet par tiesību subjektu mēs iedomājamies tādu vienību, kas nav dalāma. Zem tiesību subjekta būtības mēs saprotam: fizisku personu, zināmu iestādi kā vienību un arī zināmu ļaunu grupu, kas apvienota. Te pēc francu zinātnieka *Orriū* ir darīšana ar sociāliem indivīdiem. Tā nonākam pie definējuma:

juridiska persona ir viss tas, kas no būdams par esošo, bijušo vai topošo fizisku personu, atzīts no objektīvām tiesībām (likumam) par spējīgu noteiktu mērķu dēļ būt par tiesību subjektu.

Lai saprastu kolektīvu, jāievēro indivīda stāvoklis vēsturiskā attīstībā. Senatnē indivīdam nebija patstāvīgas nozīmes. Atsevišķa indivīda darbība tiek aprīta no kolektīva. Atsevišķa indivīda darbība neeksistēja, tāpat atsev. indivīda īpašuma tiesības. Tik pamazām atšķir atsevišķa indivīda darbību no kolektīva darbības. Agrāk tiesības, prasības, saistības bija grupām. Ārā kultūras procesā indivīds atsvābinājās no grupas un kļuva patstāvīgs. Indivīda darbība jo spilgti izpaužas individualisma laikmetā, kad izceļas īpašuma tiesības un indivīda darbība. Bet šai laikmetā indivīds redz, ka daudz mērķu, kas grūti sasniedzami. Līdz ar vēsturisko attīstību izceļas citi kolektīvi. Zināma daļa īpašuma tiek atdalīta - kolektīva vajadzībam. Lai gan tagad indivīda nozīme tiek atzīta, tomēr lielu lomu, mērķu sasniegšanā indivīdiem jāapvienojas. Še tagad redzam, ka indivīda un kolektīva darbība notiek līdztekus. Kolektīvam tiek pie rakstītas fizisku cilvēku personu īpašības. Šādi indivīda apvienībai kolektīvam - tas ļaunums, ka, ja atsevišķs indivīds izdara pārkāpumu, tad pārmetums visam kolektīvam.

Problema par kolektīvu kā juridisku personu ir visstrīdīgākā. Pastāv domstarpības, vai var atzīt kolektīvu par tiesību subjektu un vai vispār vajadzīgs viņu par tādu atzīt.

FIKCIJU TEORIJA.

Izplātīta ir *Savinji* nodibinātā *fikciju teorija*, pabalstīta no *Vindseida*. Viņa vēl tagad tiek atzīta, bet nav valdoša, jo tai piemīt zināmi trūkumi. Pēc *Savinji* u.c. uzskata par tiesību subjektu var būt tikai dzīva fiziska persona. Bet tiesību subjekta jēdziens ir plasāks par fiziskas personas jēdzienu. Te pielaizot un nemot vērā, ka kolektīvi ir relām pazīmēm, varam pielaist, ka te mums darīšana ar tiesību subjektiem. Nevajaga aizmirst *Rudolfa fon Jeringa* - jusana un lietosana. Lietotājs var būt arī cits.

JERINGA TEORIJA.

Jeringa teorija tāpat kā *Savinji* atzīst tikai dzīvu fizisku personu. *Jerings* - spilgts interešu aizstāvis. Nevarēdams tikt pāri faktam, ka kolektīvs pastāv, viņš sāk meklēt dzīvas personas, kas ir tiesību subjekti. Še nonākam pie *destinatora* - adresāta jēdziena. Viņš meklē tos *destinātorus*, kas katrā juridiskā personā atrodami. *Universitātē* - profesori un studenti. Šis uzskats neiztur kritiku. *Jerings* nav paredzējis, kādas fiziskas personas viņš tur par tiesību subjektiem. Te ir klasisks piemērs - *Jerings* apskata nabagu patversmi un meklē tiesību subjektus, tādas atrod *administrātorā* un nabagos. Te liels pārprātums. *Jurists Brinca* - ļoti asprātīgi kritizējis šo teoriju. *Jerings* ar spalvas vilcienu parvērtis visus nabagos par bagātiem.

BRINCA TEORIJA.

Brinca gribējis dot *fikciju teorijas* vietā, to kritizējot, kaut ko pozitīvu. Viņš runā par zināmu īpašumu, kas var piederēt un noderēt kam nebūt. *Pirmā* gadījumā - dzīvas fiz. personas, otrā - mērķa īpašums. Un tā katrreiz tais atiecībās var noteikt, ar kādu personu darīšana. Arī šo uzskatu kritizē - te tiecībās var noteikt, ar kādu personu darīšana. Arī šo uzskatu kritizē - te trūkst subjekta, to nevar konstatēt. Bieži divām sabiedrībām vienāds mērķis, bet tās darbojas šķirti. Pēc *Brinca* viņām vajadzētu apvienoties. Organizācijām, kam vienāds mērķis, būtu jāapvienojas. Arī *Brinca* teorija neizsmel jāuztājumu.

Aprakstītas 3 teorijas par juridiskām personām. IV teorija ir

SABIEDRISKO ORGANIZMU vai SOCIALO ORGANIZMU TEORIJA,
 kas krasi atšķiras no iepriekšējām, jo atzīst, ka par tiesību subjektu var būt pārindividueli organizmi. Pēc šīs teorijas tiesību subjekti var būt: 1) fiziskas personas un 2) sociāli organizmi. Šī teorija ir juristu - germanistu nopelnis - Girke, Bezelers, Regelsbergers. Motīvi, ar kuriem tiek aizstāvēts viņu uzskats, ir šādi: doma, ka šī ir darīšana ar dzīvīgu organizmiem, kuriem gribas, vēlēšanās, īpašības, kas atrodamas pie dzīvas personas, atrodamas arī pie juridiskas personas. Apskatot šo teoriju, redzam, ka daudzam, ko viņi saka, taisnība, tā piem. biedrībām savs korporatīvs gods, tomēr šī goda sajūta nav saprotama tādā veidā, ka pie fiziskas personas. Goda izpratne cita. Atsevišķas dzīvas personas gribas parasti nesakrīt ar kolektīva gribas izteiksmi. Šīs teorijas pretinieki saka: "Nevar būt runas par sevīskām jūtām pie kolektīva". Tā prof. Petrožitskis stingri kritizē šo teoriju. Bet kritiķi aizmirst, ka šī ir darīšana nevis ar dabas parādību, bet ar kultūras parādību, jo kolektīvi-juridiskas personas - var izvēlēties tikai pie augstas kultūras. Jāņem vērā, ka sociālo organizmu teorija ir konstruktīva, pieņemama ar zināmiem ierobežojumiem. Runājot par sociālo organizmu teoriju, termins ir aprobežots - te nerunā par dzīvu organizmas dabas parādību.

Šo teoriju vēl var izprast no tās puses, kad atceras subjektīvās tiesības. Subj. tiesības ir divi elementi: 1) no normām atzīta zināmas personas brīvība un 2) uz zināmiem noteikumiem pilnvarota, attiecīga persona var izdarīt to vai citu darījumu, zināmas robežās. Izejot no šiem diviem momentiem, attiecībā uz dzīvu cilvēku gribu, slēdziens, ka dzīva cilvēka griba var tikt izteikta no pilnvarnieka. Šo pielaidot, šī griba nav saistīta ar attiecīgu personu pašu, un pārejot uz sociāliem organizmiem, neviens nevar aizliegt likumdevējam paredzēt normā šiem kolektīvu gribas izteiksmi. Var iedomāties, ka šī gribas izteiksme plašā nozīmē var piederēt juridiskai personai, maksliģi radītam kolektīvam.

Tiesību subjekta jēdziens arī maksliģis, normatīvs. Katrs kodekss paredz mantosanas tiesības mīrēja gribas respektēšanu. Tāpat arī embrions tiek mantosanas tiesības aizstāvēts kā tiesību subjekts. Šos aizrādījumus vērā ņemot, pāreja uz sociāliem organizmiem pilnīgi nepielaidama. Mēs jūtam reāli, ka tie darbojas valsts - juridiska persona - dod iespēju eksistēt vairākām jurid. personām. Valsts ir juridiska persona sui generis - nav ārējās autoritātes, kas to apstiprina. Pilsoni paši apstiprina valsti, kolektīvu ar juridiskas personas tiesībām. Tādēļ ir saprotami L a b a n d a vārdi: "N a v f i z i s k a s p e r s o n a s, i r t i k a i j u r i d i s k a s p e r s o n a s". (Jācītē). Tiesību subjekta jēdziens maksliģis, normatīvs. Runājot par dzīvu fiz. personu, tie ir gadījumi, kur šī sakrīt ar tiesību subjekta jēdzienu. Tiesību subjekta jēdziens no attiecīga kodeksa. Ties. subj. jēdziens ir arī tehnisks jēdziens, konstrukcijas līdzeklis. Francu zinātnieks R e n é D e m o g s saka "subjekta īpašības var pieskirt katram interesu centram, ar kuru saistītas noteiktas prasības (tiesības un pienākumi)". Mēs varam iedomāties maksliģu centru. Ja gribētu tā nostāties, kā agrāk bijis un kā Ogists Kants saka, tad "naīva doma visu pielīdzināt cilvēkam". Tagad protams mūsu laikos tāds stāvoklis nevar būt, jo zem ties. subjekta saprot to, kas saistīts ar cilvēku, tā personu un sabiedriskiem mērķiem. Starp citu, prof. Petrožitska viedoklis, iedomājas, ka tiesības ir psihiskas. No viņa viedokļa izejot arī dievība, dzīvnieki, gari, stādi var būt tiesību subjekti (!). Bet šo uzskatu mēs kritizējam, jo nevajaga aizmirst, ka tiesības ir sabiedriskās dzīves parādība. Šai parādībai obligatorisks raksturs. Likumdevējs parasti nostājas uz viedokli, ka ties. subjekts,

kas miris un kam vēl nav apstiprināti mentinieki (arī mūsu procesa 215 paragr. beigās atzīmēts) visas masas tiek vestas pret mirušu personu. Viegli tik pāri grūtībām, ja ievēro, ka tiesību subjekts parasti nesakrīt ar fiziskas personas jēdzienu.

Par tiesību subjektu var tikt atzīts personu kopums, tālāk arī radītas no cilvēka ideālas personas, instituti, iestādes u. t. t.

Tiesiskās attiecības ir ideālas attiecības. Arī kolektīvā var būt ideālas attiecības attiecībā pret mākslīgi radītu tiesību subjektu. Nav diemžēl valdosa uzskata, kuram piekristu visi zinātnieki. Daudzi pieturas pie fikciju teorijas, daudzi pie Jēringa.

Pirmā teorija neizšķir jautājumu par valsti. Valsts ir jurid. persona un ja jurid. persona ir fikcija, tad arī valsts ir fikcija. Tas ir absurds - valsts nav fikcija.

Otrā ir Jēringa teorija, dibināta uz romiešu tiesību izpratni, bet ja iedomāties pilnīgi Jēringa teorijā - viņš meklē divas fiziskas personas - tad jānāk pie slēdziena, ka viņš iznīcina juridiskas personas jēdzienu. Juridiska persona pazūd, pārvēršas par dzīvu fiz. personu.

Trešā ir Brinca teorija, saukta arī par Brinca-Zoma teoriju. Te ir darīšana ar mērķi. Viņas defekts, ka te ir darīšana ar tiesībām, kam nav subjekta. Tas absurds. Tiesībām jābūt subjektam.

KAS VAJADZĪGS, LAI JURIDISKA PERSONA EKSIISTĒTU?

vajadzīgs: 1) mērķis, kuram vajag vairāk cilvēku apvienotās spējas, tam jābūt parasi ilgstošam, 2) materialais substrāts, pamats būtība. Zem materialā substrata saprot tos nepieciešamos faktiskos apstākļus, bez kuriem nevar sasniegt mērķi, priekš kāda ir nodibināta juridiska persona. Par tādu materialo substrātu var būt 3 faktiski apstākļi: a) zināmu fizisku personu kopība, b) noteikts īpasums, c) kombinācija-personas un īpasums.

Piemēram a) zināma biedrība, kur piedalās vienīgi personas,
b) muzeji, skolas, iestādes, kas dibinātas uz zināma kapitāla pamata,
c) akcijsabiedrības.

3) trešais ir juridiska atzīšana. Te ir darīšana ar autoritāti, kas spējīgāka par iestādi, ko rada. Parasti tiek saprasta valdības atzīšana, valdosa uzskats, ļoti šaus. Jāizrāda, ka sabiedriskā dzīvē daudz illegālu organizāciju, tiek vajātas no valsts, darbojas ar lieliem kapitāliem, lai panāktu mērķus. Daudzas oficiāli par jurid. personām neatzītas, pat vajātas organizācijas, indirekti tomēr no valdības atzītas. Vajātas tiek noteiktas partijas, sektes indirekti tiek atzītas par juridiskām personām, par piederību tiek sauktas pie atbildības. Visas juridisko personu īpasības te atrodam. Te tiesām darīšana ar juridiskām personām. Neatkarīgi no tā, vai runājam par legālu vai illegālu jurid. personu, bet vajaga autoritātes atzīšanu.

Kā izceļas juridiska persona? Vairākas sistēmas, viena sistēma un arī peetiek dažu personu vienošanās. Bet šinī sistēmā liels defekts, trešās personas, citi nav skaidrībā par to, kas ir atbildīgās personas šai juridiskā personā. Runājot par šo sistēmu, viņa tiek pielāgta kā noderīga tādu jurid. personu radīšanai, kur nav materialu interese. Lai nodibinātu juridisku personu, ir vajadzīgs:

1) dibinātāju vienošanās, 2) attiecīgi statuti, noteikumi, 3) vajaga paziņot valdības iestādēm. Pēc viena uzskata - registrācijas sistēma - pilnīgi pietiek ar paziņojumu par nodibināšanos. Pēc otra uzskata vajaga specialas atļaujas, koncesijas.

Agrāk pastāvēja uzskats, ka katra juridiska persona atļaujama speciālā kārtē - jādod koncesija. Tagad nāk tāds uzskats, ka pietiek ar registrāciju. Kas attiecas uz Latvijas jurid. personu stāvokli, noteicoss ir 1) likums par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām, izdots 28. VII 1923. gadā. Šim likumam pirmā redakcijā nebija sankcijas (Lex imperfecta). Vēlāk (1925. g.) tas papildināts ar pantu, kas paredz attiecīgu sodu, sankciju. Kas attiecas uz kooperatīviem, kā akcijsabiedrībām u. t. t., pastāv sevišķi noteikumi. Kas attiecas uz registrācijas termiņu, tad tiek uzsvērts, ka šiem institūtiem, juridiskām personām, jātiek apstiprinātiem apgabaltiesā. Tā tad pēc būtības te ir koncesiju sistēma. Tikai ja tieša viens mēn, laikā nav taisījusi lēmumu, tad biedrība var pastāvēt. Bet šis otrs ir vidējs, te nav tīra registrācijas kārtība. Politiskas partijas tiek reģistrētas iekšlietministrijā - tāpat ārpusškolās organizācijas uz speciāla likuma pamata pie izglītības ministrijas. Universitātei arī tiesība - kā autonomai iestādei - apstiprināt organizācijas.

Mērķi var būt dažādi - zinātniski, politiski. Ja runājam par kolektīvu nodibināšanos, tad tie vispirms pārņem lietas, ko agrāk pārzināja valdības iestādes. Tā esot pozitīva parādība. No otras puses, lai gan darīšana ar pozitīvu parādību, tad tā tomēr var pārvērsties par negatīvu, valsts apspiežot pilsonus. Ja kolektīvi saņem varu savās rokās un rīkojās apspiežot visus citus virzienus, tad tur nekā pozitīva nav. Tas pats, ja sindikāti noiet pie tā, ka viņi diktē priekšmetu cenu.

Pārejot pie juridiskas personas tiesību un darbības spējas, viss atkarājas no sprautiem mērķiem. Kad runā par juridisku personu, kā tiesību subjektu, tad nevar postādīt vienā stāvoklī ar tiesību subjektu - fizisku personu. Visi aprobežojumi - cenzi - kā attiecība uz vecumu u. t. t., te nav iespējami.

Tiek aizrādīts, ka nevar būt mantosānas tiesības sakarā ar asinsradniecību, te neesot radniecības. Bet tā tiek atzīta. Pēc Baltijas provinču likuma III daļas paragr. 1772 tiek atzīts, ka pēc muiznieka nāves tā manta nāk muizniecības (ja nav tuvāku radnieku) rīcībā. - Starp citu tiek aizrādīts, ka adoptēšana nevar tikt izvesta no juridiskas personas. Ja runā par juridiskas personas likvidāciju, tad jāsaka, ka tā notiek noteiktā kārtībā.

Paceļas jautājums, kā nu ir ar tiesības spējām, vai tās še ir vispārējas, vai specialas? Tiek atzīts, ka kolektīviem ir vispārēja tiesības spēja. Bet lielākā daļa pieturas pie uzskata, ka juridiskai personai vajadzīgs būt specialai kompetentai (kā prakse, tā zinātnē atzīts). Jo starp kolektīvu un dzīvu fizisku personu ir starpība. Fiziska persona var grozīt savus uzskatus, juridiska persona saistīta ar statūtiem. Mūsu senata prakse un likums nostājies uz speciālo tiesību spēju viedokļa. Speciālo kompetenci nevar pārkāpt, vispārēja kompetence radītu grūtības tresām personām.

Juridisko personu klasifikāciju ir daudz. Viens no vecākām un labākām ir Savinji. Viņš sadalīja juridiskās personas divās daļās:

- 1) universitātes personarum, - personu savienība,
- 2) universitātes bonorum, - iestādes, kas darbojas.

Sīks juridisko personu sadalījums tiek apskatīts civiltiesībās. No svāra ir atšķirība starp publiskām un privātām juridiskām personām. Publisko juridisko personu izbeigšana neatkarājas no viņu gribas, bet no ārējās autoritātes. Viņu manta pāriet valstij.

Kas attiecas uz privattiesiskām jurid. personām, tad visa manta pāriet šo personu rīcībā. Tikai tad nē, ja statūtos tas nav paredzēts. Tad tā paliek par bezmantinieku mantu un pāriet valstij. Arī mērķu zinā liela starpība. Pirmajām ilgstosāks raksturs, plasāks nekā otrām, kas zīmējas uz personām, kas darbojas, tad no svāra ir tās, kas atbildīgas valdībai - valde, pilnsapulce. Jurid. personas izbeidz savu eksistenci ja 1) nobeidzas laiks, 2) kad sasniegts mērķis, kam viņas dibinātas. Kolektīva darbību var izbeigt ar attiec. likumu, piem. muiznieku korporācijas. Arī ar administr. aktu. Tāpat arī ar tiesas spriedumu. Tāpat, ja zūd personas, kas nodibinājusas zināmu biedrību. Tālāk, protam, līdzekļu trūkuma dēļ, ja izstājas persona, kam galvenais kapitāls.

TIESĪBU OBJEKTI.

Tagad mums sīkāk jāapskata, kas var būt par tiesību objektiem. Še es lūgtu ievērot, ka par tiesību objektu var būt viss tas, par ko cilvēks var valdīt. Tā tad šē noteicosa loma ir valdniecības momentam. Vispār apskatot un analizējot kādas parādības, konstatējot priekšmetus, ja jūs tur atradīsat, ka te ir cilvēka valdniecība par šo priekšmetu, tad varat noteikt, ka šē ir darīšana ar tiesību objektu, resp. objektiem. Tā tad valdniecības moments ir galvenais, lai izskirtu, vai ir darīšana ar tiesību objektu vai nē. Protams, daudz kas atkarājas no tā, kā pieiet pie šī jautājuma noskaidrosanas un šē savukārt tas jāved sakarā ar vispārēju uzskatu par tiesībām. Kas ir tiesības, par to mēs esam daudz runājuši, bet starp citu man jāaizrāda, ka vēl tagad ļoti daudz zinātnieku pieturas pie tā jēringa uzskata, ka tiesības ir interese. Ja nu jūs nostājaties uz tā viedokļa, ka tiesības ir vai nu aizstāvētas vai dalītas intereses, tad jums jāņem vērā tas, ka apskatot dažādas parādības jums jāiziet no tā viedokļa, vai ir interese, vai nav. Jo ja mēs tuvāk apskatām jēringa definīciju, tad viņa ir ļoti vienkārša: cilvēkam ir darīšana ar interesēm, pie kam vienas ir aizsargātas un otras ir neaizsargātas un tās aizsargātas ir tiesības. Ja jūs nostājaties uz tāda viedokļa, tad, protams, par tiesību objektu var būt tikai tas, kam tieši priekš jums ir interese. Bet jūs jau savā laikā dzirdējāt, ka šis uzskats ir par sauru, jo patiesībā ir daudz tādu priekšmetu, tādu parādību, kas priekš jums nesastāda nekādas intereses. Šē ir klasiskie piemēri par lipīgās slimības mirušo drēbēm, vai arī vispār neizdevīgu mantojumu u. t. t. Dažreiz jūs varat aizliegt brādāt pa smiltīm, pa sniegu kur jums patiesībā ir vienalga, kas te notiek, bet tas ir jūsu valdniecība un jūs varat darīt, ko jūs gribat. Tā tad, man jāaizrāda, ka šis uzskats par interesi ir saurs, jo bez saubām tiesību objekta jēdziens ir plasāts un jāņem arī vērā, ka tam, kam šodien priekš jums nev nekādas intereses, rīt var būt liela interese.

Jāaizrāda, ka runājot par tiesību objektiem, zinātnieki divās lietās ir vienoti un to saka visi, ka par tiesību objektiem vispār var būt priekšmeti, dažādas lietas. Tālāk, par priekšmetu, par tiesību objektu var būt darbība - par to arī nepastāv sevišķi strīdi. Strīds pastāv iekš tā - kāda darbība. Tur ir dažādas kontroverzes - pretrunas vienam zinātniekam ar otru. Strīdas par to, vai citu personu darbība vai arī paša tiesību subjekta darbība. Tā tad šo jautājumu nevar uzskatīt tik sauru un saprast tāda veidā, kā agrāk, kad bij dzimtbūšana. Tur prasīja tikai pienākumus, bet tagad - tur darbība - kā savā, tā arī palīga darbība - tas viss ir tiesību objekts. Tāpat arī, ja runājam par vēlēšanu tiesībām. Tur jums pašam jāierodas nodot savu balsi. Tā tad, šeit neapsaubāmi ir tas, ka par tiesību objektu var būt dažādi priekšmeti un tālāk - dažāda darbība. - Tagad parīesim pie tresās kategorijas. Lieta tāda, ka pastāv uzskats, ka par tiesību objektiem var būt arī cilvēks zināmas attiecības. Protams, mēs nevaram nostāties uz agrākā viedokļa, ka cilvēks ir lieta - verga (Res - pie romiešiem), kur cilvēku varēja mainīt, dāvat, ja tagad runā par šādu uzskatu, tad tas var nākt priekšā tikai ģimenes attiecībās. Tā tad, šis uzskats tagad tiek aprobežots agrāk aizrādīju, ka tās intīmās attiecības, kas pastāv ģimenē starp vecākiem un bērniem, tas ir īpatnejas attiecības. Iet nevajaga, ka šē darbība ir saistīta ar noteiktām personām un uz ilgāku laiku. Pamatodamies uz to, uz šīm īpatnībām, daudzi juristi atrod, ka šīs attiecības var konstatēt tiesību objekta pazīmes, jo vecākiem ir tiesības prasīt zināmu efektu no bērniem. Giti, turpretim, saka, ka te ir darīšana ar ģimenes dzīvi un tādēļ cilvēku nevarot uzskatīt kā tiesību objektu. Ja mēs to pārdomājam, tad arī jāsaka, ka te nav parastais tiesību objekts, bet šē ir īpatnējs tiesību objekts (sui generis).

Daži zinātnieki apgalvo, ka tajās attiecībās, kādas pastāv starp pilsoņiem un valsti, arī varot konstatēt tiesību objekta pazīmes. Tas jautājums jau ir strīdīgāks, jo šē trūkst vienas pazīmes, ko konstatējam

ģimenes attiecībās. Še kontrahents ir valsts kā juridiska persona, bet ne kā dzīva persona. Ģimenē kontrahenti ir dzīvas, fiziskas personas. Man šķiet, ka tas jautājums par pavalstnieku un pilsonu attiecībām pret valsti pilnīgi neietilpst tajās kategorijās, kādas attiecības ir ģimenē. Tā tad, galvenā kategorija tiesību objektos ir lietas. Lieta juridiskā nozīmē nav identisks jēdziens ar lietu fiziskā nozīmē. Šis jēdziens var sakrist, bet tas nedod iespēju taisīt slēdzienu, ka šeit būs lieta fiziskā un juridiskā nozīmē. Nevajaga aizmirst valdniecības momentu: ja jūs varat par kādu lietu valdīt, tad viņa var būt par tiesību objektu - t.i. par lietu juridiskā nozīmē. Fizisku lietu ir daudz - mēnesis, zvaigznes u.t.t. bet tā ir tikai lieta fiziskā nozīmē. Līdz tam laikam, kamēr te nav realizēta valdniecība, nevar būt runas par juridisku lietu, - par lietu juridiskā nozīmē.

Jāaizrāda arī uz to, ka daudz kas atkarājas no paša cilvēka īpašībām. Krīt svarā, vai tā persona vispār ir spējīga valdīt par kādu lietu vai nē un tālāk arī pašas lietas daba. Ja nemsim elektrību, kas mums apgaismo auditoriju. Tā agrāk bija tadā stāvoklī, ka cilvēks par viņu nevaldīja. Tad viņa nebija lieta juridiskā nozīmē, bet tagad pēc savas būtības gan.

Kad runājam par lietu juridiskā nozīmē, tad saprot arī tādas lietas, kas vēl nav, bet kas vēl būs, nākamās lietas - nākamā raža, nākamais ienākums. Tā tad šē ir ļoti plašs jēdziens. No fiziskā viedokļa pieejot pie šīm lietām, jūs viņas nevarat saukt par lietām, bet no juridiskā tas ir iespējams, jo viņas var būt par jūsu darījumu objektu. Te var konstatēt to pazīmi, ka jums ar attiecīgu tiesisku iekārtu un valsts organizāciju var tikt garantēta valdniecība par nākamām lietām. Tātad, lieta jurid. nozīmē ir plašs jēdziens par lietu fiziskā nozīmē.

Jāaizrāda vēl uz vienu, kas arī vedams sakarā ar Jēringa interešu teoriju par tiesībām. Tas ir tas uzskats, ko tagad vēl daži zinātnieki aizstāv, ka vispār par tiesību objektu var būt (par lietu jurid. nozīmē) tikai tādas lietas, kam ir v ē r t ī b a. Tomēr jātaisa slēdziens, ka šis uzskats nav pareizs. Lietas vērtība - cena - tagad nemaz nav nosakāms, jo kam šodien nav vērtības, rīt var būt - viss atkarājas no tehnikas attīstības. Varbūt kādreiz no smiltīm taisīs zeltu u.t.t. Bieži jau mēs sakām: "Tad lietai nav vērtības" - bet man jāaizrāda uz kādu labu piemēru. --- Kad tika būvots Liepajas Aleksandra III cietoksnis, tad tā būves valde nerokinājās ar zemnieku zemes gabaliem, kur bij smilšu apgabali. To atzina par nederīgu un, neprasot atļauju, sāka viņu izlietot. Tomēr izrādījās, ka Krievijas senats, līdz kuram lieta nonāca, nostājās uz vienīgi pareizā viedokļa - ka tām smiltīm ir vērtība un tā vērtība izcēlusies sakarā ar cietoksni būvi un te tika samaksāta lmeļa sumatā tad lietas vērtībai ir relatīva nozīme un tas tagad nespēlē lomu. Tāpat jautājums par kūdru. Agrāk kūdrai un arī Igaunijas deg akmenim nebija nekādas vērtības, bet tagad redzam pretējo.

Tā tad zem lietām juridiskā nozīmē saprot esot šās vai nākotnē gaidāmās lietas, kuras var būt padotas zem tiesību subjekta valdniecības.

Es šē definīcijā uzsvēru tiesību subjektu. Līdzšim galv. kārtām tiku runājis par fiziskām personām. Šinī definīcijā pēmu plašāku jēdzienu, jo ties. subjekts var arī būt juridiska persona - t.i. vairākas personas.

Jāaizrāda vēl uz vienu - tas ir jautājums par bezmiesīgām lietām. Pats tas termins ir diezgan absurds. Kā nu var būt lieta bez miesas. Un tomēr šis termins pastāv un bija jau pie romiešiem. Daži zinātnieki apgalvo, ka ē esot bezmiesīga lieta, ja jūs apmeklējat gleznu izstādi, klausāties muziku. Klasisks piemērs tā ir sekoss:

Kad ar laivu breukā pa upi, tad tā arī esot bezmiesīga lieta. Bet tomēr jums jānāk pie slēdziena, ka nevar būt runas par tādām bezmiesīgām lietām. Še ir neapsaubāmi tiesību objekts, bet tas ir vai nu jūsu, vai arī citas personas darbība. Tā piem. ja jūs pērkat bileti uz koncertu. Tad jautājums - vai tad tas koncerts ir bezmiesīga lieta? Tur ir sava noteikta darbība. Ja tur kāda mākslinioka vieta uzstājas kāds cits, mazvērtīgāks, tad jūs varat protestēt. Tā tad jūs varat prasīt noteiktas personas darbību. Tālāk arī jūsu darbība spēlē lielu lomu, - jums jāņem vieta noteiktā rindā, jums jāklausa, jūs nevarat taisīt troksni. Viapār, se visa lieta (koncerts) ir saistīta ar zināmu darbību. Tāpat, ja jūs apskatāt gleznas - tā jau ir jūsu darbība. Tā tad te nevar būt runas par kaut kādam bezmiesīgām lietām.

Tiek pacelts jautājums - vai vispār cilvēks, cilvēka miesa, var būt par tiesību objektu? Tur zinātnieki stīdas. Vieni to galīgi noliedz. Še ir darīšana ar cilvēku kā ar augstāku būtni un tādēļ viņa miesas arī pēc viņa nāves nevarot pārdot u. t. t. Cilvēka miesa nevar būt par darījumu objektu. Tie, kas saka, ka cilvēka miesa nedrīkst būt par darījumu objektu, pieved sekosu piemērus: kāds ir novests anatomikuma un izrādas arī, ka viņam nav nekādu dokumentu un viņu sāk preparēt u. t. t. Bet tagad ierodas radinieki un to neļauj. Un viņiem ir tiesības to neļaut. Šis piemērs tiek pievests tai nozīmei, ka te mēs redzam, ka cilvēks nevar būt par darījumu objektu. Bet tas taisni pierāda pretējo: ja radinieki vispār var prasīt liķa izdosanu, tad viņš taču ir tiesību objekts. Mēs taču zinām, ka anatomikumos var dabūt pārkt skeletus, rokas u. t. t. Bieži darādāts, ka ārže mēs pie mediķiem skeleti atver durvis, baidē cilvēkus. Tas viss tiek pirktis un pārdots. Tā tad te ir noteikts tiesisks darījums. Vispār, kad runā par cilvēku, tad tiek aizrādīts, ka se ir darīšana ar t. s. lietām, kas izņemtas ārpus tirdzniecības (*res extra commercium*). Seit galv. kārtām saprot lietas kas izojot no publiskam interesēm ir izņemtas no parastāem privāttiesiskiem darījumiem. Piem. - karavīra apģērbs - tas ir parasti *res extra commercium* katrā valstī, jo nav pieļaujams, ka karavīri sāk tirgoties ar savām drēbēm, kuras viņi dabu no valsts par velti. Tāpat arī tādās lietas, ka ielaš, laukumi, tirgus laukumi, publiski darzi. Un dazi zinātnieki apgalvo, ka šis *res extra commercium* nevarot būt par tiesību objektu. Bet se ir pārpratums. Tas ir tikai tik ilgi, kamēr attiecīga autoritāte noliedz šos darījumus. Bet ja kāds darzs vai iela tiek nosaukta, tad protams, se ir darīšana ar lietu jurid. nozīmē, ar tiesību objektu kā tādu.

LIETU JURIDISKA KLASIFIKĀCIJA:

Te jāsaķa, ka lietu juridiskai klasifikācijai nav nekāg kopejs ar fizisko lietu klasifikāciju. Fiziskās lietas īpasības prieks juridiskās klasifikācijas noder tiktai, cik šim fiziskam īpasībam ir juridiska nozīme. Lietu juridiskā klasifikācijā mums nav darīšana ar sugām, veidiem, apakšveidiem u. t. t. bet seit spēlē lomu citi momenti, kas ir izcolti tiesību zinātnē un kam ir lielāka nozīme izejot no tā galvenā momenta - no cilvēka valniecības momenta.

Lietas tiek dalītas uz kustāmām un nekustāmām lietām. Pie tam pie nekustāmām lietām tiek pieskaitīts viss tas, kas eiesi seistīts ar zemi - pati zeme un viss, kas pie pārvietosanas var zaudēt savas īpasības kā tādās. Ja jūs šo ēku nevarat pārnest uz citu vietu tādu kāda viņa tagad ir, tad tā ir nekustama lieta. Bet ja jūs ar tehnikas palīdzību prastu pārnest ēkas (kā tas tagad ir Amerikā), tad arī ēkas būtu kustama lieta. Protams, zem kustāmas lietas saprot visas tās no zemes atdalāmās lietas, kas pie pārvietosanas nezeudē savu mērķi, savu iepriekšējo vispārējo raksturu un noder tam pašam agrākam uzdevumam.

Jāaizrāda tomēr, ka ar šo definīciju, ko devu par nekustamām lietām, jautājums vēl nav izsmelts. Zem nekustamām lietām var saprast arī daudz tādas fiziski kustāmas lietas, bet kuras likumdevējs izejot no sava viedokļa, ir atradis par nepieciešamu atzīt par nekustamām, lai gan viņas ir ļoti kustīgas. Ja jūs pastaigāsaties gar upmalu un redzēsiet ūdenī zivis, tad tās ir nekustāmas lietas, tāpat dzīvnieki mežā. Bet turpretī, ja jūs iesat pa tirgu un redzēsiet tur tās zivis, tad tā jau ir kustāma lieta. Še ir no svara valdniecības moments. Arī mūsu vēsturē ir bijis tāds kuriozums ar nekustāmu lietu. Netāļ no Valkas, kad tika novilkta Latvijas - Igaunijas robeža, vienam latvietim palika māja Igaunijā, bet lielākā daļa zemes Latvijā. Vienā labā naktī izrādījās, ka tā māja ir pārcelta. Tā, protams, izskatījās pēc spoka mājas, bet tas bija noticis robezsargājam nemanot.

Sakarā ar agrarreformas izvešanu bieži nonāk līdz senātam lietam, kur tiek uzstādīts jautājums, vai tā ir kustāma lieta vai nekustāma. Bijis tāds gadījums, kur kāds Trejkalns daudz gadus atpakaļ uz savas dienesta zemes (viņš bija mezsargs) bij sastādījis kociņus, kas tagad izaugusi par vērtīgu mežu. Bet, kad Trejkalnam bij jāaiziet no šīs vietas, viņš lūdza, lai viņam atļauj izcirst mežu (t.i. lai atzīst kokus par viņa kustāmu īpašumu). Viņš to pārsūdzēja senatā. Tiesām jāatzīst, ka viņš te daudz strādājis, pulējis, bet ja nostājas uz vispārējā viedokļa, tad ka koki saistīti ar zemi, tad tie pieder mežu departamentam. Viņa sūdzību noraidīja, jo še ir darīšana ar principiālo viedokli.

Es tiku aizrādījis, ka bez tām dabiski nekustamām lietām ir vēl no tiesību zinātnes atzītas - formēli nekustāmas lietas. Pirmās ir 1) t.s. "naturaliter immobilis" un otrās 2) "civiliter immobilites" - tādas, kas ar civiliem likumiem atzītas par nekustamām.

Man jāaizrāda, ka šim sadalījumam - uz kustāmām un nekustāmām lietām - ir milzīgi liela praktiska nozīme mūsu dzīvē. Pavisam cita kārtība ir pie pirkšanas un pārdošanas - pērkot nekustāmu īpašumu ir vajadzīgas zemes grāmatas, lai nekustāmais īpašums tiesām pārietu uz jaunu vārdu. Attiecībā uz kustāmām lietām ir pavisam vienkārši.

Vēl arī ļoti liela nozīme ir tai klasifikācijai, kas runā par daļām un nedalāmām lietām. Dalāmība - izejot no fiziskā viedokļa ir pavisam kas cits, kas dalāmība no jurid. viedokļa. Fiziski jūs varat dalīt bezgalīgi, bet juridiski še jāreķinājas pie dalāmības realizācijas ar to faktu, vai daļamai lietai nav zudis viņas mērķis, viņas raksturs, uzdevums. Ja jūs vienu briljantu dauzīsiet, tad jūs viņu varēsiet sadalīt uz vairākiem briljantiem, bet še spēlēs lomu arī viņa vērtība. Tā tad, se katrreiz jāreķinājas ar to, vai zināmas lietas uzdevums ar dalīšanu nezūd.

Ja mēs apskatīsim nedalāmas lietas no juridiskā viedokļa, tad vispirms vajaga ņemt vērā, ka še ir darīšana ar t.s. vienkāršām lietām. Otrā kategorija ir t.s. saliktās lietas. Tās fiziski sastāv no vairākām lietām, bet viņas ir mehāniski apvienotas. Dažreiz viņas var būt arī ne mehāniski apvienotas, bet tomēr visas šīs lietas sastāda vienu vienību un juridiski tiek apskatītas kā viena vienība. Tā tad no svara ir piegriest vērību jūsu darījumos uz šo raksturu, vai ir darīšana ar vienkāršu lietu, vai saliktu un kāda te īpašība. Piem. pulkstens sastāv no dažādiem riteniem u. t. t. Ja jūs viņu sāksiet dalīt, tad visā visumā šīs daļas neatbilst vairs savam mērķim. Faktiski jūs to varat darīt, bet tad pulkstenim nav vairs tā vērtība. Še mēs runājam par piemēru, kur konstatējam mehānisku savienošānu. Bet ņemsim tādu lietu, kā bibliotēka. Tā arī ir viena vienība, bet sastāv no atsevišķām grāmatām un katru atsevišķu grāmatu jūs varat lietot pilnīgi atsevišķi. Jums ir vajadzīga tikai viena grāmata, bet ja jūs apskatāt bibliotēku no juridiskā viedokļa, tad bibliotēka ir viena vienība, kas sastāv no vairākām daļām, kas tomēr nav cieši saistītas. Sakopojot tik daudz grāmatu vienā vietā, tam jau ir liela kulturela nozīme un arī praktiska.

Ja mū tā bibliotēka tiktu sadalīta, tad šīs galvenās nozīmes te vairs nebūtu. Tā tad šē ir sadalījums, kam ir milzīgi liela nozīme un viņš saucas ar romiesu terminiem: *u n i v e r s i t a t e s r e r u m* un universitates rerum sadalās tālāk uz divām daļām: *u n i v e r s i t a t e s r e r u m k o h e r e n t i u m* un otrā gadījumā, kur tomēr mehaniskā saistība nav tik noteikta - *u n i v e r s i t a t e s r e r u m d i f f e r e n t i u m*. Te tās lietas ir zināmā attālumā viena no otras.

Viens no svarīgākiem sadalījumiem ir: tās, kas sadala visas lietas galvenās lietās un blakus lietās. Šē ir darīšana atkal ar printīpiem, kas jāievēro. Ir tāda aksioma, kas saka, ja runā par galvenām lietām, tad tās ir noteicosās, viņas noteic blakus lietas likteni. Zem galvenām lietām tiek saprastas tās lietas, kurām ir patstāvīga - neatkarīgi no citām - nozīme. Pati lieta kā tāda var izsmelt to jautājumu. Te var būt savienotas vai arī vienkāršas lietas. Turpretīm, ja jūs kādai lietai varat konstatēt t īpašību, ka viņai patstāvīgas nozīmes nav, viņai nozīme ir tikai tad, ja viņa ir apvienota ar citu lietu, tad šē ir darīšana ar blakus lietām. Protams, šē ir darīšana ar relatīviem jēdzieniem. Tas, kas var būt no juridiskā viedokļa blakus lieta, otrā gadījumā var būt galvenā lieta. Ņemsim mājas, zemi. Ja mēs analizējam to saistību, kāda pastāv starp zemi un mājām, un izejot no šīs klasifikācijas, tad galvenā lieta šē ir zeme. Blakus lieta šinī gadījumā ir mājas. Turpretīm, ja ņemam analizēt šo māju un dažādas ierīces un mēbeles, kas atrodas šai mājā, tad pacēlas jautājums - kas tagad ir blakus lieta? Te māja būs tā galvenā lieta un blakus lietas būs tās ierīces, tie logi, durvis, u. t. t., kas cieši savienotas ar to galveno daļu, bet var tikt apskatītas atsevišķi. To logu jūs varat pārdot, izņemt, ielikt savā namā u. t. t. Tapat soli, kur jūs sēzat. Ir tāda aksioma, ka galvenās lietas liktenim seko blakus lieta. Tā tad, ja jūs pārdodat arī visas blakus lietas, kas ir cieši saistītas ar namu un prieks nama izlietošanas ir vajadzīgas. Dienzēl, praksē tā lieta nav tik vienkārša. (Un lai jūs nenonāktu nepatīšanās, es jūs no tā brīdināšu. Var iznākt tā, ka jūs pērkat skaistu, grezni ierīkotu namu ar lielām lampām u. t. t. Un kad jūs nākosā dienā atnāksiet, viss būs aizņemts. Varbūt pat spoguļi, kas iebūvēti namā. Tā tad te praksē ir daudz strīdīgu jautājumu, - tāpat, ja jūs pērkat gleznu. Jums viņu atsūta mājās ietītu rullē un skaistā rāmja nav vairs. Jūs sakat, ka esat piekrāpts. Tirgotājs teiks, ka jūs pirkāt tikai to gleznu.

Bet jāzin tas princips - *res accessoria sequitur rem principalem* - (accessoria - blakus lieta; *res principales* - galvenā lieta).

Jāaizrāda, ka ļoti lielu lomu spēlē, no juridiskā viedokļa skatoties, jautājums par augļiem (*Fructus*). Šē atkal liela nozīme, vai domāts jēdziens fiziskā vai juridiskā nozīmē. Protams, ka šie jēdzieni var arī sakrist. Ņemsim kādus ābolus - te katrā ziņā ir vajadzīga atdalīšanās no tā, no kā viņš cēlies. Juridiskā nozīmē zem augļiem saprot arī t. s. no likuma paredzētos, noteiktos augļus; tur ir darīšana ar īres naudām, procentiem, ienākumiem - naudu, ko jūs iegūstat kā zināma darījuma sekas. Jāaizrāda, ka mūsu Baltijas Provincu Tiesības arī aizrāda uz dabiskiem augļiem un rūpnieciskiem augļiem (*fructus industrialis*). (533. pants Balt. Prov. Ties. III. daļā). - Par industriāliem augļiem sauc tos, pie kuru radīšanas bija apvienoti dabas spēki ar cilvēka darbu. Tur pieder zemkopības augļi.

Beidzot man jāaizrāda, ka runājot par lietu dažādu klasifikāciju, liela nozīme ir tam, vai lietai ir tīri individuāls raksturs, vai arī vispārējs. Ja lietai ir individuāls raksturs, tad tas nozīmē, to, ka ja jūs to lietu paņemat un vēlāk gribat atdot, tad jums jāatdod tieši tā pati lieta. Nav vairāk tādas citas lietas. Nu teiksim - Krievijas-Latvijas miera līguma teksts. Te ir individuēlas lietas pazīme. Tāpat, ja nemsim kāda rakstnieka manuskriptu. Ja jūs tādu liezu pazaudējat, tad jūs esat viņu pazaudējuši uz visiem laikiem. Bet ja jūs nemsiet tādas lietas, kā cukuru, miltus, tad te ir citādi. Jūs tās lietas varat atdot tādē pašā kvantumā, arī kvalitātē. Te pēc būtības ir dažādas lietas, bet pēc vērtības jūs viņas varat apvienot. Pie pirmā gadījuma var arī piešķaitīt gleznas. Piem. kāds mākslinieks šariko pilsētas mākslas muzejā savu gleznu izstādi. Bet vienu daļu viņš jau no savām gleznām ir pārdevis privātam personām. Tad viņš tās gleznas uz kādu laiku aizņemas, bet viņam jāatdod atpakaļ tās pašas gleznas. Šīs lietas nav atvietošanas ar kaut ko ekvivalentu - līdzīgu.

Es jau īsumā tiku aizrādījis par tiesību objektu - personu. Ja mēs runājam par tiesību objektu ģimenes attiecībās, tad, protams, te jāņem vērā tikai monogamiskā laulība, bet ne poligamiskā. Ja apskatām tagadējo moderno laulību, tad te galvenais ir attiecīga brīvība - nav tādas verdzības, kā agrāk. Tāda, arī savā ziņā verdzība, ir konstatējama poligamiskā laulībā. Tur nav vairs nekādu savstarpības principu starp sievu un vīru un bērniem.

Kas attiecās uz darbību kā tiesību objektu, tad jāņem vērā, ka te darbība var būt divējāda: var būt darbība, kas pieder citām personām un arī var būt darbība, kas pieder pašam tiesību subjektam. Ja agrāk par tiesību objektu tika atzīta tikai citas personas darbība - tad tagad arī pašas tiesību subjekta darbība. Ja šē ir darīšana ar citas personas darbību tad atkal jāņem vērā valdniecības moments. Par savu darbību jūs varat valdīt, bet attiecībā uz citu personu darbību šī valdniecība var būt tikai zināmās robežās. Tad šī valdniecība pārvērsas par tādu, kuras robežas ir nenoteiktas. Ja jūs pieminētu verdzību, tad man jāsaka, ka tas jau ir kaut kas tāds, kas mūsu tagadējā iekārtā nemaz nav pielaidzams. Tagad jūs varat prasīt citas personas darbību tikai zināmās robežās. Šē ir tas princips "Do as" (Dod lai tu dotu). Jūs citas personas darbību varat prasīt tikai saskanojot darba apjomu ar atlīdzību. Otrs, kas jāņem vērā ir tas, ka jūs nevarat prasīt tādu darbību, kas ir fiziski neiespējama - piem. lekt uz mēnesi. Tāpat jūs nedrīkstat prasīt darbību, kurai ir noziedzīgs raksturs. Jūs nedrīkstat pats, vai arī caur citu personu piepalīdzību prasīt tādu darbību, kas apiet likumu (In fraudem legis).

Mums, kā zināt, pastāv īres likums, kas aprobežojas ar privattiesisko pusi no tām attiecībām, kas pastāvēja starp namīnāsniekiem un īrniekiem. Šis likums ir normējis īres maksu, pie kam šim likumā aizrādīts uz to, ka īres noteikumus nedrīkst nekādā ziņā atcelt ar līgumu. Visbiežākšējie līgumi tika atcelti. Formāli šis likums pie mums vēl pastāv, bet faktiski jau sen viņš tiek ignorēts.

JURIDISKI FAKTI.

Ja mēs novērojam mūsu dzīvi, tad redzam, ka mums ir darīšana ar dažādām attiecībām, pie kam šīs attiecības tiek noteiktas, regulētas no tiesiskām normām. Mēs novērojam interesantu parādību, ka šīs subjektīvās tiesības ir pastāvīga kustība, pastāvīgi mainās: sodien tiesības pieder vienam, rīt otram. Mēs varam konstatēt, ka tiesības ir mūžīgā kustībā, jeb kā to grieķu filozofs saka: "viss tek viss mainās". Tagad jautājums, kādēļ tas viss tā notiek - aiz kādiem iemesliem? Un šē ir sabiloniska atbilde gatava un tā saka, ka viss notiek zem juridisku faktu iespaida. Sakarā ar to paceļas jautājums, kas ir juridiski fakti? Par juridisku faktu parasti uzskata visu to, visus dažādos gadījumus, kas var izsaukt un iznīcināt tiesības. Man jāaizrāda, ka šis definējums par šiem gadījumiem, kazusiem, nav pilnīgs, jo mēs redzam, ka bez tādiem momentāliem faktiem (ja runā par gadījumu, tad šē saprot gal. kārt. viņa momentālo raksturu - tas notiek vienā momentā) - ir vēl dzīvē daudz tādu parādību, kurām ir ilgstošs raksturs.

Un tadā, kā juridisks fakts šis ilgākais laikmets darbojas un dara iespaidu uz zināmām tiesībām - vai nu viņas patūra, vai pārveido, vai arī iznīcina. Tadē, mums šis elementarais definējums jāpapildina ar to, ka šiem gadījumiem jāpieliek klāt ilgstosas parādības, jo tās arī var izsaukt jaunu tiesību radīšanu vai vecu tiesību iznīcināšanu. Tā tad zom juridiskiem faktiem sāprot visus notikumus un ilgstosas parādības, kas var izsaukt, pārveidot, vai iznīcināt tiesības. Ja jūs konstatējat juridisku faktu, tad reizā ar to jums ir jākonstatē, jāatzīmē, jāsaista šis juridiskā fakta konstatējums ar objektīvu normu, ar likumu kā tādu. Tā piem., ja jūs esat sasniegusi 21 gada vecumu. Ko tas nozīmē? Šai lietai milzīga nozīme, jo mūsu likumā paredzēts, ka tad personas ir pilngadīgas tiesību zinā - viņām ir tiesību spējas bijušas jau agrāk, bet viņi nevarēja tās izlietot paši. Tur bija aizbīdņi. Bet tagad šī persona ir (pilngadīga) pilnīgi darbības spējīga. Un šis 21. gads ir konstatējams likumiskā norma. Tad tālāk kāraklausības likums paredz, ka vīriem kas sasniegusi 21 g. vecumu, tiek iesaukti karadienestā. Tā tad juridisks fakts nemams kopā ar juridisku normu. Tad atkal redzam, ka paredzēts jau ilgāks laiks: no 17 līdz 50 gadiem visiem pilsoņiem jābūt gataviem kara gadījumā tēviņu aizstāvēt. Vīriem šis laiks ir ilgāks - līdz 55 gadiem. Tā tad te atkal ir juridisks fakts, kas vedams sakarā atkal ar attiecīgam normam. Tas pats, ja apskatīsim laulības likumu. Tur ir vīriem 16 un sievietēm 16 gadi, kas dod tiesību stāties laulībā.

Ja mēs pieiesim pie tāda momentāla juridiskā fakta, kur izbeidzas kādas personas juridiskas tiesības un tajā pašā laikā rada jaunas tiesības (piem. miršanas gadījuma mantosanas tiesības te ir attiecīgas normas, kas paredz mantosanas tiesību nokartosanu, tad jāatzīmē, ka te ir parasti darīšana nevis ar vienu juridisku faktu, bet ar veselu kompleksu no jurid. faktiem. Par maz ir nomirt - jābūt arī oficiālam aoliecinājumam, dokumentam, kas apliecina, ka tas cilvēks tiesam miris. Tāpat ja pemsim testamentu, tad se arī darīšana ar vairākiem juridiskiem faktiem. Par maz vēl ir, ja cilvēks pats parakstījis novolejumu par savu īpasumu - tur likumi prasa, lai mīrejs būtu skaidrā prātā un arī pie zināmām atmiņas spējam, tāpat vajadzīgi liecinieki. Tā tad te tiek prasīti juridiski fakti, lai tie kopā dotu to efektu, kas vajadzīgs.

Ja apskatām tuvāk juridiskus faktus, tad vispirms viņus var sadalīt divos lielos nodalījumos: fakti, kas atkarājas no mūsu gribas, cilvēku gribas un tad atkal fakti, kas ir neatkarīgi no cilvēka gribas. Un kā pirmie, tā arī otrie var saskanēt vai nesaskanēt ar tiesībām. Piem. nemsim kādas stichiskas parādības, kas var radīt jaunu stāvokli tiesībās. Bet ja kaut kas izsaukts no kādām stichiskām parādībām - piem. ūdensplūdi - tad taču tas nenozīmē noziegumu. Ja plūdi pārnēsusi kādu ēku uz kādu citu vietu, zemes gabali, tad tas taču nav noziegums, bet se ir radīts t.s. netiesisks stāvoklis - stāvoklis, kas radīts no stichiskiem apstākļiem. Neviens protams, nav gribējis, lai tas tā notiek, bet te ir darīšana ar dabas spēkiem. Protams, ka šini gadījuma vecam īpasniekam paliek tiesības uz ēku. Tāpat par tādu netiesisku stāvokli tiek uzskatīts tas, ja jums piedeross dzīvnieks izdarā kādu no visai patīkamu lietu. Seit nav noziegums, bet tomēr jums kā īpasniekam jāatlīdzina radusies zaudējumi. Mēs nevaram nostāties uz kāda vidus laiku viedokļa, ka suns pats ir atbildīgs par savu darbu un viņu tiesāt, bet ja viņš apēdis kādas 5 marcīnas desu jūsu kaimiņam, tad jums kā īpasniekam par to jāmaksā.-

Bieži gades tēdas lietas, kad kalnā dzīvo viens saimnieks un apakšā otrs. Un nu tas, kas dzīvo augšā un savus laukus nav labi apkopis, savam apakšējam kaimiņam kaitē ar to, ka no tiem laukiem tek ūdens lejā un izposta ēkas, kas atrodas kalna piekājē. Tagad nu jautājums: kas tad vainīgs pie tā, ka mājas apakšā bojājas? Se nav nekāds noziegums, bet te ir tāds zaudējums civilas attiecības un tas vainīgais tomēr ir tas, kas dzīvo augšā, jo viņam bija jāspēr zināmi soļi, lai tas nenotiktu - viņam bij jāierīko drenāža u. t. t. Ja viņš to nav darījis, tad otram ir tiesība prasīt zaudējumu atlīdzību. Ļoti interesanti piemēri redzāmi pēdējās Jāpanas zemestrīces laikā: tur, ja jūs ar visu savu gultu tiekāt iesviests cita cilvēka dzīvoklī, tad protams, ka tas ir netiesisks stāvoklis.

Kā no cilvēka gribas neatkarīgs fakts tiek uzskatīta nāve, tad tāpat arī ugunsgrēks. Nāve arī rada jaunas tiesības - pie mantosanas, Pasnāvības un tīši izseuktus ugunsgrēkus nevar uzskatīt par juridiskiem faktiem tādā pat nozīmē, kā dabīgu nāvi un parastu ugunsgrēku.

Kas attiecas uz tiem faktiem, kas atkarīgi no cilvēka gribas, tad tie sadalās ~~plus~~ un ~~minus~~ - faktos. Ja runā par negatīvu faktu, tad viņa būtība pastāv iekš tam, ka atturās no kāda darba, jūs kādu darbu neizdarāt. Sakarā ar visu Jūsu darbību jūs varat iegūt vai arī zaudēt savas tiesības un viss tas vedams sakarā ar to, vai jūs no kādas darbības atturāties vai nē. ~~Ja~~ tad atkarībā no jūsu darbības efekts var būt dažāds. Piem. ja jūs palaizāt garām vekseļa maksāšanas termiņu vai atkal teiksiet, kad ieviesta jauna nauda un ir dots zināms laiks apmaiņai un ja jūs savu veco naudu neesat laikā apmainījuši, tad jūs caur to cīesat zaudējumus.

Ļoti interesants fakts šinī ziņā ir t. s. noilguma tiesības. Noilguma tiesībām ir milzīgi liela nozīme attiecībā uz nekustāmu īpašumu. Ja jūs atļaujat kādai citai personai rīkoties ar jūsu nekustāmo īpašumu un neādus iebildumus neesat, tad jūs pamazām varat savas tiesības zaudēt. Jūs varat zaudēt valdniecību par savu īpašumu, t. s. savas labākās tiesības, ja jūs vienaldzīgi noskatīsieties, kā cita persona pamazām piesavinās jūsu īpašumu. Te visos kodeksos ir noteikts laiks, cik ir vajadzīgs, lai šis objekts pārietu cita īpašumā. Tas ieviests tādēļ, lai nebūtu ~~ūsu~~ dzīvē tēdas parādības, ka eksistētu lietas, kas nevienam nepieder. Bieži jau nāk priekšā, ka īpašnieks nav atrodamš, ja viņš par savu īpašumu neinteresējās. Var arī būt, ka īpašnieks jau sen ir miris un neviens nezina, kam tā lieta agrāk ir piederējusi. Bieži paceļas jautājums par to, kas tad te nu ir īpašnieks. Tad te parasti likumdevējs paredz zināmu laiku (parasti no 2-10 gadiem) un ja šai laikā īpašnieks nav atsaucies, tad faktiskais īpašnieks arī iegūst noilguma tiesības uz šo priekšmetu, kas katrreiz vedams sakarā ar zināmu likuma kodeksu.

Kas attiecas uz no cilvēka gribas atkarīgiem juridiskiem faktiem, tad tie dalās uz tiesiskiem un netiesiskiem juridiskiem faktiem. Netiesiska darbība ir noziegums - delikts. Protams, ka noziegums arī var izsaukt jaunas tiesības - var radīt prasības no personas, kas pārkāpusi tiesības. Te var zināmā gadījumā prasīt, lai tiesības tiktu atjaunotas tādā pat stāvoklī, kādas viņas bija agrāk - otrkārt, var prasīt zaudējuma atlīdzību un treškārt, vainīgā sodīšanu. Ja mēs pārejām vispār pie tiesību pārkāpumiem, tad protams, ka efekts no zināmas negatīvas darbības var būt atkarīga darbība. Te, ja nesper nekādus soļus, var radīt tādu stāvokli, kur jau ir darīšana ar tiesību pārkāpšanu, ar tiesību pārgrozīšanu. Piemēram, ja dzelzceļu virsvalde nesper soļus pret nelaimes gadījumiem.

Kas zīmējas uz tiesisko pozitīvo darbību, tad se ir darīšana ar divējādu darbību. Ja tas attieksies uz privattiesībām, tad te ir darīšana ar t. s. juridiskiem aktiem. Šis termins "juridisks akts" tiek pielietots galv. kārtām civiltiesībās. Šis termins ir ieviests pat publiskās tiesībās, bet tas ir aplami un patiesība, ja runā par juridisku aktu, tad se vajaga saprast privattiesisku darījumu. Se ir darīšana ar zināmām tiesībām, kuras jūs iegūstat. Pirkšana - pārdošana, tas ir juridisks akts.

Ja jums ir darīšana ar kādu pozitīvu darbību, kas tiek izdarīta no oficiālām amata personām, tad šo darbību efektu var nosaukt par rīkojumu. Šai darbībai ir publiski tiesisks raksturs. Te nedrīkstētu lietot terminu "akts". Juridiski akti, tā tad, var būt vienpusīgi un divpusīgi. Viss atkarājas no tā, cik tiesību subjektu ņem dalību pie zināmu aktu noslēgšanas, izdarīšanas un no liela svara ir arī tas, ka pie zināma akta izdarīšanas jāievēro attiecīga kārtība, kurai ir tīri formāls raksturs. Te ir piem. tā pati nekustāmu īpašumu pārdošana u.c. Šeit ir paredzēta jau noteikta kārtība. Ir atkal zināmi akti, kur nav paredzēta šī formālā noteiktība, kādā veidā jums to vajadzētu darīt. Dzīvokli irēt jūs varat kā jūs gribat: ja gribat, slēdzat līgumu mutiski, ja gribat rakstiski.

Tālāk no liela svara ir tas fakts, ka pie juridiskas darbības dažreiz mēs redzam, ka tiek prasīts noteikti, lai pati persona ņem dalību. Tā piem. testamentu nevar uzrakstīt cits. Šis piemērs mums bija ar privattiesisku darījumu. Bet tāpat vēlēšanu liste jums jānodod personīgi un te tas piemērs rāda mums publiski tiesisku darījumu. Bet daudzos gadījumos jūs varat pilnvarot citas personas. Te tiek ieviests pārstāvības institūts - kuratori, aizbildņi, pilnvarnieki, kas jūsu vietā izdara to darbību, kas būtu jādara jums pašiem. Ja šo ir darīšana ar personu, kas pati ir darbības spējīga, tad pilnvaras došana citai personai ir labprātīga. Bet var būt arī darīšana ar piespiedtu pilnvaru, nepieciešamu pārstāvniecību. Nepieciešama pārstāvniecība ir tad, kad cilvēks pats nav darbības spējīgs. Piem. kādam nenormalam cilvēkam - viņam tiesības ir, bet viņam nav pašam darbības spēju un tādēļ viņam ir vajadzīgs aizbildnis. Tāpat tas ir ar mazgadīgiem, ar bērniem.

PRIVĀTĀS UN PUBLISKĀS TIESĪBAS.

Mēs jāsaprot, ka šim sadalījumam uz privātām un publiskām tiesībām ir ne tikai klasifikācijas nozīme, bet arī principiela nozīme. Še ir runa par divām juridiskām sistēmām, savā ziņā diviem lieliem pasaules uzskatiem, kas pastāvīgi cīnās viens ar otru. Mēs novērojam dažādus vēsturiskus laikmetus un redzam, ka vienā laikmetā ir pāršvarā publiskās tiesības un otrā atkal privātās tiesības. Daudz kas šo ir atkarīgs no tā, vai tajā valstī un laikmetā noteicošais ir valsts jeb indivīds. Te cīnās mūsu individualās tieksmes ar tām valstiskām tieksmēm, kas grib mūsu attiecības nokārtot izejot no sava viedokļa. Jāizrāda, ka privattiesību sistēma bij vairāk izkopta no romiešiem un jāsaprot, ka romiešu civiltiesību sistēma ir tik pilnīga, ka, lai gan daudz kas nācis klāt, pamatprincipi visiem kodeksiem ir likti no romiešu tiesībām. Jāizrāda, ka romieši savā privattiesību sistēmā redzēja tādu pilnību, ka viņi saka: Ratio juris. (Tiesību logika). Ratio juris viņi grib pārvērst par dabas saprātu, jo te esot darīšana arī ar dabas prasību (ratio naturalis). Kas zīmējās uz viduslaikiem, tad viduslaikos, protams, uz romiešu tiesību pamata un viņu interpretācijas pamata viss tas, kas no romiešu tiesībām tika dots, tika saprasts kā rakstīts juridisks saprāts (ratio scripta). Jāsaprot, ka tai laikā šo pašu uzskatu atbalstīja valsts tiesību teorijas un vispār liberalais uzskats, - politiskā un ekonomiskā ziņā.

Privattiesību galvenās idejas ir divas: b r ī v ī b a un ī p a š u m a t ī e s ī b a s. Tā tad, personas brīvība un personas īpašuma tiesības. Tas ir pamats visā privattiesību sistēmā un ja jūs nemsat vērā personas brīvību un personas īpašuma tiesības, tad jums arī būs skaidrs, ka privattiesību sistēmā vajaga būt individualai, individualam raksturam. Te cilvēks ar savām īpašuma tiesībām tiek likts pirmā vietā. Ja mēs no šāda viedokļa apskatām sabiedrību, tad ir skaidrs, ka sabiedrība izceļas no zināmu indivīdu zūmas un nevis otrādi - atņemšanas ceļā no sabiedrības mēs dabūjam indivīdu.

55. Savā laikā tiku aizrādījis, ka par sabiedrību pastāv orgāniskās teorijas uzskats - ka sabiedrība ir orgānisms. Es jau toreiz uzsvēru, ka šis termins te ir jāpieņem kā zināms tehnisks termins, bet cilvēku sabiedrību nekādā ziņā nedrīkst iedomāties kā kādas dzīvas būtnes orgānismu. Ja ta ad runā par šo teoriju, tad se ir darīšana ar tādu atomistisku-atomu teoriju. Te sumā sastāda sabiedrību - tā tad atomistisks uzskats. Indivīds se ir visas tiesību sistēmas alfa un omega - iesākums un gals! Civiltiesības pastāv priekš tā, lai brīvs indivīds varētu brīvi rīkoties ar savu īpašumu. Še brīvais indivīds var slēgt līgumus un viņpār dažādus darījumus ar tādiem pat brīviem indivīdiem, kam savukārt ir tiesības brīvi rīkoties ar viņiem piederošiem īpašumiem. Pie tam te tiek izcelts indivīda egoizms. Indivīda egoizms se netiek visnievāts, bet tiek izcelts. Romiešu juristu Ulpiana s teica savā laikā, ka egoizms - cilvēka tikums. Pri attiesību galvenais objekts ir īpašums un šim īpašumam no romiešu tiesību sistēmas izejot tiek pierakstīta ne tikai līdzīga nozīme brīvam indivīdam - cilvēkam, bet augstāka - pirmā vietā bieži vien nāk īpašuma tiesības un otrā tikai cilvēka personība. Kā tas ir, to jūs sapratīsiet no piemēriem. Jums pat nav jāiet tik tālu un jārunā par vergiem, bet jūs jau to redziet, ka tēvs ar bērniem varēja apieties, kā grīb. Viņš varēja viņus iznīcināt, notāvēt. Še ir aizsargātas tikai tēva tiesības uz bērnu, bet nav aizsargātas cilvēka personības tiesības. Ta tad se, runājot tehniskā un juridiskā valodā - attiecībā uz īpašumu atzīmētas ne tikai lietošanas tiesības, bet arī iznīcināšanas tiesības. Še ir tas, kas tiek saprasts zem romiešu termina "Jus utendi et jus amutendi".

PUBLISKĀS TIESĪBAS.

Pārejot pie publisko tiesību plašāka raksturojuma, jāsaka, ka publisko tiesību sistēma ir dibināta pa daļai uz romiešu varas koncepcijas, valsts varas koncepcijas un tālāk pa daļai uz suverēno absolūto valsti, kas izceļas pēc viduslaiku bezvalsts jēdziena. Jāsaka, ka pie romiešiem attiecībā uz valsts varas koncepciju bij uzskats: "Imperium potestas" - valsts varas spēks. Attiecībā uz viduslaikiem, runājot par suverēnās valsts varas jēdzienu, jāsaka, ka valsts jēdziens bij ļoti neoteikts un varēja teikt, ka se bij darīšana ar bezvalsts jēdzienu. Uz šim bezvalsts jēdziena drupām radās absolūtisuverēna valsts, kas pastāv uz zināmas teritorijas. Ja runā publisko tiesību sistēmu, tad jāņem vērā romiešu uzskats par "Imperium potestas" un arī tas, ka pēc viduslaikiem attīstījās jēdziens par suverēno valsts varu. Spilgtākā un raksturīgākā pazīme priekš publiskām tiesībām ir valsts varas valdniecība pār laudīm. Valsts varas valdniecība pār laudīm ir tas, kas noteic visu publisko tiesību sistēmas saturu. Ja se ir darīšana ar valdniecību pār laudīm, tad tas rada priekš attiecīgiem cilvēkiem, pilsoņiem viengusiņu pienākumu padoties, se tādēļ ir padotības princips. Valsts kātāda - kā kolektīvs - ir noteicēja par visu. Ja izejam no šī viedokļa, tad ir skaidrs, ka katra indivīda tiesība tiek uzskatīta nevis kā iedzimta, bet kā dāvana, kā koncesija, kā privilēģija, ko dod valsts gara atsevišķiem indivīdiem no savas zēlastības no savas laipnības. Atsevišķs indivīds no brīvā indivīda pārvērsas par padotu indivīdu valsts varai. Kas attiecas uz īpašuma tiesībām, tad tās tiek uzskatītas kā tādas, kas dotas no valsts varas. Īpašuma tiesības ir nodibinātas no valsts varas un kā tādas viņas arī tiek uzģertas. Sakarā ar to varām nākt pie zināmiem slēdzieniem. Ja valsts atsevišķām personām izdod, dāvina tiesības uz īpašumu, īpašuma eksploatāciju, tad šī eksploatācija notiek zem valsts varas kontroles, uzraudzības un tādēļ saprotams, ka valsts var nēmt nodokļus no atsevišķām fiziskām personām un arinorādīt uz attiecīgā īpašuma lietošanu - kas ir atļauts un kas aizliegts no valsts varas.

Jāaizrāda, uz ļoti raksturīgu vēsturisku faktu - ka sākot ar franču revolūciju laika īpašuma tiesības tiek garantētas no pamatlīkumiem, no konstitūcijas. Beidzamā laikā dažas modernas pēckara konstitūcijas par šo jautājumu cieš klusu, runā tikai indirekti - tiek runāts par tiesību aizsardzību. Jāuzsver, ka franču revolūcija pasludināja, ka īpašuma tiesības ir neaizskaramas, svētas. To pievedu tādēļ, ka šie ir darīšana ar to, ka valsts vara pastrīpo, ka pamatlīkumos viņas dod tās īpašuma tiesības. Še nav darīšana ar atsevišķiem indivīdiem, kas agrāk bija tie noteicēji. Tā tad mēs varam nākt pie slēdziena, ka privāttiesību sistēmu mēs varam nosaukt par pilsoņu brīvības sistēmu, bet publisko tiesību sistēmu par valsts varas autoritātes sistēmu.

Man jāsaka, ka abas šīs sistēmas idejas zinā tiek teoretiski apskatītas atsevišķi, bet dzīvē viņas vispār nekad un nekur nedarbības tīrā veidā. Viņas darbojas kopīgi un parasti viena no šīm sistēmām iespiežās otrā un atkal otrādi. Jāsaka, ka tas ir vēlams, jo ja jūs nostātos uz tāda viedokļa, ka jūs gribētu novest līdz beidzamajai konzekvencei privāto tiesību sistēmu, tad jūs nonāktu pie pilnīgas anarhijas. Ja katram būtu tiesības un absolūta brīvība attiecībā uz īpašumu, tad tas, saprotams, novestu pie tā, ka cilvēku sabiedrības nevarētu nemaz pastāvēt. Tas pats, ja jūs nostātos uz preteja viedokļa: ka valsts vara visu nosaka, t. i. vajaga valdīt publisko tiesību sistēmai. Tas nozīmē, ka te ir darīšana ar verdzību, ka cilvēka personība nespēlē nekādu lomu, indivīdam nav nekādas brīvības. Tādēļ pilnīgi konzekventa publisko tiesību izvešana noved pie varmācības, pie cilvēka indivīda apspiešanas, pie verdzības. Še būtu darīšana ar despotismu, ar despotisku sistēmu.

Turpretim, ja jūs apskatāt cilvēku kopdzīves attiecības, tad ir skaidrs un elementārs, neapstrīdams zinātnes ieguvums, ka mums cilvēku attiecībās jārekinājās ar zināmu brīvību un arī ar zināmu autoritāti. Tā tad mūsu attiecības veidojas izejot no brīvības principa un arī no valsts varas autoritātes principa. Šie divi principi noteic mūsu sabiedrisko dzīvi.

Es tiku uzsvēris, kā šīs abas sistēmas darbojas un tas arī ir vēlams, ka viņas darbojas kopīgi, paraleli. Bet mēs zināmos vēsturiskos laikos novērojam dažādas tendences, kad viena sistēma nem pārsvāru. Tā varam raksturot feudālo laikmetu, ka tur pārsvārē privāttiesību raksturs. Tad tālāk redzam, ka valsts vara pārveidojās - "imperium" apvienojās ar "dominium" (privātvāldniecība).

Kas attiecas uz absolūtās valsts laikmetu, tad privātas ties. bij apspiestas un zem publisko tiesību vārdniecības, pilsoņu brīvība bij nostādīta pavisam tāda stāvoklī, ka se bija darīšana, ar privilēģiju, kas tika dota no valsts varas. Ja te bij darīšana ar brīvību, tad tā bija dāvāna, koncesija, kas dota no absolūtās varas. Absolūtās, t. s. policejiskā valsts nostājas uz tā viedokļa, ka viņai viss ir jārevidē jāpārvalda.

Savā laikā tiku aizrādījis, ka pastāv termins - sabiedriskās zinātnes, socialās zinātnes, socials, sabiedrīks. Bet tagad gribu jūs darīt uzmanīgus uz vienu. Tiku aizrādījis sodien, ka privātipasums, īpašuma tiesības ir augstākas par personu. Protams, ka tas nav pareizi un ja runājam par socialām tiesībām, socialām parādībām plašā jēdzienā un gribam ielikt viņām konkrētu saturu, tad te nekādas starpības nav, jo visas viņas notiek sabiedrībā. Bet savā laikā no franču zinātnieka juriāta Diga (Dugas) tiek uzskatīta doma par t. s. socialām tiesībām. Šeit tiek ielikts jau konkrēts saturs. Še "socials" var tikt dažādi saprasts. Tomēr tagadējās tiesību sistēmas lietojot šo terminu jādomā,

ka vajadzīgs šinīs tiesībās ielikt cilvēka priekšrocību. Tās tiesības tikai ir specialas, kurās ir ielikta cilvēka priekšrocība - kas nav nostādītas tā, ka cilvēka tiesības netiek atstatas novārtā. Ir daudz tādu parādību, kur tikai īpašums tiek aizsargāts, tad tas vedams sakarā ar romiešu tiesisku izpratni, kas atstāj savu milzīgo iespaidu uz tagadējām tiesībām, bet ka mums tagad modernās tiesībās jāieliek cilvēka priekšrocība. Tagad katrs likums ir socials vai antisocials atkarībā no tā, vai te ir izcelta cilvēka personība vai nav, neatkarībā no viņa izglītības, ekonomiskā stāvokļa. Ja tas nav, tad šīs tiesības nevar tikt sauktas par socialām, bet visām tiesībām ir jātop par socialām un mazpamazām to jau arī novērojām.

Tagad, pieejot pie šī jautājuma tālāk, jāaizrāda uz attiecīgu klasifikāciju. Valdosa klasifikācija sadala tiesības privātās un publiskās. Bet pastāv vēl citas, kas mēģina pievilkt klāt vēl treso nodalījumu - baznīcas tiesības - un tās vajagot apskatīt atsevišķi. Zināmi pamatojumi te jau ir, bet tagad, kur baznīca arvien vairāk atšķiras no valsts un reliģija modernā valstīs vispār tiek uzskatīta par katra cilvēka personīgu lietu, šīs tiesības zaudē savu nozīmi un viņas jāpieskaita klāt privatām tiesībām. Agrāk viņām bija vairāk publiski tiesisks raksturs.

Vēl tiek aizrādīts, ka var būt runa par starptautiskām tiesībām kā atsevišķu tiesību sistēmu. Tālāk vēl tiek uzsvērtas t.s. sabiedriskās tiesības. Tad ir vēl citi nodalījumi, bet man jāseka, ka šis sadalījums uz privatām un publiskām tiesībām pastāv no romiešu laikiem un viņš ir pietiekami labs, lai pastāvētu vēl ilgi. Klasiska definīcija te ir Ulpianam, kas saka ka publiskās tiesības ir tās, kas ievēro valsts kā visuma intereses. Privātās tiesības ir tās, kas ievēro atsevišķa individa intereses.

(Juristiem jācītē): Publicum jus est, quod ad statum rei romanae spectat - privatus, quod ad singularum utilitatur.

Runājot par Ulpiana definīciju, paceļas jautājums, vai šī definīcija ir pieņemama. Tiek aizrādīts, ka tādas, kā ģimenes tiesības tiek uzskatītas par privatām tiesībām, tāpat īpašuma tiesības tiek uzskatītas par privatām, bet vai tad valstij ir vienalga, kādas ģimenes tiesības vai īpašuma tiesības pastāv? Attiecībā uz ģimenes tiesībām tiek aizrādīts, ka pēc kariem tiek paceļts jautājums par poligāmiju - lai palielinātu iedzīvotāju skaitu - tē valstij ir sava interese. Tāpat, ja runājam par poligāmijas aizliegumu - arī te valstij sava interese.

Otrs iebildums ir tas, ka Ulpiana definīcijas nedod atbildi uz jautājumu, kādā kārtā valsts var slēgt līgumus, kuriem ir noteikti privattiesisks raksturs. Piemēram kara ministrija slēdz līgumus par samēdenu būvi. Mērķim ir valstiska nozīme, bet pats darījums ir noteikti privattiesisks raksturs. Kā tad nu tagad valsts var darboties kā privattiesību subjekts?

KANTA-PUCHTAS TEORIJA.

Kad tagad runā par atšķirību starp publ. un priv. tiesībām, tad galvenām kārtām atsauces uz Kanta teoriju. Šī teorija tikusi vēlāk papildināta no Puchtas. Kanta-Puchtas teorija pastāv iekš tam:

Lai atšķirtu, vai ir darīšana ar publiskām vai priv. tiesībām, jāņem vērā tas, vai atsevišķs attiecības cilvēks darbojas kā izoleta persona, vai kā zināmas sabiedrības loceklis. Ja viņš darbojas kā atsev. persona, tad šē esot darīšana ar priv. ties., bet ja viņš darbojas kā zināmas sabiedrības loceklis, tad šē noteikti esot darīšana ar publ. ties.

Man jāseka, ka pret šo teoriju tiek celti dibināti iebildumi. Tai zinā, ka nevar būt runa par izoleta cilvēka tiesībām. Ja kāds cilvēks ir uz kādas vientuļas salas, tad viņam nevar būt nekādu tiesību, lai būtu kādas tiesības, vienmēr ir jāpieder pie kādas sabiedrības.

Pie Kanta - Puchtas teorijas, tā tad jāpiebilst, ka pilnīgi izoletam cilvēkam nevar būt nekādu tiesību un otrārt, šī teorija arī nenoskaidro, kā publiskitiesisks institūts - valsts - var slēgt privattiesiskus darījumus, slēgt līgumus, kuriem ir noteikti privattiesisks raksturs. Ja valsts pasūta lielgabalus, vai arī zemūdenes, tad tam ir publiskitiesisks, vispārēja nozīmē, bet pats darījums ir noteikti privattiesiska rakstura. Kadēl publiskitiesisks institūts tā iegājis privattiesiskā darījumā, tad nav noskaidrots. Tādēl jāmeklē vēl otrs pamats, kas atšķir publiskās tiesības no privātām, jo izrādās, ka tiesību subjekts nevar katrreiz izšķirt tiesību piederību pie vienas vai otras no šīm klasēm.

SEVINJI - ŠTĀLA TEORIJA.

Sevinji un Štāls domā, ka par atšķirības pamatu var būt mērķu izšķirība, kuram kalpo tā jeb otra tiesība. Ja par tiesību mērķisaka, ka tas ir kāda sociāla vienība - šķira, tauta, valsts - tad tāda tiesība var tikt atzīta par publisku tiesību. Tā tad, ja zināmai tiesībai par mērķi ir zināma sabiedriska vienība, tad tā ir publiska tiesība. Bet, ja par tiesību mērķi ir indivīds, atsevišķa persona, tad se ir darīšana ar privātām tiesībām. Še tiek lietots atsevišķs termins "atsevišķs indivīds", bet nevis termins "izolets indivīds". Te indivīds ir atsevišķs, bet viņš nedarbojas izoleti no sabiedrības. Ja apskatām piem. valsts tiesības, kas ir daļa no visām publiskām tiesībām, tad še galvenais mērķis ir valsts, bet indivīdi kā tādi te nespēlē nekādu lomu. Turpretim privātās tiesībās kā mērķis ir indivīds, bet valsts ir tikai līdzeklis, caur kuru atsevišķi indivīdi var sasniegt savus mērķus.

Šī teorija arī tiek kritizēta un tiek aizrādīts, ka esot bieži tādi gadījumi, kur tiesībai ir sabiedriska mērķis, bet pašā šīs tiesības izvešanā redzam privattiesisku raksturu. Šīs tiesības realizācijai esot noteikti privattiesisks raksturs. Piem., mūsu projektētā Rīgas-Rūjienas dzelzceļbūve. Ilgi pastāv akciju sabiedrība, kas grib būvēt šo dzelzceļu. Šī dzelzceļa būvei, bez saubām, ir milzīgi liela publiski tiesiska nozīme, jo se ir darīšana ar satiksmes ceļu, kas var interesēt visus, visu valsti kā tādu. Bet, ja tuvāk pieejam pie attiecībām, kas varētu pastāvēt starp sabiedrību un strādniekiem, kā arī tirgotājiem, no kuriem viņaņem materialus, tad visur tur ir privattiesiska rakstura attiecības. - Man jāsaka, ka šī teorija arī nenoskaidro, kā valsts var būt par privattiesību subjektu. Neapsaubāmi ir tas, ka valsts, pasūtot lielgabalus, vai zemūdenos, izdara lielu sabiedrisku uzdevumu, jo bieži no tā var atkarāties vienas valsts eksistence, bet te ir arī raksturīga pazīme priekš privātām tiesībām. - Likums spēlē galveno lomu publiskitiesiskās attiecībās, bet privattiesībās galvenais ir līgums, vienošanās uz zināma likuma pamata, pie kam se ir dota zināma brīvība pasiekt izlietot savu gribu.

Tā tad tiek meklēts otrs pamats, lai atšķirtu šīs abas tiesības. Katrā gadījumā, neatkarīgi no tiesību mērķa un subjekta, uzstāda vēl teoriju, kas ņem vērā tās attiecības, kas pastāv starp zināmiem subjektiem. Jāņem vērā attiecību raksturs. Sakarā ar to var katrreiz atšķirt, kur ir darīšana ar publiskām un kur ar privātām tiesībām. Še katrreiz ar to jāērīnās, vai mums ir kādas personas attiecība pret citām personām, vai arī pret sociālu vienību - pret zināmu sabiedrību. Nemsim piemēru par īpašumu tiesībām. Jūs esat kāda zemes gabala īpašnieks, tad tas pastāv iekš tam, ka 1) katram jārespektē jūsu tiesības un 2) valsts aizsargā jūsu tiesības, lai jūs zināmās robežās varētu brīvi rīkoties. Atkarībā no tā, kādas attiecības ir personai pret sociālo vienību, tiesības ir vai nu privātas vai publiskas. Ir skaidrs, ka lai pastāvētu sabiedriska organizācija, jāievēro tas princips, ka attiecīga daļa padodas veselam. Ja daļa nepadotos veselam, ta protams, nerādētu būt runas par sabiedrību un vispār par kādu tiesisku kārtību, bet tad būtu tāda anarhīstiska iekārta.

Mums visu laiku ir runa par to cīņu, kas notiek starp valsti un atsevišķiem individiem. Ja nostātos uz pilnīga individa brīvības viedokļa, tad būtu tāda anarhīstiska kārtība, bet ja valstij būtu neaprobežotas tiesības, tad mēs būtu vergi. Tie ir ekstrēmi, kas nav vēlami neviens, ne otrs, bet kas tomēr jāņem vērā. Tādēļ saprotams, ka kultūrālās valstīs katrreiz pastāv zināmas robežas, līdz kurām valsts var noteikt savas attiecības pret atsevišķiem individiem. Pārējā sfērā katrs no mums ir pilnīgi brīvs rīkoties attiecīgu robežu apjomā. Tur valsts neiejaucas, dod iespēju katram rīkoties ar savām spējām, tiesībām. Piem. - īpašuma tiesības: valsts jūsu īpašumu apliek ar nodokli, var prasīt ceļu labošanu un t. t., bet kas attiecās uz pašu īpašuma realizāciju, tad vaj' jūs viņu pats pārvaldat, vaj' izrentējat, vaj' pārdodat, vaj' dāvinat kādam, vaj' mainat, tā ir jūsu pašu darīšana un valstij tur nav absolūti nekādas darīšanas. Tā tad te jūs redzat, kāda starpība pastāv - varētu teikt kompromisa sistema - starp valsti un attiecīgiem individiem.

Tā tad, tās tiesības, kur individs vai juridiska persona ir patstāvīgs tiesību subjekts, ir privattiesības, turpretīm tās tiesības, kur atsevišķa persona vai juridiska persona ir padota un rīkojās kā daļa, padota socialai vienībai, ir publiskās tiesības.

Pie tādas interpretācijas tiek novestas tās grūtības, par kurām runājām Kanta - Puchtas un Savinji-Štāla teorijā. Tas noskaidro to, kādēļ valsts var būt par privattiesību subjektu. Valsts uzliek nodokli, liek pildīt karaklausību, slēdz līgumus - se valsts rīkojas kā privattiesību subjekts. Viss tas atkarajās tikai no tām attiecībām, kādas pastāv katrā atsevišķā gadījumā. Protams ir skaidrs, ka nev' r' nostāties uz tāda viedokļa, ka valsts prasītu sev visas jūsu īpašumu tiesības. Tāds stāvoklis no tiesiskās valsts viedokļa nemaz nav iedomājams.

Pēdējā laikā lielu piekrišanu guvusi vēl viena jauna teorija, kas mēģina atrast starpību starp publiskām un privātām tiesībām pēc viņu iekšējās būtības. Šī teorija tiek aizstāvēta no vācu, franču un krievu zinātniekiem. (Vācu - Stammlers un Kaufmans; franču - Oriu; krievu - Petrožitskis un Pokrovskis). No ievērojamākiem darbiem ir minams Maskavas universitātes profesora Pokrovska 1917. gadā izdots darbs "Osnovnije problemi graždanskavo prava". Te viņš dod pamatīgu analīzi par tām atšķirībām, kādas pastāv starp publiskām un priv. tiesībām. Viņa domu gājienā ir daudz kas ievērojams. Še daudz kas ir tāds, kas raksturīgi izceļ vienas vai otras tiesības. Viņš noteikti apgalvo, ka galvenā izšķirība ir tā: publiskās tiesībās noteikti esot izvests centralizācijas princips, turpretīm privātās tiesībās izvests decentralizācijas princips. Ka tā doma ir pareiza, tas ir skaidrs, jo mēs zinām, ka valsts, kā tiesību subjekts darbojas kā milzīgs centrs, kas grib pārņemt visu atsevišķo indivīdu darbību. Še tiesām notiek mūžīga cīņa starp to lielo centru (valstij) un atsevišķiem maziem centriem (indivīdiem). Tas ir viens. Otrs, ko viņš uzsver ir tas, ka pēc viņa pārlicības visām publiskām tiesībām esot spaidu raksturs (jus cogens). Turpretīm privātām tiesībām šī spaidu rakstura neesot. Viņas atkarajoties no katra indivīda izvēles. Še esot zināma dispozīcija, - (jus dispositivum). Pirmā gadījumā jūs redzat obligatoriskumu: ja jūs karadienestu nepildat, tad nek' sankcija. Otrā gadījumā jūs varat darīt ko gribat. Savu īpašumu, ja gribat, varat iznīcināt.

No šīm pamatdomām izriet tas, ka publiskās tiesībās ir darīšana ar padotību, ar subordināciju. Ieredņiem ar angst' ako priekšniecību ir subordinācijas attiecības. Privatās tiesībās redzam vienošanos, līgumus - se ir koordinācijas princips.

Jūs koordinējat, nokārtojat savas attiecības ar citām personām un tas atkarājas no jums. Jums viņas netiek uzspieztas.

Tad vēl viena pazīme. Jau agrāk bija runa par t. s. pilnvarojumu un pienākumu. Lieta tāda: Jums var būt pilnvarojums, bet var arī būt tā, ka jūsu pilnvarojums, tiesība tenī pašā laikā ir arī pienākums. Piem., jūs esat visnieks, Sakarē ar to jums ir pilnvarojums būt par virsnieku un attiecīgas tiesības, bet reizē ar to jums ir arī pienākums izpildīt virsnieka amata pienākumus, uzdevumus. Te jūs konstatējat to, ka pilnvarojums, tiesība viena laikā ir arī pienākums. Par ministri būt ir labi, bet reizē ar to ir pienākums pildīt visu to, kas ministrim tiek uzlikts. Te pienākums ar pilnvarojumu sakrīt. - Bet nemsim otru piemēru, kur pilnvarojums atdalīts no pienākuma: jums pieder skaista vasarnīca. Jums ir tiesība ar to vasarnīcu rīkoties. Jūs varat noteikt viņas likteni, bet tas nav nekāda ziņa jūsu pienākums. Še pilnvarojums nesakrīt ar pienākumu. Še ir tikai viena puse - pilnvarojums. Tā atkal parādu attiecības. Jūs esat aizlienēju šī neudu savam draugam. Jums ir tiesība prasīt naudu atpakaļ, bet viņam ir pienākums atdot. Te ir divas personas.

Publiskās tiesības, tā tad ir subordinācijas sistēma, bet priv. ir koordinācijas sistēma. Ja pirmajās ir varas un padotības sfēra, tad otrajās ir brīvības un privātās iniciatīves sfēra.

Pie šī sadalījums jāpiezīmē, ka tiesību sadalīšana uz priv. un publiskām tiesībām neattiecas uz pašu tiesību ideju, kas abos gadījumos paliek nemaināma, tāda pati, bet vienīgi attiecas uz pilnvarojumu sadalīšanu. Un ja nu mēs atceramies centralizāciju un decentralizāciju, tad mums jānāk pie zināma slēdziena: Ja ir darīšana ar centralizācijas sistēmu, tad, kā es jau aizrādīju, sakrīt pilnvarojums ar pienākumu, bet attiecībā uz decentralizācijas sistēmu šie momenti ir dalīti. Tā tad pēc būtības šie pilnvarojumu veidi ir dažādi. Caur to izskaidrojas dažādu tiesību zinātņu sadalījums. To pilnvarojumu pētīšana, kas ir viena un tānī pašā laikā arī subjekta pienākums, piekrīt publiskām tiesībām. Še ir darīšana ar valsts tiesībām, administratīvām tiesībām, kriminaltiesībām, kriminaltiesasasanas iekārtu. Tas viss attiecas uz publisko tiesību sistēmu.

Tālāk, to pilnvarojumu pētīšana, kur pilnvarojumi ir atdalīti no pienākumiem attiecībā uz personām, parzin privattiesību sistēma. Un še ir darīšana ar atseviskām privattiesību disciplinām, civiltiesībām, tirdzniecības tiesībām, pa daļai civilprocesiem kā galvenām nozarēm, kas te jāievēro. Atsevisks un īpatnejs raksturs ir t. s. starptautiskām tiesībām, jo te ir atrodamī abi principi. Daudzi zinātnieki viņas pavisam apšaubā kā tiesību disciplīnu. Tas pats jāsaprot par baznīcas tiesībām. Mēs pēdējā laikā redzam, ka baznīcas tiesības sadalās - pāriet uz valsts un administratīvām tiesībām, cita daļa pāriet uz privātām tiesībām, jo pēc moderniem uzskatiem reliģija ir katra cilvēka privāta lieta. Jāsaka, ka tas fakts, ka privattiesību sistēma pilnvarojums piekrīt vienam tiesību subjektam un pienākums otram, ienes te noteiktu raksturu: še katrs zin, kas viņam pieder un otrs zin, kas viņam jāizpilda. Kas attiecas uz publiskām tiesībām, tad te tā lieta ir savādaka. Še ir zināma nenoteiktība un tas tādēļ, ka še viena personā sakrīt pilnvarojums, tiesība un sakrīt arī pienākuma izpildīšana. Jūs paši zināt, kā prasību mēs parasti izlietojam, bet tos pienākumus, kuru uzlikšana atkarājas subjektīvi no mums pašiem, ne katrreiz izpildām un tādēļ ir saprotams, ka mēs publisku amatu pildīšanā atrodam ļoti daudz trūkumu, jo tas atkarājas no cilvēka pienākuma sajūtas. Tas ir atkarīgs no katra indivīda un tādēļ te ir zināma nenoteiktība. Tas atkarājas no tā, cik augsta ir individuālā kultūra pie atseviskas personas.

Prof. Georgs Jelinieks arī ir mēģinājis atrast tos pamatus, kas šķir publ. no privatām tiesībām. Viņš saka, ja runā par publiskām tiesībām, tad ir darīšana ar zināmu iespēju ("koennen") - ar zināmu varēšanu, ar to, kas atļauts. Bet kas attiecas uz privatām tiesībām, tad te ir darīšana ar zināmu drikstēšanu, drošumu. Te viņš saka "duerfen". Ar šiem terminiem viņš mēģina izteikt kā publisko tiesību sistemu, tā arī privāto tiesību sistemu.

Tiku aizrādījis uz to, ka publiskās un privātās tiesības nav tā izkristalizējušās, ka vienas priekš visiem laikiem būtu vienas un tās pašas. Tās tiesības, kas sodien ir privātas, var pārērsties par publiskām. Tas atkarājas no sabiedrības, no valsts uztveruma, no tā, kādas tendences ir pārsvarā - vai centralizācijas, vai decentralizācijas. Senā Grieķijā privāto tiesību sfēra ir neapsaubami saurāka nekā tagad. Tā piem. Spartas pilsonis nevarēja pārdot savu zemi, jo zeme piederēja valstij un viņam bij tikai lietošanas tiesības. Viņam vajadzēja maksāt valstij ar amata pienākumu izpildīšanu, ar dienestu. Vidus laikos ir pavisam otrādi. Tur privāttiesību sfēra ir plasāka. Visa valdniecība dibinās uz to, ka valdnieks ir suverēns. Te ir valdniecības moments sajaukts ar privatīpašuma pārvaldīšanas momentu. Pārsvarā ir privāttiesiskais moments. Tā tad ņemot to vērā, mums jākonstatē, ka dažādos laikos var būt dažādas robežas starp privāto un publisko tiesību sfēru. Ja centrālā vara ir stipra, valsts vara ir spēoīga, tad viņa grib saņemt visu varu savās rokās, bet ja valsts vara ir vāja, tad privāttiesiskais elements ir pārsvarā. Ņemsim piemērus, no vēstures. Piem. asinsattributione. Atriebties ar nonāvēšanu, resp. slepkavosanu, tai personai, kas jums ko nodarījusi, vai kādu no jūsu tuviniekiem noslepkavojusi, drikst tikai valsts. Jūs paši to tagad nedrīkstat darīt. Nevar taču tagad dot katrom tiesības izreķināties ar saviem ienaidniekiem. Tas tagad visur ir pārņemts no valsts varas. Valsts vara rūpejas par to, lai būtu aizsargātas sabiedrības un arī atsevišķi jūsu intereses. Bet, kad valsts bij vāja, viņai vēl nebija laika to uzņemt. Agrāk personīgi katrs pats izreķinājas ar savu ienaidnieku. Agrāk sodu uzlikšanai par zināmu noziegumu bija privāttiesisks raksturs, bet tagad tā ir valsts darīšana. Tālāk baznīcas tiesības - tagad viņas ir pārejas stadijā. Baznīca atdalās no valsts. Baznīcas tiesības pārvērsas par privatām tiesībām. Tāpat ar karaspēku. Agrāk tas bija privāttiesisks institūts, jo tur karēivji tika līgti. Bet tagad valdosais uzskats ir tas, ka viss karadienests ir organizēts kā publiskitiesisks institūts un tas ir pilsonu pienākums. Tad vēl tālāk piemērs. Katrai personai jā rūpējas par savu latāli klājību. Še es domāju to lielo problemu, kas tiek izskirta oaur zocielo apdrošināšanu. Agrāk liberālās skolas (Manchesteras skolas) uzskats, kas bija valdosais, pastāvēja ieks tam, ka katrs cilvēks ir brīvs un ka brīvs cilvēks nes atbildību par savu darbību. Ja viņš kādā nelaimes gadījumā zaudē darba spējas, tad te viņš pats vainīgs un tur nevienam vairs nav nekāda daļa. Tagad turpretim redzam visā pasaulē noteiktu sistemu, tai zinā, ka visi riski tiek pedarīti par tādām, par kuriem atbildību nes publiske vara. Viņa ir izdevusi attiecīgus likumus, kas pedarījusi attiecības starp darba devējiem un darba ņēmējiem par tādām, ka riski likuma ceļā tiek sadalīti starp abiem. Tagad šis likums jau ir publiskitiesiska bāze, visa šī strādnieku apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem ir publiskitiesisks institūts. Un vēl ir daudz tādū piemēru, kas norāda, ka kaut kādam attiecībām var būt viena gadījumā privāttiesisks raksturs un oita gadījumā publiskitiesisks raksturs. Piem., tagad katrs var precēties, kad viņa grib un var arī neprecēties, bet agrāk bija oitādi. Jau agrāk pieminēju seno romiesu likumu "Lex Julia et Papia Papea". Tas bij likums, kas izdots no impēatorē Augusta, kas uzlika par pienākumu vīriesiem no 25 - 50 gadiem būt apprecētiem un damam no 20 - 50 gadiem. Tā tad, te tik intima attiecība, ka laulības attiecības, ir publiskitiesiskas attiecības. Tā tad atkarājas no tā, kā rikojas zināma valsti suverēna vara.

Mums, kā jūs zināt, ir spēkā divi civillikumu kodeksi: Baltijas provinču likumu III daļa un Latgalē ir Krievijas likumu kodeksa X sējuma I daļa. Un jāseka, ka šie daudzos institutos ir dažāda uztvertne. Nemsim piemēram, valsts attiecības pret izskārdētāju. Civillikuma 56.pants paredz, ka šie ir darīšana ar privāttiesisku institutu, t.i. - no radīam atkarājas ierosināt lietu par aizbildņa iecelsanu, kas lai parraudzītu mantu. Turpretim krievu likumi nostājas uz cita viedokļa. Tur ir paredzēts, ka šie darīšana ar publiskitīesisku institutu. Prokuratūrai ir jāpūpējas par to, ka šie tiek iecelts aizbildnis, kas rūpējas par izskārdētāja mantu. Bet ja jautājam, kāda sistēma ir labāka, tad tas pilnīgi atkarājas no tā, kāds ir valdosnis uzskats zināmā laikmetā un zināmā vietā.

Tā tad tās robežas ir dažādas, kas skir publiskās tiesības no privātām tiesībām. Pārspilētas var tikt kā vienas, tā otras. Piem., komunistiskā iekārta, kas visu atņem, pārspilē centralizācijas tieksmes, grib atņemt visu privātpasumu. Tēdzim nav pierādīts, ka šī sistēma var tikt pareizi izvesta. Tie ir tikai pārspilējumi.

Ja runā par publiski - un privāttiesiskām attiecībām, tad jāievēro zināmi slēdzieni: lai katrā atsevišķā gadījumā izskirtu, pie kādām pieder zināma tiesība, vajag ievērot, ka privāttiesiskās attiecības ir tās, kur privāta persona figurē kā patstāvīgs tiesību subjekts, - publiskitīesiskās attiecības turpretim ir tās, kur privāta persona figurē kā sociālās vienības padota daļa. No šī ir viegli izvest privāto un publisko tiesību atsevišķas pazīmes. Vispirms jāuzsver, ka privāttiesību attiecības pastāvīgi ir darīšana ar līgumu un otrs ir tas, ka privāttiesības neņod norādījumus, kā izlietot jūsu tiesības. Jūs varat savas tiesības izlietot pasi kā gribat, protams, likumos paredzētās robežās. Tiku aizrādījis, ka robežas var tikt vilktas tāl zina, ke te ir kādi nodokļi, kādas klausas.

Kas attiecas vispār uz to stāvokli, kādu ieņem privāta persona publiskās tiesībās, tad jāseka, ka tā ir saistīta. Viņa nav patstāvīgs rīkotājs. Ja šī persona ir kāda valsts amata persona, tad aiz viņas muguras ir zināms kolektīvs, valsts, zināma iestāde. Še patiesībā ir darīšana ar diviem subjektiem - pirmais ir tas reālais subjekts, ar ko jums ir darīšana un otrs ir tas, kas viņu pilnvarojis - attiecīga ministrija, iestāde. Šo otro varētu nosaukt par pamata subjektu šinī attiecībā. Tā tad, ja runājam par publiskām tiesībām, tad nemat vēra, ke se ir darīšana ar tādu divdabību. Ja jūs nododat balsi Saeimas vēlēšanās, tad tas nozīmē ne tikai, ke jūs nododat savu balsi par zināmiem deputātiem, resp. kandidātiem, bet arī to, ke jūs esat daļa no visas Latvijas tautas. Likums jums ir devis tās pilnvaras, nodot balsi. Tā tad publiskās tiesībās ir darīšana ar tādu divdabību. - Kas attiecas uz privātām tiesībām, tad var nakt priekšā, ke subjektam ir divdabīgs raksturs. Bet tā nav valdosa sistēma. Tur ir darīšana ar zināmu kolektīvu. Piemēram, kāda akciju sabiedrība un jūs - viņas valdes loceklis. Ja jūs rīkojaties viņas vārda, tad arī te redzam divus subjektus - jūs un akciju sabiedrību.

Kas attiecas uz mērķi, tad se ir atšķirība tāl zina, ke publ. tiesībās jums jārekinājas ar noteiktu mērķi, uzdevumu, bet privātās ties. jums pasi sey sprauzat mērķi. Sakarā ar to ir saprotams, ke publiskās nozīmes noteikti uzdod personai par pienākumu izlietot savas tiesības. Ja jūs esat ministrs, tad jums jāizlieto savas tiesības. Se ir arī pienākums un tas pats "jūs cogens", kas pieder publiskām tiesībām - tas obligatoriskais raksturs.

Jāizrāda arī uz vienu citu apstākli: ja runā par priv. tiesībām, tad jūs varat viņas pasi izlietot, aizstāvēt, bet ja gribat, varat arī uzdot citai personai jūsu tiesību realizāciju. Bet ja runā par publiskām tiesībām, tad šāda tiesību nodosana nevar būt attiecināma uz zināmu pienākumu izpildīšanu. Ja jūs zināmu amata personu vietu, tad jau šī persona, kuras vietā jūs esat, viņa arī nedarbojas kā pilnvarotā persona, bet ke no likuma paredzēta persona un tas ir pavisam kas cits. Tas nav vairs tas pārstāvniecības instituts, ko varam konstatēt privātās tiesībās.

Z
S
zi
lve
r ie
inu

Ja
s. otr

Tālāk jautājums, vai likumam var būt atgriezenisks spēks? Vai jaunais likums var tikt attiecināts uz tām parādībām, attiecībām, kas nodibinātas ar iepriekšēju likumu. Un šo valdosaizskats ir tāds, ka šķir publiskās un privātās tiesības arī šinī ziņā. Attiecībā uz publiskām tiesībām saka, ka tām valsts var piedot atgriezenisku spēku - tā tad attiecināt jaunu likumu uz tām tiesībām, kas iegūtas jau agrāk. Bet kas attiecas uz privātām tiesībām, tad valdosaizskats nostājas uz tā viedokļa, ka t.s. labi iegūtas tiesības nav atceļamas ar labi iegūto likumu. Nevar atcelt privātās tiesības, kas iegūtas agrāk uz likuma pamata. Mēs gan redzam pretējas lietas, kā piem. komunistiskā nacionalizācija - tu tiek atceltas visas privātās tiesības, bet modernās tiesībās tas netiek pielaists. Bet jau aizrādīju, ka publiskās tiesībās tas ir atļauts vienmēr. Tā tad likumam piedot atgriezenisku spēku ir atļauts tikai publiskās tiesībās. Bet parlaments var nostāties arī uz tāda viedokļa, ka viņš nemaz neskatās, vai te ir publiskas vai privātās tiesības.

Išumā jāaizrāda, ka publiskās tiesībās persona nav patstāvīgs tiesību subjekts. Aiz viņas katrreiz ir sabiedrība, ir valsts, kuras vārdā šī fiziskā persona uzstājas un tādēļ saprotams, ka šī sabiedrība vai valsts, kas viņu pilnvarojusi, var grozīt šīs pilnvaras. Turpretī priv. tiesībās tiesību subjekts ir brīvāks, patstāvīgāks subjekts.

Starp priv. un publ. tiesībām ir arī liela atšķirība, ja apskatām subjektu juridisko darbību. Kas attiecas uz privātu juridisku personu, tad šo personu likvidēt vai pārveidot atkarājas no tā, kas pastāda šo personu; bet ja pārejām pie publiskām juridiskām personām tad ne no mūsu gribas atkarājas likvidēt juridisko personu. Piemēram, ne no studentiem un mācības spēkiem atkarājas likvidēt universitāti.

Vēl starp minētiem tiesību veidiem pastāv atkarība no tam, kā izšķir jautājums tiesas ceļā. Ja ir runa par kādiem pārkāpumiem privātās tiesībās, tad vai jūs esat kompetents sūdzēt vai nē? Protams, ka jūs varat sūdzēt. Tas rīss ir izredams civilprocesa kārtībā. Bet ja nāk kādi pārkāpumi publisko tiesību robežās, tad jau nevis jūs, bet sabiedrība, valsts rūpejas par to, lai jūsu tiesības tiktu aizstāvētas, lai tiktu respektētas jūsu intereses, kas atbilst uz jūsu dzīvību, brīvību u.t.t. Publiskai varai ir jāaizstāv šīs tiesības. Ja kāds ir gribējis jūs noslepkavot, tad publiskai varai ir jārupejas par to, lai vainīgais tiktu sodīts. Bet te pastāv zināmi izņēmumi. Piem., attiecībā uz jūsu goda aizskārsanu - tad te ir subjektīva lieta. Tas atkarājas no jums, vai jūs ievadat lietu, vai nē. Bet ja jūs ievadat lietu, tad tas jau notiek krimināltiesāšanas kārtībā.

Sakarā ar to paceļas jautājums: ja jūs esat kā indivīds iejaukt kādā lietā un tā iesākusies, vai tad jūs nevarat piedot tai personai, kas jums to ļaunumu izdarījusi? Bet te tagad paceļas sabiedriskā interese. Valsts tācu nevar būt indifereenta. Sabiedrība to nepielaiž, ka jūs izlīgstat ar kādu personu, izņemot atkal nāzākas lietas. Tā tad, sabiedrība nevar atstāt nesodītu kādu parādību, kas kaitē visas sabiedrības interesēm un tādēļ šis sods tiek uzlikts un lieta tiek vesta no valsts publiskās varas un tiek vesta nevis civiltiesāšanās bet kriminalprocesa kārtībā.

TIESĪBU MĒRKĪ.

Jautājumam par tiesību mērķiem ir liela nozīme un tas jo sevišķi redzams no tā, ka daudzi zinātnieki savas definīcijās runājot par tiesībām, galvenām kārtām apskata tiesību mērķi. Mērķis esot galvenā pazīme, kas raksturīga tiesībām. Te katrreiz tiek pievestas divas galvenās teorijas. Tās ir K a n t a un J e r i n g a. Abi šie ir ievērojami zinātnieki un arī tagad arvienu vēl atgriežas pie viņu teorijām.

Ja runā par K a n t u, tad viņa teorija ir diezgan sarežģīta un s. otrā pusē sludināta.

Kants ir nācis pie slēdziena, ka tiesību gala mērķis ir brīvība un tiesības galvenā funkcija esot saskaņot viena cilvēka brīvību ar citu cilvēku brīvību. Šis princips isteiks viņa slavenā frāzē: "Dari tā, lai tava brīvība būtu saskaņota ar visu un katra brīvību". Jums arī zināms, ka Kants, runājot par brīvību, saprot to divējādi: kā ārēju un kā iekšēju brīvību. Pie tam zem iekšējas brīvības viņš saprot gribas spēju apziņīgi noteikt savu darbību; zem ārējās brīvības viņš saprata cilvēka spējas rīkoties uz ārieni pēc sava ieskats, ievērojot vienīgi savus personīgos spēkus. Ja mēs apskatām iekšējo brīvību no Kanta viedokļa, tad tā esot vajadzīga tā, lai cilvēks morāliiski taptu labāks. Tā tad šī iekšējā brīvība ir cieši saistīta ar katru atsevišķu individu. Tā ir katra individa darīšana un pārlicība. Protams, ja runā par katras personas individuālo brīvību, individuālo pārlicību, iekšēju brīvību, tad tur neviens nevar iejaukties, jo katrs no mums ir pilnīgi patstāvīgs. Bet cita lieta, ja runā par ārējo brīvību. Tā kā ārējā brīvība izteicas zināmā darbībā, kas aizskar arī citas personas, tad attiecībā uz ārējo brīvību ir jāspēr soļi, lai šī darbība neaizskārtu citu individu ārējo brīvību. Kants nāk pie slēdziena, ka pirmā - iekšējai brīvībai - ir lielāka darīšana ar morāli, etiku. Viņa ir autonoma, individuāla. Turpretim ārējā brīvība jau ir citāda. Lai novērstu sadursmes, šē jānoteic cilvēku savstarpējās attiecības, jāskatās katras brīvība ar cita brīvību. Ja tāda reglamentācija nebūtu, tad cilvēce nonāktu pie anarhista stāvokļa un arī nebūtu nekādas brīvības.

Tā tad pēc Kanta tiesību mērķis esot nodrošināt katram ārēju brīvību. Šī ir Kanta pamatdoma.

Šis Kanta uzskats tika ļoti stingri kritizēts no Jēringa, pie kam Jērings, atmetot Kanta teoriju, mēģina viņu atvīstot ar savu pārlicību. Jērings neatzina individa brīvības teoriju, tādēļ, ka viņa nevarēja dot atbildes par dažiem juridiskiem institūtiem, kas cieši saistīti ar individa ārējo brīvību. Jērings saka: ja tiesību mērķis ir nodrošināt individuālo brīvību, tad katrai no tiesībām atzītai prasībai ir jāsaturs sevī nodrošināt iespēju brīvī rīkoties uz ārieni izteikt savu gribu. Citiem vārdiem sakot, ja katram no mums ir vispār kāda tiesība, tad tas nozīmē, ka noteiktās robežās es varu rīkoties brīvi ar savām tiesībām. Objektīva norma piešķir katrai personai tiesības rīkoties pēc sava ieskats. Izejot no individualās brīvības viedokļa, šī tēze ir neapsaubama, bet ja rēķināties ar dīves faktiem, tad šo tēzi var apgāst. Jērings aizrāda, ka visu valstu kodeksi ir paredzējuši to, ka bērni un vājprātīgi tiek viņu tiesībās aizstāvēti caur attiecīgu institūtu - aizstāvjiem, aizbildņiem. Un šē Jērings nāk pie slēdziena, ka nevarot būt runas par to, ka varētu dot pilnīgu brīvību vājprātīgiem un bērniem. Par bērniem vēl varētu teikt, ka viņš vēlāk parvērtisies, bet attiecībā uz vājprātīgiem tas atkrīt. Jērings saka, ka šī parādība esot neizskaidrojama izejot no individualās brīvības viedokļa. Bet viņa topot skaidra, ja nemērā atsevišķas intereses, jo galu galā dzīvē katram no mums esot darīšana ar zināmiem labumiem, zināmām vērtībām, kas mums dod iespēju eksistēt. Viņš nonāk pie tā, ka šē nav darīšana ar brīvas gribas izteiksmi, bet ar zināmu vērtību lietošanu, un viņš saka, ka tiesības vispār pastāv ne prieks tā, lai varētu reālizēt tiesības, gribas abstraktu ideju, bet lai kalpotu interesēm, vajadzībām, sabiedriskiem mērķiem.

Šī kritika, kas uzstādīta no Jēringa, nav pārlicinoša, jo viņa piegriez vērību tikai ārējiem faktiem, bet neiedziļinās lietas būtībā. Jērings nebūt nenoliedz, ka normalam cilvēkam ir brīva griba, ir tiesība brīvi izteikt savu gribu, bet viņš noliedz to, ka bērns, vājprātīgais nevar šo gribu izteikt. Viņš te galvenām kārtām uzsver intereses un ja uzstādītu formālu jautājumu - vai var būt brīva griba nenormalam cilvēkam, tad protams te var būt tikai negatīva atbilde. Tālāk, ja mēs uzstādam tādu pat jautājumu attiecībā uz interesēm - vai nenormalam cilvēkam var būt interešu pilnīga izpratne - tad atbilde tāpat būs negatīva, jo nenormāls nezin savas intereses izlietot. Tā tad šis pārmetums attiecībā uz formālu loģisku pret-runu, ko pārmetam Kantam, tāpat attiecināms uz Jēringu.

Kas zīmējas uz Jēringu, tad viņa domu gājienā jāņem vērā sekotājs: viņš saka, ka katras tiesības pamatā ir zināms labums, vērtība. Zem šīs vērtības jāsaprot netikai materiālas vērtības, bet arī moraliskas vērtības - cilvēka personība, brīvība, gods, ģimenes saites u. t. t. Tālāk viņš saka: lietu, kas mums dod labumu mēs saucam par vērtību. Attiecībā uz šo vērtību cena ir mērogs, lai noteiktu to, kā vērtība ir derīga apmaiņai. Kas zīmējas uz interešu jēdzienu, tad Jērings to saprot specifiskā nozīmē. Tā piem. viņš saka: biļetei uz koncertu ir cena, bet nav interešu priekš kurla, jo viņš to nevar dzirdēt.

Ja mēs vispār runājam par dažādām interesēm, ar kurām cilvēkiem ir darīšana sabiedrībā, tad pēc Jēringa šīs intereses sadalās divās daļās. Vienas ir tās, kas tiek aizsargātas no tiesībām un otras, kas netiek aizsargātas. Intereses, tā tad, ir zināma labuma vērtība specifiskā nozīmē pret mērķiem un cilvēku attiecībām. Pašs par sevi saprotams, ka nevienai lietai, labumam nevar būt sevišķa nozīme pret cilvēka mērķiem un attiecībām un ja Jērings par to runā, tad šē ir jāsaprot subjektīva izpratne, kā mēs saprotam savas intereses. Un katram no mums šī izpratne ir dažāda. Mēs rēķināmies ar to, ko mēs no zināmas vērtības varam gūt, mēs spriežam subjektīvi. Un tagad nu izrādas, ja mēs pārejām pie bērniem, vājprātīgiem, tad patiesība šē ir ļoti grūti konstatēt, vai tā intereses izpratne, kas ir bērnam, ir tiesām labums, derīgums. Tas pašs attiecībā uz nenormalu cilvēku. Viņš bieži likvidē savus īpašumus aplami, sadauza, izposta, jo tāda ir viņa intereses izpratne un neviens viņam to nevar aizliegt. Te nonākam pie tā, kā arī mērķis nedod mums atbildi uz jautājumu, ko Jērings pārmet Kantam, t. i. viņš netiek pāri bērnu un vājprātīgu cilvēku institutam.

Ja apskatām vispār dažādas tiesību sistēmas, tad ir skaidrs, ka šē ir runa nevis par kaut kādu abstraktu, iedomātu cilvēku ar īpatnējām interesēm, bet šē ir runa par tipiska, normala cilvēka tiesībām. Te nevar būt runa par ģenijiem, tāpat arī ne par kretniem. Tā tad mēs šo brīvību, personas tiesības, īpašuma neaizskaramību varam iedomāties kā priekš normala, viduvēja cilvēka paredzētas.

Ja runājam par brīvību, tad, ņemot vērā tiesību sistēmu, te konstatējam divas puses. Pirmā puse ir tā, ka brīvību var saprast negatīvā nozīmē un otrā - pozitīvā. Negatīvā nozīmē brīvība ir jāsaprot tāi ziņā, ka katram no mums kā personai caur likumiem ir nodrošināta robeža, un šī robeža ir nodrošināta neatkarīgi no tā, vai jūs esat ģenijs, vai nenormāls, vai viduvējs cilvēks. Kas attiecās uz brīvības izpratni pozitīvā nozīmē, tad tas jāsaprot tāi ziņā, ka jums ir dotas tiesību spējas, tiesības rīkoties ar savu personu, savu īpašumu un izvēlēties lietošanas veidu, formu, - tā tad šē ir pastrīpotas d a r b ī b a s s p ē j a s. Pirmā brīvība (negat. nozīmē) ir katram, bet otrā bērniem, vājprātīgiem nav. Lai tomēr nenormālo, vājprātīgo intereses aizstāvētu, likumdevējs katrā valstī ir radījis institutu, aizbildniecību,

Jānāk pie slēdziena, ka patiesībā šīs teorijas nav amētas, bet viņas tikai apvienojamas. Jo, ja mēs runājam par cilvēka mērķi, tad nevar iedomāties cilvēku, ka Jērings saka, ka tādu abstrakciju, bet kā zināmu reālu parādību un ja mēs runājam par brīvības teoriju, tad viņa ir abstrakta, nav saistīta ar dzīvi, bet Jērings ieliek reālu saturu šinī brīvībā tāl zinā, ka viņš te domā intereses - vai nu tās ir personīgas, egoistiskas, sabiedriskas vai citas kādas intereses. Ir skaidrs, ka bez šīs brīvības savas intereses neviens nevar realizēt, pareizāki - savas tiesības.

Defekti, kas piemīt Jērings teorijai, ir galvenām kārtam tie, ka viņš uzsver vienīgi intereses un pavisam noliedz citas sabiedriskas pazīmes priekš tiesībām. Tiesības, kā jūs zināt, ir sociālas normas un tādēļ se ir jāreķinājas arī ar citiem sabiedriskiem momentiem. Jērings uzsver, ka pēc tiesībām tūlīt nāk sankcija, kas piespiež viņas respektēt. Bet īsti tās tā nav un sankcijas un piespiedu raksturs nāk tikai otrā vietā, bet galvenais ir tas, ka mēs esam pārliecināti, ka jādara tā un ne citādi, - tā ir mūsu tāda tiesiska sajūta.

Paceļas jautājums par tiesību mērķiem un morāles mērķiem. Vai viņi sakrīt, jeb viņi atšķiras? Tiesībām un moralei, bez saubām, ir tāds vispārejs raksturs un mēs varētu tikai vēlēties, lai zināmā kultūras pakāpē tiesības līdzinātos moralei. Izejot no dabiskās skolas uzskatiem - ka ar pastāvošām tiesībām nevar apmierināties - tiesībām jātop labākām, jātop moraliskām. Še tie mērķi, tā tad, sakrīt. Tikai moralei mērķi un prasības ir daudz plašāki. Te ir zināms ideāls, kas kādreiz jārealizē.

Pie tiesību mērķiem vēl jāpiezīmē, ka jurists Jozefs Kolerš brīvībai vēl pievieno mieru un kārtību. Šie ir tie trīs principi, kas jārealizē tiesībām. Protams, ka katrā laikmetā izpratne par brīvību, mieru un kārtību būs dažāda. Tie ir relatīvi jēdzieni. Ja tagad runā par valsts iekārtu, kur var realizēt šo labāko dzīvi un izvest šos trīs principus, tad tā, bez saubām, ir tiesiskās valsts iekārta. Tā garantē tā personīgo, tā arī sabiedrisko interešu pietiekosu realizāciju, jo se pastāv noteiktas robežas, cik katrai personai ir atļauta darbība un cik viņa jūms ir aizliegta izejot no sabiedrisko interešu viedokļa. Tikai tāda tiesiska valsts dod iespēju izvest šos trīs lielos principus.

TIESĪBU AVOTI.

Gribu īsumā aizrādīt, ka katrā valstī pastāv likumi, kas pašlaik ir spēkā un kuriem ir obligatorisks raksturs (pozitīvie likumi), tad tālāk pastāv arī citas tiesības, veselas tiesību sistēmas, kas ir atmetas un kurām tikai vēsturiska nozīme. Bet katrā valstī bar būt arī eerosinātas jaunas tiesību sistēmas, jauni likumi, bet arī šie nākotnes likumi vēl nevar tikt uzskatīti par saistosiem priekš mums. Abas pēdējās tiesības priekš mums var būt tikai kā materials, kam ir ilustratīva nozīme.

Pozitīvās tiesības katrreiz tiek apskatītas no formāli dogmatiskā viedokļa, t. i. tiek pētīta šī tiesību sistēma ņemot vērā tikai to, ka ir darīšana ar pastāvosiem, spēkā esošiem likumiem - tiesību sistēmu. Bet ar šo uzskatu par pozitīvām tiesībām cilvēce neapmierinas. Cilvēce no seniem laikiem pastāv uzskats, ka pastāv vēl t. s. dabiskās tiesības. Par dabiskām tiesībām viņas tiek sauktas tādēļ, ka viņas esot piederējušas cilvēkam dabiskā stāvoklī. Kādreiz cilvēks esot bijis dabīgā stāvoklī un tad jau viņam esot bijušas tiesības uz dzīvību un viņa interesēm, īpasuma interesēm.

Jāaizrāda, ka šī uzskata pamatos, protams, ir hipoteze, jo kā zinātne pierādījusi, nav bijis tāda dabiska stāvokļa, kur cilvēks tiesām būtu viens. Ja runājam par dabiskām tiesībām, tad viena no pamatdomām ir tā, ka cilvēki izgājuši no šī dabiskā stāvokļa un slēgusi līgumus un līgumu ceļā pamazām radījusi mūsu dienu valsti. Bet šī pamatdoma zinātnē netiek atzīta. Tomēr zināmā mērā ar to jāreģinājas. Vairāki zinātnieki viņas aizstāv. Stammlers saka, ka pozitīvas tiesības neesot, tās īstās - dabiskās tiesības esot tie vadošie principi mūsu dzīvē. Daži pat pieļauj, ka dabiskās tiesības esot aktīvas, ka viņas darbojas līdz paraleli pozitīvām tiesībām. Daži atrod kā zināmu papildinājumu pie pozitīvām tiesībām dabiskās tiesības. Daži mēģina norādīt uz tādiem faktiem, kā tautu pasnoteikšanās tiesības, - tad tālāk, ja apskatām dažādas valsts tiesības, jo sevišķi vecajā priekškarā laikā, nekur nav teikts, ka tautai ir tiesība uz savu valsti, uz savu kultūru. Tās nav pozitīvas tiesības, jo viņas nav grāmatās, bet viņas esot dabīgās tiesības, no kurām neviena tauta negrib un arī neatsakas. Turpretim revolūciju laikā jo sevišķi tiek uzsvērts, ka katrai tautai ir pasnoteikšanās tiesības.

Bet man te jāceļ nopietni iebildumi pret šo terminu. Ir gan virziens, kas to aizstāv, bet tas ir aplami. Jūs viņas varat saukt par morāli, etiku, par ideāliem, par tiesību principiem, bet tikai ne par tiesībām. Tas ir cits jautājums, pie kāda slēdziena jūs nāksat pasi, bet tagad jums jāņem vērā, ka tiesībām ir obligatorisks raksturs, kas ir noteiktas, visiem vienādas, bet dabiskām tiesībām nav vienādības raksturs. Pie dabiskām tiesībām vienādība ir vienīgi tiesības uz dzīvību. Dabiskās tiesības bāzejas uz mūsu saprāta, kā Petrovitskis saka - viņas ir i n t u i t i v a s, un tādēļ se ir darīšana ar autonomu parādību. Tādēļ, cik ir individu, tik ir dabisko tiesību, jo katram no mums ir citāda izpratne, ko mēs saprotam zem pareizām un labām tiesībām. Tomēr tādēļ nevar apstrīdēt dabisko tiesību principu nozīmi. Jūtas, etika, dažādi apstākļi, morāle un t. t. - viss tas noved pie pozitīvo tiesību radīšanas. Piemēram, tautu pasnoteikšanās tiesības - tas sākumā bija tikai princips, bet tad šī ideja pārvērtās par pozitīvām tiesībām.

Ja runā par tiesību avotu, tad jāseka, ka šis termins nav sevišķi izdevīgi izvēlēts. Viņš ir vecs un saistāms jau ar romiešu tiesību sistemu. Te ir termins - *fontes juris* - vāciešiem - *Rechtsquellen*. Šis termins tiek vēsts sakāra ar Titu Liviju, kurš savā vēstulē par 12 tabulu likumu saka, ka tas esot visu publisko un privāto tiesību avots.

Ja tagad iet runa par tiesību avotiem, tad te ir vairākas nozīmes. Vispirms mēs varam runāt par tiesību zināšanas avotiem. Pastāv tāds termins un tas nozīmē to, ka jūs no dažādām likumu grāmatām, kodeksiem, dažādām monografijām, no dažādiem rakstiem un vispār no dažādiem rakstiem dabūjat zināt dažādas tiesības, jūs iegūstat zināšanas.

Bet pavisam cita lieta jau ir, ja runā par tiesību avotiem *materialā* nozīmē, un tāpat arī *formālā* nozīmē. Še ir liela starpība.

Par tiesību avotiem *materialā* nozīmē saprotam to, ja dažādi apstākļi dzīvē dara iespaidu uz likumu grozīšanu, uz jaunu tiesību radīšanu, vispār tiesību pārveidošanu. Ar rūpniecības attīstību var izcelties jaunas rūpniecības nozares un tad uzreiz ir nepieciešams jauns likums. Tika radīti vairāki t. s. strādnieku, darba aizsardzības likumi, t. s. sociālās apdrošināšanas likumi. Tāpat ar tehnikas attīstību. Tā tad, materialie apstākļi iespējo tiesības un piespiež radīt jaunus likumus. Viņi direkti vai indirekti dara iespaidu uz tiesību radīšanu.

Fontes -
avots
(ne ties)

Tiesību avots formālā nozīmē - tas ir jāsaprot pavisam citādi, jo šē ir darīšana ar noteiktu juridisku terminu. Šē saprot tos faktus, kas padara vispār tiesības par pozitīvām tiesībām, par tādām, kurām ir obligatorisks raksturs. Tā tad tikai, tas formēlais fakts, kas padara tiesības par pozitīvām, tas var tikt nosaukts par tiesību avotiem formālā nozīmē. Jo sevišķi attiecībā uz šo trešo terminu jāsaprot, ka tas ir neizdevīgs termins. Tādēļ, saprotams, ka tie kas nav klausījušies lekcijas, to jau kopā. Šē ir darīšana ar tādu - ka Petrozickis saka - normatīvu faktus. Vins ir gribējis atvīstot šo terminu un liek priekšā (un viņam var piekrist) "normatīvs fakts", kas piedod spēku likumprojektam tept par likumu.

Tas pats, ja nemsim ierāsu tiesības, kas ar laiku palikušas obligatoriskas. Tē ir darīšana ar ierāsam, kam ir saistoss raksturs. Tas pats attiecas uz tiesu vai parlamentāro praksi. Es lūgtu "normatīvu faktus" nesaņukt ar terminu "juridisks fakts". Par juridiskiem faktiem kā jūs zināt, sauc visu to, kas var izsaukt, vai pārveidot, vai atcelt jaunas tiesības, vai atcelt vecās. Kas viņējas uz normatīvu faktus, tad norm. fakts ir tas, kas piedod tiesībām obligatorisko spēku, kas rada pasu tiesiskā normu. Petrozickis uzsver, ka tiesības (dabiskās tiesības) pozitīvizējas, viņas ar pozitīvizāciju top par juridisku normu. Šis juridiskās normas ierāsas un vēl dažus citus normatīvu faktus, kā precedentu, tā autonomās tiesības arī rīkojumi, daži pieskaita pie šīs kategorijas, pat arī zinātnieku darbus. Bet tas jāmet pie malas, jo šē nekādā ziņā atrast pozitīvu tiesību raksturu. Ja runājam par autonomijas tiesībām (pa svaļdības tiesības, mazāko tautību ties.), tad turir tomēr darīšana ar normām, kurām ir tiesisks raksturs, jo tē ir prasības un pienākumi. (Citēt) - par tiesību avotiem formālā nozīmē saprot specialu juridisku terminu, lai apzīmētu tos ārējos faktus, ar kuriem saistīta tiesību pozitīvizācija, t. i. objektīvo, obligatorisko normu radīšana.

Ja tagad runā par pozitīvām tiesībām, tad galv. kārtām saprot divus veidus, kā šīs tiesības tiek radītas vispār kulturelās valstīs. Pirmais veids ir tas, ka tiesības izceļas dažādu priekšrakstu formā. No autoritātem tiek doti dažādi priekšraksti visiem locēkliem sabiedrībā, zināmā valstī. Parasti tādā kārtā ir izceļusās tiesiskās normas, kurām ir nozīme baznīcas lietās - t. s. baznīcas tiesības tāpat arī sacīto var attiecināt uz starptautiskām tiesībām. Tā tad viņas izceļas ar direktiem no sē abie diriskās varas dotiem priekšrakstiem. Bet būtu aplami teikt, ka tikai šīs autoritātes, galvenam kārtām likumdošanas iestādes, var dot priekšrakstus, radīt tiesiskās normas. Arī valstīs ar augstu kultūru vēl ir cits ceļš, kas rada tiesības. Tas ir ierāsu ceļš. Tautu dzīvē bij pastāvējušas dažādas ierāsas, zināmi paradumi, kas katrreiz lietoti un vienāda kārtībā. Sakarā ar to viņi ieguyuši nosabiedrības obligatorisku spēku, un tādā kārtā šīs ierāsas pārvērtušas par tiesiskām normām.

Bez tam par tiesību avotiem, arī formālā nozīmē, bet kam nav tik liela nozīme, var tikt uzskatīts precedents un šē galvenām kārtām saprot tiesas precedentu, tiesas lēmumu, bet tāpat arī t. s. parlamentārisks precedentus. Tālāk vēl ir administratīvie rīkojumi un citi mazāk nozīmīgi tiesību avoti. Ja jūs nemsiet vērā, ko aizrādīju par tiesību avotiem formālā nozīmē, tad jūs varat šē jautājumā nostādīt tā, kā jūs neatzīstat, ka kāds zādības veids ir radījis tiesības. Varbūt gan kāds oriģināls papēmiens, kas nav paredzēts nekādā kriminālkodeksē, tagad var spēkst radīt jaunas tiesības. Bet vai zādība būs tiesību avots formālā nozīmē? Nekad nē. Atsevišķs zādības veids var gan tikt uzskatīts par tiesību avotu materiālā nozīmē, bet ne formālā.

Par precedentu kā tiesību avotu vēl var teikt, ka vairākkārtējs precedents ir ierāsu tiesības. Tā tad precedents ir vecāks par ierāsu tiesībām. Kādēļ precedents vispār ir izcēlies, tas varam sakarā ar to, ka dažādu mūsu dzīves jautājumu izšķiršana nevar gaidīt kamēr likumdevējs izšķirs katru gadījumu, jo likumdošanas aparats darbojas ļoti lēni. Dzīve nevar gaidīt kamēr likumdevējs izdod likumu un viņa piespiez cilvēkus atrisināt atsevišķus gadījumus, atsevišķus kazusus. Un ja viens kazuss atrisināts, tad, protams, cilvēkiem jābūt loģiskiem un otrā gadījumā, kad ir darīšana ar tādu pat gadījumu, jūs esat saistīti ar iepriekšējo precedentu. Tādēļ ir saprotams, ka mēs atkārtojam to pašu, arī nākamo gadījumu izšķirot tāpat.

Šie precedenti ir ļoti spēcīgi, pārliecinoši, loģiski pamatoti un tādēļ mēs viņiem piedodam arī juridisku nozīmi, obligatorisku spēku. Tā no vienkārša fakta izšķiršanas mēs nonākam pie formālās normas radīšanas ar saistītu obligatorisku spēku. Jāņem vērā arī tas vispārējais princips, ko var atrast visos Eiropas civilkodeksos. Neviena tiesa nedrīkst atteikties izšķirt jūsu lietu aiz likuma neskaidrības likuma trūkuma, likuma nepilnības. Kas attiecas uz krimināllietām, tad tā lieta ir skaidrāka, jo saukt pie atbildības vispār var tikai tad, ja zināma darbība ir paredzēta kā noziegums.

Tagad patiesībā vairs par to nešaubas, ka tiesai mazpamazām piekrit tāda loma, kas izteikta no Šveices civilista H u b e r a, kurš savā Šveices kodeksa 1. pantā izteicas: Ja trūkst kāda norma, tad tiesnesis pārvērsas par likumdevēju, t. i. viņam jāizšķir jautājums, izejot no attiecīga kodeksa principa, kā to būtu darījis likumdevējs. Līdzim daudzās valstīs šis precedenta tiesības ir tikušas realizētas, bet tur nav uzsvērts tāds princips, ka tiesnesis zināmās tiesību sistēmas robežās var būt likumdevējs.

Tā tad, precedenta nozīme, kā redzat, ir milzīgi liela un viņam galvenām kārtām ir tas vēsturiskais nopelns, ka viņš radījis ierāsu tiesības.

Jo sevišķi spilgti piemēri ir doti no romiešiem, kad tur pakāpeniski caur p r e t o r a lēmumiem tika radītas jaunas tiesības, starptautiskās tiesības. Tas pats par angļu tiesību. Angļu zinātnieks Daisi runā par angļu tiesību vēsturi un saka, ka tā esot lielāko daļu angļu tiesu prakses vēsture, ļoti raksturīgs fakts ir tas, ka pat tāds institūts, kāds ir vērtība, arī atcelts ne caur atsevišķu likumu, bet caur tiesas spriedumu, jo 12. g. simtenī angļu tiesa nostājas uz tā viedokļa, ka neatzīst vairs viena cilvēka īpašuma tiesības pret otru cilvēku.

Arī tagad angļu tiesa, vispār angļu juristi, uzskata tiesu spriedumus kā saistītu, turpretim kontinenta tiesas neuzskata tiesas spriedumu atsevišķā konkrētā gadījumā par saistītu priekš citiem gadījumiem. Še tā tad ir liela starpība. Saprotāms būtu aplami nostāties uz tāda viedokļa, ka pie mums kontinenta tiesās iepriekšējam lēmumam līdzīgā lietā nav nekāda iespaids. Tacu skaidr ir tas, ka ja vienā lietā izņemts lēmums, tad tas ir loģiski dībināts, kā arī nākošo reiz jāizņem līdzīgs lēmums, bet te tas nav principiāli uzsvērts, ka tam tā jābūt. Faktiskais iespaids tomēr diezgan liels. Tā piem. tirdzniecības lietās komercētēs — ja mēs nemsim bij. Krievijas 337. pantu par tirdznieciskās tiesāšanās kārtību, tad tur ir sekosais: tāis gadījumos, kur nav skaidrs likums, ir atļauts ņemt par pamatu piemērus no spriedumiem, kas ir bijusi tai pašā tiesā. Arī citās tiesās mums atsaucas uz tiesu spriedumiem. Ja mēs izejam no bijusās Krievijas vispārējā viedokļa, tad senats tomēr nevarēja saistīt citas lietas ar iepriekšējiem spriedumiem. Viņš nevarēja dot likuma nozīmi spriedumiem. Senats atsaucas uz civilprocesa 815 pantu un kriminalprocesa tiesāšanas kārtības 933. pantu un mēģina noteikt, ka spriedums ir saistīts priekš tiesībām. Kas attiecas uz Latvijas senatu, tad tas ir nostājies uz pretējā viedokļa, jo tas ir vienīgi pareizais, jo tacu konkrētie apstākļi var būt savādi; var būt gan līdzība, bet tas vēl neko nenozīmē.

Es uzsvēru galvenām kārtām tiesu precedenta nozīmi, bet nevajaga aizmirst, ka precedentam ir arī ļoti liela nozīme parlamenta dzīvē, jo patiesība parlamentārisms ir radīts caur precedentu. Galvenā pazīme, kā zināms, te ir valdības atbildība parlamentam. Ja parlaments pieņem neuzticības votumu, tad valdībai ir jāiet. Ja mēs meklejam vēsturē to pamatu, kā tas ir izcēlies, tad lieta tāde: Anglijas valdības priekšgalā 1721. gadā stāvēja Valpols - gudrs politiķis, valsts vīrs, kas vairāk kā 20 gadus bijis valdības priekšgalā. Izcēlās domstarpības starp parlamentu un valdību un nevarēja atrast atrisinājumu. Valpols paziņoja, ja parlaments negroza savu lēmumu, tad viņš aiziet. Un izrādās, ka parlaments nav grozījis savu lēmumu. Šinī brīdī ir ticis radīts precedents: ja parlamenta vairākums neatkāpjas no sava viedokļa, tad valdībai jāiet. 1782. gadā, kad valdīja t. s. North - kabinets, bija līdzīgs gadījums un kad atkal parlaments nepiekāpās, valdībai bij jāiet, jo te jau bij Valpola precedents. Tagad šī ierasa pilnīgi ieguvusi savas precedenta tiesības un viņas ir apstiprinātas. Anglijā jūs vēl līdz šim konstitūcijā to neatradīsiet, bet tas dibinās uz precedenta pamata. Citās valstīs tas jau ir paredzēts pašā konstitūcijā. Arī pie mums tas ir paredzēts konstitūcijā.

Ka precedentam vispār ir liela nozīme, to mēs redzam arī no 1917. gada revolūcijas laika Krievijā. Tur redzam, ka nodibinās kāda iestāde, kam sākumā nav nekāda likumīga pamata, bet mazpamazām viņa iegūst juridisku nozīmi. Tāpat, jaņem mūsu valsts nodibināšanās laikmetu un tos faktus, kasot prieks tam. Nacionālā padome nodibinājās tikai uz precedenta pamata. Izejot no Krievijas likumu krājumu XVI sējuma visus tos, kas nodibināja tādu nacionālsapulci, vajadzēja stingri sodīt. Bet vēlāk šīs nacionālpadomes izdod dažādus dokumentus, pārveda karavīrus, organizē karaspēkus un redzam, ka mūsu kareivji tiek pārvadāti pa Krievijas dzelzceļiem. Tā jūs redzat, ka šis faktiskais organizācijas pārvērsas pamazām par juridiskām organizācijām.

Jūs zināt, ka tagad pastāv studentu padome. Kad es studēju, tad tādas lietas nemaz nebija. Pamazām tikai uz fakta pamata nodibinājās leģāla organizācija, kas izvērtās par mūsu šī laika studentu padomi.

Nem precedentu saprot lietas izšķiršanu pēc iepriekš no tiesas vai cita kompetenta orgāna līdzīgas lietas izlemšanas pamata. Še protams, no svara ir kompetenta iestāde.

Runājot par precedenta tiesību izcelsanos jāaizrāda uz prof. Jelenieka uzskatu, kas saka, ka priekš ierāsu tiesību izcelsanas katrreiz ir darīšana ar zināmu faktu un ja šis fakts atkārtojas, tad viņš mūsu psihē rada tādu iespaidu, itkā tam būtu saistoss rakstura un tāde, viņš tādus faktus sauc par normatīviem faktiem.

IERAŠU TIESĪBAS.

Pārejot pie ierāsu tiesībām jāsaka, ka mūsu valodā ir darīšana ar dažādiem terminiem. Dazi lieto "ierāduma tiesības", dazi vēl saka "ierāsas tiesības", bet tas ir pavisam kas cits - tās ir jau konvencionālās normas. Tā tad pareizi būtu jāsaka "ierāsu normas". Tā tad ierāsu normas ir tiesiskās normas, kas izcēlušās caur pastāvīgu, vienu un to pašu noteikumu piemērosanu vienādiem gadījumiem.

Visvieglākā definīcija, kas labi paliek prātā, ir tā, ko devusi romieši: *jus quodquod usus comprabit* (tiesības, kas apstiprinātas ar pielietojšanu).

Ierasu tiesības vispirms var rasties ar zināmu valsts orgānu piepalīdzību. Bet mēs redzam, ka ierasu tiesības var rasties arī bez valsts orgānu piepalīdzības. Galvenā atšķirība starp likuma plašā nozīmē un ierasu tiesībām ir tā, ka ierasu tiesības izceļas bez tiesas valdības palīdzības, bet valdības orgāni - indirekti darbojoties - var izsaukt ierasu tiesības. Pēc vairāku zinātnieku uzskata ierasas salīdzinot ar precedentu var definēt tā, ka se ir darīšana ar vairākkārtīgu precedentu; no vairākiem precedentiem rodas ierasas juridiskā nozīmē. Nemsim kādu piemēru. Attiecībā uz mantotības tiesībām senā Latvijā pastāvēja tāds uzskats, ka jaunākam dēlam paliecot zeme, bet vecākam bij jāatstāj zeme, jāiet prom, pašam jā rūpējas par savu mitekli u. t. t. Tas bij saprotams, jo vecākie dēli vienmēr spēcīgāki un var vieglāk sev paši ierīkot jaunu iedzīvi. Jāaizrāda uz to, ka nekādā zinā sieviete nemanto zemi. Tur savukārt ir runa par pūru. Vēlākā laikā redzam ierasu, kas vedama sakarā ar to, ka garīdzniecība bij panēmusi visu zemi un ar laiku viņas palika par maz. Tas bij tāds ekonomisks faktors, ar ko bij jārekinājas un tad zeme tiek dalīta starp dēliem, bet mūsu atkal zemi nedabū. Beidzamā tagadējā laikmetā novērojām, kā mājas, vispār nekuštams īpasums, paliek vecākam dēlam. Tās ir t. s. majorāta tiesības. Majorāta princips - kad vecākam dēlam paliek zeme. Interesanti ir atzīmēt, ka mūsu dēnu ierasu tiesības ir mainījušās (seviski att. uz zemi) un tas vedams sakarā ar zināmu ekonomisku un kultūras stāvokli. Tādēļ jūs varat taisīt slēdzienus, ka katram laikmetam var būt citas ierasu tiesības. Pie šī gadījuma gribētu atzīmēt arī kādu juridisku ierasu: - tai gadījumā, ja dēls negribēja klausīt tēvam, tad tēvs uzsēja viņam uz muguras oīrvi ar salmu kūlīti un tas nozīmēja, ka viņam jāiet no tēva mājas, pašam jā rūpējas par savu dzīvi. Tam arī bija juridiskas ierasas nozīmē.

Dzarei, lai radītu juridisku normu, pietiek ar vienu precedentu, bet dažreiz tas ir par maz. Nemsim augšminēto piemēru. Ja šis ieradums par mājas atdosanu vecākam dēlam vienā vietā kādā pagastā tā ir izskirts, tad tas vēl nav ierasu tiesības, bet ja visā pagastā un visās vietās tas tā ir izskirts, tad ierasu tiesības jau ir nodibinājušās. Ierasu tiesības nav sajaucamas ar vienkāršām parāšām, ieradumiem. Piem. dedzināt eglīti - tas ir tikai ieradums, parāša, - tā jau ir konvencionāla norma.

Tiku jau agrāk aizrādījis, ka nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka tikai tās ir tiesības, kas radīti no valsts varas. Tiesības kā institūts ir bijis agrāk par valsti. Ja paceļas jautājums par dueli, vai tas ir juridiska tiesība vai nē, tad viss atkarājas no tā, kādās aprindās, kādā vietā šis duela tiesības pastāv. Ja zināma sabiedrībā tiek piešķirta duelim tāda sankcija, ka zināma stāvoklī cilvēks ir duelim padots, tad te jau ir juridisks raksturs. Tas pats, piem. pie dažām mezoņu tautām (kaukazu tautām) sakāms attiecībā uz asinsatriebību. Ja kāds no jūsu radniekiem ir cietis, tad par katru cenu jāatriebjas. Šis institūts ir absolūti pretrunā ar visu kultūrelo tiesisko iekārtu. Tagad valsts jau ir tik spēcīga, ka kriminalās lietas izskirt viņa uzņemās uz sevi. Jāsaka, ka valstis, kur valsts vara ir vāja, un ja tauta stāv vispār uz zemas attīstības pakāpes, tad šis asinsatriebības institūts ir spēkā un darbojas un valsts vara tur neko nevar darīt. Arējā autoritāte ir bezspēcīga, kas piespieztu iedzīvotājus ar viņu rekināties. Te tā tad ir juridisku normu pazīmes.

Se attiecībā uz asinsatriebību tiek celti iebildumi, ka tas esot antimoraliski. Par to, protams, nav jāsaucas, bet mums tomēr jānoraida aiz formāliem iemesliem šie iebildumi, jo nevajaga aizmirst, ka tiesības no morales atšķiras ar to, ka viņas daudz kas ir antimoralisks. Tā tad, te viens un tas iebildums var tikt attiecināts kā uz asinsatriebību tā arī uz tiesībām.

Vispār par ierašu tiesībām un viņu obligatoriskumu juristu starpā pastāv lieli strīdi. Daži ierašu tiesībām nemaz neatzīst juridisku raksturu, daži atzīst to par likumu, daži par likuma palīg-
līdzekli. Tas isskaidrojas ar to, ka mums nav vienas tiesību definīcijas, kas būtu pieņemta no visiem juristiem. Ja runājam par ierašu tiesībām, tad tās kopā ar precedentu, bez šaubām, pieder pie visvecākām tiesībām, kādas cilvēce ir pazinusi. Jo agrāk nebija rakstīto likumu, bet pastāvēja tiesiskas normas uz atmiņas pamata. Tās bija tās juridiskās ierašas un kad vēlāk dažas grupas gribēja aizstāvēt savas tiesības, tad tika prasīti rakstīti likumi - sevišķi, ja tas attiecas uz pagājušu laiku. Jāsaka, ka vispār līdz 19. g. s. nevienam zinātniekam neienāca prātā uzskatīt ierašas par juridiskām normām, jo par vienīgi patstāvīgu tiesību avotu tika uzskatīts likums, kas tiek dots no valsts varas. Bija zinātnieki, kas pavisam noliedza ierašu tiesības. Tadi bija piem. *Tomazijš, Grolmans*. Lielākā daļa tomēr atzina, ka ierašām ir zināms tiesību papildinājuma raksturs. Ja runā par šo, tad jāņem vērā, ka šis jautājums vedams sakarā ar vēsturiskās skolas uzskatiem. Līdz tam laikam, kad šis uzskats neeksistēja, tad par likumu atzina tikai to, kas izdots no valsts varas. Bet tad izcēlās vēsturiskā skola, kas nostājas uz diametrāli pretējā virziena uzskata, ka labākās tiesības nav vis tās tiesības, kas uzrakstītas, bet tās, kas esot tautas dvēselē, psihē, ierašu tiesības. Tādēļ ka nevarēja noliegt šo faktu, ka ierašu tiesības pastāvēja, zinātnieki mēģina atrast atbildi, kā to noskaidrotu, ka viņas tiek ievērotas. Še tika radīta fikcija - tāds mākslīgs uzskats, kurā viņi noteica sekošo: ierašu tiesības dabū savu spēku, sankciju no valsts varas, t. i. zināmas ierašu tiesības tiek no valsts varas atzītas, vai arī viņa klusucietot pieļauj lietot ierašu tiesības. Ar to viņa apstiprina ierašas un pieraksta viņām obligatorisku spēku. Še ir darīšana ar speciālu terminu - *lex taciter*. - 19. g. s. vidū tika izteiktas šaubas vispār par tiesību raksturu un vēsturiskā skola nostājas uz tāda stāvokļa, ka ierašas izcēlas pašas no sevis, nevienam nemanot, bez sāpēm. Viņas atspoguļo tautas garu, tautas psihē un tādēļ viņas ir vislabākās tiesības. Šis vēsturiskās skolas uzskats ir vienpusīgs, jo viņš galīgi noliedza likumdevēja darbību, rakstīta likuma nozīmi. Bet tas ir skaidrs, ka šai jaunai skolai izdevās šatricināt to agrāko aplamo uzskatu, kas pavisam neatzina ierašu tiesības.

Vēsturiskā skola, kas galvenām kārtām izcēla ierašu tiesības, tika nodibināta no Goettingenas profesora *Hugo*. Bet bez *Hugo* te liela nozīme ir arī *Puchtam* un *Savinji*. Patiesībā ierašu tiesību galveno definīciju deva *Puchta* un papildināja *Savinji*. *Hugo* tika uzskatīts tikai kā nodibinātājs. Viens no galveniem darbiem, kas dod ierašu tiesību pamatjēdzienu, ir *Puchtas* kapitālais darbs "Ierašu Tiesības" (*Gewohnheitsrecht*). *Puchta* nostājas uz tā viedokļa, ka ierašu tiesības ir patstāvīgs tiesību avots. Viņš to neved nekādā sakarā ar likumu. Ierašu tiesības esot obligatoriskas neatkarīgi no tā, vai viņas akceptējot vai neakceptējot likumdevējs. Tālāk, ierašu tiesības esot labākās tautu tiesības. Ierašu tiesības atspoguļojot tautas uzskatus un tieši šinī momentā esot viņu obligatoriskais spēks. Ta tad visas tautas domas (pēc *Puchtas*) ir visu tiesību avots. Ierašas neradot neko jaunu, viņas tikai apstiprinājot to, kas jau pastāvēt tautas uzskatos.

Mums, tā tad, būtu *Puchtas* uzskats jāformulē sekoši: Ierašu tiesības ir patstāvīga tiesību forma, kurai nav nedz klusu cietot, nedz apstiprinot kādas tur atsevišķas valsts varas atzīšanas.

Bet man jāgriež vērību uz to, ka Puchta savos uzskatos pieraksta visu spēku tikai tām ierāsām, kas pieder visai tautai un se ir lielākā Puchtas kļūda - vispār vēsturiskās skolas ideologu kļūda. Pētījumi pierāda, ka tādu ierāsu, kas piekristu visai tautai, ir ārkārtīgi maz, bet vairāk mums ir darīšana ar vietējām atsevišķām ierāsām. Var būt arī ierāsa, kas attiecas tikai uz vienu skiru. Iekš kam pastāv šo atsevišķo vietējo ierāsu spēks, uz to Puchta nedod atbildi.

To papildināja Savinji. Viņš arī izsaka domas, ka tikai visa tauta varot būt par pamatu ierāsām un piedot viņām juridisku spēku. Savinji norāda, ka tāpat kā likumdevējs izdodot likumus priekš visas valsts, tāpat provinces vai skiras, tā arī tautai varot būt vispārejas ierāsa, kas var būt akceptētas no visas tautas un arī tādas, kas pieder tikai zināmai grupai.

Bet arī šī teorija nav pieņemama. Vispirms tiesiskās sajūtas process nav pareizi attēlots pie Savinji. Pēc viņa iznāk tā: papriekš ir bijis tāds vispārejš uzskats, ka tautai pieder noteikt šīs ierāsa un pēc tam ir izcēlušās tās atsevišķās ierāsa, vietējās. Bet jaunākie pētījumi rāda pavisam pretējo: Papriekš bijušas vietējās ierāsa neatkarīgi no visas valsts, tautas gribas. Vēlāk tās tikai izplatījušās un guvušas vispāreju ierāsu spēku. Tā tad, tas process ir pretējs, nekā to apgalvo Savinji. - Otra kļūda, ko vēsturiskā skola pielaiž runājot par ierāsu tiesībām: viņa pieraksta ierāsu tiesībām tikai nacionālu raksturu. Ir arī nacionālas ierāsa, bet mēs zinām it labi, ka pastāv ļoti daudz dažādu ierāsu, kurām šo nacionālo raksturu nekādā ziņā nevar pierakstīt. Še ir darīšana ar baznīcām, ar starptautiskām ierāsām, kas izcēlušās ārpus vienas nācijas robežām, kurās līdzdarību ņēmušas vairākas nācijas. Šī ir otra galvenā kļūda.

Vēsturiskās skolas trešā kļūda pastāv iekš tam, ka viņa saka, ka ierāsa atbilstot tautas uzskatam. Patiesībā tas tā nav, jo bieži mēs zinām tādus gadījumus, kad tauta viņam nemaz nepiekrīt, bet ierāsa tomēr pastāv, ir saistīta tādēļ ka zināma autoritāte ir par šo ierāsu. Autoritāte noteic zināmu stāvokli un nemaz nerēķinas ar tautas uzskatiem. Ierāsa bieži, tā tad, izteic ne visas tautas, vai tautas daļas uzskatus, bet gan valdošās grupas uzskatus.

Svarīgs jautājums ir tas, kādas attiecības pastāv starp rakstītiem likumiem vispār un ierāsām. Šis jautājums ir kardinals tālā ziņā, ka vieni atzīst tikai rakstītus likumus un dāzi tikai ierāsu tiesības. Kā tiek regulētas tās attiecības, kur saduras likums ar ierāsām? Kas ir spēcīgāks? No svare te ir viedoklis, uz kāda nostājas zinātnieks, vai kāda valsts prakse. - Nevar nostāties uz tā viedokļa, ka pavisam noliedz ierāsa, jo nevajaga aizmirst, ka 19. g. s. izceļas uzskats, ka ierāsa ir patstāvīgs tiesību avots. Pacēlas jautājums, kādēļ vispār izceļas vēsturiskās skolas uzskats? Tas vedams sakarā ar zināmām politiskām un arī zinātniskām tendencēm. Še lielu lomu spēlē politiskais moments - šī skola izceļas pēc franču revolūcijas. Tā bija pretstats dabiskās skolas uzskatam. Francijas revolūcijas laikā valda uzskats, ka cilvēks ir spējīgs visu noteikt, vislabāk iekārtot un radīt tiesības, kam ir vispārcilvēciska nozīme priekš visiem, priekš visām tautām. Franču revolūcijas laikā tika izdarīts mēģinājums, bet izrādījās, ka nebija tā efekta, ko gaidīja, ko cilvēce cerēja panākt. Visas lietas tikai noveda pie katastrofas. Bij zināma reakcija tam radikālismam, ko mēģināja izvest franču revolūcija. Šeit bija tāda konservatīva tendence, kas nostājās uz pretējā viedokļa, - ka cilvēka saprāts nav spējīgs neko radīt. Vēsturiskā skola savās politiskās simpātijās nostājās uz konservatīva viedokļa un saka ka jāreķinājas tikai ar ierāsām, kas atrodas katrā tautā. Jāizrāda arī uz otru momentu - zinātniskām tendencēm. Dabisko tiesību skolas zinātniskā tendence bij kosmopolitisms - radīt jaunas tiesības, kas noder visām tautām. Bet vēsturiskās skolas zinātniskā tendence ir nacionalisms. Pēc Puchtas un Savinji uzskata ierāsu tiesības ir

labākas par likumu, tādēļ, ka viņas ir radītas no tautas, turpretim likumi bieži esot likumdevēju kaprīzs, untums. Jāsaka, ka tas, bez saubām, bieži nāk priekšā un jo ševišķi monarhistiskās valstīs. Otrs, ko viņi uzsver, ir tas, ka ierašu tiesības esot tautai labāki saprotamas nekā rakstītie likumi. Tādēļ likumdevēju uzdevums esot nevis jaunas tiesības, bet tikai izdot, sistematizēt ierašu tiesības. No šī viedokļa likumdevēja darbība ir nevēlama, pat kaitīga. Likumdevējs arī nevarot paredzēt visus gadījumus un tur viņiem ir taisnība, jo pat gudrākais likumdevējs nevarētu paredzēt visus gadījumus. Tādēļ ir skaidrs, ka daudzi gadījumi jāizšķir uz ierašu tiesību pamata. Ierašu tiesībām te piekrīt papildinoša loma pie likumiem. Lielākais vēsturiskās skolas trūkums tomēr ir tas, ka viņa izceļ vienīgi ierašu tiesības. Viņa atzina, ka esot pastāvējušas vienīgi ierašu tiesības, tad ir bijis zelta laikmets un tagad zinātne esot nokritusi grēkos, radīdama rakstītos likumus.

Jērings pieder pie vēsturiskās skolas tā virzienā, kas kritiski apskata minētos trūkumus. Viņš saka, ka idealizēt ierašu tiesību laikmetu ir pavisam aplami, jo tas nozīmē to, ka tad cilvēce vēl bijusi uz zemas attīstības pakāpes. Rakstītie likumi esot kultūras ieguvums. Ierašu tiesības esot neskaidras, bez jurīdiska elementa. Likuma noteiktību un ierašu tiesību neskaidrību viņš ņem kā galveno robežu, ja jānoteic, kas ir tiesības un kas nē. Likums novērs tās pretrunas, kas konstatējamās ierašu tiesībās. Ja likums ir neskaidrs, tad jau ir paredzēti attiecīgi institūti, kam ir tiesības noskaidrot zināmu gadījumu. Tā tad, ierašu tiesības var būt tikai uz zemākas kultūras pakāpes, bet nevajaga aizmirst viņu papildinošo nozīmi.

Tagad jautājums – pie kādas tautas ierašu tiesības tiek vairāk lietotas? (Vēsturiskā skola tika radīta no vāciešiem). Vācieši arī galv. kārtām aizstāv vēsturiskās skolas uzskatus; franču juristi turpretim nostājas uz diametrāli pretēja uzskata. Jāatzīmē Jeringa vārdi, ka, jo uz zemākas kultūras pakāpes tauta atrodas, jo vairāk pie viņas ir spēkā ierašu tiesības.

Runājot par Krievijas likumdošanu jāuzsver, ka Krievijas pamatlikumi neatzina ierašu tiesības, ka patstāvīgu tiesību avotu. Tur ir noteikts, ka ierašu tiesībai ir jāatkāpjas rakstīta likuma priekšā. Bet ja šī formālā likuma nav, pastāv domstarpības, tad tomēr tiek atzīts ierašums. Krievu zinātnieki atzīmē, ka cara ukazs nosaka vispārējas ierasas līdzīgas vara rīkojumam.

Interesanta lieta ir tā, ka Sibīrijā ir kāda tauta, par kuru saka, ka tā tiek pārvaldīta, viņa darbojas: "Po mestnomu proisvolu" (pēc vietējām ierašām). Visi tie Krievijas likumi, kam vajadzēja būt spēkā arī pie šīs tautiņas, tur netika piemēroti un viss tur tika izšķirts uz vietējo ierašu pamata. Mūsu privatlikuma 24. un 25. pantu nosaka, ka ierašu tiesības nevar atcelt nedz grozīt likuma pantus. Bez saubām, likums ir spēcīgāks, jo pretējā gadījumā mēs nonāktu pie tā, ka likums tiek vienkārši atcelts. Vispār no dogmatiskā viedokļa likums var tikt atcelts tikai ar likumu, bet nevis ar ierašu.

Sakarā ar civilprocesa 1805. pantu un zemnieku likumu 936. pantu redzam, ka tur pašā pantā, pašā likumā ir atsauksanās uz ierašām. Jāņem vērā, ka mums pastāv daudz tādas attiecības, ko likumdevējs nav paredzējis, un tē var būt tādas attiecības, ka likumdevējs ieņem stāvokli pret ierašu tiesībām. Te ierasas, tā tad, darbojas blakus likumam (praeter legem). Protams, tikai līdz tam likumam, kamēr likumdevējs izstrādās kādu attiecīgu likumu. Tāda pat doma ir izteikta Šveices civillikumā: ja no likumdevēja nevar ar likuma palīdzību tikt pieņemts lēmums, tad viņam jāreķinājās ar vietējām ierašu tiesībām. Te tiek apstiprināts tas uzskats, ka ierašu tiesībām ir papildinoša loma.

Svarīgs jautājums ir tas, cik likumdevējam jāreķinājās ar ierašu tiesībām un cik nē. Formāli, protams, viņš var nerēķināties. Bet mēs zinām, ka ja likumdevējs nerēķināsies ar tautas uzskatiem, tad tas jaunais likums tiks ignorēts, un nebūs vairs vajadzīgais efekts. Tādi likumi paliek tikai uz papīra un tādi gadījumi nāk priekšā. Piemēram, atkal Francijas revolūcijas laikos redzam, ka radītās konstitūcijas 1791. gadā, tāpat 1793. gadā, tālāk t. s. trešā (1800. gada) gada konstitūcija, tad 1814., 1830. un 1848. gada hartijas palika tikai uz papīra. To pesu redzam arī attiecībā uz mantosanas tiesībām. Tāpat jūs redzat, ka ir Padomju Krievijā. Var darīt, ko grib, bet tauta neatkāpjas no savām (tiesībām) ierasām, ierasu tiesībām. Tā tad likumdevējam jāsaprot jaunie likumi ar tautas parļiecību.

Svarīgs jautājums ir arī tas, kā vispār izceļas tiesas. Te mēs atkal redzam, ka valsts vara nav tik spēcīga, ka viņa varētu iocelt savas tiesas un viņas realizēt. Formāli to, protams, var izdarīt, bet faktiski tas nav izvedams. Kad kāda valsts iekaro kādu provinci ar citu tautu, tad viņai ar ierasām jāreķinājās. Kad tur nodibina jaunu tiesu, tad visa tiesāšanas kārtība tiek izvesta saskaņā ar vietējām ierasām. Tā izceļas skabīnu, seffenu, leševenu u. c. tiesas. Šīm tiesām ir jau vairāk fiska (valsts kases) intereses - viņas nem nodokļus, tiesāšanas kārtība notiek pēc vietējām ierasām. Anglijā pamazām izveidojās zvērināto tiesas. Tur nem dalību tautas pārstāvji, kas visu izšķir.

Tiku uzsvēris divus principālus uzskatus par ierašu tiesībām un teicis, ka Jērings ignorē ierašu tiesības, lai gan viņš tiek pieskaitīts pie vēsturiskās skolas. Viņš ar ironiju teicis, - ja runā par tiesību izceļanos nevienam nemanot, tad tas esot tikai vismazāk svarīgās tiesības, bet svarīgākās tiesības izceļoties cīņā un asinīs.

Petrozickis šinī jautājumā saka, ka ierašu tiesības tāpat kā likumi ir zināmas kultūras pazīmes un ierašu tiesībām nav antikultūrelis raksturs. Priekš zināma laikmeta, kad tautas attīstība ir zema, ierašu tiesībām ir kultūras pazīmes. Tikai tad ierasas var pārvērsties par antikultūreli parādību, ja viņas arī vēlāk, kad tauta ir jau attīstīta, gribētu uzspiest tautai. Tad viņas bez saubām ir antikultūrelas. Tā tad, jāņem vērā ar kādu laikmetu ir darīšana.

L I K U M S.

Vēl mums atlicis apskatīt svarīgu tiesību avotu - likumu. Parasti, kad runā par likumu, tad zem tā saprot katru tiesisku normu, kas apstiprināta no valsts varas šāds likums jēdziens ir diezgan saurs un par to vienīgi likuma radītāju tiek uzskatīta valsts vara. Tā tad visas citas tiesiskās normas, kas pēc būtības ir tik pat obligatoriskas, kuras uzliek pienākumus un prasības, dod tiesības, tomēr no šī oficiālā viedokļa netiek uzskatītas par likumu. Bet šāds jēdziens ir par sauru jo mums par likumu jāatzīst arī tādas lietas, kas nav tik cieši saistītas ar valsts varu. Tā piem., pēc normu sekām mums par likumu jāatzīst arī tādas normas, kas savā laikā izdotas no pāvesta, no baznīcas. Te nav bijusi noteicosa valsts vara. Tad bez tam pastāv starptautiskās tiesiskās normas - tur nem mums dalību vairākas valstis. Tālāk redzam arī pašvaldības iestādes, kas izdod tiesiskas normas ar tačām pašām sekām. Tādēļ arī šis mums jāatzīst par likumu. Tā tad varam pie šī jautājuma pieiet no saurāka un arī no plašāka viedokļa. Parasti tiek uzsvērts, ka var saprast likumu formālā un arī materialā nozīmē. Zem likuma materialā nozīmē saprot katru tiesisku normu, kas nav izdota no valsts varas, bet no kādas citas autoritātes. Še var būt darīšana ar baznīcas autoritāti, ar starptautisku, ar pašvaldības autoritāti un zināmas attiecībās arī ar privātas personas autoritāti. Tas bija likuma jēdziens materialā nozīmē, kas piegriez vērtu tiesisko normu būtībā. Ja runā par likumu formālā nozīmē, tad te tiek saprastas tikai

tās tiesiskās normas, kas izdotas no augstākās tiesiskās autoritātes zināmā sabiedrībā. Attiecībā uz vienu valsti tie šī autoritāte ir likumdošanas iestāde. Būtu jau ļoti labi, ja varētu ietilpināt tai šaurā likuma definīcijā visas tās normas, bet vēsture pierādījusi, ka nav iespējams ņemt vērā tikai no augstākās varas izdotos likumus. Piemēram, jūs esat kādas latofundijas īpašnieks un tur atrodat meži ar zvēriem, kas priekš mednieka ir ļoti zināms objekts. Tad jūs varat izdot zināmu normu, aizliegt izlietot mežus un šim aizliegumam bez saubām ir tiesiskās normas raksturs un viņam būs arī autoritāte, kas esat jūs pats, jo zināmā tiesiskā iekārtā jūs varat aizstāvēt savas īpašuma tiesības. Tā tad no šī plašā viedokļa likums ir arī tādās normas, aiz kurām stāv viena persona. Protams, nevajaga aizmirst, ka šādām normām nav visām vienāds obligatoriskums. Šinī ziņā var runāt par augstākas pakāpes tiesiskām normām, augstākiem likumiem - pastāvīgiem likumiem u. t. t. Augstākiem likumiem ir tā priekšrocība, ka viņi var atcelt zemākas autoritātes izdotos likumus. Bet nekāda ziņa nevar būt tad stāvoklis, ka zemākas autoritātes izdots likums varētu atvietot augstākas autoritātes izdotu likumu. Tādēļ ir skaidrs, ka starp saeimas un ministru kabineta izdotiem likumiem ir liela starpība. Ministru kabineta šī panta kārtībā izdotie likumi nekāda ziņa nedrīkst nākt pretrunā ar saeimas likumiem. Ja arī starpsesiju laikā ministru kabinets patstāvīgi var izdot likumus, tad tomēr pēdējais vārds pieder saeimai.

Ja runā par likumu saturu, tad jāsaka, ka jau Aristotels savā politikā ir atzinis, ka likumam jābūt vispārīgam. Aristotelis saka: "Likumiem jābūt vispārīgiem, bet prakse griežas pie atsevišķiem gadījumiem".

Arī viņš, tā tad, atzīmē, ka likumdevējs nevar visu paredzēt un atsevišķos gadījumos izšķir tiesa. Ka visi likumi tiktu izdoti vienīgi no parlamenta no likumdošanas iestādes, - tas ir tikai ideāls, jo to nav iespējams izvest. Ja nemam vērā, ka likumdošanas iestādei jādarbojas galvenām kārtām ar likumu izdošanu, tad normalā gaitā likumdevēja iestādei jānodarbojas ar to, ka viņa attiecībā pret veciem likumiem izdod jaunus likumus, kas runā pretī veciem likumiem, - izdod "contra legem" (pret likumu). Bez tam arī likumdevēja iestāde regulē tās attiecības, kas iet garam veciem likumiem (praeter legem) - t. i. noteiktās attiecības, kas nemaz nebija paredzētas. Tikai retos gadījumos likumdevējs nostājas uz tāda viedokļa, ka viņš pastāvošas tiesības, pastāvošos likumus paskaidro, papildina. Patiesībā viņš tie leved tikai zināmu interpretāciju. Likumdevējs tad darbojas sakarā ar veciem likumiem (intra legem secundum legem). Tas patiesībā vairs nebūtu likumdošanas iestādes darbs. Likuma tulkosanu, interpretāciju vajadzēja atstāt citai iestādei, augstākai kasācijas iestādei.

Ja tagad pārejam uz to, ka arī valdība - izpildu orgāns - izdod likumus, tiesiskās normas, tad paceļas jautājums, vai tas ir viņas normalais darbs, uzdevums. Ņemot vērā valsts varas sadalīšanu viņai tas nebūtu jādarī, bet mēs redzam, ka viņa to tomēr dara. Ja pārejam uz to, ko valsts varētu darīt attiecībā uz likumu pieņemšanu un ko varētu uzskatīt par viņas normālo darbību, tad mums viņai būtu jāiztulko likumi, jāpieņemo likumi un tad viņa varētu rīkoties sva darbībā tikai likuma robežās un saskaņā ar likumu. Tā tad normalai valdības darbībai jābūt intra un secundum legem. Bet valdība var tikt nostādīta arī tēda stāvoklī, ka viņa nevar gaidīt likuma izdošanu no likumdošanas iestādes (starpsesiju laikā) un tad viņa pati izdod likumu, kas patiesībā runā pretī pastāvošam likumam. Šī lieta ir ne sevišķi vēlama, bet tomēr nepieciešama, ka valdība ārkārtējos gadījumos izdod likumus contra legem un praeter legem (regulē attiecības kas nav vēl paredzētas).

Nevajaga aizmirst, ka rīkojums nekādā ziņā nevar atcelt likumu. Bet šī starpība, kas ir ļoti raksturīga un viena no izcilus pazīmēm priekš konstitucionalās valsts, nav tik raksturīga priekš monarhijas, absolūtās valsts varas. Tur ir grūti atrast starpību starp rīkojumu un likumu, ko arī izdoš tas pats monarchs. Tur bieži likums tiek atcelts ar rīkojumu. Daži zinātnieki, starp tiem arī Korkunovs, mēģina pierādīt, ka starp likumu un rīkojumu nav nekādas starpības un tas viņam arī izdodas, jo pēc būtības tur nav nekāda starpība tādēļ, ka abos gadījumos autoritāte ir viena un tā pati.

Kas attiecas uz rīkojumu izdosanu, tad vajaga ņemt vērā to, ka rīkojumi var tikt izdoti no ministru kabineta divējādā veidā. Normālā kārtā būtu tā, ka likumdevējs pašā likumā ir paredzējis zināmu tiesību ministriem vai veirākiem ministriem izdot kādus rīkojumus, noteikumus. Ja runā par šo normālo kārtību, tad tā pazīstama zem d e l e g a c i j a s nosaukuma. Še tiek deleģētas, uzticētas zināmas tiesības izpildu organam. Likumdevējs nosaka tikai vispārējo likuma saturu. — Bet mēs redzam, ka likumdevējs var būt arī aizmirsis, vai arī iedomājies, ka likums ir pilnīgi skaidrs un tā var gadīties, ka likumā kaut kas ir neminēts, neskaidrs. Tādā gadījumā ministrs vai kabinets, kas, kā zināms, darbojas visu laiku, tiek nostādīts neveiklā stāvoklī. Tad kabinetam jāizdod jauns likums, jo ir gadījumi, kad dzīves apstākļi to prasa un nevar gaidīt uz jauna likuma izdosanu no likumdosanas iestādes. Te tad attiecīgs izpildu orgāns — ministrs vai ministru kabinets — izdod rīkojumus, instrukcijas pamatojoties uz to, ka viņam likums jāizpilda visleibāki, vienādā kārtībā.

LIKUMU KLASIFIKACIJA.

Pirmā no likumu klasifikācijām būtu tā, ka likumus sadala uz pamatlikumiem un vienkāršiem likumiem. Par pamatlikumiem tiek saprasti tie likumi, kas noteic valsts iekārta organizāciju, t. i. augstākās varas organizāciju — kāda organizācija pastāv attiecībā uz likumdosanu, izpildu varu un tiesu. Tā tie likumi noteic likumu dosanu, administrāciju un tiesu. Kas zinējas uz vienkāršiem likumiem, tad zem tiem tiek saprasti visi pārējie likumi, kas nepieder pie pamatlikumiem. Šī starpība starp pamatlikumiem un vienkāršiem pastāv visās valstīs. Bet ne visās valstīs ir vienāda juridiskā nozīme šim teikumam — tas viss atkarojas no tā, kādā ceļā likumi vispār tiek mainīti, grozīti, atjaunoti un kādā ceļā tas tiek izdarīts, ja ir runa par vienkāršo likumu izdosanu. Še daudzas valstīs pastāv liela starpība. Nonākam pie zināmas terminoloģijas. Te ir runa par t. s. e l a s t i g ā m (viegli maināmu) un n e e l a s t i g ā m konstitūcijām. Ja nemsim Anglijas piemēru, tad redzam, ka tur nav nekādas starpības likumu grozīšanā attiecībā uz pamatlikumiem vai arī vienkāršiem likumiem. Katrs deputāts var ienest grozījumus, kas pārmaina konstitūcijas noteikumus. Tā tad Anglijā, skatoties no f o r m a l ā viedokļa, nepastāv tāds sadalījums uz pamat — un vienkāršiem likumiem. Bet citur tas tā nav. Piem. Francijā. Tur konstitūcijas mainai tiek prasīts vispirms attiecīgs priekšlikums abas palātas atsevišķi (Francijā pastāv senāts un deputātu palāta) un ja abas palātas issekas, ka konstitūcijas pantu vajaga grozīt, tad šis jautājums tiek nodots nacionālajai sapulcei (abi nāmi kopā). Tikai tad, ja arī tagad priekšlikums iegūst absolūto balsu vairākumu, viņš ir izskirts. Jāizbrāda, ja franči vēl ioved prasību, ka jāizbrauc no Parīzes uz Versaļu. Tas saprotams, jo jābaidās no ārējiem iespaidiem. Starp citu jāizbrāda, ka attiecībā uz Franciju ir viens brūnots noteikums, kuru nedrīkst grozīt: par jautājumu attiecībā uz valsts republikanisko iekārtu nedrīkst nemaz debatēt. Tam tomēr ir maza nozīme, jo ja Francijā grozītos sabiedriskā doma, tad šim 1870. gada konstitūcijas pantam nebūtu nekādas nozīmes. Vispār, neviena konstitūcija nevar būt mūžīga.

Pie mums Latvijā attiecībā uz satversmes grozīšanu pastāv noteikumi (Satversmes 76. pants), ka konstitūcijas grozījumi

var tikt izvesti tad, ja sēdē piedalās vismaz divas trešdaļās saeimas locekļu. Tālāk, konstitūcijas grozījumiem jābūt pieņemtiem 3 lasījumos ar 2/3 balsu vairākumu. Tā tad jābūt klāt vismaz 67 deputātiem un par grozījumiem tad jābūt vismaz 45 balsīm. Attiecībā uz mūsu konstitūcijas dažiem citiem pantiem - 1., 2., 3. un 6. pantu - kas attiecas uz valsts formu, robežām u. c., tad tur tiek prasīts arī referendums, tautas nobalsošana. Kādēļ tas tiek darīts un kādēļ Anglija nostājusies uz cita viedokļa, tas vedams sakarā ar kultūrvēsturiskiem apstākļiem. Bet tomēr valdosa visur ir tā prasība, ka konstitūcija nedrīkst būt viegli grozāma. Vispār, arī vienkāršo likumu grozīšana pārāk daudz nav vēlama. Meksikā 32 gadu laikā ir bijusas spēkā 48 konstitūcijas. Un jūs zināt, ka tur Meksikā nekas labs nav nekad bijis. Tur ir mūžīgi tikai revolūcijas.

Atkarībā no likuma darbības vietas likumi sadalās uz vispārējiem likumiem (kas attiecas uz visu teritoriju) un uz vietējiem likumiem (tikai priekš kādas provinces, kādas valsts daļas). Protams, ka vispārējais likums darbosies arī tajā provincē, kam ir savi vietējie likumi. Šie jēdzieni, protams, ir relatīvi. Kas ir vispārējs, tas var arī būt citā ziņā vietējais. Te ir labs piemērs. Mūsu civillikumu (Baltijas provinci vietējie likumi) III daļa bij attiecībā uz Krieviju savā laikā tikai vietējie likumi, bet vispārējs likums attiecībā uz Baltijas provincēm. Pie mums tagad ir spēkā Baltijas provinci tiesība III daļa (izņemot Latgali). Ievērojot to, ka tagad lielāko daļu no teritorijas sastāda Kurzeme un Vidzeme, tad saprotams, ka Latgales likumi (Krievijas likumu X sējuma I daļa) priekš mums ir vietējie likumi. - Ņemsim citu piemēru: Kādi Bavārijas pasvaldības likumi ir vietējie likumi attiecībā pret visas Vācijas likumiem, bet šie likumi attiecībā pret Minchenes pilsētas likumiem ir vispārēji. Tā tad mums vispārējie likumi ir Baltijas provinci likumu III daļa, bet mūsu vietējie likumi ir Vidzemes zemnieku, Kurzemes, Latgales, pilsētu, miestu u. t. t. likumi, kam ir tīri vietējs raksturs, partikulāra nozīme.

Bez tam, mēs likumus vēl varam sadalīt uz vispārējiem un speciāliem, atsevišķiem. Vispārējie likumi attiecas uz visu tautu, visiem iedzīvotājiem. Še tā tad tiek uzsvērtas personas. Bet attiecībā uz speciālu likumu - te jāņem vērā, atsevišķu grupu, skiru, personu tiesības. Mums piem., ir likums, kas piešķir armijas virspavēlniekam generalim Balodim zināmu zemi. Te ir likums, kas attiecas uz vienu personu. Ja ņemam vērā šo sadalījumu, tad jāatzīnē, ka pastāv pie mums Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi. Vidzemes zemnieku likumi stājas spēkā 1860. g. 15. novembrī, bet Kurzemes zemnieku likumi 1867. g. 25. augustā. Var būt tirdzniecības likumi, kas attiecas galvenā kārtā uz tirgotājiem un rūpniekiem. Speciālie likumi tiek arī saukti par *privileģijām*, jo tie dod zināmas privilēģijas kaut kādai skirai. Šīs privilēģijas var savukārt sadalīt vairāk vai mazāk labvēlīgākās privilēģijas.

Jāņem vērā arī ir tāda lieta, ja valsts nokļuvusi ārkartējos apstākļos (kara laikā vai dumpja laikā), kur valsts vara ir spiesta atņemt pilsoniem viņu parasto brīvību, visas tās pilsoņu garantijas, kas viņiem ir normālā laikā. Ja šīs brīvības tiktu pielietotas arī tādos gadījumos, tad tas varētu novest pie katastrofas, pie sabrukuma. Tādēļ saprotams, ka Monteskjē māca, ka visbrīvāko tautu vēsturē ir bijusi tādi gadījumi, kad pilsoniem bijis jāatņem viņu brīvības. Agrāk uz dievu tēliem esot uzmetusi zināma segu, lai viņi neredzētu, kas tur notiek. Tas ir parasts, ka kara vai dumpja laikā atceļ normālos likumus un tiek dotas plāsmas tiesības izpildu orgāniem, zināmiem diktatoriem izdot citus noteikumus. Bet tāda parādība var pastāvēt arī normālā valsts dzīvē. Tā piemēram, kad pie mums kaut kādu laupīšanu vai taml. lietu dēļ tiek izsludināts karastāvoklis vai pastiprināta apsardzība. Bez tam jāatzīnē stāvoklis attiecībā uz robežjoslām. Tur pastāv pavisam citi noteikumi. Tam ir ļoti liela nozīme praksē un bieži nākas grūti izšķirt, ko darīt, vai piemērot vispārējo vai speciālo likumu. Pacēlas praktisks

jautājums - vai ar vispārēju likumu var atcelt kādu speciālu likumu? Parasti ar vispārēju likumu speciālu likumu nevar grozīt, bet to var tad, ja vispārējā likumā ir tiesi norādīts, ko vispārējais likums groza speciālā likumā. Tad jau vispārējam likumam būs attiecībā uz kādu pantu tāda speciāla nozīme.

LIKUMA IZCELSĀNĀS.

Pie likuma izcelšanās parasts atzīmēt, ka katram likumam ir jāiet cauri šādajām: likuma iniciatīve, likuma apspriešana, likuma apstiprināšana un likuma publicēšana. Jāsaka, ka tagad dažās jaunās konstitūcijās šī zinā tiek ienestas zināmas pārmaiņas. Piemēram, Igaunijas konstitūcija. Tur divi momenti trūkst. Viņiem trūkst apstiprināšanas un publicēšanas. Ja likums ir ierosināts (ierosinātāji var būt dažādas autoritātes) un viņš ir apspriests un pieņemts no Riigi Kogu (Igaunijas parlamenta), tad viņš ar to top jau par likumu. Valsts galvas apstiprināšanas šeit nav. Bet parasti, kad runā par likuma izcelšanos, tad jārekinājas ar četriem momentiem.

Likuma iniciatīvi var izsaukt dažādas jaunas materiālas parādības. Še ir darīšana ar to, ko tiku aizrādījis par tiesību avotiem materiālā nozīmē. Tas te izrādās būt vai nu zināma darba nozare, vai arī, ja rūpniecības attīstība spiež izdot jaunu likumu. Protams, ka likumu ierosināt var arī privātā ceļā. Kādā privatpersona var rakstīt par to un runāt, bet tam nav saistoša nozīme. Likuma iniciatīve tiek saņemta saistotā nozīmē, ja ierosinātājs ir oficiāla iestāde vai persona, kam šīs tiesības ir dota no paratlikuma. Tā jaņem Angliju, tad tur katrs parlamenta deputāts var ierosināt likumu. Bet ja nemsim citas konstitūcijas, tad redzam, ka šīs tiesības ir ierobežotas. Bet mēs redzam, ka šīs tiesības gadu no gada paliek plašākas - viņas tiek piešķirtas iestādēm vai personām. Mūsu satversmes 65. pants paredz, ka likumu ierosināt var valsts prezidents, ministru kabinets, saimnieciskā komisija, deputāti, viena desmitā daļa no vēlētajiem. Tā tad redzāt šīs institūcijas. Likuma ierosināšanu var saprast šādi: var būt tā, ka izteikts zināms princips un likumprojekta iestrādāšanu tad uzdev valdībai. Bet iniciatīvi var saprast arī tā, ka ierosinātājs iestrādājis projektu un iesniedz gatavā veidā, likumprojekta veidā. Bet lielāko daļu no likumprojektiem ierosina pats ministru kabinets. Francijā ap 80% no visiem likumiem tika ierosināti no ministru kabineta. Tas saprotams, jo ministru kabinetam pašam visvairāk darīšana ar dzīvi.

Likuma apspriešana redzam, ka tē ir divas oficiālas apspriešanas. Pirmā apspriešana ir ministru kabinetā un otrā ir parlamentā. Ja runā par apspriešanas veidiem, kas parasti parlamentā beidzas ar likuma korigējumiem un pieņemšanu, tad tas atkarājas no katras valsts likumdošanas sistēmas. Piemēram, mums ir darīšana ar vien-palatas sistēmu. Bet ja ir darīšana ar divām palatām, kā tās ir lielāko daļu valstīs, tad nu abas palatas atsevišķi to likumprojektu apspriež un likums var stāties spēkā tikai tad, ja abas palatas to pieņēmusas. Jāatzīmē, ka parasti abām palatām ir vienādas tiesības un tādēļ gadījumā, ja vienošanās nav panākama, likumprojekts vienkārši atkrīt.

Tagad, ja likums parlamentā ir pieņemts, tad nāk klāt atsevišķs moments - likuma apstiprināšana. Parasti likumus apstiprina valsts galva. Grieķijā tiesī tautas sapulcēs apstiprināja likumus. Konstitucionālā monarhijā ir darīšana ar to, ka valsts galvai ir noteicossais vārds. Tur monarham bija t.s. absolūtais veto tiesības. Tas ir parasti visās konstitucionelās monarhijās. Cits jautājums ir, vai šīs veto tiesības tiek izlietotas.

Piemēram, Anglijas karalim arī tagad pieder absolūtās veto tiesības, bet karalis tās pēdējo reizi izlietojis 1707. gadā, jo tajā brīdī viņš arī kristā, ja viņš tas izlietotu. To ir viens izņēmums -- Norvegija -- kur karalim ir tikai t. s. suspensīvās veto tiesības. Viņš atliek likuma spēkā stāšanos, viņš to atsūta atpakaļ parlamentā, norādot uz zināmu trūkumu. Suspensīvās veto tiesības parasti pieder valsts prezidentiem. Bet ja nu parlaments likumu pieņem otrreiz (Norvegijā tāpat), tad likums stājas spēkā, projekts top par likumu.

Latvijā valsts prezidentam ir suspensīvās veto tiesības. 71. pants paredz, ka 7 dienu laikā valsts prezidents to saeima pazīno un tad saeimai likums jāskata otrreiz cauri. Suspensīvām veto tiesībām nav sevišķas nozīmes.

Kas attiecas uz publisko tiesību, tad šis ir viens no svarīgākajiem agrāk pastāvējā uzskats, ka pilsoniem likumi vispār nebija jāzina. Pastāvēja t. s. slepenie likumi, kas tika pielietoti tikai tad, kad valsts varai tas bija izdevīgi un pilsonis to dabūja zināt tikai tad, kad viņš jau zem šī likuma gaita. Arī Krievijā agrāk tas tā bija. Tagad vēl Anglijā, šinī kultūrelā valstī, likuma publikācija netiek uzskatīta par obligatorisku. Tur likumi tiek darīti zināmi sesijas beigās. Ja likumus citē, tad viņus apzīmē ar karaļa vārdu, norādot datumu, nodali, pantu u. t. t. Piem. St. 6 Eduard VII nodala 11. datums.

Ir saprotams, ka nevar prasīt, lai likums tūlīt pēc izsludināšanas stātos spēkā. Jo sevišķi tas sakams par lielām valstīm. Tādēļ pastāv noteikumi, kas prasa zināmu laiku, lai varētu ar likumu iepazīties. Šī prasība pazīstama zem nosaukuma "vocatio legis". Pie mums tas laiks ir noteikts uz 14 dienām, ja pašā likumā nav noteikts cits laiks. Šis laiks tiek paredzēts tādēļ, lai likums nonāktu uz vietas un otrs -- lai varētu ar viņu iepazīties. Mums no Latvijas dibināšanas ir bijusi 3 laikmeti attiecībā uz vocatio legis. 1) 1918. gada 18. nov. -- 1920. gada 28. martam. Šinī laikā pastāvēja attiecība uz vocatio legis Krievijas likums: katrs jaunais likums stājas spēkā tad, kad viņš ir saņemts uz vietas, no vietas ārpus oficiālās lektādes. 2) Vēlāk mēs redzam, ka tiek izdots attiecīgs mūsu likums (1920. gada 15. marta likums), kas noteic, ka 7 dienas pēc likuma publicēšanas iespēšanas dienu neskaitot likums stājas spēkā. 3) Tāpat tagad mums pastāv likums, ka vocatio legis noteikts uz 14 dienām, ja nav noteikts cits laiks. Bet ir bijusi tādi gadījumi, kad likums stājas spēkā tūlīt pēc izsludināšanas. Likumus izsludināt var valsts prezidents ne agrāk kā 7 dienā un ne vēlāk kā 21. dienā. (Lūdzu šo laiku nesajaukt ar vocatio legis).

Man jāizbrāda, ka mūsu satversmes 75. pants nosaka sekošo: ja 2/3 saeimas locekļu prasa steidzamību, tad valsts prezidents nevar prasīt otrreizēju likumu caurskatīšanu. Patiesība ar to suspensīvās veto tiesības tiek aprobežotas. Šinī gadījumā valsts prezidentam ir tiesības publicēšanā no saeimas pieņemtais likums valsts prezidentam ir tiesības publicēšanu apturēt uz diviem mēnešiem tāpat, ja to prasa viena trešdaļa no saeimas, kas jāpazīno 7 dienu laikā, vai arī viena desmitā daļa no vēlētajiem.

Pie mūsu satversmes tālāk neapstāšos. Atzīmēšu tikai, ka mums ir demokrātiska republika, vēlēšanas vispārējās, vienlīdzīgās, atklātās, proporcionālas. Mums ir parlaments, Ministru kabinets atbildīgs saeimai, priekšā. Pastāv arī referenduma tiesības.

Mūsu konstitūcija stājusies spēkā 7. novembrī 1922. gada pl. 12. dienā.

Darījis kādas valsts likumos var pārņemt kādas citas valsts tiesību receptijas veidi. Svešas tiesības var tikt pārņemtas no valsts ar zināmu pavēli, kad tiek levests kāds svešs kodekss jādā veidā tika levests Napoleona kodekss attiecīgās valstīs. (Polija un c.). Tad Turcija pārņēma Šveices civilo kodeksu un padarīja to par savu nacionālo likumu. Bet var būt otra receptija, kuru var konstatēt visas valstīs t. s. uz u. a. l. a. receptija, kas

dibinas uz ierasu pamata. Uzualā receptijā kā piemērs noēder romiešu tiesības. Visas kulturelās valstis pamazām pieņēmusas romiešu tiesību principus ierasu ceļā.

Likuma darbība attiecībā uz vietu.

Likums tiek aprobežots, ka jūs dzirdējat, laika ziņā, bet arī no vietas. Mēs šo jautājumu par vispārējiem un vietējiem likumiem saprotam plašāki. Ja valsts ir suverēna, tad katrs pilsonis, kas dzīvo uz vienas teritorijas, ir padots vienas likumiem. Tomēr izejot no starptautiskām attiecībām zināmi izņēmumi tiek pielaisti, lai varētu pastāvēt starptautiskās attiecības. Citādi mums būtu ļoti daudzās sadursmes. Neviena valsts taču nevar pastāvēt izolēta un mēs redzam, ka tagad bieži vienas valsts pilsoni dzīvo otrā, daudz braukā un šīs attiecības tādēļ jānokārto. Te tādēļ pastāv t.s. veca statutu arā teorija, kas paredz, ka pēc attiecīgiem statutiem, likumiem, principiem katrreiz izskirt tādas attiecības. Tā piemēram, pie mums pilngadība ir noteikta uz 21 gadu, bet citās valstīs tas ir citādi. Vai jūs drīkstat pārdot zemi kādam austrieti, kas nav sasniegjis 21 gadu vecumu (Austrijā pilngadība skaitās no 21 gada)? Šie jautājumi tiek izskirti no starptautiskām privatām tiesībām. Tā ir ļoti komplicēta zinātne, kur seduras vienas valsts likumi ar citas valsts likumiem. Te ir klasisks piemērs 1691. gadā Viriches tiesā starp klauniem, brāļiem Braisiem, kas dzimuši angļi, bet Danijas pavalstnieki, izcēlies strīds ar oirka īpašnieku Vulfu. Strīds izcēlies sekoši: Līgums bij slēgts Parīzē taj laikā, kad brāļi Braisi atradās Frankfurtē-Vācijā, Vulfa dzīves vieta taj laikā bij Budapešta un kontraktam vajadzēja tikt izpildītam Brisele. Kur tagad sūdzēt? Izrādas, ka taj laikā īpašnieks dzīvo Virichē. Tā tad Viriches tiesā. Bet nu abas puses atsaucas gan uz Francijas, gan Beļģijas, Šveices, Vācijas, Anglijas, Ungārijas un Danijas likumiem. Bet jums jāzin, ja tiesness pienākums zināt ir tikai savas valsts likumus. Parasti tad lieta tiek izskirta pēc tiem likumiem, kur prasība tiek vesta (Šveicē). T.i. pēc principa l e g e s f o r i. Bet jūs saprotat, ka nostāties vienīgi uz šī leges fori principa būtu aplami un jāievēro arī izņēmumi, jāievēro citu valstu tiesības.

Publiskās tiesības, protams, teritoriālam principam ir lielākā loma. Kriminālos noziegumos pēc vēra tās valsts likumus, kur dzīvo attiecīga persona. Kas attiecas uz civilām tiesībām – tirdzniecības, tad protams, ka tirdzniecības attīstība prasa ievērot arī citas valsts tirdzniecības tiesības. Ja nemsim ģimenes tiesības, tad te, bez saubām, no svāra ir tās tiesības, kas pastāv attiecīgās personas dzimtenē. Attiecībā uz laulības likumiem arī pēc vēra dzimtenes likumu, pie kuras pieder attiecīga persona. Bet var jau arī notikt tā, ka mēs iedomājam kādu likumu, kas attiecināms arī uz ārvalstniekiem, t.i. visas Latvijas iedzīvotājiem. Piemēram mūsu laulības likuma 1. pants runā par Latvijas iedzīvotāju. Pie mums tā tad var arī salaulāt lietuviešus, bet pašā Lietuvā tiek atzīta vienīgi baznīcas laulāsana un tādēļ var būt tā ka Lietuva neatzīst Latvijā noslēgtas laulības. Cita valsts var neatzīt mūsu iekšējos likumus. Tāpat agrākā Krievijā bij no svāra tikai baznīcas laulāsana. Ārzemēs noslēgtas laulības netika atzītas. Te var iznākt bēdīgas lietas pie mantosanas tiesībām. Piem., laulības notikusias ārzemēs, bet vīrs nomirst Krievijā, tad sievai nav nekādu mantosanas tiesību! – Krievijas pilsonis – ebrejs bij slēdzis Afrikā laulību un pēc tam pieņēmis Latvijas pavalstniecību. Tagad vīrs nomirs un atstājis prāvu mantojumu. Vai laulība ir spēkā vai nē? Un tur cirkulē ap 20 miljonu naudas. Pēc Krievijas likuma laulība nepastāv. Bet kā pēc mūsu likuma? Ja tas Krievijā izdarīts līdz 20. novembrim 1917. gadā, tad arī pie mums tas ir spēkā. Mums ir iespējams atzīt šo civilaullību un tagad rodas kolīzijas. Mūsu likumā paredzēts, ka ketras laulības pilnspecība tiek apsprēsta no tiesas un izskirta.

Paliek vēl daži vārdi par statuāro teoriju. Lai gan pret šo teoriju tiek celti lieli iebildumi, tā tomēr vēl nav atvietota ar citu, jaunāku. Visā visumā viņa tiek atzīta sakarā ar tām starptautiskām attiecībām, kādas pastāv vienai valstij ar otru. Še tiek izteikti principi attiecībā uz personas stāvokli, mantām, dažādām saistībām. Še ir darīšana ar *statuta personalis*, *statuta realia* un *statuta mixta*, kas noteic personas stāvokli, lietas tiesības un beidzot saistības jeb obligācijas tiesības. Kas attiecas uz personas stāvokli, tad tas parasti tiek noteikts pēc dzimtenes likuma. Dzimtenes likums attiecināms attiecībā uz pilngadību, tāpat attiecībā uz laulību. (Dzimtenes likums - *lex domicilis*). Ja, piemēram, divās valstīs pilngadība tiek atzīta dažāda, tad katrreiz jāņem vērā tās zemes likums, kuras pilsonis ir attiecīgā persona.

Kas attiecas uz lietas tiesībām (*Statuta realia*), tad te no svāra ir tas, vai lieta ir kustāma vai nekustāma. Kustāmas lietas liktenis tiek izšķirts pēc tās zemes likumiem, kur dzīvo, kur atrodas lietas īpašnieks. Turpretim, ja runā par nekustāmu īpašumu, tad ņemot vērā, ka šo valdniecība, lietošana ir daudz komplicētāka, tiek ievērots tās zemes likums, kur atrodas nekustāmais īpašums. Ir mēģināts šinī lietā ievest citusodus. Starp citu starp Igauniju un Latviju pastāv konvencija, kura mēģināts nodot visas kustāmas un nekustāmas mantas citas valsts jurisdikcijai. Kustāmas lietas mēs varam nodot otras valsts jurisdikcijai un tas arī tiek darīts bet attiecībā uz nekustāmiem īpašumiem mēs esam nostādīti tāda pat stāvoklī, ka citas valstīs.

Tagad jautājums par līguma dažādām attiecībām, saistību attiecībām. Starptautiskās attiecībās tas ir jo sevišķi svarīgs, jo ar tām jums ir darīšana tirdzniecībā un rūpniecībā. Jautājums - kā tagad izšķirt strīdus? Še jāņem vērā divi pamatmomenti. Pirmais - kur panākta vienošanās vai noslēgts līgums. Parasti - un tas ir vienīgi pareizi - šis moments tiek spriests pēc tās valsts likumiem, kur līgums ir slēgts, kur notikusi vienošanās. Ja līgums tiek izpildīts citā valstī, tad nu jautājums - kā ir ar līguma realizāciju? Pie līguma realizācijas, ja ievēro dažādu valstu likumus, var tikt ielikts pavisam dažāds saturs, kā kvantitātes, tā arī kvalitātes ziņā. Še no lietderības viedokļa vienīgi pareizais ir tas, ka katrs strīds attiecībā uz līguma realizāciju tiek izšķirts pēc tās valsts likumiem, kur nolemts izpildīt šo līgumu.

Te jūs redzējat, kādas ir likuma attiecības pret vietu. No svāra ir tas, ka jāievēro kā katras valsts suverenitāte, tā arī starptautiskās tiesības.

Pāriesim pie jautājuma, kādas ir likuma attiecības pret personām. Šeit valda apmieram tie paši principi, kādus jās redzējat attiecībā uz teritoriju, vietu. Vispirms te jāreķinājas ar zināmas valsts suverenitāti. Ja zināmai valstij ir suverenitāte, tad tas nozīmē, ka visām personām, kas tur dzīvo, ir jāpārodas. No otras puses tomēr šī suverenitāte tiek ierobežota ar starptautisku principu. Ja apskatām vispār ārvalstnieka stāvokli kādā valstī, tad tagadējās kulturelas valstīs viņš pēc savas būtības ne ar ko sevišķi neatšķiras no valsts pilsona. Atšķirība pastāv tikai attiecībā uz politiskām tiesībām, kas ārvalstniekam netiek dotas. Agrāk tomēr tas bija citādi. Piemēram, senajā Romā ārvalstnieks skaitījās vispār ārpus likuma aizsardzības. Mēs tagad pret likumu esam visi vienādi (protams, tikai formāli), bet agrāk tas tā nebija. Ja runā par zināmiem izņēmumiem arī tagad, kas tiek pielikti no starptautiskā principa, tad te vispirms ir daudzas galvenām kārtām ar 3 kategorijām, kas atrodas tāda izņēmuma stāvoklī, vispirms īpatnējā stāvoklī atrodas ārvalstu galvas. Tie bauda katrā valstī eksteritorialitāti, un tas ir arī pilnīgi saprotams. Tāpat eksteritorialitāti bauda telpas, kur viņi apmetusies un arī viņu pavadoni. Ja tur izceļas kāds strīds, tad tomēr viņi nav padoti tās valsts jurisdikcijai, kur viņi atrodas. - Otra svarīga kategorija ir sūtniecības, diplomātiskās pārstāvniecības. Tās arī bauda eksteritorialitāti. Motīvs te ir tāds - lai ārvalstu pārstāvniecība pilnīgi neaprobežoti varētu aizstāvēt savas valsts pilsonus. Tagad mēs to citādi nemaz

nevaram iedomāties. Protams, ka ne visas personas bauda šo eksteritorialitāti. Še ir galvenām kārtām sūtnis pats, viņa ģimene, viņa ierēdņi, bet ierēdņu ģimenes vairs nē. Še tomēr ir darīšana ar fikciju, jo patiesībā teritorija nemaz nepieder citai valstij - tā ir tikai iedomāta citas valsts teritorija.

Trešā kategorija ir ārvalstu kara spēka, kas atrodas uz citas valsts teritorijas. Tā arī ir tāda grupa, kas nav padota vietējai jurisdikcijai. 1890 -os gados Vācija sūtīja savus karaspēkus caur Krieviju uz Kinu. Tas pats sakāms par karakugiem, kas atrodas svesas valsts ostā. Arī atklātā jūrā katrs karakugis padots tikai savas valsts jurisdikcijai.

Ļoti svarīgs jautājums ir likuma darbības attiecībā uz laiku, jo patiesībā likuma iesākums ir likuma beigas ir tie divi momenti, ar kuriem, izejot no dogmatiskā viedokļa, jo sevišķi jāreķinājas. Bija laiks, kad pastāvēja uzskats, ka likums stājas spēkā tikai tad, kad viņš jau no prakses, no pašas dzīves ir apstiprināts - savā ziņā no ierasu tiesībām apstiprināts. Sakarā ar šo pašu uzskatu pastāvēja arī līdzīgs uzskats par likuma darbības beigām: kad likums netiek vairs pielietots netiek apstiprināts no ierasu tiesībām - tad likums izbeidzies. Jūs tomēr pasi sapratīsit, ka tā to lietu nostādīt nozīmētu ievest lielu neskaidrību. Tad nevarētu zināt, kad likums stāties spēkā un kad viņš izbeidzies. Tagad šie uzskati atmesti un tas arī citādi nevar būt, jo tagad valdosome ir rakstiskie likumi, tā tad nevis ierasas. Ja ir darīšana ar rakstīgiem likumiem, tad saprotams, ka jābūt arī noteiktībai. Tā tad varam pieņemt vienīgi dogmatisko viedokli vispār, kad runā par likuma darbības iesākumu, tad zem tā saprot viņa spēkā stāšanos. Tāpat attiecībā uz likuma izbeigšanos - likums var tikt atcelts tikai ar jaunu likumu un šis moments ir savukārt noteikti nosakāms.

Vēl jautājums, kam ir lietderības nozīme. No svara ir tas, kad attiecīgie pilsoņi iepazīstas ar likuma saturu, jo mēs prasam, ka neviens no var atrunāties ar likuma nezināšanu. Še patiesībā pastāv divas sistēmas. Viena sistēma nostāda jautājumu tā - ir bijis pietiekami laiks, lai visi pilsoņi varētu būt jau ar likuma tekstu iepazīnušies. Otra sistēma ir tā, kas reķinājas ar zināmu faktisku iespēji iepazīties ar likumu. Tad visa valsts teritorija tiek sadalīta vai nu koncentriskos riņķos, vai arī pēc faktiskā likuma teksta saņemšanas datuma, kā tas ir bijis Krievijā. Koncentriskos riņķos sadalīt - tādu sistēmu redzam Francijā. Bet se var būt liela starpība starp to laiku, kad likumam jābūt spēkā un praksi, kad ar likumu patiesībā ir iepazīnušies. Se var būt dažādas nejausības, kas var aizkavēt iepazīšanos ar likumu. Mēs tikai varam pieņemt, ka zināmā momentā visi ir iepazīnušies ar likumu - tā ir fikcija. Vispirms taču jau mums ir pietiekos daudz analfabetu, otrkārt - visiem jaunie likumi nav pieietami.

Tagad jautājums - kāda no šīm sistēmām ir labāka? Protams, ja nemam vēlā tehnikas attīstību - tirdzniecību, rūpniecību, ātro satiksmi - tad būs labāk, ja likums stājas spēkā vienā momentā visā valstī. Ir nelietderīgi, ja viena valstī darbojas vairāki dažādi likumi. Tomēr jāievēro arī pretejs uzskats. Jo sevišķi agrāk Krievijā redzējām, ka valsts teritorijas lieluma dēļ nebija iespējams citādi. Tur likums stājas spēkā tikai tad, kad oficiālais izdevums - likumu krājums nonācis oficiālā iestādē. Parasti gubernas vēstnesī likums tika no jauna iespiests

un izsūtīts pa aprinķi. Ja aprinķa valdē saņemts attiecīgais likums, tad viņš stājas spēkā. Tā ir netikai prezumcija, bet fikcija.

Kas attiecas uz momentu, kad likumam jāstājas spēkā, tad redzam ļoti dažādus termiņus. Piemēram, ja nav paredzēts cits laiks, ir paredzētas 12 dienas. Tāpat Vācijā, Norvegijā - 28 dienas, Austrijā (Vecā Austrijā) - 15 dienas, Holandē - 20 dienas, Beļģijā - 10, Dānijā - 6 dienas. Ja stājas spēkā vesela jauna tiesību sistēma, tad ir vajadzīgs lielāks "vocatio legis" - lai visi varētu ar viņu iepazīties. Piemēram, Vācija izstrādāja savu civilo kodeksu 1894. gadā, bet viņš stājas spēkā tikai pēc 6 gadiem - 1. janvārī 1900. gadā, vācijas atsevišķas valstīnās darbojās dažādi kodeksi un tādēļ bij grūti pāriet tūlīt uz jauno kodeksu. Tas pats arī attiecībā uz mūsu konstitūciju, kas pieņemta 1922. gadā 15. februārī, publicēta 1922. gada 20. jūnijā, bet ir spēkā no 7. novembra 1922. g. plkst. 12. dienā.

Tāpat attiecībā uz mūsu sodu likumiem. Piemēram ir spēkā Krievijas 1905. gada 22. marta sodu likumi. Ar šiem likumiem stāvoklis bija tāds, ka viņi bij gan izstrādāti, pieņemti, bet nebija vēl spēkā. Spēkā bija tikai divas daļas, kas runāja par pārkāpumiem pret reliģiju, arī keizarkārto namu (Ugolovnoje uloženiye). Šie sodu likumi attiecībā uz Poliju un Lietuvu stājas spēkā tikai okupācijas laikā ar Hindenburga palīdzību. Viņš jau agrāk bij dzirdējis, ka Krievijā ir pļass likumu krājums, kas te vēl nav spēkā. Līdz tam visā Krievijā pastāvēja ļoti slikti, veči 1825. gada likumi - kauzistiski likumi. Tagad, no Latvijas viedokļa - arī 1905. gada likumi ir novecojušies, bet toreiz viņi tika atzīti par labiem no visas Eiropas. Interesants vocatio legis ir attiecībā uz Šveices civilkodeksu, kas izdots 10. decembrī 1907. gadā un sastādīts no prof. Hubera. Šis kodekss stājas spēkā ar 1. janvārī 1912. g. Te arī ir saprotamā iemesli. Šveice sastāv no 22 kantoniem (Patiesība no 25, jo no šiem 23 trīs ir puskantoni sadalīti). Katram kantonam ir savs kodekss. Tādēļ jauno kodeksu vajadzēja ievest pakāpeniski.

Ja runājam par likuma darbības izbeigšanos, tad mums jāreķinājas ar tiem mērķiem, kadus spraudis likumdevējs. Likumdevējs, piemēram, var izdot likumu, kam jāpanāk zināma noteikta darbība tikai vienu reizi. Tad līdz ar darbības izbeigšanu, izvešanu likums automatiski izbeidzas.

Tālāk, redzam, ka likums var izdot uz zināmu laiku - pagaidu likumu. Bet lielāko daļu pagaidu likumos jūs termiņu neatradīsiet, cik ilgi viņš ir spēkā un tad nu dažādu valstu praksē (Vēsturnieku pravila - Krievijā) jūs konstatējat, ka neviens nezina nedomā šos pagaidu likumus grozīt vai arī atcelt. Vispār, likumdevēja uzdevums, izdot jaunās normas, ir arī domāt, ka viņš izdod normas uz visu laiku.

Svarīgs princips, kas jāņem vērā, ir tas, ka likumam nav atgriezeniska spēka, - jaunais likums nevar tikt attiecināts uz tām attiecībām, kas ir nodibinājušās priekš šī likuma izdošanas. Šis princips bieži tiek uzsvērts romiešu tiesībās: Lex ad praeteritum non valit, (Likums uz iepriekšējo neattiecas).

Pastāv princips, ka likumdošanas iestādes, administratīvo un tiesas iestāžu darbība ir stingri atdalīta. Tomēr pastāv tāda absolūta teze, ka likumdevējs var šo principu pārkāpt: t. i. attiecināt jauno likumu uz pagātni, tikai izejot no lietderības prasības. Bet parasti nav vēlama, ka likumdevējs dod likumam atgriezenisku spēku. Tomēr likumdevējs ir spējīgs un priekš viņa šim principam, ka jaunam likumam nevajaga piedot atgriezenisku spēku, nav juridiskas saistības. Viņš var visu darīt: atcelt likumus, izdot jaunus u. t. t. Likumdevējs tiek aprobežots tikai tik tālu, cik viņam zināmas lietas nav fiziski iespējams izvest - attiecībā uz dabas likumiem. Jāņem vērā, ka nav lietderīgi nostādīt pilsonus tāda stāvoklī, ka viņi nezinātu, vai viņu darbība arī vēlāk būs likumīga, vai ne. Tad pilsoniem nav nekādas drošības par savu darbību. Bieži pret to tiek grekots un caur to arī pilsonos, tiesiskā sajūta tiek satricināta. Otrkārt: likumdevējs tāda gadījuma bieži var nonākt tāda stāvoklī, ka viņš nevar realizēt savu likumu. Piemēram, viņš atzīst kaut ko, kas līdz šim nav bijis noziegums, par noziegumu un to attiecina uz 10 gadiem atpakaļ. Tad likumdevējs bieži to nevarēs realizēt, jo daudz no vainīgiem būs aizceļojuši, miruši u. t. t.

Tā, piemēram, Francijas revolūcijas laikā bij izdots likums (1792. g.), kas atcēla mantosanas tiesības. Šis likums tika attiecināts uz 5 gadiem atpakaļ. Protams, ka tos mantojumus navareja vairs nostādīt tā, kā tas bija 5 gadus atpakaļ. Vēlāk Francijas revolūcijas laikā tika izdoti akti, kas noliedza piedot likumam atgriezenisku spēku.

Ja kultūras attīstībā nonākam pie sadursmēm ar veciem likumiem, kā piem., attiecībā uz dzimtbūšanu, verdzību u. t. t., tad te likumam ir jāpiedod atgriezenisks spēks, bet visā visumā tas jādara pēc iespējas maz. Agrāk cilvēks tika uzskatīts kā lieta (Res). Protams, ka tas jāatmet.

No svāra ir tie stāvokļi, kādus var ienest likumdevējs tajā laikā, kad tiek pārgrozīti sodu likumi, vispār, uzskatī par noziegumiem. Te jūs redzat, ka dazi darījumi, kas tika atzīti par noziegumiem, par tādiem vairs neskaitās un savukārt nāk atkal jauni noziegumu veidi klāt. Piemēram, kāda lieta ir tiesā. Attiecīgais darījums agrāk tika uzskatīts par noziegumu, bet no jaunā kodeksa vairs nē. Ja lieta atrodas jau izmeklēšanas stadijā, tad jautājums - vai sodīt vai nē? (Piemērot veco vai jauno kodeksu?). Še pastāv domstarpības. Jums tas būs skaidrs, ja jūs nemsit vērā jautājuma principiālo pusi. Še krīt svarā divi momenti: 1) kad šis noziegums izdarīts un 2) kad lieta nāk tiesā, tiek uzlikts sods. Izejot no dogmatiskā viedokļa, ka jāreķinājas tikai ar valstī spēkā esošiem likumiem, būs jāpiemēro vecais kodekss. Bet vai tas ir loģiski pareizi? Nekādā ziņā nē. Ja no jaunā kodeksa tāds darījums netiek atzīts par noziegumu, tad taču par to vairs nevar sodīt. Uz dogmatiskā viedokļa ir nostājies vecu kriminalais kodekss. Te, tā tad, var pastāvēt domstarpības, un stāvoklis var būt trejāds:

1) jaunais likums atzīst kādu darījumu par noziegumu, kas līdz šim netika par tādu atzīts. Tad saprotams, ka uz pagātņi nekādā ziņā nevar attiecināt jauno kodeksu. Nevar piedot likumam atgriezenisku spēku un padarīt visus, arī agrākos, darījumus par noziegumiem. Tas nostādītu pilsonus neciesamā stāvoklī.

2) Jaunais likums atceļ sodu par darījumu, kas līdz šim tika uzskatīts par noziegumu. Kā tagad būs? Šinī gadījumā tiek pielietots jaunais kodekss. Tā tad likumam tiek piedots atgriezenisks spēks izejot nonhumanitāriem principiem: nevar taču sodīt cilvēku par to, ko pati valstī pēdējā laikā ir atzinusi par atļautu. Šie divi momenti ir samērā vienkārši.

3) jaunais likums maina sodu - vai nu pazemina, vai arī palielina. Šis gadījums ir jau izsaucis daudz strīdus. Te tagad jautājums tiek arī dažādi izskirts un pie tam izejot no humanitāriem principiem: tajos gadījumos, kur jaunais likums paredz sodu mazāku, tiek piedots atgriezenisks spēks, bet pretējā gadījumā nē.

Tā redzam, ka nonākam pie t. s. likumu kolizijām - kur jaunais likums saduras ar veco. Grūtības rodas tādēļ, ka nav neviena likumdevēja un arī nebūs, kas visus gadījumus paredzētu un te tādēļ var pietikt tikai no teorētiskas puses. Tas tiek darīts tiesību teorijā. Valdosa tiesību teorija ir tā, kas civilas lietas skir t. s. labi iegūtas tiesības (Wohlerworbenen Recht) no tām tiesībām, kas ir tikai kā vienkārši gadījumi, cerības. Jūs varbūt varētu gūt zināmas labums no attiecīgas tiesības, bet jūs vēl neesat viņas ieguvusi. Attiecībā uz šīm vienkāršām varbūtībām, cerībām tiek pielaists, ka likumdevējs var piedot atgriezenisku spēku. Likumdevējs, protams, var darīt visu, bet viņam jāreķinājas ar tautu. Ta tad attiecībā uz šiem gadījumiem (Blosse Hoffnungen) likumdevējs var piedot atgriezenisku spēku, bet attiecībā uz tām tiesībām, kas likumīga kārtā iegūtas pamatojoties uz agrākiem likumiem - tur nav vēlams, ka likumdevējs atceļ šīs tiesības. Kā jums patiktu, ja jūs būtu izpelnījusi pensiju un uzreiz jums to atņemtu. Tagad arī pie mums maksā pensijas visiem Krievijas pensionāriem. Vācijas konstitūcijas 129. pants runā par labu iegūtām tiesībām un saka: Die wohlerworbenen Rechte der Beamten sind unverletzlich. Kādēļ tas ieviests konstitūcijā, tas izskaidrojams ar to, ka Vācija pārgāja no monarkistiskā iekārtas uz republikanisko. Ieredņi baidījās, ka viņiem varbūt pensijas vairs

nemaksās. Tē ta tad no pamatlikumiem tiek nodrošināts ieredmē stāvoklis. Interesanti ir ar Elsas-Lotringiju. Tur savā laikā vācieši maksāja pensijas franču ieredmē, kas kalpoja pret Vāciju un tagad atkal franči maksā pensijas vāciešiem, kas kalpojusi pret Franciju. Tas tika ievērots no abām valstīm.

Ja ir darīšana ar diviem likumiem un jūs nezina, kādu pielietot, tad parasti tiek pielietots jaunais likums un tas diezgan pareizi izteikts romiešu tiesības principā: vēlākai likums pārvalda agrāko likumu.

Savā laikā tiku runājis par dažādiem panēmieniem dabas zinātnēs un citās zinātnēs. Aizrādīju rī uz dažādu hipotēžu nozīmi. Hipotēzēm ir liela nozīme arī sabiedriskās zinātnēs. Še patiesībā ir darīšana ar tādu konstruktīvu līdzekli, kas piepalīdz noskaidrot dažādas parādības labāki. Tas dod iespēju ievest mākslīgā ceļā noteiktību mūsu attiecībās. Jāsaka, ja salīdzināsim dabas zinātnu hipotēzes, kuras sodien ir vienas un rītu citas, tad juridiskiem konstruktīviem līdzekļiem ir pastāvīgāka nozīme, jo nevajaga aizmirst, ka mums ir darīšana ar normatīvu zinātni. Juristi, likumdevējs var noteikt zināmus konstruktīvus līdzekļus, viņu būtību ievest kodeksos un ar to tā lieta ir saistīta uz ilgāku laiku. Še mums ir darīšana ar t.s.

ABSTRAKCIJĀM, PREZUMCIJĀM UN FIKCIJĀM.

Ja vispirms apstāsimies pie fikcijas, tad te mums ir darīšana ar neesošo fakta atzīšanu par esošu. Še ir noteikti darīšana ar tādu lietu, kas nav reāla. Par fikciju var saukt arī normu, kas par esošu tādu faktu, kas patiesībā nav bijis. Mums ir daudz tādas normas, par kurām mēs zinām, ka tur nav nekādas realitātes. Tas tomēr tiek atzīts par esošu, jo dod iespēju uzlabot mūsu attiecības un ievest zināmas labvēlības. Piem. eksteritorialitātes princips. Saprota, ka franču sūtniecība nebūt neatrodas uz franču teritorijas, bet mēs to atzīstam par esošu faktu. Šī fikcija ir ieviesusies mūsu tiesību sistēmā un ar viņu jārekinājas.

Tālāk, klusuciesana esot piekrišana. Bet ne katrreiz. Ja jūs pastaigāties pavasarī ar savu rentnieku pa laukiem un neko par viņu palikšanu nerunājat, tad viņš var gan teikt, ka jūs esat apmierināts un viņš var palikt. Bet ne katrreiz klusuciesana ir piekrišana. Ja jūsu draugs jums teiks: "Klausies, aizpumpē man 2000 rubļus" un ja jūs cietīsiet klusu - vai tad tā arī būs piekrišana? Tacu nē. Ja jūs kādai savai koleģei uzreizi teiksat: "Es tevi mīlu" un ja viņa kaunīgi nolaidīs acis, tad tā gan būs piekrišana. Tādēļ ne katrreiz ir labi ciest klusu. Še, tā tad, darīšana ar tādu konstruktīvu līdzekli. Pie romiešiem bija tā: ja kāds romietis krita gūstā, tad viņš bija vergs un arī lieta - viņam nebija nekādas mantas un arī nedrīkšteja būt. Viņa manta piekrita valstij. Bet tad Kornelijs izdeva t.s. Lex Cornelia, kas pielaiž tādu stāvokli, ka gūstā esošais romietis nav vēl atradies ienaidnieka varā. Patiesībā viņš bija vergs, bet šī jaunā fikcija deva viņam iespēju pēc atgriešanās mājās skaitīties par tādu, kas nekad nav gūstā bijis, saņemt mantojumu un t.t.

Otrs konstruktīvs līdzeklis ir prezumcija. Še ir darīšana ar varbūtēja fakta pieņemšanu par pierādītu. Jūs arī varat atrast daudz tādas normas, kas pēc savas būtības ir prezumcijas. Pirmā prezumcija ir tā, ka neviens nedrīkst atrunāties ar likuma nezināšanu. Tas tikai ir varbūtējs fakts un mēs labi zinām, ka lielākā daļa faktiski arī nezina likumus. Jāaizrāda, ka mums ir darīšana ar divām prezumcijām:

Praesuntio juris un praesuntio juris et de jure. Attiecībā uz pirmām prezumcijām - likumdevējs izdod zināmu normu, bet viņš pielaiž arī pretpierādījumu. Jūs varat apgāzt to domu, principu, ko ir izteicis. Turpretī otrā gadījumā nekādi pretpierādījumi netiek pielaidīti. Piemēram, mūsu civilkodeksa 134. pants paredz, ka kāds dzimst ne

agrāk kā 182 dienas pēc laulības noslēgšanas, tad viņš tiek atzīts kā laulībā dzimis. 155. pants saka: ja kāds dzimis ne vēlāk par 10 mēnešiem pēc laulības izbeigšanas, tad viņš tiek atzīts kā laulībā dzimis, bet viņš dod iespēju pievest arī pretpierādījumus - ja pieved citus slēdzienus. Bet attiecībā uz praesumptio jurid et de jure mūsu civilkodeksa 165. pants nosaka: kas dzimusi 10 mēnešus pēc laulības izbeigšanas, tiek atzīti par ārļaulībā dzimusiem. Te pretpierādījumu pievest ir pilnīgi izslēgts. Še ir konstruktīvs līdzeklis, kam milzīgi liela nozīme mantosanas lietās.

Tāpat attiecībā uz bezvēsts pazudušiem: Pēc Baltijas provinču tiesību III daļas viņi skaitās kā dzīvi līdz 70 gadu sasniegšanai. Še ir darīšana arī ar prezumciju, jo mēs tikai pieņemam, ka attiecīgā persona var vēl būt dzīva.

No juridiskām prezumcijām noteikti jāatskir tā sauc. faktiskās prezumcijas. Tie ir zināmi slēdzieni, ko tiesnesis var taisīt loģiski un uz pievestu faktu pamata, kas viņam ir zināmi. Parasti se ir darīšana ar t. s. alibi: ja apvainotais pierāda, ka viņš nozieguma pastrādāšanas momentā atradies pavisam kur citur. Tas ir pierādījums, kur ir darīšana ar faktiem, ar lieciniekiem, bet tie nav saistīti priekš tiesneša. Viņš rīkojas pēc savas sirdsapziņas un pārlicības. Še ir darīšana ar faktisku prezumciju, bet ne formālu prezumciju, kas ievietota attiecīgās normās.

A b s t r a k c i j a jāatskir no fikcijas. Še ir darīšana ar tādu tīri priekšstādījumu, iedomu (Vorstellung) kas izceļas dažas konkrētas normas zem kāda vienāda redzes stāvokļa, vai arī attīstot no dažādām konkrētām normām vispārēju tipu. Še ir darīšana ar vairākām konkrētām normām, kurām ir kautkas līdzīgs. Jūs to līdzīgo izceļat, apvienojat un tadā kārtā dabūjat zināmu vispārēju tipu par šiem konkrētiem gadījumiem. Piemēram, mums ir darīšana ar pirkšanu un pārdošanu, dāvināšanu, maiņu. Ja mēs tos analizējam, te ir zināmas saistības tiesības, līgumi - un pēcāk varam nākt pie tā tipa, kuru varam saukt par atsavināšanas līgumu. Tas ir vispārējs tips, kas sadalīšies uz konkrētiem gadījumiem. Tiesību teorijā visvairāk tiek pielietots abstrakcijas paņēmieni. Mēs apskatām to vispārējo no tiesību zinātnes un tad pielietojam abstrakcijas paņēmieni.

No liela svāra ir arī tas konstruktīvais līdzeklis, kas pazīstams zem nosaukuma **s i l o g i s m s**.

Tur ir darīšana ar trim tādiem teikumiem. Tas ir tāds loģisks paņēmieni. Tur ir leelā premise, mazā premise. Lielā premise attiecas uz tiesību zinātnei - tās būtu tās tiesiskās normas, bet mazā premise ir tas faktiskais, kuru jūs analizējat un tad beigās vēl ir slēdziens, ko jūs taisāt uz savas pārlicības pamata izejot no lielās un mazās premises saistības. Šis slēdziens ir tas sods vai vispār spriedums. Pie tam se ir darīšana vispirms ar juridisko jautājumu - **quescio juris** - un **quescio facti** - tas faktiskais jautājums, ar ko jums nāk darīšana. Patiesībā še ir tikai tāds loģikas paņēmieni, kas pazīstams zem vārda **silogisms**.

KODIFIKACIJA UN INKORPORACIJA.

Jūs jau zināt, cik milzīgi daudz katrā valstī sakrājas likumu vienas pakāpeniskā attīstībā. Atceraties beļģu zinātnieka Pikara mēģinājumu sakārtot likumus. Otrs - dažādos laikmetos izdotie likumi bieži nonāk pretrunā viens ar otru. Bieži likumdevējs nezina, kas atcelts ar jauno likumu. Tas praksē rada lielas grūtības. Jaunais likums var būt nepilnīgi izstrādāts un tad jāfriežas pie vecā likuma. Tagad gan pēdējā laikā jūs varat redzēt, ka pie katrā jaunā likuma ir pateikts, ko viņš atceļ, bet dažreiz ir tā, ka vecais likums ir atcelts, bet jauna nav. Tur atkal lielas galvas sāpes. Tādēļ ir nepieciešami likumus sistematizēt. Domstarpības te tikai pastāv ieks tam - vai lietot t. s. kodifikāciju vai arī inkorporāciju.

Inkorporācija ir vienkāršāka, jo tas nozīmē to, ka nekas jauns netiek ieviests - tiek tikai publicēti likumi atkārtojot viņu tekstus, kā likumdevējs viņus ir pieņēmis. Bet patiesībā tur nekādas pretrunas netiek novērstas. Še nav nekas cits, kā tikai likumu hronoloģisks sakārtojums, pēc izdošanas laika.

Cita lieta ir, ja mēs runājam par kodifikācijas raksturu. Kodifikācija netikai veido likumu ārējo formu un viņus apvieno, bet arī iedzīlinaslikumu saturā. Kodifikācija novērs pretrunas un ņem vērā arī citu valstu likumus, izstrādā apvienojamas normas, kurām par pamatu ir konkrētie likumi. Tālāk kodifikācija ņem vērā arī zinātnieku aizrādījumus, daļai ierasu tiesības. Tā tad principā ņem vērā daudz kas tāds, kas palīdzētu jauno likumu izveidot labāku. Jāatzīmē, ka tiesās tagad lieto vienmēr tikai kodificētos krājumus. Kodifikatori arī ir tikai cilvēki un tādēļ ir saprotams, ka nereti kodificētais likums ir ne gluši tāds, kādam viņam vajadzētu būt pēc viņa pirmavotiem. Tad bez kodificētā krājums grūts arī pie atsevišķiem likumiem. Tādēļ pie kodifikācijas darba jāstrādā gadiem ilgi un ļoti uzmanīgi.

Varētu definēt sekoshi zem inkorporācijas sistematizāciju, kad sastādītājs maina tikai formu, bet ne likuma saturu. (Anglijā to sauc arī par konsolidāciju).

Zem kodifikācijas saprot to, ka kodifikators var mainīt netikvien ārējo formu, bet arī saturu. Pēc vairāku zinātnieku un valdosa uzskata kodifikācijas rezultāts ir jauns likums un tas tādēļ, ka kodifikators ņem vērā arī dažādus ārpus konkrētā likuma faktorus.

Ja pārejam pie jautājuma, ar kādiem kodeksiem mums ir darīšana, tad vispirms mums jāiepazīstas ar bijušās Krievijas likumiem. Tas tādēļ, ka mēs esam bijusi viņas province un pilnīgi saprotams, ka Latvija atdaloties novarēja radīt vienā dienā visus likumus jaunus. Mums jāreķinās netikai ar pozitīviem likumiem, kas pastāvēja Krievijā (Tas bija t.s. "Svod Zakonov" - Krievu likumu kopojs 16 sējumos), bet arī ar tiem vēsturiskiem materiāliem, no kuriem šis krievu kopojs izcēlies.

Ja piegriezami pie Krievijas kodifikācijas darba, tad jāatzīmē tas, ka savā laikā centās panākt Peteris Lielais. Viņš gribēja apvienot visus Krievijas likumus vienā kodeksā. Šis darbs viņam tomēr neizdevās. Tas pa daļai izdevās Nikolajam I, kas to bija uzdevis izcilus zinātniekam Speranskim. Viņam vajadzēja sastādīt tādu kopojsu, kurā ietilpsu visi spēkā esošie likumi. Speranskis bij spiests paprieks svākt kopā visu materiālu, ko viņš arī izdarīja. Viņš savāca visus likumus sākot ar 1613. gadu - sākot ar Alekseja nolīgumu (Uloženije Alekseja Nikolajevice). Ja apskatām šo milzīgi lielo Speranska darbu - t.s. "Polnoje Sobranije Zakonov" (Pilnīgais likumu krājums), - tad redzam, ka viņš sadalās uz trim daļām. Pirmā apņem 25 sējums (1649 - 1825. g.). Otrā daļa apņem 55 sējums (1825 - 1881. g.) un trešā daļa apņem Aleksandra III un Nikolaja II valdības laikā izdotos likumus. Še, tā tad, darīšana ar izdevumu, kura turpināšana apturēta ar revolūciju. Šis ir tas milzīgais likumu kvantums, ar ko jāreķinās tādos gadījumos, kur kāds likums, kas ievietots Krievijas likumu 16 sējumos, izsauc neskaidrību. Šajā milzīgajā darbā daudz ko sastopam tādu, kas būtu pavisam nevajadzīgs. Tur likumi izdoti kā rīkojumi atsevišķiem gadījumiem. Šiem likumiem nebija īsta likuma veids. Vēlāk tikai Speranskis stājās pie tā darba, ka viņš no visa šī milzīgā krājuma izvilka tos pozitīvos likumus, kas ir spēkā (1812. gadā). Tā pamazām izcēlās tie 16 sējumi, kuriem prieks Krievijas bij aktīva likuma nozīme. Lai varētu atrast katru likumu savā pirmajā veidā, tad pie katra likuma bij apakšā atzīmēti burti: p.s. (polnoje sobranije), sējums, nodaļa u. t. t.

Krievijā sākot no 1865. gada tika izdots t. s. "valdības likumu un rīkojumu krājums" -- "Sobranije zakonoveni i rasporjaženi pravitelstva". Pacēlas jautājums kādēļ tad vajadzīgi tādi paraleli izdevumi? Tas tika darīts tādēļ, ka nāca klāt jauni rīkojumi. Šis izdevums bija starpība vispirms attiecībā uz pilnīgo likumu krājumu. Te likumi tika publicēti pēc viņu apstiprināšanas momenta, bet "Sobranije zakonoveni i rasporjaženi pravitelstva" (1865.) -- likumi bij sakārtoti pēc viņu spēkā stāšanās. Ja jautā, kādam no šiem krājumiem lielāka nozīme praktiskā dzīvē, tad, bez šaubām, no lielāka svara mums ir tas moments, kad likums stājas spēkā. Pats par sevi saprotams, ka ar katru gadu pie šiem 16 sējumiem nāca klāt papildinājumi un tādēļ jūs varet atrast t. s. "Dopolnenije svoda zakonov". Šie papildinājumi iznāk apvienoti par vairākiem gadiem (Piem. 1905-1915.).

Ja runā par Krievijas likumiem, tad jāatzīmē, ka bez sacītiem likumiem mums ir spēkā vēl Krievijas kara likumu kopojums # "Svod vojennich postanovlenii" no 1869. gada, kas iznācis pavisam 2. sējumos. Tālāk, pie mums ir spēkā jūras likumu krājums no 1886. gada -- 16 sējumi -- "Svod morskich postanovlenii".

Tālāk jāairāda, ka pa Krievijas pagaidu valdības laiku (Kerenska valdības) tika izdoti vairāki t. s. "Pagaidu valdības noteikumi" -- "Postanovlenija vremennavo pravitelstva" -- 1917. gadā. Tie arī attiecībā uz mums ir spēkā.

Starp citu jāairāda, ka tieslietu ministrija ir izdevusi ne visus likumus, bet tas, kas attiecās uz Latviju un kam tagad Latvijā ir pozitīva likuma nozīme. Tieslietu ministrija šos likumus izdevusi specialā izdevumā, kur krievu valodā ievietoti visi šie likumi.

Krievijas "Svod zakonov" priekš mums nav vairs tik liela nozīme -- viņa nozīme ir pa daļai jau tikai vēsturiska, jo mūsu jaunā iekārtu daudz kas grozījies. No svara priekš mums ir tikai daži sējumi. Tā piemēram, no svara ir pēdējai -- 16. sējums, -- kur ievietoti tiesas iekārtas likumi, civilais process, kriminālais process, notāra likums -- visi tādi, kas pie mums ir aktīvi un ar ko mums jāreķinājas. Tāpat pie mums ir spēkā 15. sējums, kas pārstrādāts 1925. gadā, vēl jāatzīmē 10. sējums. Tur pirmā daļā ir Krievijas civillikumi, kas vēl Latvijā ir spēkā. Otrā daļā ir mēriecības un trešā daļā ir zemes ierīcības likumi. Kas attiecas uz citiem sējumiem, tad pirmā sējumā priekš mums nā svara ir senāta satversme. Šī sējuma pirmā daļa ir senāta pamatnoteikumi, bet otrā daļā vēl par ministrijas iekārtu. Otrā sējumā mums ir no svara personas nolīgumi, kas tagad gan ir papildināts, bet tomēr tur atrodam to pamatu.

KĀDAS ATTIECĪBAS IR BIJUSĀS KRIEVIJAS LIKUMIEM AR LATVIJAS VALSTI?

Vispirms šē darīšana ar to principu, ka jaunā valstī vajadzēja noteikt tās attiecības, un šīs attiecības arī noteiktas pamatojoties uz to, ka Krievijas likumi ir spēkā (Ar 1919. g. 5. decembra likumu) tiktāl, cik viņi nerunā pretim vispār mūsu iekārtai, -- "Tautas Padomes platformai", un ciktāl viņi nav atcelti ar jauniem likumiem. Galvenais moments ir tas, ka var būt runa par tiem agrākās Krievijas likumiem, kas arī toreiz attiecās uz to teritoriju, kas tagad sastāda Latvijas valsti. Kaut kādiem Kaukaza vai citiem tml. likumiem priekš mums ir tikai tāda deklarativa nozīme -- nav konstitucionēlas nozīmes. 1919. gada 5. decembra likums nosaka, ka no Latvijas dibināšanas laika -- 18. XI. 1918. -- mēs atzīstam, ka ir spēkā Krievijas likumi, ievērojot šos trīs aprobežojumus, kas izteikti: mazkā Latvijas likumā "Termins "Tautas Padomes platformai" faktiski būtu jāgroza un jānosaka "mūsu konstitūcijai", bet tas tomēr nav izdarīts.

Jāatzīmē, ka Krievijas kodifikācijas darbā - 16 sējumos - neietilpa tie likumi, kas attiecās uz Baltijas provincēm. Attiecībā uz šīm provincēm, kas tagad sastāda Latviju un Igauniju, pastāvēja vietējie "Baltijas provinču likumi" - 3 sējumi. "Provinzialrecht der Ostseegouvernements" vai arī "Svod mestnih zakoneni gubernii pribaltiskich". Trešais sējums sastādīts vācu valodā no prof. Bunes (attiecībā uz privattiesībām), bet oficiālais teksts ir krievu valodā. Tomēr šī ziņā Krievijas senats iegāja uz zināmu kompromisu: ja dažreiz radās strīdus par interpretāciju, tad griezās pie originalā (vācu) teksta. Pirmā daļa apņēma noteikumus par iestāžu iekārtu - "Behoerdenverfassung" - "Ob ucresdenii" - spēkā no 1. jūlija 1845. g. Otrā daļa apņēma t. s. kartu tiesības "Staebberrecht" - "Osostojanija" - arī spēkā no 1. jūlija 1845. g. Šīm divām daļām nav vairs praktiskas nozīmes, bet tikai vēsturiska. Mums no svara ir trešā daļa, kas attiecas uz p r i v a t l i k u m u - "Svod grazdanskich zakoneni gubernii pribaltiskich" - izsludināts 12. novembrī 1913. gadā, bet ir spēkā jau no 1. jūlija 1865. gada. Šī daļa jau agrāk bij tulkota latviešu valodā, kas tomēr tagad jau novecojusies un iznākusi jaunā tulkojumā Valtera & Rapas izdevniecībā. Tas ir tagad mūsu civilais kodekss. Dažā ziņā viņš ir grozīts, bet pamats ir taš pats grozījumi apņēma nedaudzus punktus. Tiku jau aizrādījis - trešās daļas sastādītājs ir Terbatas universitātes prof. Bunge. Viņš ļoti eespaidots no romiešu tiesībām, arī no vācu tiesībām. Šis likumu krājums dažā ziņā atgādina mācības grāmatu, jo redakcija ir ļoti pilnīga. Redakcija nesalīdzināmi labāka nekā Krievijas likumu desmitā sējuma I. daļā.

Mums, protams, ir divi kodeksi. Viens - Krievijas likumu X sēj. I. daļa - darbojas Latgalē kā vietējais kodekss, un otrs - Baltijas provinču likumu III daļa - darbojas kā vispārējais kodekss.

Redzam, ka Baltijas provinču likumos nav nekas minēts par z e m n i e k u t i e s ī b ā m. Tur ir darīšana ar muižniekiem, garīdzniekiem, pilsoņiem. Pastāv atsevišķi zemnieku likumi, kurus patiesībā vajadzēja kodificēt, bet tas nav darīts. Paši pirmie ir 1804. g. izdotie Vidzemes zemnieku likumi, kas noteica viņu stāvokli. Reizē ar dzimtbūšanas atcelšanu Igaunijā 1816. gadā, Kurzemē 1817. gadā un Vidzemē 1819. gadā, tiek izdoti jaunie zemnieku likumi. Tomēr zeme vēl tad netika zemniekiem piešķirta - brīvība bija tikai tāda putna brīvība. Vidzemes zemniekiem tiesības pārvietoties tika dotas tikai 1846. gadā, bet Kurzemes 1848. g. - tas tad zīmējas arī attiecībā uz laukiem. Visi šie likumi nav oficiāli kodificēti, bet viņus sakopojis ir krievu valodā Reiterns - "Sbornik zakoneni o krestjanach pribaltiskich gubernii". Šis sakopojums izdots 3 sējumos, 6 daļās.

Ja runā par vecām tiesībām, tad nevajaga aizmirst, ka lielu iespaidu, bez šaubām, ir atstājušas vairākas kultūras - vācu kultūra, zviedru, pa daļai arī krievu kultūra. Turklāt - vispārējs iespaids no romiešu tiesībām - jo sevišķi attiecībā uz mūsu privatlikumu (III sēj.) par obligāciju, saistību tiesībām. Specials vācu tiesību iespaids manāms attiecībā uz lietu tiesībām, hipotekariskā sistēmā un arī citur. Tāpat uz ģimenes ties. ir liels vācu iespaids.

Tagad mums senatā ir liels darbs - attiecīgi labot, kārtot kodeksu - dažus likumus pavisam atcelt, citus izdot jaunus, kas vajadzīgs sakarā ar politiskām un socialām pārmaiņām valstī.

Pie mums oficiālais izdevums, kas pastāv katrā valstī, kurā tiek publicēti valdības likumi un rīkojumi, ir "Valdības vēstnesis". Bez tam pastāv vēl t. s. "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājums". Tas izdots tādēļ, lai ērtāki varētu atrast attiecīgus likumus, jo "Valdības vēstnesis" ir ar lielu formātu un bez tam tur ietilpst arī rīkojumi, kam nav vispārējas nozīmes. Tur ir tiesu sludinājumi, tad piemēram, par dažādu dokumentu pazaudēšanu u. t. t. Tur tad grūti orientēties. Sākot ar 1. janvāri 1920. g. šo krājumu sauca par "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājuma", bet prieks tam — no 15. jūlija 1919. gadā — viņu sauca par "Latvijas pagaidu valdības likumu un rīkojumu krājumu". No 1919. gada 17. oktobra līdz 1920. g. 1. janvārim viņu sauca par "Likumu un valdības rīkojumu krājumu".

Tagad jautājums, kā jūs praktiski atradīsiet zināmu likumu. Piemēram, laulības likums. Tad jums vispirms jāņem vērā t. s. Alfabetiskais rādītājs, kas vajadzīgs katrai grāmatai.

Dažreiz pat ir grūti pateikt, vai bijušās Krievijas likums vēl ir spēkā vai nav. Agrāk vispār tika darīta kļūda, ka jaunā likumā netika atzīmēts, kas ar viņu tiek atcelts. Tīri aiz praktiskiem iemesliem tas būtu vajadzīgs.

Aizrādīšu, ka tiek izdots "Papiņdinājumi pie likumu un ministru kabineta rīkojumu krājuma". Bez tam vēl pastāv sevišķi izdevumi, ko izdevušas ministrijas, apvienojot savu ministru rīkojumus. Beidzamā laikā arī Saeimas kodifikācijas nodaļa ir kodificējusi vairākus tiesas likumus, kā arī strādnieku apdrošināšanas likumu. Kodifikācijas nodaļa nupat arī izlaidusi tādu savu zināmu rokas grāmatu par visiem tiem likumiem un noteikumiem, kas izdoti no valsts dibināšanas līdz pag. gada novembrim (ieskaitot). Te arī ir alfabetisks rādītājs. Mēs varam redzēt, kādā kārtā attiecīgs likums ir iekļauts.

Prieks bijušās Krievijas 16 sējumiem pastāv oficiāli t. s. "Alfabetiskie rādītāji" (Alfavitnije ukazateļi). Šiem oficiāliem rādītājiem milzīgi liela nozīme netiek vien priekš praktiska jurista, bet arī teoretikam, jo bez tiem jūs nevarēsit atrast kādu likumu. Pastāv vairāki speciāli, privāti, neoficiāli izdevumi. Tur kā labākie mināmi Voita, Saračiana u. c. izdevumi, bet tie ļoti grūti dabūjami.

KODIFIKĀCIJA UN INKORPORĀCIJA.

Ja uzstādītu jautājumu, kas no abiem veidiem ir labāks, tad tagad pēdējā laikā valdosa uzskats ir tas, ka kodifikācija ir labāka, jo viņa ir progresīva parādība. Viņa sekmē likumdošanas darbu attīstību. Tomēr pastāv arī inkorporācija un ja mēs apskatām to pašu lielo Krievijas likumu krājumu, tad tas jau ir inkorporācijas darbs, pēc atsevišķu institūtiem apvienoti likumi. Bet arī viņa atrodamas kodifikācijas pēdas. Vispar šo darbu grūti atšķirt — vai te ir kodifikācija vai inkorporācija. Inkorporācijas darbs var arī tikt izvests chronoloģiskā kārtībā. Tas varētu būt attiecībā uz mūsu "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumu".

Jāaizrāda, ka starp citu jo sevišķi vēsturiskā skola oinas pret kodifikāciju. Vēsturiskā skola ar Savinji priekšgalā oinas tādēļ, ka viņa vispār neatzina, ka cilvēks var ko grozīt, labot tiesības, bet viss esot vedams sakarā tikai ar ierāsmi. Anglija un daļai Amerikā pastāv uzskats, ka kodifikācija nav vajadzīga. Tomēr arī Anglija un Amerikā ir izdarīti tādi darbi. Jo sevišķi jāuzsver, ka Ņujorkas stāta pie civilkodeksa sastādīšanas darbojas komisija ar Davida Pilda (Field) vadību, kas uzstādīja šīs tēzes attiecībā uz kodifikāciju. Šīs tēzes īsuma sekasas: 1) Viss, kas skaidri zināms, var arī noteikti tikt izteikts uz papīra. Tā kā tiesības ir ļoti pazīstamas, tad viņas var tikt izteiktas rakstītā formā. 2) Kodekss ir labāka praktiskā forma, kur var tikt izteiktas materiālās tiesības. 3) Taisnība, ka nevar paredzēt visus jaunos gadījumus, t. i. faktu dažādas kombinācijas. Bet kodeksam tas arī

nav vajadzīgs - tas jāatstāj praksei. 4) Labumi, kādi rodas no kodifikācijas, būs ļoti lieli, jo padarīs likumu skaidru un noteiktu, un dos katra rīcībā veselās bibliotēkas vietā vienu grāmatu un būs pietiekami netikai juristam, bet katrām pilsonim. Anglijā kodifikācija līdzsim pilnā mērā nav izvesta. Tur vairāki motīvi. Pirmais, tas konservatīvais raksturs - ka angļu rāsa negrib tik bieži mainīt likumus un to iekārtu, pie kuras viņa pieradusi. Tādēļ tur pastāv t. s. rakstītās un nerakstītās tiesības. Zem rakstītām tiesībām saprot tos likumus, ko izdod parlaments vai arī tos, kas tiek izdoti uz deleģācijas pamata. Piemēram, Kanādai vai vispār dominijām tiek dotas zināmas tiesības izdot likumus. Zem nerakstītām tiesībām saprot galvenām kārtām ierasu tiesības, - t. s. Common law ierasu tiesības, & un arī t. s. Equity, taisnības, vienlīdzības tiesības. Visas šīs tiesības patiesībā jau gan ir uzrakstītas un nodrukātas, bet šis sadalījums uz rakstītām un nerakstītām pastāv tādēļ, ka pastāv liela atšķirība viņu obligatoriskuma ziņā. Rakstītās tiesības ir saistošas priekš visiem ar burtisku izteiksmes formu, tādā veidā, kā to izteicis likumdevējs. Attiecībā uz Common law un Equity jāsaprot, ka viņas nav jāsaprot kā ierasu tiesības parastā nozīmē. Še jāsaprot, ka taisni pašas oficiālās iestādes, oficiālās personas, tiesnesi un t. t. ņemusi dalību pie šo tiesību radīšanas. Tātad pašā laikā, kad attīstījās angļu-saksu ierasu tiesības, tiesneši piesavināja romiešu tiesību principus un tā tautā izpildot savas amata funkcijas, viņi izpilda romiešu tiesību principus, kas bij pa daļi vienādi ar angļu-saksu ierasu tiesībām. Tā radās t. s. Common law ierasu tiesības (Precedents - Statute Law - rakstītās ties.), kur ņemts vērā Anglijas uzskats par precedentu (precedents arī ir likums). Tādēļ jūs varat iedomāties, ka katrs konkrēts tiesas spriedums ir likums. Ņemot vērā Anglijas ilgo pastāvēšanu jūs sapratīsiet, cik daudz ir šo ierasu - Common law - tiesību.

Attiecībā uz Equity jāsaprot - tas nozīmē taisnību, tiesības. Patiesībā tā ir ironija, jo jūs daudz esat dzirdējuši, ka tiesības nav taisnīgas, nav morālistiskas. Tad nu angļi radījuši tādu institutu, kas - dibinoties uz Common law principa - tiem iedzīvotājiem, kas nebija apmierināti ar tiesnesa spriedumu, varēja griezties pie karaļa tiesas, t. s. k a n c l e r a t i e s a s. Še griežas pēc taisnības arī civilās lietās. No pašas šī principa redzam, kāse ir darīšana ar neformālu tiesu, kur tiek uzsvērtā taisnības principa meklēšana, bet nevis formālā momenta meklēšana. Tagad pie mums arī griežas pie valsts galvas kriminālās lietās, lai tiktu amnestēti, bet pie kanclera tiesas griežas tīri civilās lietās. Tomēr praksē izrādās, ka šī Equity tiesa ir viena no formālākām tiesām, kādu vispār pazīst tiesu vēsture. Anglijā ir kādi divi advokāti, kas speciāli ar to vien nodarbojas - ved prāvas pamatojoties uz Equity principa. - Kas attiecas uz konsolidāciju, tad viņa attīstās tādā nozīmē, ka inkorporācija, bet šie mēģinājumi tomēr nav lieli un vispār jāatzīmē, ka šie ir darīšana ar milzīgiem likumu krājumiem, kas vēl nav tā apvienoti, kā būtu vēlams kādā noteiktā sistēmā.

Gribētu atzīmēt Napoleona 1804. gada civilo kodeksu. Saka, ka tas esot 4 mēnešu laikā sastādīts no četriem juristiem. Bet patiesībā faktiskā puse nav tāda. Tur ir darīšana jau ar ilgāku laiku. Šiem juristiem vajadzēja tikai būt par redaktoriem iepriekš izdarītam darbam. Napoleons uz šo kodeksu bija ļoti sevišķi lepns. Viņš, būdams uz Helenas salas, teicis: "Mana slava pastāv ne iekš tam, ka esmu uzvarējis 40 kaujas. Waterloo var iznīcināt to. Bet ko nevar iznīcināt un kas dzīvo muzīgi, ir mans civilais kodekss". Tas ieviests Vācijas daļās zemēs, Holandē un daudz citur. - Napoleons ar vēl izdeva kriminālo kodeksu (1810. gadā). Arī šim kodeksam bija liels iespaids uz citām Eiropas tautām.

Vācijā bij izcēlies slavens kodekss - t. s. BGB grāmata (Bürgerliches Gesetzbuch). BGB pieņemta 17. janvārī 1896. gadā un ir spēkā no 1. janvāra 1900. g. - Tad vēl jāmin slavens Šveices kodekss. Bet es ceru, ka jūs man par dažādiem kodeksiem pastāstīsiet vēl no citiem avotiem - starp citu no vecām piezīmēm.

LIKUMU PIEMĒROŠANA PROCESOS.

Tas ir jautājums, kam ir liela nozīme un kas arī ir interesants, jo to var salīdzināt ar to darbu, ko izdara ārsts izmeklējot slimnieku. Ārsts uzstāda diagnozi un paraksta zāles. Tāpat te. Juristam jāsaprot izmeklēt attiecīgu likumu, otrkārt viņam vajag arī saprast to interpretēt un arī piemērot. Pagājušo reizi aizrādīju uz silogismu, kas tiek katrreiz pielietots. Tur ir darīšana ar lielo un mazo premisi. Lielā premise ir juridiskās normas, mazā premise tie faktiskie apstākļi. No faktiskā materiāla jums vajag ievērot tikai to, kam ir juridiskas sekas. Tā piem., pie jums nāks kāds klients un viņš sāks stāstīt un vienmēr stāstīs par daudz - visu to, kam nav nekādas nozīme. Jums tad analizējot vajaga saprast, kam ir nozīme un kam nē.

Kas zīmējas uz likuma *interpretāciju* - iztulkošanu, tad tas nozīmē noskaidrot likuma nozīmi, pēc kuras jāreķinājas tiesiskā dzīvē piemērojot juridiskas normas konkrētiem gadījumiem. Jūs sacīsit, ka likumam tacu vajaga būt skaidram, noteiktam un tur nekādu šaubu attiecībā uz interpretāciju nevar būt. Bet neviena cilvēka darbs nevar būt tik pilnīgs un ņemot vērā, ka konkrēto gadījumu ir bezgalīgi daudz, tad viņus visus nevar paredzēt un tūmēr visi gadījumi jāizšķir. Tad saprotams, ka šie izceļas zināmas grūtības. Likumā ir pārskats par normatīviem faktiem, bet te vēl nav viss un tādēļ interpretācija vajadzīga. No svara ir noskaidrot likuma garu - noskaidrot, ko likumdevējs ir gribējis, - kādēļ likums vispār izdots. No svara ir noskaidrot - runājot par Krievijas pilnīgo likumu krājumu - kā tas bijis tajā konkrētā gadījumā ar kņazu Gaļicinu un viņa strīds, kad šis likums izdots. Tā tad vajaga atsifrēt, ko likumdevējs šinī momentā ir gribējis parākt. Sakarā ar to nonākam pie t.s. *logiskās interpretācijas*. Šo interpretācijas veidu būtu labāki saukt par reālo interpretācijas veidu, jo ņemot vērā dažādos laikos rakstītos likumus un valodas gramatikas maiņu nebūtu labi saukt šādu interpretācijas veidu par logisku, jo tad likumam vajadzētu būt arī vienmēr gramatikaliski pareizam.

Attiecībā uz *sistemātisko interpretāciju* - tiek ņemta vērā vesela sistēma, kurā ievietots zināms likums vai zināms pants. Jums jāreķinājas ar virsrakstu nodaļai - tādu kļūdu bieži izdara piedzīvojuši juristi - jo virsraksts var kādreiz runāt pavisam par ko citu, ko jūs domājat. Tā tad sistemātiskā interpretācija saprotama tai ziņā, ka attiecīgie konkrētie gadījumi tiek vesti sakarā ar visu sistēmu.

Tālāk ir t.s. *veseluriskā interpretācija*. Tas jāsaprot tai ziņā, ka mēģina saprast likumdevēja gribu reķinoties ar visiem tiem vēsturiskiem apstākļiem, kas izsaukusi zināmu likumu, vispār ar likuma attīstības vēsturi.

Patiesībā visiem šiem nosaukumiem nav lielas nozīmes, jo katrai interpretācijai jābūt vispirms logiskai, reālai. Visas mācības grāmatas atzīmē šos 4 interpretācijas veidus, bet patiesībā darīšana tikai ar vienu - logisko, kurā var ietilpināt visus veidus. Tikai pie vienas interpretācijas var būt pārsvarā gramatika, pie otras sistēma u. t. t.

Tagad jautājums: kā var pieiet pie jautājuma, ja likumdevējs nav pietiekoši skaidri izteicis pantu? Ir dažreiz tā, ka likumdevējs ir domājis izteikties ļoti plaši un gribējis paredzēt daudz un dažādus gadījumus, bet nav sapratis dot likumam attiecīgu redakciju. Ja nu šo likumu nākas piemērot dzīvē, tad protams, tā kā likums ir nepilnīgs, rodas zināmas grūtības. Vai var pielietot likumu arī tiem gadījumiem, par kuriem likumdevējs ir domājis, bet nav sapratis viņus izteikt? Tad, protams, šis likums ir jāpielieto. Te ir likuma pielietošana paplašinātā - *ekstenzivā* veidā.

Bet ir tādi gadījumi, kur likumdevējs darbojas otrādi: viņš ir gribējis apņemt tikai dažus gadījumus, bet pateicoties nepilnīgai likuma redakcijai ir rediģējis likuma pantu ļoti plaši. Pacēlas jautājums - kā būs ar šī likuma piemērošanu? Tad, bez saubam, šis likums ir iztulkojams sasaurināti, aprēžoti - restriktīvi. Katrreiz jāņem vērā šie divi likuma interpretācijas veidi - ekstensīvais un restriktīvais.

!!!! Nupat atceros, ka man vēl jāpapildina vieta, kur runāju par Baltijas provinču tiesībām. Esmu piemirsis teikt, ka viņas sadalās - daļas - t. i. tresais sējums tā sadalās: ģimenes tiesības, mantosanas tiesības, lietu tiesības un saistību tiesības. Jāatzīmē arī tas, ka tresam sējumam nav vispārējas daļas, bet viņam ir tikai ievads sastāvoss no 36 paragrāfiem, kur izteikti vispārēji principi.

Tādai interpretācijai, kur ir darīšana ar tiesnešiem, advokātiem, vispār amata personām nav tāda pastāvosa rakstura. Tiesa uzstājas divas puses un katrs aizstāv savu viedokli. Tas publikai izliekas vienkārši. Mēdz teikt, ka prokurors un aizstāvis rīkojas "bona fide", bet tie jau lielu lomu spēlē subjektīvais moments. Tiesa ir faktors, kas izšķir šo jautājumu. Tur nekāda pārpratuma nevar būt. Jāatzīmē, ka dažādām interpretācijām priekš otras puses var būt saistosa nozīme tikai tik tālu, cik savu pretenziju var parliecināt.

Jāatzīmē t. s. a u t e n t i s k ā interpretācija. Tā ir pavisam sui generis, un je šo lietu apskata nopietni, tad šē nav darīšana ar interpretāciju. Zem autentiskās interpretācijas saprot tādu, kad pati likumdošanas iestāde, kas likumu izdevusi zināmajā likuma tulkojumam uzliek saistību uz visiem pilsoņiem un pavalstniekiem. Pie mums kasācijas iestādesenats - dod zināmos gadījumos tādas peskaidrojums, kas attiecas uz vispārēju likuma izpratni, iztulkošanu - ne konkrētā lietā. To dara kasācijas tiesas iestādes un šie lēmumi ir principiēli lēmumi. To dara arī dažas likumdošanas iestādes. Piemēram, Belgijā, Grieķijā, Italiijā, Rumānijā un vēl citur likumus interpretē parlaments. Bet ja labi padomā, tad slēdziens tāds, ka patiesībā tiek izdots jauns likums, jo līdzšinējam likums ir piemērots citādi un caur to ir izcelies strīdus. Tagad tad likums ir jaunā veidā. Un tomēr tas tiek atzīmēts kā interpretācija. Zviedrijā šī interpretācija tiek izdarīta no tiesu palatas kopā ar karali.

Pacēlas jautājums - kā izzināt to likumdevēja gribu, kā noteikt, ko likumdevējs ir gribējis panākt dodot jauno likumu? Šē ir divi uzskati. Viens uzskats pastāv iekš tam, ka meklē atrast atbildi tiesām tādā formā, kā likumdevējs to uzstādījis par mērķi. Otrs ir tas uzskats, kas saka: Maz, ko likumdevējs ir gribējis, bet no svāra ir tas, ko likumdevējs attiecīgā normā izteicis, saprātis izteikt. Tā tad šē ir darīšana ne ar likumdevēja gribu, bet ar likuma gribu. Un šī griba bieži atšķiras no likumdevēja gribas. Jāsaka, ka tomēr valdošais ir pirmais uzskats, kas aizstāv to nozīmi, kādu likumdevējs pats ir domājis ielikt likumā. To aizstāv Savinji (Savigny), Vindseids, Girke, Regelsbergers u. d. o., bet pretējo Kōlers, Bindings u. o.

ANALOĢIJAS PIEMĒROŠANA TIESĪBĀS.

Šis jautājums vedams sakarā ar to, vai vispār tiesības likumi ir pilnīgi - vai viņi var izšķirt visus jautājumus vai nē. Uz šo jautājumu var dabūt divējādas atbildes. Var atbildēt pozitīvi un negatīvi, jo viss atkarājas no tā, kā jūs apskatāt tiesības. Ja jūs ņemtat vērā, ka nevar visus dzīvi reglamentēt, ielikt paragrafos, tad ir skaidrs, ka tiesības ir nepilnīgas, likumi nepilnīgi un viņi nevar atrisināt visus jautājumus. Tas ir negatīvais viedoklis. Bet jūs varat arī ņemt vērā, ka visas valstis pastāv princips, ka tiesa nevar attiekties izšķirt konkrētus jautājumus. Un šie jautājumi var arī būt tādas dabas, kas nav paredzēti likumos. Tā tad tiesa nostādīta šī fakta priekšā un viņa

nedrīkst atteikties taisīt spriedumu. Tādēļ tiesībām jābūt pilnīgām un jāatrisina visi jautājumi, kādi nāk priekšā. Dažos kodeksos jūs atradīsāt šo principu noteikti uzsvērtu. Piem. franču civila kodekss 3. pantā teikts, ka tiesnesis, kas atteicas izskirt gadījumu klusuciesanas vai nešķaidrības ne arī likuma trūkuma dēļ, var tikt vajāts par atsaucēšanos lemt tiesu. Mūsu civilprocesā 11. pantā un arī kriminalprocesā 16. pantā atrodam to pašu principu. Agrāk krievu valodā tas bija 9.-12. panti. Ja nu būtu tāda lieta: pirmā diena, kad starp divām personām ieviesta telefona satiksme un viņas slēdz kādu līgumu un vēlāk strīds, tad tiesnesim jākonstatē, ka kontrahents devis tādu un tādu solījumu. Vai šo ir darīšana ar likumu vai nē? Protams - te vajadzētu piemērot tos pamējumus, kas nepieciešami priekš šīs lietas izskiršanas, jo ar likuma piemērosamā tiesai ir jāizšķir šie jautājumi. Arī Brincs uzsvēra, ka tiesības vispār nekad bez tiesiskā tulkuma. Tā tad, kodeksi, tiesības ir pilnīgi.

Starp pielietojamiem pamējieniem dažādu jautājumu izskiršanā plaši pazīstams ir t. s. - analogijas piemērosana tiesības zem analogijas saprot to, ka starp dažādiem priekšmetiem vai starp dažādām parādībām ir konstatētas lielākas vienlīdzības, galvenās pazīmes. Ja jūs to konstatējat pie vairākām parādībām, tad jūs uz šīs līdzības pamata varat taisīt attiecīgus slēdzienus, ka arī parādības tajās lietās ir vienlīdzīgas. Te jūs uz galveno pazīmju līdzības pamata nakt jau uz oītu pazīmju konstatēšanu. Saprotams - jo vairāk šo konstatēto līdzīgu parādību, jo pareizāki būs arī jūsu oīti slēdzieni. Piemēram, no sniega saules stari atspoguļojas labāk kā no zemes un ja šo piemērosim attiecībā uz baltu sienu, tad jūs varat jau taisīt slēdzienu zināmus.

Kas attiecas uz analogijas piemērosamā d a b ā, tad šo darīšana ar tām relatīvām līdzībām, kas dibinās uz lēmēslu likumību, uz k a u z a l i t ā t e s p r i n c i p a attiecībā uz juridiskām normām, te ir no svara, ka likumdevējs vispār ievēro logiku, logikas prasību. Ja mēs apspriesam kādu normu un slēdzinām viņu ar kādu faktiski parādību, tad ir no svara, kādēļ šī norma vispār pastāv. Ja ja mēs konstatējam, ka šai faktiskai parādībai, kas izsaukusi normu, šai normātai parādībai ir daudz līdzības ar normētu parādību, ko jūs apskatāt, tad protams jūs varat taisīt slēdzienu, ka likumdevējs attiecībā uz šo nenormēto fakti bijis loģisks un konzekvents. Ja viens gadījums izskirts ar zināmu normu, tad līdzīgs gadījums jāizšķir ar tādu pašu normu. Ja jautājam k a d var piemērot analogiju, tad protams vispirms jākonstatē kāds trūkums normā un otrs, - vajadzīga likumdevēja piekrišana, atļauja piemērot analogiju. Likumdevēja var arī atrast citas pamējumus, ka izskirt jautājumus. Tā piemēram, Austrijas, Itālijas, Spānijas, Francijas kodeksi noteikti atļauj pielietot analogiju, bet vācu kodekss par to oīs klusu. Attiecībā uz Krieviju bij paredzēts sekošais: Jesli net na oīoje jasnavo zakona, - tad par to vajadzēja zinot priekšniecībai. Tas bija pirmais posms līdz 1864. gadam. Bet kad Krievijā tika ieviesta tiesu ustavi, tad jautājumi tiek izskirti ar analogijas piemērosamā. Analogija tiek pielaista attiecībā uz civillietām, bet att. uz kriminallietām netiek. Ja nevar izskirt kādu jautājumu att. uz komercotiesībām, tad analogijas kārtībā tiek pielietoti oīgillikumi, tāpat tirdzniecības precedenti un vispār tiesu precedenti. Tiesais, kas vajadzīgs, lai piemērotu analogiju, jābūt attiecīgai normai, kas paredz gadījumu, kas ir līdzīgs tam gadījumam, kuru jūs apskatāt. Tālāk - nepieciešama arī principiāla prasība: lai analogija būtu labāks līdzeklis apskatāme jautājuma izskiršanai. Var jau būt arī oīti līdzekļi (Dedukcija, taisnības princips, nēmt vēra sociologiskos apstākļus), kas var būt labāki. - Ja runājam par t. s. l i k u m a a n a l o g i j u un no oītras puses par t i e s i b u a n a l o g i j u, tad ir skaidrs, ka pirmā gadījumā nav vajadzīgs oītik liels materials priekš attiecīga likuma piemērosanas kādam apskatātam gadījumam. Turpretīm, ja vispār vairākas normas jāoīekēro, tad materials jāizvelk no veselas tiesību sistēmas.

Vēl ir daži tīri logiski panēmieni analogijas piemērošanā. Ja ir kāda lielāka parādība, tad arī ir pielaista mazāka parādība, kas ietilpst lielākā parādībā. Tā tad var būt slēdzieni no lielākā uz mazāko un arī no mazāka uz lielāko. Tie ir tādi logiski panēmieni. Attiecībā uz jurispudenci šie panēmieni var tikt izteikti sekosi: 1) Kas pilnverots, vai kam pienākas darīt lielāko, tam jāizpilda arī mazākais līdzīgā gadījumā. 2) Kam aizliegts mazākais, tam aizliegts vienlīdzīgais lielākais. 3) Kas tiek prasīts no mazāka, tas jāprasa arī no vienlīdzīga lielākā.

Visos šajos gadījumos jārekinājas arī ar priekšmetu vai darbību vienlīdzību. Protams, arī jārekinājas ar morāles prasībām, jo mēs esam pieraduši, ka vienādi fakti izseuc vienādas sekas, — jāpielieto vienādas normas piemēram, attiecībā uz aizbildnieiem pastāv noteikums, ka nedrīkst iegūt par savu īpašumu no viņa aizbildniecībā stāvošas personas īpašuma vienu daļu vai visu mantu, jo citādi aizbildnis varētu ievērot savas intereses. Šī principiālā doma, ka vispār no tās mantas, kas nodota jūsu uzraudzībā, jūs nevarat neko iegūt — un šo prasību var attiecināt arī uz t. s. aizgādniekiem, kuratoriem, jo šo ir tas pats moments — rūpes par citu interesēm. Šo prasību aizstāvēja arī romiešu jurists Bauls.

Ja jūs padomājat par vispār analogijas piemērošanu, tad jūs patiesībā ejat pāri likumdevēja gribai. No pirms acu uzmetiena jums var izlikties ka tā ir tikai parādība, kas līdzīga ekstensīvai interpretācijai. Bet pēc būtības šo nav līdzības. Par ekstensīvo interpretāciju toreiz teicu ka likumdevējs nav pratis pietiekami plasi izteikt savas domas. Tur jūs iztulkojat attiecīgu pantu un piemērojat plašākā veidā. Bet attiecībā uz analogiju ir skaidrs, ka likumdevējs nemaz nav gribējis — faktiski nav zinājis un fiziski nav varējis zināt tos gadījumus, attiecībā uz kuriem jūs pielietojat analogiju. Tā jūs, tā tad, ejat pāri likumdevēja gribai.

Vairākās mācīšanas grāmatās pastāv pavisam aplams uzskats — ka analogiju nevar piemērot specialās tiesības. Pie lielākas daļes juristu atrodam tādu domu, ka arī šo analogija var tikt piemērota pievedot speciālu likumu, jo pamats pastāv iekš tam, ka vajadzīgi vienādi apstākļi, t. i. tādiem, kas paredz speciālu likumu.

Attiecībā uz analogijas stāvokli kriminalās tiesības tā liete ir skaidra. Mūsu 1925. gada sodu likumu 1. pantā teikts, ka var sodīt tikai par tiem darījumiem, kas tiesi no šī k o d e k s a atzīti par noziegumiem. Tā tad skaidrs, ka kriminalās tiesības analogija nevar tikt piemērota. Citādi varētu uz analogijas pamata tikt atzīti par noziegumu tādi gadījumi, kas nav kā noziegumi paredzēti. Tas katrā ziņā ierobežotu cilvēku personīgo brīvību. Agrāk analogija tika pielietota attiecībā uz noteikšanu, kas ir noziegums un kas sods. No mūsu tiesiskās valsts tas prātams nav pielaizams. Tagad valda princips, ka nav nozieguma bez likuma, Nullum crimen sine legem. Tāpat arī nav soda bez likuma, — Nulla poenam sine legem.

Agrāk nāca priekšā t. s. n e n o t e i k t ā s e n k c i j a: sodīt stingri, sodīt bez šēlastības. Tāda forma, protams, pielaista analogijas piemērošanu, bet mazmazākam cilvēce nāca pie pārlicības, ka analogijas piemērošana izseuc tikai negatīvas sekas.

Nemot vērā likumdevēja trūkumus, kas redami sakarā ar tehniskiem trūkumiem kodeksos, analogijai ir plašs darba lauks un viņa spēlē izšķiršu lomu dažādos jautājumos — t. s. neregulētās parādības. Lai dotu iespēju personam pārbaudīt, vai analogijas piemērošana ir bijusi pareiza, vai vispār likuma iztulkošana ir bijusi pareiza, tad vajadzīgs apvienojoss orgāns, — kas arī katrā valstī pastāv. Tā ir kasācijas tiesības iestāde, pie mums šī kasācijas iestāde ir senāta. Šī iestāde katrreiz

izšķir, vai likums ir formāli pareizi pielietots. Viņai uzdots dot arī vispārēju šī likumu tulkojumu, lai valstī būtu vienāda likuma izpratne. Jūs arī zināt, ka senāta kopsapulces iznes vispārējus principiālus lēmumus, kas neattiecas uz konkrētām lietām.

Kāda starpība starp apelāciju un kasācijas? Ja runā par apelāciju, tas nozīmē, ka jūs pārsūdzat kādu lietu augstākā instancē pēc lietas būtības - teiksim no mīertiesas uz apgabaltiesu. Tāpat arī, ja jūs esat iesūcis kādu procesu apgabaltiesā, bet jūs ar spriedumu esat nemiera, tad jūs pārsūdzat uz tiesu palātu. Te jūs pārsūdzat pēc lietas būtības. Bet cita lieta, kad runā par kasācijas kārtību. Še augstākai instancei tikai jāapskata tas jautājums, vai zemākās instances ir pareizi piemērojušas likumu, vai kāds likums nav izlaists, nepareizi iztulrots. Senāts pēc būtības nemaz neiezdīlinas, kas tur noticis.

NORMU KRITIKA.

Katrā valstī pastāv kodekss, bet lai viņu piemērotu, vajaga zināt viņa saturu, jautājumu par tiesībām un par šo tiesību pārķepšanu. To var izdarīt tikai tad, ja attiecīgās normas tiek lasītas caur zināmu kritiku. No seniem laikiem ir nodibinājies uzskats, ka kritikai vajaga būt t. s. augstākai un zemākai normu kritikai. Zem augstākās normu kritikas daļa no juristiem saprot panēmienu, kas pārbauda attiecīgu normu oriģinālītāti, - ka šis likums tiešām ir oriģināls likums. Te jūs nonekat pie tā manuskripta, pie tā dokumenta, kas apstiprināts no valsts galvas, pieņemts no parlamenta. Pie tam tiek uzsvērts, ka augstākai kritikai jānodarbojas arī ar to jautājumu, vai iestāde, kas izdevusi likumu, ir bijusi kompetenta uz to. Tālāk - vai pie likuma izdošanas ievērota noteikta kārtība. Citi pieliek vērā klāt to momentu, ka jāpārbauda vai šis likums nerunā pretim konstitūcijai. Šis panēmiens pats par sevi saprotams, bet viņam kāds nozīme var būt tikai tādas valstīs, kur valsts varas funkcijas sadalītas un kur pastāv konstitūcijas noteikums, ka katram tiesnesim ir tiesība pārbaudīt likumu, vai viņš nerunā pretim konstitūcijai. (Pieņemam, Jav. valstīs). Tomēr šis panēmiens ir saprotams un loģisks.

Kas uz zemāko kritiku, tad se saprot šo t. s. oficiālo tekstā saskaņā līdzināšanu ar tiem dažādiem tekstiem, kas raksturo jūsu rokā sūsu rokas var nēkt kāda likuma kopija, pārdrūkājums, kāds neoficiāls izdevums. Tad jums vajag pārbaudīt, vai šis teksts saskaņā ar oficiālo. Pie tam par oficiālo tekstu tiek uzskatīta tas, kas iespiests oficiālā izdevumā. Latvijā tas ir "Valdības Vēstnesis". Uz zemāko kritiku var tikt attiecināts arī tas panēmiens, ka tiesnesim jāpārbauda, vai kodifikācijas nodaļa, kuras uzdevums ir sistematizēt likumus, nav pielaidusi kādu kļūdu. Tas pārbaudāms pēc tā teksta, no kura tiek sastādīts kofificētais izdevums. Tagad visas valstīs pastāv ļoti stingra prasība, lai oficiālā likuma redakcija būtu savu pienākumu augstumos. Likumu redaktoriem jābūt ļoti lieliem pedantiem. Pie mums tas sākumā bija diezgan slikti nostādīts, bet ar laiku uzlabojās. Tagad mēs viegli varam atrast oriģinālo, bet cita lieta, kad runā par pagātni. Daudz likums izceļies senātnē un vēl pastāv līdz šim laikam. Tad jau jums oriģināls bus istais teksts jāmeklē kādā arhīvā. Tur tiek pielietoti vēsturiski un diplomatiski panēmieni. Krievijas tiesīn reiz nācis izskirt jautājumu par šo likumu, kurā bij dotas privilēģijas Rzeczpospolita (kad Polija un Lietuva bij viena valsts) laikiem. Tāpat ir tajos gadījumos, kad viena valsts recepcijas kārtībā pieņem citas valsts kodeksu. Piemēram, Polija pieņēma Francijas kodeksu. Te istais likuma teksts bija francu teksts. Tāpat ar Turciju - tur oficiālais teksts ir Sveices kodekss.

Attiecībā uz atsevišķu likumu piemērošanu tā lieta ir vienkārša. Materiāls viss ir jūsu priekšā un jūs varat operēt nemot vēnā principielos aizradījumus. Bet cita lieta ir, kad runā par t. s. ierāsu kritiku. Te grūti ir tādēļ, ka katrā valstī pastāv dažādas ierāsu kārtu, provinču, nacionālas u. t. t. tiesnesis kam nek darīsana ar šo ierāsu piemērošanu, tiek nostādīts grūts stavoklis. Nevar prasīt un arī neprasa, lai tiesnesis zinātu visas ierāsas. Kontrahēncam ir jāpieved pamatierāsu

tiesības, ja viņš grib pārliecināt tiesu. Protams, tiesa pati var pārliecināties par citām ierāsu tiesībām un tad taisīt lēmumu. Attiecībā uz to normu kritiku, kas izteikta rīkojumos, tiesu prakse, precedents, vispār caur dažādiem autonomiem statūtiem, tad te lielāki kritikai ir lielāka nozīme, loma. Še jāpārbauda, vai rīkojums nav pretrunā ar likumu un tāda gadījumā katram tiesnesim ir tiesība tādu rīkojumu neievērot. Šīs dažādas autonomās iestādes ir kompetentas izdot likumus, rīkojumus tikai praeter un intra legem. Contra legem var atļaut tikai sevīškos gadījumos. Bet tie patiesībā tad vairs nav rīkojumi, bet likumi (piem. mūsu ministru kab. tiesība starpsesiju laikā šī p. kārtībā izdot rīkojumus ar likuma spēku).

DABISKĀS TIESĪBAS.

Te jums kā laba mācības grāmata var noderēt Trubeckoja kurss. Labs ir arī Tarnovska kurss. Vācu literatūrā te plasi kursi ir Stammeleram, arī Sternbergem.

Dabisko tiesību jautājums patiesībā pieder pie tiesību filosofijas, bet viņam arī zināma nozīme tiesību teorijā, tiesību zinātnes ievadā. Še ir darīšana ar to pretstatu, kas no seniem laikiem pastāv starp pozitīvām tiesībām, kas saistītas ar konkrētiem apstākļiem, pastāv pateicoties ārējām autoritātem, kas šīm tiesībām devušas obligatorisku raksturu un no otras puses to tiesību izpratni, kas dibinās uz mūsu sirdsapziņas pārliecību un saprāta pamata. No seniem laikiem pastāv šī divējāda tiesību izpratne. Šī starpība pastāvēja jau pie grieķiem, romiešiem, vidus laikos un pastāv vēl tagad, laigan vienu laiku dabiskās tiesību skolas uzskats tika maz ievērots. Bet tagad atkal ir dabisko tiesību skolas renesanss. Pačelas jautājums - kādēļ vispār tāda tiesību uztvertne ir pastāvējusi? Tas vedams sakarā ar cilvēka divām īpašībām 1) Kritiska spēja pārbaudīt visu pastāvoso. Protams, kā arī tiesības un tiesisko iekārtu mēs varam kritizēt, pārbaudīt, 2) Mūsu garā mē mīlēt cēnsānās pēc taisnības. Šie ir tie divi momenti, kas tiek likti pamata starpībai starp pozitīvām tiesībām un dabiskām tiesībām no otras puses dabiskās tiesības patiesība ir morāle. Literatūrā daži mēģina sērt šīs dabiskās tiesības no morāles, bet tas tomēr nav iespējams. Te ir darīšana ar zināmu ideālu jēdzīnu, kas stāv pāri mūsu pozitīvām tiesībām. Ja mēs nostātos uz tāda viedokļa, ka kritika vispār nav pielaizama, tad jāsaka, ka mūsu tiesības ir ideālas, tiesiskā iekārta laba un nav grozāma. Pie sofistiem bij uzskats, ka tiesības kā tādas ir nejausības produkts, kas nav atkarīgs no cilvēkiem. No Sokrata, Platona un Aristoteļa tika aizrādīts, ka tiesības piemīt likumība - kā tiesības var konstatēt zināmu likumisku attīstību. Tas ir pareizs uzskats. Tas uzsver, kā ārpus mūsu pozitīvām tiesībām, kas var būt ļoti sliktas, vajaga pastāvēt vēl tādām labākām, idealākām tiesībām, ka var būt kā kriterijs, ideāls, kas butu jāsniedz pozitīvajām tiesībām.

Vēlākā laikā dabiskās tiesības tiek vestas sakarā ar Hugo Grociusa vārdu un viņš tiek saukts par dabisko tiesību skolas nodibinātāju. Visā visumā šīs skolas uzskats ir tāds, ka prieks visām tautām, visās vietās, visos laikmetos pastāv šīs dabiskās tiesības un viņas ir vienādas. Pie tam arī uzsver, ka dabisko tiesību kodekss ir ne grozāms, stabils, nemaināms. Tas redzams pie Hugo Grociusa un citiem, bet tāda dab. tiesību skolas izpratne tomēr nekada zinā tagadējā laikā vairs nav pielietojama. Ir gan vēl daži zinātnieki, kas aizstāv šo veco dab. tiesību uzskatu. Tagad visā visumā uzskats ir tāds, ka dabisko tiesību ideja pati par sevi ir pieņemama, bet dabisko tiesību saturs mainās - attiecībā no kultūras, no laikmeta. No svāra, tā tad, ir tā ideja, ka prieks pozitīvām tiesībām pastāv labākas tiesības, pēc kurām jācēnsas. Stammelers viņas nosauc par pareizām (Richtige) tiesībām ar mainīgu saturu. Stammelers te pieved konkrētu piemēru: dabiskās tiesības ar pozitīvām tiesībām ir analoga stāvoklī kā astronomiskais pulksteņis ar katram mums piederīgo pulksteņi. Ir jau pulksteņi, kas iet diezgan pareizi, bet dažreiz tomēr viņi tā kā "meklāpē". Viņes profesors Skelzens savā jaunākā darbā izteicies, ka ir darīšana ar interesantu paradību - ar zināmu dabisko tiesību prasību piemēram, tautu pasnoteikšanās tiesības.

Ja jūs iedomātos, ka kādā labā dienā šī tiesība tiek ieviesta likumu grāmatā, tad viņa ar to pārvērsas par pozitīvu tiesību. Viņš saka, ka tā tad pārvērsas par n e d a b ī g ā m t i e s ī b ā m. Še ir darīšana ar tādām tiesību idejām, kas ir nepieņemamas, bet še nav darīšana ar tiesībām tai nozīmē, kā mēs viņas saprotam. Tiesībām aiz muguras stāv rūliņ sankcija, bet šinī gadījumā tas nav.

Jāaizrāda arī uz Bergbomu. Bergboms arī uzsver, ka še darīšana ar tādām tiesību idejām, kas nekādā ziņā nav tiesības, — drīzāk morales prasības. Morale un dabiskās tiesības ir savā ziņā identiski jēdzieni. Nevajaga izmirst arī to, ka dabiskām tiesībām piemīt arī zināms radikalisms. Te vispār darīšana ar tādām prasībām, kas piešķir lielu lomu cilvēka personībai, pieraksta cilvēkam visspēcību — c i l v ē k s v a r v i š u p a r e d z ē t, p a r v i s u v a l d ī t. No otras puses še ir darīšana ar i n t e r n a c i o n a l u, starptautisku virzienu, jo tā ir ideja, kas noder visām tautām.

Uz to aizrādīja arī Rusi. Bet tad tonēr redzam francu revolūcijas sekas un tā francu publicisti nāca pie slēdziena, ka cilvēks n a v u z v i s u s p ē j ī g s, nonāca pie zināma fiasko, pie idejiskas katastrofas. Tadēļ ir saprotams, ka izcēlās jauns virziens, kas tagad ir valdošais.

VĒSTURISKĀ SKOLA.

Tā nostājās diametrāli pretēji. Cilvēka personībai nepieraksta nekādu lomu: viss atkarājas no tām i e r a s ā m, kas attīstas pašē t a u t ā. Tur likumdevējs nespēlo nekādu lomu un viņa darbība ir pat kaitīga. Ja ir runa, par ierāšām, tad tas nozīmē, ka te ir darīšana ar noteiktu tautību — tā tad še atspoguļojas n a c i o n a l i z m s.

Otra politiska tendence, kas piemīt vēsturiskai skolai, ir k o n s e r v a t ī z n s, kas vedams sakarā ar to, ka saka, ka viss pastāvošais ir labs un respektējams. Čādus uzskatus sastopam pie H u g o, pie F u c h t e s, pie S a r i n ģ i. Bet pie viņiem jau atrodam pretrunas. Viņi saka, ka nav pielaižama cilvēka personība, bet no otras puses — esot vēlana likumdevēja iejauksnās tiesībās. Tā tad, tīrā vēsturiskā skola senā veidā vairs nepastāv. Viņai jau ir korigējumi, kas pielaiz likumdevēja darbību.

TIESĪBU IZCEĻANĀS.

Pie šī jautājuma var pieiet no diviem viedokļiem: no dabisko tiesību skolas un vēsturiskās skolas uzskata. Skatoties no pirmā viedokļa jūs esat spējīgi uz cilvēka saprāte pamata r a d ī t k a t r u b r ī d i t ā d a s t i e s ī b a s, kā d e s j ū s v ē l a t i e s. Turpretīm vēsturiskā skola nostājas uz cita viedokļa: t i e s ī b a s i z c e ļ a š n e v i e n a m n e m a n o t, bez spēēm, tāpat kā valda pārvērsas un attīstas mierīgā evolūcijas ceļā. Jūs redzat, ka še ir liela starpība. Dabisko tiesību skolā absolūtā nozīmē neizturēja kritiku francu revolūcijas laikā, kad šī skaistā ideja par cilvēka visspēcību nevarēja tikt realizēta.

Savā laikā Rūdolfis fon Jerings ne bez pamata kritizējis vēsturisko skolu un aizrādīja, ka nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka tiesības izceļas nevionam nemanot bez spēēm. Gluži otrādi: lielākās tiesības, ko cilvēce iekarojusi un ieguvusi, pieder pie tām tiesībām, kas uzskatāmas kā cīņas rezultāti. Dažām tiesībām par pamatu bijusi veseli cilvēku asinplūdi. — Šinī uzskatam jāpiekrīt. Tiesību mērķis ir miers, bet ceļš uz tiesībām ir cīņa. Jerings pielaiz varbūtību, ka mazākās tiesības, nenozīmīgākās var izcelties nemanot, kā to aizstāv Savinji, Puchta u. c. Jerings parasti tiek pieskaitīts pie vēsturiskās skolas, lai gan viņš to kritizējis. Daži zinātnieki viņu pieskaita pie dabiskās skolas, viņa rakstos atrodamas domas, princips par t. s. tiesību ideju un šī t i e s ī b u i d e j a ir tas, kas veido tiesības. Tā tad, nostādāmie uz tīri vēsturiskiem pamatiem viņš ir nonācis zināmā pretrunā. Pamatojoties uz to daudzi pieskaita Jeringu pie tiem, kas atzīst dabisko tiesību skolu.

TIESĪBU ZINĀTĀNU METODES.

Vispirms, katrai zinātnei par pamatu jābūt loģiskam pētīšanas darbam. Tā tad dēļ, pa kuru varētu sasniegt kādā zinātnē noteiktu mērķi ir loģikas likumi. Tie ir indukcija un dedukcija un panēmieni, (indukcija un dedukcija).

Dedukcija nozīmē to, ka jūs no vispārēja jēdziena, teoremas, aksiomas, taisat atsevišķus konkrētus slēdzienus. Indukcija ir tieši pretējais panēmieni: no atsevišķiem konkrētiem gadījumiem jūs nonākat pie vispārējiem slēdzieniem. - Attiecībā uz tiesību zinātņi - te protams darīšana ar normu analīzi un normu sintēzi (apvienošana). Tur nonākam arī pie abstrakcijas panēmiena, pie vispārēja slēdziena no konkrētu normu apskatīšanas.

DOGMATISKĀ METODE.

Visvairāk pielietotā metode ir dogmatiskā metode. Viņu sauc arī par juridisko vai formālo metodi. Dogmatiskā metode ir tā, kas mēģina pētīt spēkā esošās tiesības. Dogmatiskās metodes uzdevums: pētīt tiesības no viedokļa de lege lata. Agrāk šis dogmatiskais pētīšanas veids bija diezgan grūts, jo vajadzēja atrast attiecīgus likumus, normas. Tas nebija tik viegli, jo ne visi likumi bij publicēti. Pastāvēja t.s. slepenās tiesības un t.t. Tagad šis moments - normu savākšana, atrašana - ir gandrīz kā atkritis, jo visi likumi tagad tiek publicēti oficiālos izdevumos un ir viegli pieejami. Tomēr arī pie tādiem apstākļiem dogmatikim ir grūts darbs, jo likumi tiek izdoti dažādos laikos, runā viens otram pretim. Dažreiz darīšana pat ar ārzemju likumiem (pie tiesību reeepcijas)

Ja nu materials ir sakopots, tad pirmais moments, kas jāievēro, ir normu aprakstīšana. Še darīšana ar vienkāršu darbu - jūs aprakstat to normu saturu, kas viņās ielikts. Tā ir elementāra lieta, bet ar to nevar apmierināties, jo tas būtu tikai normu saturs atstāstījums un vairāk nekā cits. Tādēļ saprotams, ka nāk klāt vēl otrs svarīgs moments - normu apvienošana, vai normu generalizācija. Jūs te analizējat atsevišķas normas, izvelkat no viņām to kopējo, ko jūs atrodat šīs konkrētās normas un pēc tam to apvienojat. Tāds ir algebrisks panēmieni, kur jūs kaut ko varat izvilkāt aiz iekavām. Tiem rezultātiem, ko esat ieguvusi caur generalizāciju, ir jau vispārējs raksturs, bet vajadzīgs viņus vēl apvienot noteiktā sistēmā, klasificējot pēc saturs. Tādēļ trešais moments ir klasifikācija. Agrāk momentu bija četri, jo vajadzēja arī normas agrast, bet tagad tas vairs nespēlē lomu.

Caur klasifikāciju nonākam pie dažādām tiesību nozarēm, dažādām sistēmām, - civiltiesībām, krimināltiesībām, valsts tiesībām un t.t.

JURIDISKI PRINCĪPI.

Liela nozīme ir t.s. juridiskiem principiem. Zem juridiskiem principiem saprot to vispārējo domu, vispārējo tendenci, kas piemīt juridiskām normām. Tikai nevajaga jaukt jurid. principu ar generalizācijas panēmieni, jo tur arī ir runa par vispārēja jēdziena apvienošana. No sākuma var likties, ka tie ir viens un tas pats, bet tā nav. Ar generalizācijas panēmiena pielietošana jūs apvienojat tās normu vispārējās sastāvdaļas, ko jūs tiesām attiecīgās normas burtiski konstatējat. Turpretim juridisku principu jūs varat dabūt tikai pēc attiecīgās analīzes. Jums vajaga atrisināt visas tās normas un tad nākt pie slēdziena, ka še ir darīšana ar tādu un tādu domu, kas piemīt šīm juridiskām normām. Dažreiz likumdevējs pat nav domājis par to juridisko principu, ko viņš ievēdis normas. Tā tad varētu teikt, ka pirmais panēmieni ir tehniska lieta - vispārējs jēdziens ir jau iepriekš dots, bet pie juridisku principu meklēšanas vajadzīgs dziļāks analīzes darbs.

Daži zinātnieki uzsver, ka dogmatisko metodi varot peelināt dabas zinātnēm. Tāpat, kā dabas zinātnes atrodot jaunus likumus, tā arī dogmatiskā metode atrod jaunus juridiskus principus. Tomēr tas tā nav. Otrā gadījumā ir darīšana tikai ar tādu vēsturisku darbu - jūs te tikai apskatāt zināma vēsturiska laika normas. Nekāda jaunu likumu at-
 rasana tur nav. Jūs nākat tikai pie slēdziena, ka zināmā laikā likumdevēja normas ir ielikti tādi un tādi principi. Te nav analogijas ar dabas zinātnu likumu atrašanu. Kas attiecas uz dažiem vispārējiem jēdzieniem, tad protams caur dogmatisko metodi jūs nākat pie vairākiem slēdzieniem. Jūs varat konstatēt vairākas konkrētās līguma attiecībās zināmu vispārēju momentu, kas raksturīgs priekš visiem šiem līgumiem. Tā jūs uzbūvēsiet pamatu visiem līgumiem. Tālāk jau specialā daļā, jūs specializējot līgumus atradīsiet, ka viens līgums atšķiras no otra ar tādu un tādu blakuspažīmi. Tāpat par noilgumu - ka pēc zināma laika cilvēks var pazeudēt savas tiesības. Šis noilguma moments var tikt atrasts vairākas normas. Tad jūs varat jau taisīt vispārējus slēdzienus par noilgumu. Pēc tam jūs atradīsiet īpašības, kas atšķir vienu noilgumu no otra.

Tā zinātnieki pamazām nākuši pie tās sistēmas, kas mums tagad ir. Parasti papriekšu redzam vispārējo daļu, kur izteikti vispārējie principi, tiesību teoriju un tālāk jau specialās daļas, kur visi jautājumi tiek apskatīti jau pielietojot attiecīgu specifiku. To varam atrast visur - civiltiesības, valsts tiesības.

Vēl viens svarīgs jautājums pie dogmatiskās metodes ir tas, ka viņš dod iespēju uzstādīt zinātniskas definīcijas, noskaidrot attiecīgus terminus, jēdzienus. Terminoloģijai vispār ir milzīga nozīme un viņai vajaga būt tiesām vispārējai. Būtu ļoti slikti, ja mēs būtu tādā stāvoklī, ka vācu vai franču juristi nevarētu saprasties ar mums. Bet tā nav. Mēs tiesām varam pabrīnēties, kā tiesību sistēmas dažādās valstīs atšķiras tikai ar sīkām īpatnībām.

Sakarā ar šo tiek vienmēr minēti bijušā Vācijas valsts prokurora fon Kirchmāna vārdi, kurus viņš nodrukāja savā darbā: Pietiek 3 likumdevēja vārdi, kad visa jūsu bibliotēka pārvērsās par makulaturu. Tas ir diezgan asi teikts, bet tā nebūt nav. Ja tā tas būtu, tad daudz kas atkristu no visa cilvēces darba. Likumdevējs var gan atcelt konkrētus likumus, bet tas nebūt nenozīmē, ka viņš attiecībā uz kādu tiesību sistēmu var ko grozīt. Ja tiek izdots jauns likums, tad katram ir skaidrs, kur viņu likt vietā. Ļoti reti nāk priekšā, ka juristi nezin, kur ievietot jauno likumu, kādā nodaļā. Attiecībā uz autora tiesībām ir bijušas domstarpības. Kas viņas īsti ir? Vai viņas ir saistītas tuvāk ar personu (autors), vai arī viņas ir lietu tiesības (grāmata u. t. t.)? Vispār tomēr visās tiesību sistēmās ir ārkārtīga līdzība. Ja mēs pemsim, piemēram, tādu institutu, kā īpašuma tiesības. Tas pastāv jau no romiešu laikiem un gandrīz nemaz nav grozījies. Tāpat arī mantosanas tiesībās grozījies tikai sīkumi. Tā tad nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka savā laikā Kirchmans. Toreiz par šo jautājumu vācu literatūrā uznāca vesela vētra. Tur daudzi filosofi, kas pat nebija juristi, atzina, ka tas ir aplams uzskats.

ZINĀTNISKĀS DEFINĪCIJAS.

Kas attiecas uz zinātniskām definīcijām, tad tās, protams, jāatšķir no ikdieniskām definīcijām. Ikdieniskā dzīvē mēs bieži lietojam dažādus vārdus, jēdzienus, bet viņiem nav tāds stingri noteikts raksturs.

Protams, ir vēlams, lai arī dzīvē lietotu noteiktu terminoloģiju. Tādēļ jāievēro, ka zem vienas definīcijas ietilptu viss tas, kam jāietilpst šinī definīcijā. Tiek prasīts 1) lai pievestām pazīmēm būtu izcilus galvenā nozīme, 2) lai šīs pazīmes izsmeltu jautājumu pilnīgi, jo tikai tad, kad ievēroti šie divi noteikumi, var runāt par zinātnisku definīciju.

Ņemsim konkrētu piemēru: zagšana ir slepena cita kustēma īpašuma piesevināšana. Ja jūs nostrīposat "slepena" un pieliksāt "atklāti", tad jau tā vairs nav zādība, bet laupīšana. Ja "ar draudiem", tad tas ir atkal kas cits. Tur jūs redzāt, ko nozīmē atņemt vienu vārdu.

Jau agrāk runāju par normu klasifikāciju. Tagad definīcija. Normu klasifikācija ir sakopoto, interpretēto, generalizēto un apvienoto dažādas definīcijas materiālu sadalīšana pēc noteiktas sistēmas.

Jāizrāda, ka pastāv strīdus par to, vai dogmatiskā metode ir teoretiska rakstura vai praktiskas dabas metode. Paži saka: ja se tiek apskatīti konkrēti likumi, tad ir darīšana ar praktisku zinātņi. Tas tomēr ir aplami, jo ja runā par praktiskām zinātņem, tad vajaga ņemt vērā konkrētu gadījumu: kādas sai praktiskai zinātņei ir teoretiskas zinātņes ka pamats? Tad tikai var būt runa par praktisku zinātņi. Piemēram, attiecībā uz medicīnu - tur ir daudzas teoretiskas zinātņes, kas dod iespēju nākt pie medicīnas praktiskiem kopsavilkumiem. Bet pie dogmatiskas metodes iepriekš neatrodam nevienu teoretisku zinātņi un viņai paai ir tas mērķis - no konkrētā materiāla izvilkt vispārējus slēdzienus. Viņa tā tad, bez šaubām, ir teoretiska zinātņe.

KRITISKĀ METODE.

Kā pretēja metode dogmatiskai metodei ir kritiskā metode. Kritiskā metode runā par to, kādām tiesībām vajaga būt. Katra cilvēka darbu mēs varam novērtēt un ņemt vērā so vispārējo tezi, mēs varam novērtēt arī normas izejot no lietderības un taisnības viedokļa. Ja mēs iziotu no tāda viedokļa, ka visas pastāvošas normas ir ideālas, tad nekāds progress nav iedomājams. Bet cilvēce jau sen nostājusies uz tā viedokļa, ka viss nav tik ideāls. Tā izcēlusies ideja par dabiskām tiesībām. Tādēļ ir saprotams, ka tāda laikā, kad tiek izvestas kādas lielas reformas (dzimts-būšanas atcelšana), kam piekrit gan drīz visa tauta, jaunie likumi sakrīt ar sabiedrisko domu, kas izsaukusi šīs reformas. Bet tas ir tikai vienā laikā. Pēc kāda laika ir zināma difference starp sabiedrisko domu, tautas parliedību un tām normām, kas ir fiksētas kodeksos. Tādā kartā izceļas kritikas. Šeit pieiet no lietderības un taisnības viedokļa.

Kritikai katrreiz vajaga būt divām pusēm. Kritikai vajaga būt netikai negatīvai, bet arī pozitīvai. Jūs nevarat kritizēt kāda cilvēka darbu vai likumu, ja jūs nezinat, ko likt viņa vietā. Jums tai pašā momentā vajaga domāt, vai jūs esat spējīgs dot vietā kaut ko labāku - vismaz pēc savas labākās parliedības.

Ja mēs pārējam pie tiesiskumu normu kritikas, kas kritiskā metodei ir trīs galvenie momenti:

- 1) Vajaga konstatēt, ka visas tiesības vai zināma tiesību daļa ir atcelama (negatīvs raksturs).
- 2) Jums jāuzstāda ideāls (pozitīvs raksturs) un
- 3) Trešais moments ir tas, ka jums jāatrod līdzekļi, kā panākt šo ideālu realizāciju dzīvē (pozitīvs raksturs).

Kritiskā metode atbilst teikumam: de lege ferenda, (kādam normām vajaga būt).

Pirrais, kas jāņem vērā runājot par kritisko metodi, ir tas, ka kritika var būt neapzinīga kritika un apzinīga kritika. Neapzinīga kritika ir tā, kad cilvēks, kas maz izglītots, tomēr instinktīvi jūt, ka viņam uzliktais sods ir par lielu vai vispār kaut kas nav pareizi iekārtots. Par tādu kritiku nevar būt daudz runas. Mums jāņem vērā tikai apzinīga kritika. Tā dibināta uz izglītību un zināšanām, piedzīvojumiem.

Kritiskā metode no daudziem tiek saukta arī par tiesību p o l i t i k u, jo šē ir darīšana ar kāda uzstādīta mērķa sasniegšanu (ideālas normas sasniegšanu). Tiesību politikai, protams, vajadzētu būt vienai attiecībā uz visu tiesību zinātņi. Tas būtu vienīgi patreizais viedoklis, bet diemžēl tas tā nav, jo tiesību zinātne vēl nav tik tālu izkopta. Tiesību politika tāpat pastāv pie visām atsevišķām nozarēm: civiltiesību politika, krimināltiesību politika u. t. t., kurām jau vairāk konkrēts raksturs.

VĒSTURISKA METODE.

Vispirms jāņem vērā, ka tā valsts un valsts iekārta, ko jūs redzat, ir zināmu apstākļu rezultāts, zināmas iepriekšējas darbības rezultāts. Tādēļ ir saprotams, ka katru kodeksu, katru valsts iekārtu var pētīt pieejot no vēsturiskā viedokļa. Lai saprastu zināmu valsts tiesisku iekārtu, likumus, vajaga noskaidrot šīs tautas pagātņi, atrast iemeslus, kādēļ patiesībā attiecīgā valstī ir monarkija, kādēļ republika. Tas vedams sakarā ar pagātņi un tādēļ jāpielieto vēsturiskā metode, t. i. jānoskaidro, kā attīstījusi es mūsu tagadējā tiesiskā iekārta. 2) vajadzīgs nākt pie slēgtības, pamatojoties, protams, uz pagātņi. Tas doš iespēju arī izvest attiecīgas reformas, jo tad viņam bus cieti saistoss sakārs ar tautas iepriekšējo dzīvi, kam ir liela nozīme. Tiesības, protams, ir tikai viena daļa no sabiedriskās dzīves, - viņa ir saistīta arī ar citām parādībām - ekonomiskiem, kultūreliem u. c. apstākļiem. Jaaizrāda arī, ka neņem vērā analogiju - ka jūs nevarat pētīt atsevišķa individa tiesības, ja tas ir izolēta stāvoklī - tāpat arī valsts dzīvi jūs nevarat pētīt izolēta veida, jo tādas valsts nepastāv. Jums jāņem vērā ir arī tie, kas izpaudī, ko tauta vai valsts pieņēmusi no citām (valstīm) tautām. Jāņem vērā viss ģeogrāfiskais komplekss, kas atrodas tuvumā. Tā tad, Latvijas tiesisko iekārtu, tiesības ka tādas, nevar pētīt izolēta veida. Mums jāņem vērā visu iespāids, krievu, romiešu iespāids, arī zviedru iespāids - visi tie sava laika atstējusi zināmas sekas mūsu tiesiska dzīvē. Ja tu vak pieejam pie atsevišķu tautu tiesību pētīšanas, tad no svara ir zināt, ar ko si tauta ir tuvākas radniecīgas attiecības. Ja jūs piem., pētītu vācu tautu, tad jums bus jāpēta arī citas germanu tautas. Ja pētīsim mūsu tiesību vēsturi, tad mums jāpēta arī lietuvju tiesību vēsture. Jo sevišķi ierasu tiesības tas ir no svara, ja kādā vietā vienai tautai ierasu tiesības pazudušas, tad pie kaimiņtautas tas vēl uzglabājusas. Jāņem vērā, ka pie vienādiem vēsturiskiem apstākļiem vajag būt arī vienādam vēsturiskam sekam. Šē jūs pielietojat analogijas panemienu. Tikai jums te jābūt ļoti uzmanīgam. Vajaga tiesām konstatēt, ka prieksnoteikumi - citi apstākļi - ir vienādi un tikai tad var izvest tālākus slēdzienus. Tālāk jāņem vērā arī tas, ka vienas tautas tiesības var būt piesavinātas no otras tautas. Šē lielu lomu spēlē vēsturiski laikmeti un otrs: viena tauta viegli pieņem, asimilē citu tautu tiesības, bet otra tauta nepavisam nepiesavina citas tautas tiesības. Tas atkarājas no tautas nacionālajām īpatnībām. Mēs vispār nevaram iedomāties izolētu valsti un tādēļ visi kodeksi ir ļoti līdzīgi. Krievu lielais kodekss "Ulozhenija carja Alekseja Nikolajevisa" (1649 g.) uzsvēra, ka tas esot patstāvīgs krievu tautas tiesību kodekss. Vēlākie pētījumi rādīja, ka tas paņemts pa lielākai daļai no Lietuvas statūta. Tas savukārt zināmus institutus paņēmis no rietumiem. Jē kādā tauta izdod jaunus likumus, piemēnsiju likumus, tad tas tūlīt tiek izsūtīts visām citām valstīm, lai viņas varētu ar to iepazīties. Tas ir pozitīvs darbs, jo katra tauta mācas no otras tautas klūdām, kas piesavināms un kas atmetams.

Vēsturiskā metode ir konkrēta metode: apskata attiecīgu tautu zināma laikmeta. Tauta, vieta - tie ir konkrēti apstākļi, kuru robežas jūs pētāt zināmas tautas tiesības. Tādēļ, jaaizrāda, ka

vēsturiskā metode atšķiras no t.s. soceologiskās metodes, kurai ir vi-
ti uzdevumi. Soceol. metode pēta tipiskas parādības un vispār likumi-
bu kā tādu - kādēļ vispār notiek tā jeb cita parādība. Vēst. metode tur-
pretīm pēta konkrētas parādības, saistītas ar vietu, laiku un attiecī-
gu tautu. Soceol. metode ir abstrakta metode, bet vēsturiskā ir konkrēta
metode. Vēsturiskā metode pēta vispār zināmu evolūciju, attīstību, bet
soceol. met. bez tam vēl pēta arī citus likumus. Ja runā par attīstī-
bas likumiem, tad tas nozīmē, ka zināma parādība pie zināmiem vēsturi-
skiem apstākļiem ir pārveidojusies citā, labākā vai sliktākā parādī-
bā. Dazi izsaka šaubas vai soceol. metode vispār ir pielietojama tie-
sību zinātnē, jo viņa apņem visu sabiedrību un tiesības ir tikai daļa
no sabiedr. dzīves. Tas tādēļ, ka soc. zinātne ir samērā jauna. No Ogi-
sta Konta laikiem pastāv tas sadalījums, kas tagad tiek pielietots
soceol. metodē: statikas un dinamikas paņēmieni. Statika - ja jūs pē-
tat zināmu parādību miera stāvoklī; dinamika - kustības stāvoklī. Kad
runā par t.s. socialo statiku, tad tas nozīmē to: ja pastāv viena pa-
rādība a., tad taj pašā laikā pastāv arī parādība b. Še ir darīšana
ar t.s. kauzāliem likumiem. t. i. vienai parādībai katrreiz seko otra. Katr-
reiz, kad jūs pētat vienu parādību, jūs varat atrast, ka šī parādība
noteikusi arī citas parādības eksistenci. Otrs likums - t.s. dinamikas
likums, pastāv iekš tam, ka se ir darīšana ar t.s. evolūcijas likumiem:
ja pastāv parādība a., tad tas nozīmē, ka iepriekš ir pastāvējusi pa-
rādība b., jo a. ir attīstījies no vēlākas parādības b. evolūcijas ceļā.
Šiem paņēmieniem ir zināma nozīme arī attiecībā uz tiesību zinātni:
zināms likums var būt divējādi izsaukts dzīvē: var būt radusies tādi
materiāli apstākļi, kas piespiež izdot likumu. Piemēram: var rasties
ekonomiski apstākļi, izveidojusies kāda rūpniecības nozare, priekš kā
vēl nav likuma. Bet var būt otrādi: likumdevējs izdod jaunu likumu
un pēc tam šie jaunie likumi iespaido visas tautas ekonomisko un
kultūro dzīvi. - Pie soceologiskās metodes ir darīšana galvenām
kārtām ar juristiem-kriminalistiem, kas viņus visvairāk pieliet. Tur
nāk divi jautājumi: 1) Kādi ir socialie iemesli, kas rada noziegumu?
Tā ir visa tā lielā nodala kriminaltiesībās, kas saucas k r i m i -
n a l o g i j a. Tālāk otrs jautājums: kāds ir socialais iespaids
sodiem uz cilvēku, sabiedrību? Šī kriminaltiesību daļa saucas poena-
logija (poena - sods). Še redzam, ka pastāv noteikti likumi, ka pie
zināmiem kultūreliem apstākļiem attiecīgā sabiedrības daļā notiek
tik un tik tādu noziegumu, - tāpat, ka dabas zinātnēs pastāv likums, ka
zināmā daudzumā ūdens skīst noteikts daudzums zināmas vielas. (T.s.
Ferri likums). Ferri - italiešu zinātnieks, saka, ka pie zināmiem kul-
tureliem apstākļiem notiek tik un tik noziegumu. Tālāk francu zināt-
nieks Dürkheims saka, ka ar kultūras attīstību pieaug sodu izpratne.
Vispār tādas lietas, kā īpašuma tiesības, līguma tiesības, laulības
tiesības ir cieši saistītas ar visu sabiedrisko dzīvi - moralisko,
ekonomisko, reliģisko. Te var taisīt noteiktus slēdzienus un mēs re-
dzam, ka šie slēdzieni daudzējādā ziņā interesanti: pie zināmas
kultūras attīstības zūd kolektīvais īpašums, bet izceļas privātais
īpašums. Kolektīvais īpašums pastāv tikai pie zemas attīstības tau-
tām. Tālāk raksturīgi ir tas, ka īpašumu tiesību objekti, kas var tapt
par personīgu īpašumu, top plāšāki - viņu kontingents vairojas.

Runājot par sodiem jāatzīmē attiecībā uz poenalogiju viens:
Nevajaga aizmirst soceologisko likumu, ka sods bieži izsauc pretējo
efektu, ko sagaidīja. Sodītais ar to bieži tiek cilātināts, viņš ieņem
tādu herojisku vietu. Piemēram, attiecībā uz cietušiem par savu te-
ligisko pārliecību, uz sektēm. Tas deva pretējo efektu, un ar to jāre-
ķinājas. Tādu piemēru var pievest ļoti daudz, bet šai likumībai tomēr
ir tikai abstrakts raksturs.

FINIS

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308042522